

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ

39

BAL-TAM'ın Bu Sayısı Türkiye Cumhuriyeti'nin
Kuruluşunun Yüzüncü Yıl Dönümüne
Adanmıştır.

100★

Prizren
Eylül - 2023

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ
Prizren, Yıl IX, Sayı 39, Eylül 2023
BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY
Prizren, Volume IX, Issue 39, March 2023

Yayımlayan / Publisher

BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi adına
For the Center for BAL-TAM, Balkan Turcology Researches
Prof. Dr. Tacida Zubçeviç HAFİZ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief

Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Dr. Ayla HAFİZ KÜÇÜKUSTA

Metin Denetimi / Redaction

Martı Esin ŞEMİN TEKİN
Ümran AŞIKFERKİ
Belgin Tezcan AKSU

Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN-Türkiye
Uzm. Belgin Tezcan AKSU- Türkiye
Dr. Ferhat AŞIKFERKİ-Kosova
Prof. Dr. Evangelina BALTA-Yunanistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye
Prof. Dr. Michel BOZDEMİR-Fransa
Prof. Dr. Ekrem ÇAVUŞEVİĆ-Hırvatistan
Prof. Dr. Marija DJINDJIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Ferit DUKA-Arnautluk
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Reşat GENÇ-Türkiye
Prof. Dr. J. L. Bacque GRAMMONT-Fransa
Prof. Dr. Eva GUSTAVSSON-İsveç
Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK-Kosova
Prof. Dr. Rukiye HACI-Çin
Dr. Ayla HAFİZ KÜÇÜKUSTA-Türkiye
Prof. Dr. Cengiz HAKOV-Bulgaristan
Prof. Dr. Hamdi HASAN-Makedonya
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya
Prof. Dr. M. Metin HÜLOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Şakir İBRAYEV-Kazakistan
Dr. Hayrettin İVGİN- Türkiye
Prof. Dr. Lars JOHANSON-Almanya
Prof. Dr. Atilla JORMA-Finlandiya
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye

Prof. Dr. Michael KİEL-Hollanda
Prof. Dr. Novak KILIBARDA-Karadağ
Uzm. Bedrettin KORO-Kosova
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Mihai MAXIM-Romanya
Prof. Dr. Tadeus MAYDA-Polonya
Prof. Dr. Feti MEHDİU- Kosova
Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Prof. Dr. İlber ORTAYLI-Türkiye
Prof. Dr. İskender PALA- Türkiye
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Nasimhan RAHMANOV-Özbekistan
Prof. Dr. Razik RAFİEV-Özbekistan
Akademik Şerbo RASTODER, Karadağ
Prof. Dr. Sim SAKAOĞLU- Türkiye
Prof. Dr. Uli SCHAMİLOĞLU-ABD
Prof. Dr. Gazmend SHPUZA-Arnautluk
Prof. Dr. Elfina SIBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN-Türkiye
Prof. Dr. Redžep Skrijelj-Sırbistan
Dr. Nail TAN- Türkiye
Prof. Dr. Vladan VIRIJEVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM-Türkiye
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Kamil VELİYEV-Azerbaycan
Prof. Dr. Mirzattin ZAKİYEV-Tataristan

**BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR
DERGİDİR / BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY IS AN IN-
TERNATIONAL PEER-REVIEWED PERIODICAL.**

Hakem Kurulu / Peer-Review Board:

Prof. Dr. Oktay AHMET, Makedonya	Prof. Dr. Nazim İBRAHİM-Makedonya
Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN-Türkiye	Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye
Prof. Dr. Ebulfes AMANOĞLU-Azerbaycan	Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Ekrem ČAUŠEVIĆ-Hırvatistan	Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye	Prof. Dr. Fethi MEHDİU-Kosova
Doç. Dr. Bilgin ÇELİK-Türkiye	Prof Dr. Celi G. NAGİYEV- Azerbaycan
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU-Türkiye	Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK-Türkiye
Prof. Dr. Marija DJINDJIĆ-Sırbistan	Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Kemal ERARSLAN-Türkiye	Dr. Juten ODA-Japonya
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye	Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN-Türkiye	Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek	Prof. Dr. Suphi SAATÇI -Türkiye
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL-Türkiye	Prof. Dr. Elfina SİBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ-Azerbaycan	Prof. Dr. Hatice ŞAHİN -Türkiye
Prof. Dr. Cengiz HAKOV-Bulgaristan	Prof. Dr. Vladan VIRIYEVİĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya	Prof. Dr. Dursun YILDIRIM-Türkiye
Prof. Dr. Fadil HOCA-Makedonya	Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, yılda iki defa
olmak üzere mart ve eylül aylarında yayımlanır / BAL-TAM Journal of
Turcology is published biannually in March and September.**

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve yazarın adı
kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz / It is not permitted to make
quotations without referring to the author or BAL-TAM Journal of Tur-
cology.**

**Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir / Authors themselves are responsible
for their own articles.**

**Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez / The articles sent to the Journal
are not returned.**

**Sanat Yönetmeni / Art Director: Ozan KÜÇÜKUSTA
İngilizce Danışmanı / English Language Consultant
Meral ÜST**

**Web sayfası sorumlusu / Website Editor
Ferhat KARPUZOĞLU**

**Baskı / Printing: SIPRINT Basımevi / SIPRINT Printing House
Tiraj / Circulation: 300**

**BAL-TAM
Emin Paşa – 17
Prizren – KOSOVA
Tel-Faks: +381 29 231 108
E-mail: info@baltam.org**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN

100.

KURULUŞ YILDÖNÜMÜ KUTLU OLSUN.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

TARİH / HISTORY

Bilge ERCİLASUN

Cumhuriyetin 100. Yılında Atatürk'e ve Devrimlere
Bakış 13

Nimetullah HAFIZ

Balkan Ülkelerinde Atatürk'e Dair Yazılmış Şiirler 35

Tacida HAFIZ – Nimetullah HAFIZ

Balkan Ülkelerinde Türkiye ve Atatürk'e Dair Yayımlanan
Eserler 47

Aziz SERBEST

Atatürk Prizren'e Ne Zaman Gelmişti? 83

Altay SUROY

Yakova'da Şehit Müşir Mehmet Ali Paşa Gömütü 93

Ayser LESKOVCİ

Yeni Dönem Kosova Türk Medyası Gazete, Radyo ve Televizyon
(Basın Yayın Organı)..... 107

YAZIN / LITERATURE

Zeki GÜREL

Abdül Fettah Rauf Efendi ile İlgili Mahkeme Dosyası Üzerine 123

Tacida HAFIZ – Nimetullah HAFIZ

Bir Balkan Neoklasik Türk Şairinin Eserleri Hakkında
Bir Tanıtım 139

EĞİTİM / EDUCATION

Taner GÜÇLÜTÜRK

Kosova'da Türkçe Eğitimde Güncel Gelişmeler,
Sorunlar ve Çözümleri 153

HALKBİLİMİ / ETHNOLOGY

Hayrettin İVGİN

Hacı Bektaş Veli Batmî Dâisi Değil Bir
Anadolu Türk Erenidir 171

DERLEME / COMPILATION

Enver BAKİ

Priştine Ağzında Kullanılan Adlar 181

ETKİNLİKLER / EVENTS

Aziz SERBEST

Kosovalı Altay Suroy ve Nimetullah Hafız'a Balkan Türkoloji'si
ve Edebiyatına Sundukları Katkıları Nedeniyle KIBATEK
Tarafından Ödül Verildi 205

Taner GÜÇLÜTÜRK

İstanbul'da 60. Ölüm Yılı Dönümünde Fettah Efendi
Sempozyumu Düzenlendi. 207

Taner GÜÇLÜTÜRK

Balkanların Türkçe Hafızası Belgeseli Prizren'de Gösterildi.....211

YAYIN / PUBLICATION

Nail TAN

Cumhuriyetin İlk Atasözü ve Deyim Derlemecisi
Gümölcineli M. Esat İleri ve İki Eseri.....225

Taner GÜÇLÜTÜRK

Hacı Ömer Lütfü Paçariz'in Devrimci Şiirleri Yayımlandı.....233

Nail TAN

Türk Gölge Oyunu Karagözle İlgili En Geniş Kaynakça..... 237

Zeynel BEKSAÇ

25 Yıl Rumeli'de Türkçem'le Varolmak 243

TARİH
HISTORY

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ATATÜRK'E VE DEVRİMLERE BAKIŞ

(OVERVIEW OF ATATÜRK AND THE REVOLUTION IN THE CENTENNIAL OF THE REPUBLIC)

Bilge ERCİLASUN*

ÖZET

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesiyle Osmanlı Devletinin bağımsızlığına el konulmuştur. Mustafa Kemal'in önderliğinde bir direniş hareketi başlar, 1919-1922 arası silahlı mücadeleye yapılır ve zaferle sona erer. Bundan sonra devrimler başlar. Atatürk'ün asıl hedefi çağdaş, medeni ve tam bağımsız bir Türk devletini bütün kurumlarıyla oluşturabilmektir. Bunun yalnız silahlı mücadele ile kazanılamayacağını bilincinde olan Atatürk, cumhuriyeti ilan ettikten sonra devrimler sürecini başlatmıştır. Bunların en önemlisi 1928'de yapılan Harf Devrimidir.

Bir milletin varlığını ve birliğini sağlayan, onu dünyada saygın ve önemli bir konuma getiren olguların başında gelen şey, sanattır. Milletin değerleri, üstün sanat eserleri sayesinde geleceğe taşınır ve ölümsüzleşir. Edebiyat, bu sanatların başında geliyor. Yaşanan her şey, büyük ve küçük bütün olaylar, çağımızda en önemli edebi tür hâline gelen romanlarda ifadesini bulur. Atatürk'ün hayatı, kişiliği, yaptıkları da romanlarda ele alınmış, yaşanan olaylar kurgulanarak anlatılmıştır.

Yazıda Atatürk'ün başlattığı ve onun önderliğiyle 1919-1938 yılları arasında yürütülen bu mücadelenin romanlara yansıyan iki cephesi veriliyor. İlki, Millî Mücadele içinde gerçekleşen çeşitli görüntüler ve olaylardır. Diğeri Harf Devriminde Atatürk'ün davranışları ve halkla münasebetleridir.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Harf Devrimi, Şu Çılgın Türkler, Gazi Paşa (Attila İlhan), O Sarışın Kurt, Zübeyde Hanım ve Oğlu, İşgal ve Kurtuluş.

ABSTRACT

On October 30, 1918, with the Armistice of Mondros, the independence of the Ottoman Empire was seized. Under the leadership of

---

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Türkiye

Mustafa Kemal, a resistance movement began, an armed resistance was waged between 1919 and 1922 and ended in victory. After this, revolutions began. Atatürk's main goal was to create a modern, civilized and fully independent Turkish state with all its institutions. Aware that this could not be achieved through armed struggle alone, Atatürk started the process of revolutions after declaring the Republic. The most important of these was the Alphabet Revolution in 1928.

Art is one of the most important phenomena that ensures the existence and unity of a nation and puts it in a respected and important position in the world. The values of a nation are carried into the future and immortalized through superior works of art. Literature is the leading one of these arts. Everything that has happened, all events, big and small, find expression in novels, which have become the most important literary genre in our age. Atatürk's life, personality and actions were also dealt with in novels, and the events were narrated by fictionalizing them.

In this article, two aspects of this struggle, which was initiated by Atatürk and led by him between 1919 and 1938 and which are reflected in novels, are given. The first is the various images and events that took place during the National Struggle. The other is Atatürk's behavior and his relations with the public during the Alphabet Revolution.

Keywords: The National Struggle, Alphabet Revolution, Şu Çılgın Türkler, Gazi Paşa (Attila İlhan), O Sarışın Kurt, Zübeyde Hanım ve Oğlu, İşgal ve Kurtuluş.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk tarafından 29 Ekim 1923'te ilan edildi. Bu suretle yeni bir Türk devleti kurulmuş oldu. Bu yeni devletin kuruluşu silahlı mücadele ve devrimler olmak üzere iki safhada gerçekleşti. Böylece Atatürk'ün zihninde var olan, uzun zamandır düşünüp planladığı yeni Türk devletinin ilk mücadelesi verilmiş ve tamamlanmış olur. İlk safha, yani silahlı mücadele, 19 Mayıs 1919 tarihinde Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin 600 yıl süren egemenliği, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile sona ermiş, devletin neredeyse bütün toprakları bu tarihten itibaren düşmanlar tarafından işgal edilmişti. Bu işgal beş yıl sürer (Kasım 1918'den 1923 yılına kadar). Bu zaman zarfında önce bir hazırlık devresi geçiriliyor, sonra meydan muharebeleri yapılıyor: Birinci ve İkinci İnönü, Eskişehir-Kütahya Muharebeleri (Bu muharebede Uşak, Eskişehir ve Afyon, Yunanlılar tarafından işgal edilir, Türk ordusu yıpranmamak için Sakarya'nın doğusuna çe-

kilir), Sakarya Meydan Savaşı (Mustafa Kemal Atatürk'ün “Melhame-i Kübra” adını verdiği Sakarya Meydan Muharebesi'nde Yunan ordusu durdurulmuştur). Bundan tam bir yıl sonra aynı tarihlerde Büyük Taarruz yapılıyor, Yunan ordusu İzmir'e kadar kovalanıyor ve İzmir'de denize dökülüyor.

Fiilî işgalin önemli bir kısmı bu tarihte sona eriyor. Ama İngiliz kuvvetlerinin İstanbul'dan ve Çanakkale'den çekilmeleri, Lozan müzakereleri tamamlandıktan sonra gerçekleşir. Böylece Atatürk'ün zihninde var olan, ne zamandır düşünüp planladığı yeni Türk devletinin ilk mücadelesi verilmiş ve tamamlanmış olmaktadır.

İkinci mücadele, cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen devrimlerdir. Bu konuya geçmeden önce Türk tarihine bir bakalım ve Türk milletinin tarih boyunca kurmuş olduğu devletleri bir hatırlayalım.

Türklerin uzun asırlar yerleştikleri ve varlık gösterdikleri, dünya tarihine yön verdikleri, kalıcı ve sürekli medeniyetler kurdukları iki coğrafya var: Orta Asya (yani tarihteki adıyla Doğu ve Batı Türkistan) ve Batı Asya (Anadolu'yu da içine alan geniş bir coğrafya). Türkler Milattan önceki yüzyıllardan başlayarak 10. yüzyıla kadar Orta Asya'da bağımsız devletler kurmuşlardı (Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi).

10. yüzyıldan itibaren Türklerin önemli bir kolu olan Oğuzlar Batı'ya göç etmişler, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçukluları, Osmanlı Devleti gibi dünya tarihinde yer alan, dünya tarihine önemli katkılarda bulunan büyük devletler meydana getirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin diğerlerinden farkı, yalnız Asya'da değil Avrupa'da da topraklarının bulunmasıdır. Hatta Anadolu'nun tamamına sahip olmadan Balkanları fethetmişler ve Rumeli adını vererek Türklerin anavatan parçası hâline getirmişlerdir. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki ayağı vardır. Bunlardan biri kaybedilince (yani Rumeli elden çıkınca) Osmanlı Devleti de yıkılmıştır. Osmanlı Devleti konusunda dikkat edilmesi gereken üç nokta var.

1. Osmanlı Devleti bir cihan devleti idi: Asırlarca dünyadaki üstünlüğünü sürdürdü. Ama 16. yüzyıldan itibaren dünyadaki gelişmeleri takip etmediği için yavaş yavaş geriledi ve yıkıldı. Devletin çöküşü (aslında gerilemenin ilk işaretleri) Genç Osman diye bildiğimiz II. Osman'ın 17. yüzyıl başında katledilmesiyle başlıyor (Çünkü Genç Osman, devletin zayıf noktalarını fark eden ve ona karşı önlem almayı düşünen ilk padişahdır).

2. Osmanlı Devletinin 600 yıllık tarihi bir bütün olarak yorumlanamaz ve değerlendirilemez: Devletin kuruluş devrindeki padişahların her biri birer deha sahibidir. Fakat bu altı yüz yılın tamamı, aynı ölçüde ve aynı seviyede sürmemiştir. Zamanla tahta geçen padişahların birikimi ve kalitesi zayıflamış, düşmüş, devlet bütün organlarıyla gücünü kaybetmiştir. Özellikle son padişahlarda bu güç ve seviye kaybını fazlasıyla görmekteyiz (Sultan Reşat ve Vahdettin gibi). Tabii bu durum, çevresini de içine almaktadır. Son devirde yöneticilerin ve hatta halkın da bozulduğunu, yozlaştığını görüyoruz. Nitekim bu durum, cemiyetin bu gerçekleri, bazı romanlarda da işlenmiştir. Türk edebiyatı bu konuda yazılmış güzel ve ölümsüz örneklerle doludur: *Sodom ve Gomore*’de Mütareke devrinde İstanbul’daki bir kısım halkın dejenerasyonu anlatılır, *Yaban*’da halkın, özellikle köylünün bozulması işlenir, *Çalılıkusu* ve *Acımak*’ta maarif camiasının yozlaşması, oldukça sert eleştirilerle ortaya konur, *Vurun Kahpeye* romanında din yoluyla halkın nasıl kandırıldığı, yobazlık ve dinciliğin zalimler elinde şiddete ve kan dökülmesine kadar (hatta ihanete kadar) vardırıldığı gösterilir.

3. Birinci Dünya Savaşının sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir: Osmanlı Devletinin bütün toprakları, bu topraklar üzerinde olan bütün varlığı ve egemenliği, bu antlaşma ile emperyalist devletlerin eline geçmiştir. Mustafa Kemal bu toprakların bir kısmını Millî Mücadele ile kurtarmıştır. Bu toprakların sınırını Misâk-ı Millî adı altında çizmiştir. Aslında bu sınırın içinde Kerkük, Musul, Batum ve Karadeniz kıyıları, Batı Trakya bulunmaktadır. Eğer İkinci Dünya Savaşı sonunda sağ olsaydı bunları da alacağına hiç şüphe yoktu. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa harap ve yıkık bir vaziyetteydi. Avrupa milletleri de çok yıpranmış bir durumdaydılar. Hiçbir şeye itiraz edecek güçleri bulunmamaktaydı. Ama tabii bu işi de Atatürk’ten başka hiç kimse yapamazdı.

19 Mayıs 1919’da Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı ile Millî Mücadele başlıyor ve bir dizi devrimle devam ediyor. Avrupa’da 16. yüzyıldan itibaren Rönesans, coğrafi keşifler, Reform, 17 ve 18. yüzyıllarda Aydınlanma yaşanmış, bütün bunların sonunda Sanayi Devrimi yapılmıştır. İşte Atatürk’ün yaptığı şey, Avrupa’da yenilik ve modernlik adına bu asırlarda yaşananları 15 yıl gibi kısa bir zamana sığdırmak olmuştur.

Yaşanan bütün bu olayların ve yeniliklerin, Atatürk’ün dehasının ve hizmetlerinin sanata, özellikle edebiyata, aksetmemesi imkânsızdı. Bundan dolayı milletin yaşadığı her şey, her olay edebiyatta özellikle

romanlarda ele alındı ve usta yazarlar tarafından işlendi. Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren devrin önemli yazarları Mustafa Kemal'in yanındaydılar. Millî Mücadele'yi gözleriyle gördüler, içinde bulundular ve bizzat yaşadılar, bütün sıkıntılarını çektiler. Mustafa Kemal'in orduları yöneten, kritik anlarda önemli kararlar veren o sıkıntılı, düşünceli, fakat son derece kararlı ve azimli anlarına şahit oldular. Millî Mücadele'nin çeşitli boyutları, halkın ve aydınların durumları, bu romanlarda yer aldı. *Ateşten Gömlek*, *Vurun Kahpeye*, *Yaban* gibi eserler bunların başında geliyor. Hatta Millî Mücadele ile ilgili olmayan ama devrin başka cephelerini gösteren ve problemlerine işaret eden *Sodom ve Gomore*, *Çalıkluşu*, *Acımak* gibi eserleri de burada sayabiliriz.

2000'li yıllarda Atatürk'ün hayatını konu alan romanlar çok sık yazılmaya başlandı. Bunlarda Atatürk'ün duyguları, kişiliği, hayatının önemli noktaları da ayrıntılı olarak anlatıldı. Bu arada katıldığı savaşlara ve gerçekleştirdiği devrimlere de yer verildi. Atatürk'ün düşünceleri ve hayata bakışı, bu romanlar vasıtasıyla verilmeye çalışıldı. Bu iş, yeni nesillere, gençlere Atatürk'ü tanıtmak ve devrimlerin ruhunu ve felsefesini anlatmak bakımından çok önemliydi.

Atatürk'ün hayatında üzerinde durulacak pek çok nokta vardır. Bu yazıda bunlardan birkaçını ele alacağız. Onun kişiliğini, hayata bakış tarzını da ortaya koyan önemli olayları, romanlara yansımaları ile takip edeceğiz.

1. Millî Mücadele: Bunlar arasında Millî Mücadele ilk sırayı almaktadır. Millî Mücadele milletin var oluş savaşıdır, bir ölüm kalım meselesidir. İşgalciler Türk vatanına bütünüyle el koymuş, üstelik bunun için de yerli işbirlikçilerin yardımlarını sağlamışlardır. Mustafa Kemal buna direnir, karşı koyar ve bütün ülkenin direnişini oluşturan adımlar atar.

Millî Mücadele Mustafa Kemal'in azmi ve kararlılığı ile oluşturulmuş bilinçli bir direniş hareketidir. Millî mücadelenin pek çok cephesi vardır. Bunlardan her biri, üzerinde ayrı ayrı ve uzun uzun durulması gereken önemli konulardır. Burada Mustafa Kemal'in gayretleri ve muharebe esnasında yaşanan bazı mucizevi sahnelerle ilgili örnekler vereceğiz.

Şu Çılgın Türkler'de Büyük Taarruz'da cephe yarıldıktan sonra Yunan askerlerini kovalayan Türk ordusunun bir köydeki görüntüsü şöyle veriliyor:

“Ahır Dağı'nın kuzey eteğine yakın Yörükmezarı adlı köyde bir kadın küçük bahçesine yayılmış tavuklara yem veriyordu.

Dağ yolundan gelen bir uğultu duydu. Uğultu büyüyerek yaklaşıyor, yer titriyordu. Köpekler havlamaktan vazgeçip sindiler. Tavuklar ürküp kümeslerine kaçtılar.

Neydi ki bu?

Birden dağın içinde kalpaklı süvariler çıkıverdiler.

Kadın çığlığı bastı:

“Bizimkiler! Kemal’in askerleri!”

Baştaki subay seslendi:

“Bacım, buralarda düşman askerî var mıdır?”

“Yok! Tokuşlar Köyü’ne kadar rahat. Gâvurlar ondan sonra.”

Köylüler dışarı uğramışlardı. El sallıyor, sesleniyor, ağlıyor, dua ediyorlardı. Binlerce süvari, arkası kesilmeksizin sel gibi ovaya akıyordu. Köyün muhtarı şükür secdesine kapandı. Rezil işgal sona ermişti.” (Özakman 2005: 614).

Bu, kurtuluşun anlatıldığı nefis bir tablodur. Burada yaşanan büyük sevinç ve heyecan, zaferin verdiği gurur ve mutluluk, tesirli ve coşkulu bir anlatımla ortaya konulmuştur. Dağlardan gelen bir uğultu sonunda dağın içinden ansızın çıkıveren Türk askerleri, kazanılan zafere destanî bir boyut da katmış olmaktadır. Onları birdenbire karşısında gören köylü kadının sevinci, heyecanı ve mutluluğu, kurtuluşun köyde yarattığı heyecan ve sevincin coşkusu satırlara sindirilmiştir. Burada bütün bir milletin yaşadığı zafer ve kurtuluş sevinci, coşkusu, milletin bağımsız ve hür olma arzusu ustaca ortaya konulmuş olmaktadır.

Romanlarda karşılaştığımız bir konu da Büyük Taarruz sonunda Türk ordusunun İzmir’e girişidir. Büyük Taarruz yapılmış ve kazanılmıştır. 9 Eylül’de Türk ordusu İzmir’e girer. Romanlarda bu olay tasvir edilmiştir. Etkili anlatımlardan biri de *Gazi Paşa* romanında görülüyor. Süvarilerin Nif’ten Kordonboyu’na doğru yalın kılıç yürüyüşleri, Mustafa Kemal’in de içinde bulunduğu beş otomobile refakat edişleri, çok canlı olarak anlatılmaktadır. Hep birlikte yaşanan heyecan ve coşku, lirik ve duygulu bir üslupla tasvir ediliyor. Tablo çizermiş gibi anlatılan, görsel özellikleri fazla olan bu sahneyi burada tekrarlamak istiyoruz.

“Nif yolundan defne dallarıyla süslenmiş, beş otomobil, ağır ağır, İzmir’e giriyor; arabaların iki yanında, kurtuluş ordusunun neferleri yürümektedir. Tam giriş kavşağında, bir süvari müfrezesi onları karşıladı.

Süvari merasim kıtası. En öndeki kumandan, atının üzerinde dimdik, çakı gibi bir zabıt, müfrezesine emretti:

-...kılıç çek!

Süvariler, kılıçlarını çekiyorlar; hepsi, güneş ışığında bir an parılıyor; sonra, merasim nizamında, otomobillerin iki yanına geçtiler; Kordonboyu'na yürüyüş, bu minval üzere gidecektir.

İlk otomobilde, Gazi Mustafa Kemal Paşa, diğer paşalar; öbürlerinde, Gazi'nin bilhassa bulunmasını istediği, zevat; ilk otomobilin arkasından ikincisi, sonra üçüncüsü; bunların birisinde, Halide Onbaşı; sırtında üniforması, heyecanlı ve mesut! Hem gülümseyerek halkı selamlıyor; hem de o sabah, Gazi ile aralarında geçen muhavereyi hatırlıyor.

-...hanımefendi, bugün İzmir'e gireceğiz!

-...bir zafer alayıyla girmek istemem. Teşekkür ederim. Ben sonra yalnız başıma gelirim.

Mustafa Kemal Paşa adeta emretmişti.

-...geleceksiniz, onbaşı!

İzmir halkı, Kordon boyunca, Halaskâr Gazi'yi ve maiyeti erkânını görebilmek ümidiyle, kaldırımları kaplamış; havada heyecanlı bir sevinç; tezahürat dinmek bilmiyor; kurtuluş günü için kadınların alelacele evlerinde diktiği Türk bayrakları, fütursuzca meydana çıkarılmış; bazıları balkonlardan sarkıtılmıştır; kalabalığın arasında, kimler yok ki: gözyaşı döken, yeldirmeli nineler, sarıklı ve ak sakallı hoca efendiler; alafranga giyinmiş, fesli beyler; çarşı esnafı ve ameller; ve çarşafı genç kadınlar ki, kucaklarında çocuklarıyla gelmişlerdir; hatta zafer resmî geçidini endişeyle izleyen, belki Katolik Rum-ecnebi madamlar ve şapkalı ecnebi mösyöler...

Kim, nasıl ve ne zaman başladı, anlaşılamıyor, ama tutuşmuş gazyağının alevleri gibi, kaşla göz arasında kalabalığa yayıldığı kesin; çok sonraları bir gazinin, bir bacağına cephede kaybetmiş, bir 93 Harbi gazisinin, söylemeye başladığı rivayet edilecektir; şöyle ya da böyle, Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili, hâlâ Körfez'de demirlemiş işgal donanmasının hizasına gelmiş iken, davudî bir ses işitildi:

...Ankara'nın taşına bak,

Gözlerimin yaşına bak,

Türk yunana esir olmuş,

Şu Allah'ın işine bak!

Süvarilerin nal takırtısı, piyadelerin ayak sesleri; arada silah gibi patlayan, Gazi Paşa, sen bin yaşa nağraları arasında, türkü Punta'dan Pasaport'a yayılıyor; yukarıda, İzmir Şehri'nin alamet-i farikası Kadifekale; sanki her zamankinden farklı, belki daha mağrur, daha cesur, çünkü burçlarının en yükseğine, ay yıldızlı bayrak dikilmiştir.

...Ankara'dan uçan kuşlar,

Afyon yaylasında kışlar,

Biz İzmir'i alacağız

Kolu sırmalı çavuşlar!

İşte, almışlardı." (İlhan 2006: 321-323).

Heyecandan ve coşkudan gözleri yaşartan bir tablo ve tasvirdir bu. Yalın kılıç subayların at üstünde kılıçlarını şakırdatarak İzmir'e girişleri, birdenbire başlayan Ankara türküsü, yaşanan mutlu olayın bütün görkemini ve ihtişamını yansıtmaktadır. Atatürk'ün Halide Edip'e İzmir'e birlikte girmelerini âdeta emreden ifadesi, bu mucizevi olayın bir başka boyutudur. Çünkü yokluklar ve imkânsızlıklar içinde bir zafer başarılmıştır. Bu da, Mustafa Kemal'in uzun ve yorucu planlarının, gayretlerinin bir sonucudur. Atatürk bu sonucun halka ve askerlere yansıtılmasını ve hep birlikte bu coşkunun yaşanmasını ister. Fakat Halide Edip, Mustafa Kemal'in bu duygusunu anlamaz veya anlamaya çalışmaz. İşte o anda Atatürk'ün kararlılığı ve buyruğu devreye girer. Atatürk bu coşkunun Halide Edip tarafından da yaşanmasını ve paylaşılmasını arzu etmektedir. Metinde, onun bu arzusunu bir buyruk şeklinde ortaya koyuşu ifade ediliyor.

Yukarıdaki metinde bir Ankara türküsünün de motif olarak kullanıldığını görüyoruz. Ayrıca bu türkü romanda birkaç kere tekrar edilmektedir. Önce ilk sayfalarda yer almış, sonra da kitabın içinde birkaç kere tekrar edilmiştir. Bu eski Ankara türküsünün marş havasında söylendiği ve marşa dönüştüğü ifade ediliyor. Türkü, eski ritminden uzaklaşmış, marş havasında ve temposunda söylenen sert, canlı ve askerî tempoya uygun bir ritim kazanmıştır. Türkünün romanda Millî mücadelenin sembolü hâlinde takdim edildiğini söyleyebiliriz.

Millî Mücadelenin pek çok boyutu vardır. Bunlardan biri, belki en önemlisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî mücadele'yi oluşturmak ve direnişi gerçekleştirmek için gösterdiği büyük ve olağanüstü gayrettir. Atatürk, Mondros Mütarekesi'nden sonra halkın ve aydınların arasında nasıl bir çaresizlik ve mutsuzluk yaşandığına şahit olmuştur. Kendisi ümidini asla kaybetmez, fakat bunun yeterli olmadığını bilincindedir. Asıl yıkıcı olan şey, aydınların umutsuzluğu ve teslimiyetidir. Kimse bağımsızlığa ve milletin kurtuluşuna inanmamaktadır. İşte bu günlerde Mustafa Kemal bir taraftan memleketin ileri gelenlerine, yazarlara ve gazetecilere mektuplar yazar, onları zafere, kurtuluşa inandırmaya çalışır ve Ankara'ya çağırır (Mustafa Kemal bütün bunları, memleketin umumi havasını, ayrıntılı olarak *Nutuk*'ta anlatıyor).

Bu mektupların çok büyük faydası olur. Halide Edip Adıvar ve eşi Doktor Adnan Adıvar gibi pek çok aydın Mustafa Kemal'in çevresinde toplanır. Halide Edip, İstanbul'da manda görüşünde olmasına rağmen İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya gelmiş, eşi Dr. Adnan Bey'le beraber bütün Millî Mücadele günleri boyunca Mustafa Kemal'in yanından ayrılmamışlardır. Ayrıca Halide Edip, cephede de bulunmuş, muharebeleri yakından izlemiştir. Tetkik-i Mezalim Heyeti içinde de bulunarak Yunanlıların Batı Anadolu'da yarattığı vahşete

yakından şahit olmuştur. Heyet, gördükleri tahribatı Genelkurmay'a sunmuş, Genelkurmay bütün bunları raporlar hâlinde yayımlamıştır. Ayrıca Halide Edip ve Yakup Kadri, gözlemlerini hikâyeler ve romanlar şeklinde kaleme alarak Türk edebiyatına ölümsüz eserler kazandırmışlardır.

Mustafa Kemal'in Millî Mücadele boyunca bu konuda yapmış olduğu çalışmalar pek çok romanda yer alıyor. Bunların yer aldığı romanlardan biri de *Zübeyde Hanım ve Oğlu* adlı eserdir. Romanda Millî Mücadelenin hazırlık safhası çok geniş olarak anlatılıyor.

Havza'dan Sivas'a gidiş, Sivas'tan Ankara'ya geliş, bu tarihlerde yaşanan olaylar ve yapılan kongreler veriliyor. Mustafa Kemal'in Havza'daki çalışmalarının 12 Haziran 1919 tarihine kadar sürdüğü ve ilk genelgesini burada yazdığı belirtiliyor. Bundan sonra Sivas'taki durum ve ortam, burada yaşananlar ayrıntılı olarak veriliyor:

Sivas karışıktır. Padişah Elâzığ'a telgraf göndermiş ve Mustafa Kemal'i özel bir birliğin karşılmasını istemiştir. Birliğin başında Ali Galip adında biri vardır ve Mustafa Kemal'i tutuklamak için beklemektedir. O sırada Mustafa Kemal'den de bir telgraf alırlar. Üzerinde sadece "Geliyorum" yazmaktadır. Vali şaşkındır. Ne yapacağını bilemez ve Ali Galip'e "İşte geliyor, buyur tevkif et" der. Sonra "Madem tevkif edemiyoruz, bari gidip karşılayalım" derler.

Mustafa Kemal'in bu durumdan haberi yoktur. Sivas'a yaklaşınca bir ekip kendisini bilgilendirir. Ama artık durumu anlamışlar ve isyan bayrağını çekmişlerdir. Hepsi, elleri silahlarında, yollarına devam ederler. Biraz sonra Sivas Valisi yollarını keser ve biraz mola vermelerini söyleyerek onları çay bahçesine davet eder. Fakat Mustafa Kemal temkinli, hazırlıklı ve soğukkanlıdır. "Derhâl arabalara", diye seslenir. Vali bey siz benim arabaya geliniz. Yola devam ediyoruz."

Sivas'a girerler. Kalabalık bir halk topluluğu tarafından karşılanırlar. Fakat Mustafa Kemal rahatsızdır. Görevinden alınmış, acele İstanbul'a getirilmesi kararı çıkarılmıştır (Daha sonra "Sivas'ta bulunduğum 27-28 Haziran gecesi hiç uyumadım" diyerek bu rahatsızlığını ifade etmiştir).

Sivas'ta kongre hazırlıkları başlar. Problemler devam etmektedir. Kongrede Mustafa Kemal'in reis olmasına karşıdırlar. Ayrıca mandacılar da devrededir. Ali Galip yeniden ortaya çıkmıştır. İstanbul, ne isterse ona vermektedir. Önce Elâzığ valiliğine atanmış, sonra Sivas vali ve kumandanlığına tayini çıkmıştır. Amacı Kürtleri ayaklandırmak ve Sivas Kongresi'ni basmaktır. Yardımcıları arasında Bedirhan Kardeşler de bulunmaktadır. Ayrıca İngilizler de onun arkasındadır. Yaşanan karanlık günler, umutsuzluk ve Mustafa Kemal'in durumu romanda şöyle anlatılıyor:

“En kötü günler, en karanlık günler ve yapayalnız bir adam. Korunç ve umutsuz günler, Mustafa Kemal konuşmaktan yorgun düşmüş, yine de kimseyi ikna edemiyor.

Neyse ki işbirlikçiler açgözlü olur, doymak bilmezler. Ali Galip de devlet hazinesini soyarken suçu ortaya çıktı, kaçtı, o gidince İngilizler, Kürtler de çekildiler. Yine de kongrede anlaşmazlık var, reis kim olacak, Sivas genel kongre olarak kabul edilecek mi, arkadaşları hâlâ manda diyecekler mi?

O kadar çaba sarf ediyor ki, kongreyi istediği gibi şekillendiriyor ve üç oy farklı başkan seçiliyor.” (Serim 2017: 314).

Mustafa Kemal’in olağanüstü gayretleri, yılmayan mücadelesi netice vermiştir. Kongreyi istediği gibi şekillendirmiş ve başkan seçilmiştir. 12 Eylül’de kongre sona erer. Manda düşüncesinden vazgeçilmiş, bağımsızlık şartı kabul edilmiştir.

Romanda Mustafa Kemal’in Vahdettin’le konuşmasına da yer veriliyor. Erzurum’da telgrafhanede ikisi arasında geçen gergin konuşma, Mustafa Kemal’in Vahdettin tarafından görevden alınmadan askerlikten istifa etmesi, şu satırlarla anlatılıyor:

“Telgrafhanede Padişah Vahdettin onu bekliyor. Vahdettin güvenilir bir sesle konuşuyor, İstanbul’a gelmesini söylüyor. Mevki sözü veriyor. Mustafa Kemal cevap vermiyor. Padişah bu hamlesi boşa çıkınca ona hiç olmazsa Erzurum’dan ayrılmasını, Anadolu’nun istediği bir kentine yerleşmesini söylüyor. Mustafa Kemal olumlu bir karşılık vermeyince sırada üçüncü söylem! Onu görevden alacaklar, askerlik artık hayallerinde kalacak. Padişahın sesindeki tınıdan bunu anlıyor ve daha o konuşmadan istifa ettiğini bildiriyor.” (Serim 2017: 298).

Mustafa Kemal’in direniş için yaptığı çağrılar, sadece tanıdıklarına ve devrin ileri gelenlerine mektup yazmaktan ve bizzat görüşmekten ibaret değildir. O, bir taraftan da Anadolu’yu dolaşırken yolda, sokakta, tarlada gördüğü herkesle, halkla çiftçi, köylü ile konuşmakta, onların durumunu öğrenmekte, ne düşündüklerini sormakta, hepsini düşmana karşı direnmeye ve silaha sarılmaya çağırmaktadır. *Zübeyde Hanım ve Oğlu* romanında bu konuşmalara da yer veriliyor. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Mustafa Kemal yollarda rastladığı köylülerle konuşuyor. Bunların pek çoğunun bezgin olduğu görülmektedir. Tarlasını süren yaşlı bir adamla konuşur ve düşmanın geldiğini söyleyerek onu mücadeleye çağırır. Fakat adam torunlarını gösterir. Oğullarını ve damatlarını savaşlarda kaybettiğini, kızlarının ve gelinlerinin de çeşitli sebeplerden öldüklerini söyler. Etrafında dolaşan tarlasında oynayan küçük çocuk-

ları gösterir. “Bütün bunlara ben bakmak zorundayım. Bunların rızkını çıkarmaya çalışıyorum. Düşman benim umurumda değil. Düşman tarlamın çitine dayanmadan ben ona direnmeyi düşünmüyorum,” der.

Mustafa Kemal yine küçük bir grupla karşılaşır ve onlarla konuşur. Adam bir yerden bir yere gittiklerini, göç ettiklerini söyler. Mustafa Kemal onları az görmüştür, “Bu kadar mısınız?” diye sorar. Adamın cevabı çok hazin ve düşündürücüdür: “Çohtuk paşa can çohtuk. Ama işte kırıla kırıla bu kadar kaldık. İster al, ister sat paşa can.”

Bütün bu cevaplar ve tutumlar, karşılaştığı manzaralar ve insanların içinde bulunduğu çaresiz durum, Mustafa Kemal’i üzmüştür. Derken Mustafa Kemal’in ümitlerini canlandıran bir şey olur. Bundan sonra Mustafa Kemal her şeye rağmen, yaşanan bütün olumsuzluklara ve yokluklara rağmen, halktan ümidini kesmeyeceğini anlayacak ve bu halka güvenmeye devam edecektir.

Mustafa Kemal yine bir grupla karşılaşmış ve onlarla konuşmaya başlamıştır. Bunlar Erzurum düşman tarafından işgal edildikten sonra orayı terk eden ve güneye göçen, şimdi ise tekrar Erzurum’a dönmekte olan bir grup köylüdür. Mustafa Kemal onlara niçin geri döndüklerini sorar. Aldığı cevap çok ilgi çekici ve gurur vericidir. Diğerlerinin aksine onlar direnmek düşmana karşı koymak için geri dönmektedirler.

“Mustafa Kemal soruyor.

-Ağa yoksa oralarda geçinemedin mi?

-Geçindim, hem de en iyisinden ama, diyor yaşlı köylü...

-Son günlerde işittim ki, İstanbul’da bazı ırzı kırıklar, bizim Erzurum’u Ermeni’ye vereceklermiş. Geldim ki görem, bu namertler kime malını kime veriler?

Önceki konuşmada hayalleri küllenen Mustafa Kemal köylünün sözlerinden etkileniyor. Anadolu insanı çaresiz görünür, ama iş başa düşünce bekle ki tutasın...” (Serim 2017: 296).

Millî Mücadele hazırlığında karşılaşılan güç şartlar bunlardan ibaret değildir. İmkânsızlık, yoksulluk, parasızlık, her yerde vardır ve hâkimdir. Ordu dağıtılmıştır, silahlar ellerinden alınmıştır. Bunları yeniden temin etmek için maddî şartlar uygun değildir, para yoktur. En basit ihtiyaçlarını temin etmek için bile uğraşmaları ve mücadele etmeleri gerekmektedir.

Sivas’taki kongre bitmiştir. Artık Ankara’ya hareket etmenin sırası gelmiştir. 22 Aralık 1919’da Ankara’ya doğru yola çıkmak üzere hazırlık yapmışlardır. Fakat düşmanın işbirlikçilere dağıttığı altınlara mukabil onların bir kuruş parası yoktur. Romanda bu paranın nasıl temin edildiği anlatılıyor. Bu arada ihtiyaçlar da belirtiliyor. En basit sıradan ve günlük ihtiyaçların, yaşamak, nefes almak, ayakta durabil-

mek için gerekli ve elzem olan şeylerin, elde edilebilmesi için ne kadar büyük bir uğraş verildiğini de böylece görmüş ve anlamış oluyoruz:

“22 Aralık günü Sivas’tan Ankara’ya doğru hareket ederler. Batı’nın dağıttığı altına karşılık onların elinde tek kuruş kalmamış. İlk satırlar durumun ciddiyetini gösteriyor! Sivas’tan üç açık otomobille, karlı bir günde hareket edildi. Otomobillerin ikisi dolma tekerlekli, yalnız birisi normal lastikliydi. Bu son otomobilin lastikleriyle yolda lazım olacak benzin de Sivas Amerikan Mektebi idaresinden birtakım formalite ve haysiyet kaygıları bir formüle bağlanarak hediye olarak sağlanabilmiştir.

Kar altında açık otomobiller, lastikler ve benzin parası! Yeni bir devlet kurmak için yola çıkılırken paraları yok, benzin parası bile... Ya yolda yenecekler?

Hesap yapılıyor, yol boyunca ne gerekir diye!

Yirmi yumurta, bir okka peynir ve on ekmek.

Bir vatan bunlarla kurtarılacak!

Ankara’ya gelen kişilerin maddi sorunları büyük...

Mücadele para ister, Ankara masrafla kurulur, savaş silah gerektirir. Osmanlı Bankası müdüründen kredi alacaklar, o zamanki tanımıyla borç. Hepsini her şeylerini ortaya koyuyor, senetlere toptan imza atacaklarını söylüyorlar. Banka müdürüyle görüşmek mümkün değil, günlerdir bankaya uğramıyor! Hareketlerinden bir gün önce müdüre haber gönderirler, sabah erkenden bankaya gelmeli, hasta da olsa gelmeli.

Müdür gelir; ama borç alınacaksa bir tüccar kefil gerekiyor.

Eski Bitlis Valisi Müfit Bey borçlandırılır, Yüzbaşı Bedri Bey de tüccar sıfatıyla borca kefil olur ve kafele bin lira ile yola çıkar. Bu para neyi karşılayacak, hesap yapılmamış, yapılsa da ölmek var, dönmek yok. Yola çıktılar bir kere!

Ankara farklı olacak.

Düşündükleri, hayal ettikleri her şeyin harcı orada karılacak.

Sivas’taki sıkıntıların yaşanmayacağı bir şehir Ankara, sessiz, sakin...” (Serim 2017: 316-317).

Bütün bunlar, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken ibretlik olaylardır. Tek bir insanın azmi ve kararlılığı, uzak görüşlülüğü, bitmek tükenmek bilmeyen direnci karşısında neler yapılabileceğinin, neler başarılabilceğinin somut göstergeleridir. Millî Mücadele işte bu olağanüstü güç şartlar içinde verilmiş, İstiklal Savaşı bu şartlar içinde kazanılmış, daha sonra aynı azim ve kararlılıkla kimsenin hayal bile edemediği büyük devrimler yapılmış ve topluma yerleştirilmiştir.

Romanlarda ele alınan bir konu da Mustafa Kemal’in yalnızlığıdır. Atatürk’ün o günlerdeki duyguları ve içinde bulunduğu durum, *Zübeyde Hanım ve Oğlu* romanında şöyle anlatılıyor:

“Bütün gelişmelere rağmen Mustafa Kemal yalnız... İsyancılar, hilafet ordusu, düşman askerleri ve bunların Ankara’yı basma düşünceleri. Anadolu’nun göbeğinde korku hâkim. İssiz topraklarda gece oldu mu silah sesleri duyuluyor, subaylardan biri her gece telgraf tellerinin kesildiğini haber veriyor. Düşman bir değil, on değil... Ankara gecelerden ürüyor. Halide Edip ve eşi geceleri bir binadan diğerine geçerken korkuyorlar. Mustafa Kemal’in gönderdiği güçler tuzağa düşürülüyor. Kimse kimseye inanmıyor, kim davaya sadık, kim değil belli olmuyor!

Sıkıntılar içindeki Mustafa Kemal hastalanıyor, yine böbreklerinde sorun var, yine ateşi yüksek, yine ilaçsız, azıksız yaşıyor. Ankara’da neredeyse hiçbir şey yok. Diğer kentlerden yardım istiyor, asker istiyor, ellerinde ne varsa... Sonunda gelen destekle 120 kişilik bir askere sahip oluyor. O kadar askerle şehri korumaya çalışıyorlar, nöbetçiler telgraf tellerini de koruyacak!

Mustafa Kemal için en kötüsü, başa çıkılması en zor olanı gazeteler. Hepsinde bu davanın sonuç vermeyeceği yazıyor. Haberler sadık insanları bile davadan caydırabilir. Onlara düşen daha çok yazışmak, kişilerle bire bir görüşmek, davanın ne anlama geldiğini defalarca anlatmak. Aradaki günlerde epey katılmadan söz ediliyor.” (Serim 2017: 336-337).

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılır. Mustafa Kemal 24 Nisan’da Meclis’te konuşur. Romanda bu konuşmayı yaparken ne kadar yorgun olduğuna bir daha dikkat çekiliyor.

“24 Nisan’da, Meclis’in ikinci oturumunda Mustafa Kemal söz aldı. Meclis önünde ilk konuşması... Sivil elbiseler içinde, zayıf ve solgun, parlak gözleri solmuş, aşırı yorgun...” (Serim 2017: 338).

Millî Mücadele günlerinin ayrıntılı olarak ele alındığı bir başka roman *İşgal ve Kurtuluş*’tur. Burada o tarihlerde yapılan çetin mücadele ve muharebeler, belgelere dayanılarak verilmekte, ayrıca Mustafa Kemal’in davranışları, düşünceleri ve ruh hâli de tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Mart 1918-Kasım 1923 arasındaki olayların hikâye edildiği bu romanda Mustafa Kemal, mizacı ve kabiliyetleriyle ve ruh hâliyle, şöyle yorumlanıyor:

“O askerlik sanatının dâhisi idi. O, kurtuluşa giden yolun ilk adımını atandı. O, zaferi milletin kazanacağına ilk inanan ve ilk uygulayan- dı. O savaşın kartalı, barışın kahramanıydı. O akıldı, o idrakti, o irfandi, o inanılmaz bir yetenekti. O büyük ve zirve şahsiyetti. O belki de seçilmiş bir insandı... Ama nihayet o da, bir insandı... Ağlayan, gülen, sevinen, üzülen, kızan, darılan, sinirlenen, acı çeken, sıkılan; nihayetinde, duyguları olan bir insandı... O’nu sadece savaş mey-

danlarında ya da siyaset alanında görüp de, bu yönlerini bilmeyenler anlayamazdı...

Zaferi, zafere inananlar kazanırdı... O zafere ilk günden beri inanıyordu. Zafer onun, o zaferin eseri idi... Azmin, kararlılığın, zekânın, inanmışlığın ve yılmadan çalışmanın ortaya çıkardığı, milletin bir ferdi olmakla övünen son derece mütevazi bir insandı. Ama, nihayetinde o da bir insandı!... Sevinebilir, ağlayabilir, sevinç gözyaşları da dökebilirdi.” (Adıgüzel 2015: 384).

Atatürk neden yalnızdır? Neden tek başınadır? Romanlarda neden böyle tasvir ediliyor? Romanlarda bunun da cevabı verilmektedir. O Sarışın Kurt romanında şöyle bir konuşma ile karşılaşırız:

“Afyonkarahisar, Başkumandanlık umumi Karargâhı, küçük oda; gece: Halide Onbaşı asker kılığındadır, kapıdan girip, durur; saygılı bir sesle konuşur: beni emretmişsiniz, kumandanım...

Paşaların üzerinde çalıştığı masa, lambaların gölgeli aydınlığı, ses üzerine Mustafa Kemal Paşa, başını kaldırır, gülümser:

Mustafa Kemal Paşa -ooo, safa geldiniz, hanımefendi!

Halide Edip Hanım: -tebrik ederim, Paşam: sonunda muvaffak oldunuz!

Mustafa Kemal Paşa, neşelidir, buna bir kahkaha ile cevap verir: -evet, sonunda bu işi yaptık! Masadan ayrılıyor.

Fevzi Paşa da sahneyi, tebessümle izlemektedir; Halide Onbaşı’ya soracaktır: -buraya nasıl gelebildiniz?

Halide Edip Hanım: -az kalsın, Yunanlıların içine düşüyorduk.

Mustafa Kemal Paşa, yine güler: -bugün benim de, aralarına düşmeme ramak kaldı.

Halide Edip Hanım, endişeli: -işte bu, bir felaket olurdu Paşam!

Mustafa Kemal Paşa, bu söz üzerine kısa bir süre susar, yüzünden bir gölge geçer, yine mütebessim cevap verir: -felaketin büyüğü, Ankara’da beklemekle geçen günlerdi Onbaşı!

Halide Edip Hanım, şaka yollu: -neyse, artık İzmir’de bol bol, istirahat edersiniz.

Mustafa Kemal Paşa, bir kahkaha daha atıyor: -istirahat mi? Ciddileşir: -hele İzmir’i kurtaralım... ondan sonra, birbirimizi yiyeceğiz...” (İlhan 2017: 280-281).

Aynı sahne *Gazi Paşa* romanında da yer alıyor. Bu romanda konuşmalar, daha ayrıntılı olarak anlatılıyor. Atatürk’ün Halide Edip’le konuşması, şöyle sona eriyor.

“İstirahat mi? İstirahat ha? Birden ciddileşip ilave etti:

-hele İzmir’i kurtaralım!... Korkarım ondan sonra, birbirimizi yiyeceğiz... Kafalarımız uymuyor!” (İlhan 2006: 296-298).

Burada Atatürk neden yalnız olduğunun sebebini de söylemektedir. “Savaşın sonra birbirimizi yiyeceğiz. Çünkü kafalarımız uymuyor!” Bu cümleler Atatürk’ün fikirlerinin çevresi tarafından anlaşılmadığının ifadesidir.

Hareketin birinci kısmında, yani silahlı mücadelede, bütün arkadaşları yanında idiler. İkinci kısmında ise hiçbiri yanında değildi, çünkü onunla aynı fikirde değillerdi, hepsi hilafetçi ve saltanatçı idiler: Halide Edip Adıvar, Doktor Adnan Adıvar, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Kâzım Karabekir... Ama Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay gibi Mustafa Kemal’i destekleyenler de vardı. Yine de Atatürk bundan sonra yaptıklarında hep yalnızdı. Mustafa Kemal, bütün bu devrimleri, çok sevdiği arkadaşlarını kaybetmek pahasına gerçekleştirmişti. Çünkü etrafındakiler, onun gibi ileriye göremiyorlardı. Çünkü onun dehasından ve sezgisinden yoksundular. Zamanı (tarihi) ve mekânı (coğrafyayı) birlikte algılayan geniş ve derin ufkundan da habersizdiler.

Atatürk bu ikinci dönemin, yani devrimler döneminin, birinciden çok daha zorlu olacağını biliyordu. İç ve dış düşmanlarına, en yakınlarının muhalefetine rağmen, ülkede bir devrimler silsilesi ile ülkeyi çağdaşlaştırma sürecini başlatmayı ise uzun zamandır aklına koymuştu. Onun, 15 yıl gibi çok kısa bir süreye bütün devrimleri sığdırdığını görmekteyiz. Ama Atatürk’ün bu devrede, kamuoyu gibi çok önemli bir desteği vardı. Geniş bir halk kitlesi ona gönülden inanıyor ve getirdiği yenilikleri anlamaya ve öğrenmeye çalışıyordu. Gerçekte Türk milleti her zaman yeniliklere açık olmuş, tarih boyunca pek çok devrimi zorluk çekmeden benimsemişti. Bu durum, cumhuriyetin ilk yıllarında da tekrarlandı.

2. Harf Devrimi: Mustafa Kemal yurt gezilerine çok önem verir. Hayatı boyunca ülkeyi gezmekten, halkla temas etmekten ve onlarla konuşmaktan hoşlanmıştı. Bu gezilerde halka yapacağı yenilikleri, devrimleri anlatır ve sebeplerini söyler. Bunların başında şapka ve kıyafet devrimi gelmektedir. Kıyafet devrimini Meclis’te kanunlaştırmadan önce Kastamonu’ya gittiğinde eline şapkasını alarak halkla konuşması ve başına geçirmesi en bilinen davranışlarından biridir.

Romanlarda Mustafa Kemal’in yurt gezilerinden ve halkla yaptığı temaslardan bahsediliyor. Halkın ona dertlerini anlattığı ve Atatürk’ten çözüm bekledikleri belirtiliyor. Bundan başka yurt gezilerinde Mustafa Kemal’in halk tarafından coşku ile karşılandığı anlatılıyor.

Mustafa Kemal toplumun çağdaşlaşması için gerçekleştirmeyi düşündüğü bütün devrimleri önemsemiş ve her biri üzerinde uzun uzun düşünmüş, büyük emekler vererek onları gerçekleştirmiştir. Bunlar

arasında en önemli gördüğümüz alfabe değişimini, burada romanlara değil devri anlatan bir yazarın kitabına dayanarak vermeye çalışacağız.

Atatürk'ün uzun süredir düşündüğü ve 1928 tarihinde gerçekleştirdiği harf devrimi, Mahmut Goloğlu'nun *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)* adlı kitabında geniş şekilde anlatılıyor. Atatürk bu inkılapta kabul edilen Latin kökenli alfabeyle *Yeni Türk Harfleri* adını vermiştir. Bu devrimden önceki ve sonraki çabaları, harfler üzerinde uzun süreli ve dikkatli çalışmaları, Anadolu'yu gezmesi, halkla teması, yeni harfleri halka tek tek anlatması, halkı okumaya ve öğrenmeye teşvik etmesi, kitapta uzun ve ayrıntılı olarak anlatılıyor. Atatürk'ün, kara tahtanın başına geçerek halka alfabeyle anlatması bir fotoğrafla da tespit edilmiştir. Bu fotoğraf, Atatürk'ün alfabe hakkındaki düşüncelerinin ve halkın okuryazarlığına bakışının bir sembolü hâline gelmiştir.

Kitapta harf devrimi esnasında Atatürk'ün etrafında yaşananlar bütün ayrıntılarıyla anlatılıyor. Bu günlerde geçen pek çok sahne yer alıyor. Atatürk'ün gayreti, heyecanı, bu harfleri çeşitli topluluklarda halka tanıtması, tasvir ediliyor. 8 Ağustos 1929 gecesi Sarayburnu'ndaki gazinoda yaşananlar şöyle anlatılıyor:

“8/9.8.1929 gecesi Sarayburnu Parkı Gazinosu'nda halk için düzenlenmiş olan bir eğlenceye gitti. Halkın arasına girdi. Yaptığı konuşmada yeni harflerden söz etti ve yeni harflerle yazılmış kâğıdı Falih Rıfkı beye okutarak, yeni yazıları okumaktaki kolaylığı göstermek istedi. Açıklamalarına devam ederek: “Şimdi sözden çok iş zamanıdır. Çok işler yapılmıştır ama bugün yapmak zorunda bulunduğumuz çok değerli bir iş daha vardır. Yeni Türk Harflerini çabuk öğrenmek... Kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya, bütün yurttaşlara öğretiniz. Bunu yurtseverlik, milliyetseverlik görevi biliniz. Bu görevi yaparken düşününüz ki bir ulusun, bir sosyal topluluğun yüzde onu ancak okuma-yazma bilir, yüzde sekseni bilmezse bundan, insan olanların utanması gerekir. Bu millet utanmak için yaratılmamıştır, övünmek için yaratılmıştır. Tarihini, övünülecek olaylarla doldurmuş bir millettir. En çok bir, iki yıl içinde bütün sosyal topluluğumuz yeni harfleri öğrenecek ve düşüncesiyle olduğu gibi yazısı ile de uygarlık dünyasının yanında olduğunu gösterecektir diyerek sözlerini tamamladı.” (Goloğlu 1972: 252).

Yukarıdaki metinde Atatürk'ün bu işe neden bu kadar önem verdiği sebepleri de yine Atatürk'ün ağzından ifade edilmektedir. Atatürk herkesin okuryazar olmasını, alfabeyle ve okumayı kolaylıkla öğrenmesini istemektedir. Arap harfleriyle bunun mümkün olmadığını bilincindedir. Çünkü Arap harfleri, Türk dilinin yapısına uygun bir alfabe değildir. Ama yeni kabul edilmekte olan Latin kökenli Yeni

Türk harfleriyle bu mümkün olacak, herkes okumayı kolaylıkla öğrenecektir. Çağdaş dünyaya ayak uydurabilmenin yolu böylelikle açılacaktır. Çünkü çağdaşlaşmanın yolu buradan, yani eğitimden geçmektedir.

Atatürk'ün bir başka özelliği halkla olan temasıdır. Atatürk, halkla samimi, rahat ve sıcak bir yakınlık kurabilmekte, bunu her ortamda rahatlıkla ve kolaylıkla yapabilmektedir. Bu suretle halkın sevgisini kazanmakta ve söyledikleriyle onları ikna edebilmekte, inandırabilmektedir.

Atatürk bunu sadece sözle, konuşarak değil yazı ile de yani yazı-şarak da yapmaktadır. Kitapta bu konuda çeşitli örnekler veriliyor ve halkın, esnafın, bu konuda ona telgraf çektiği, alfabeye dair sorular sorduğu, Atatürk'ün de bütün bunlara cevap verdiği şöyle anlatılıyor (Gemlik'ten birkaç esnaf Atatürk'e telgraf çekmiş, yeni harflerle ilgili bazı sorular yöneltilmişlerdir. Bu telgrafları alan Atatürk onlara aşağıdaki metinde yer alan cevabı veriyor):

“Mustafa Kemal Paşa, hiçbir başka liderde rastlanmayacak kadar rahatlıkla toplumun içine karışıyor, onlarla beraber oluyor, konuşuyor, haberleşiyor, tıpkı bir öğretim üyesi gibi onları eğitiyor, sorularını cevaplıyor, uyarıyor, kolaylık veriyordu. Halk da, sanki bir öğretmene başvurmuş gibi, ondan özel ve teknik bilgi istiyor, konu üzerindeki düşünce, sıkıntı ve isteklerini rahatlıkla Cumhurbaşkanı'na bildiriyordu. Mustafa Kemal Paşanın şu telgrafi, bu durumun açık ve değerli bir örneğidir:

Gemlik'te: gazozcu Haydar, tuhafiyeci Yahya, zahireci İsmail, Bekir Ali, Adil ve Hüseyin, zürradan Ethem, zeytinci Mustafa, Sait, bakkal Osman ve Halit Efendiler.

C: Okuma ve yazmayı bir haftada öğrenmek çabasını gösterdiğinizden hoşnut oldum, kutlarım. Arapça ve Farsça kelimelerde (k) ve (g) nin önlerine (h) gelmesi sorunu ile zihninizi yormayın. Düzenlenmekte olan sözlük, bunu isteğinize uygun olarak çözecektir.”

(Goloğlu 1972: 255).¹

¹Bu değerlendirmelerin benzerleri, o tarihlerde Ankara'da bulunan Rus Elçisi Aralov'un hatıralarında da bulunuyor. Konya gezisinde Atatürk'e katılan ve onun halkla konuşmasına şahit olan Aralov, Mustafa Kemal'in halkla yakın, sıcak ve içten bir diyalog kurduğunu, onları ilgi ile şefkat ile dinlediğini yazıyor: “Bu konuşma sırasında Mustafa Kemal'in gözleri bir iyilik ve şefkat pırlıtsıyla tutuştu. Kendisine soru soranı dostça elinden tutuyor, yalın, inandırıcı sözlerle ayrıntılı cevaplar veriyordu.” (Bakınız: Semyon İvanoviç Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları 1922-1923, Çeviren Hasan Âli Ediz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2019, s. 105).

Goloğlu kitabında Atatürk hakkındaki değerlendirmelerine ve mukayeselerine devam ediyor. Atatürk'ün davranışının dünyadaki bütün liderlerden ve başkanlardan farklı olduğu, dünyada onun bir eşinin, benzerinin bulunmadığı, görülmediği, şöyle ifade ediliyor.

“Dünyanın hiçbir başka devlet başkanında görülemeyecek kadar büyük bir önem taşıyan bu durum; Mustafa Kemal Paşa'nın milletine olan sevgi ve bağlılığının, topluma dönüklüğünün, topyekün milletle birlikte çalışma becerisinin ve imkânsızlıklar içinde eşsiz başarıları ulaşmasının gerçek özelliği idi. Bu tutum ve davranışı ile dünyanın hayranlığını üzerine çeken Mustafa Kemal Paşa, Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti'nin Glasgow Şubesi'nden gelen İngilizce tebrik telgrafına şu cevabı vermişti:

“Türk Alfabesinin sadeleştirilmesi hakkındaki tebriklerinizi memnuniyetle aldım. Şurasını tecrübe ile söyleyeyim ki, hece ve alfabenin düzeltilip düzenlenmesi gerçekten çocukları zorluktan kurtaran, onlara küçük yaşta başarının tadını veren en etkili araçtır. Yaşlıların sevinci ise daha da açıktır. İnsanlar arasında kolay ve hevesli okuma aracının sağlanması hem ulusal gelişime, hem de uluslararası anlaşmaya çok yardımcıdır.” (Goloğlu 1972: 259).

Bu bölümde son olarak Atatürk'ün devlet başkanı ve cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı makamı hakkındaki düşüncelerine yer vereceğiz. Bu düşünceler, Atatürk'ün hayatının konu edildiği bir romanda yer almaktadır. Devlet başkanlığını çok ciddiye alan bir sorumluluk duygusu ile birleştiren Atatürk'ün bu konudaki düşünceleri kitapta yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“Devlet başkanı uyumaz, uyuklamaz. Aldanmaz, aldatmaz. Çevresini de, kendisini de denetler. Asla gaflet ve dalalet içinde bulunamaz. Bu yüzden devlet adamında önce akıl, milli bilinç, Türk milletine saygı ve sevgi beklerim. Bu niteliği olmayan cumhuriyetime ve cumhurbaşkanlığına yakışmaz. Cumhuriyetimiz henüz çok gençtir. Devrimlerimiz henüz yeni yerleşmiş ve tazedir. Siz gençler gibi ihtimam ve özen ve dikkat gerektirir. Geçmişten kendimize miras kalan bütün devlet hayatı ile ilgili işler ve sorunlar, zamanın zorluklarını ve dünkü düşmanların istek ve hayallerini karşılayacak derecede değildir. Dost görünen dünkü düşmanlarımızın gözleri hep Türkiye'de olacaktır. Dinmeyen Haçlı ihtirası sebebiyle Anadolu'dan, sizden bir şeyler koparmak isteyeceklerdir. Bu yüzden güçlü devlet olmak görevimiz kadar, fert olarak da milli bilinçli ve güçlü olmak zorundasınız. Önemli ve büyük işler devlet-fert iş birliği ile çözülür.” (Gürbüz 2017: 58).

Yılmaz Gürbüz tarafından ifade edilen Atatürk'ün bu görüşleri bize birçok konuda fikir veriyor. Atatürk devleti yöneten kişinin büyük bir sorumluluk taşıdığına inanıyor. Onun millete örnek olması gerektiğini düşünüyor. Atatürk, milleti idare etmekle, millete örnek olmanın aynı değerde ve aynı ciddiyetle ele alınması gerektiğine inanıyor. Devleti yöneten kişinin birikimli olması gerektiğine de dikkat çekiyor. Burada ifade edilen diğer noktaları şöyle özetleyebiliriz:

1. Düşman devletlerin istekleri hiçbir zaman bitmeyecektir. Türkiye üzerindeki emellerinden asla vazgeçmeyecekler ve unutmayacaklardır. Bunun için milletin fertleri ve yöneticiler milli bilinç sahibi olmalı ve daima güçlü bulunmalıdırlar.

2. Büyük ve önemli işler, ancak devlet ile ferdin iş birliği ile çözülebilir (İşte Atatürk'ün devrimleri gerçekleştirirken dayandığı en güçlü nokta bu olmuştur. O, yaptığı bütün devrimlerde önce halkın desteğini kazanmasını bilmiştir).

Sonuç

Millî Mücadele (yani silahlı mücadele, cephe savaşı) çok zor ve çetin şartlarda yapılmış ve düşmanların beklemediği bir şekilde kazanılmıştır. Bu mücadelenin pek çok mucizevi kaydı bulunmaktadır. Tarih kitaplarında ve belgelerde yer alan, yaşanmış pek çok gerçek olay, romanlarda da yer almakta ve ustalıkla tasvir edilmektedir. Yukarıda bunlardan birkaç örnek vermiş bulunuyoruz.

Bir başka nokta bu silahlı mücadelenin yalnız bilek gücü ile değil büyük ve incelikli bir planla hazırlanmış ve kazanılmış olmasıdır. Bu durum da romanlarda anlatılıyor ve vurgulanıyor. Bunlar aynı zamanda kurguda hareketlilik, merak ve heyecanı sağlayan ve gerilimi arttıran unsurlardır. Bu olayların gerçek olması da ayrıca merakı ve ilgiyi oluşturan önemli bir husustur.

Bir cihan devleti olan Osmanlı İmparatorluğu asırlarca bu unvanını muhafaza etmiş, fakat zamanla zayıflamış ve sonunda yıkılmıştır. Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde Birinci Dünya Savaşı sonunda düşmanla imzaladığı Mondros Mütarekesi'yle kendi kendini feshetmiş olmaktadır. Bundan sonra işgal dönemi başlar. Başta İstanbul ve İzmir olmak üzere ülkenin toprakları ve varlıkları düşman tarafından ele geçirilir. Ordusu dağıtılır, silahlarına ve cephanelerine el konur. Bundan sonra başlayan işgal yılları fiilen 1923 yılına kadar sürmüştür.

Düşmanın el koyduğu ve idaresi altına aldığı kurumlardan biri de saray ve padişahlık makamıdır. Bu yüzden padişahla ve yönetimle, Anadolu'daki millet mücadelesi, millet iradesi karşı karşıya gelmiş, birbirleriyle kıyasıya sıcak savaş içine girmiştir. Bu dönemde işgal

kuvvetleri, padişahlık makamını ve devlet yönetimini kendi emirleri ve iradeleri doğrultusunda kullanmışlardır.

19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla Anadolu'da Millî Mücadele dönemi başlar. Bu mücadele iki safhalıdır. 1923'te silahlı mücadele sona ermiş, silahsız mücadele, yani sivil mücadele dediğimiz devrimlerin gerçekleştirilmesi süreci başlatılmıştır.

Atatürk'ün asıl hedefi çağdaş, medeni ve tam bağımsız bir Türk devleti idi. Bunun, yalnız silahlı mücadele ile kazanılamayacağını biliyordu. Bu yüzden silahlı mücadeleyi bir noktada kesmiş ve çok daha fazla önem verdiği devrimler sürecini başlatmıştır. Çünkü Atatürk, çağdaş olmayan geri ve cahil bir toplumun silahlı mücadeleyi kazansa da, bağımsızlığını uzun süre taşıyamayacağını bilincindeydi. Ona göre, bağımsız bir devlet olabilmek için önce çağdaş olmak lazımdı. Bunun yolu da eğitimden geçiyordu.

Aslında devrimler sıcak savaş günlerinde başlamıştır (Çünkü 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması, cephede muharebeler yapılırken Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanması da birer devrimdir ve Mustafa Kemal'in ileri görüşlerinin somut hamleleridir). 1920-1938 yılları arasında pek çok devrim yapıldı. Bunlar arasında en önemli olanları, 29 Ekim 1923'te cumhuriyetin ilan edilmesi, diğeri 1 Kasım 1928 tarihinde Yeni Türk harflerinin kabul edilmesidir.

20. yüzyılın başında cumhuriyetin ilan edilmesi büyük bir devrimdir. Dünyada henüz krallıkların ve imparatorlukların yaygın ve hâkim olduğu bir dönemdir bu. Atatürk o devirde oldukça ileri bir rejim olan cumhuriyeti Türkiye'ye getirmeyi ve kurumsallaştırmayı başarmıştır.

Atatürk, hayatı boyunca bütün bu devrimleri düşünmüş, zihninde oluşturmuş ve olgunlaştırmış, zaman zaman arkadaşlarıyla konuşmuş ve tartışmıştır. Bunları düşünürken ve yaparken dayandığı birkaç nokta bulunmaktadır:

1. Atatürk Türk tarihini çok iyi bilmekteydi. Türk milletinin çağlar boyu yaptığı savaşları, göçleri, gerçekleştirdiği devrimleri okumuş, inceden inceye tetkik etmiş ve üzerinde uzun zaman düşünmüştür. O, Türk milletinin yenilikler karşısındaki tavrını, uyum gücünü bilmektedir. İşte cumhuriyetten sonra yaptığı devrimleri buna dayanarak gerçekleştirdiği görülmektedir.

2. Atatürk devrimleri önce halkla konuşarak, halka anlatarak ülkeyi gezerek gerçekleştirdi. Yani onların bir nevi onayını aldı diyebiliriz. Bir konuşmasında "Biz devrimleri tepeden inme yapmadık, halkla

konusarak yaptık” demektedir. Onun bütün yurt gezilerinde halkla yakın teması da bunun bir diğer ispatıdır.

Atatürk, yaptığı, gerçekleştirdiği devrimlerle Türk milletini ileriye taşımış, Türk milletine çağ atlatmayı başarmıştır. Atatürk’ün hayatı, Atatürk’ün yaptıkları, onun sayesinde gerçekleşenler, milletin kalbinde yer almış, edebiyata taşınmış, oluşturulan eserler, özellikle romanlar sayesinde, topluma yerleşmiş ve ölümsüzlük kazanmıştır.

Bir milletin varlığını ve birliğini sağlayan, onu dünyada saygın ve önemli bir konuma sokan olguların başında gelen şey, sanattır. Sanat sayesinde milletin değerleri asırlar boyunca devam eder ve yeni nesillere aktarılır. Sanat sayesinde milletin değerleri sembolleşir. Büyük sanat eserleri, milletin değerlerini yaşatır, ölümsüz kılar ve dünya içinde önemli bir yer kazanmasını sağlar.

Edebiyat, bu sanatların başında geliyor. Edebiyat, milletin en önemli değerlerinden biri olan dil ile sağlanır, gelişmiş bir dil ile yapılır, bu suretle milletin dünya üzerindeki varlığını pekiştirir ve ölümsüzleştirir. İşte Atatürk’ün liderliğinde bir asır önce 15 yıl gibi çok kısa denecek bir süre içinde yapılan ve gerçekleştirilen, topluma mal edilen devrimlerin yaşamasını sağlayacak yegâne şey, usta yazarlar tarafından yaratılan ve işlenen sanat eserleridir. Bu eserlerin, Türkiye Cumhuriyeti’ni, düşmanlarının bütün çabalarına rağmen sonsuza kadar yaşatacağına güvenim tamdır.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, H. (2015). *İşgal ve Kurtuluş*, Bilgeoğuz Yayınevi, İstanbul.

ARALOV, S., İ. (2019). *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları 1922-1923*, (Hasan Âli Ediz çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

GOLOĞLU, M. (1972). *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara.

GÜRBÜZ, Y. (2017). *Mustafa Kemal’in Romanı 5: Atatürk*, İleri Yayınları, İstanbul.

İLHAN, A. (2006). *Gazi Paşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İLHAN, A. (2017). *O Sarışın Kurt*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ÖZAKMAN, T. (2005). *Şu Çılgın Türkler*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

SERİM, T. (2017). *Zübeyde Hanım ve Oğlu*, Destek Yayınları, İstanbul.

BALKAN ÜLKELERİNDE ATATÜRK'E DAİR YAZILMIŞ ŞİİRLER

Nimetullah HAFİZ*

ÖZET

Osmanlı'nın Balkan topraklarını terk etmesi sonrası bu bölgede kalan Türkler, bir yandan buralardaki diğer ulus ve halklarla tarihe dayalı ilişkilerini devam ettirirken yüzyıllarca bu topraklarda yaşayan kültür miraslarına da sahip çıkmış, edebî eserlerini korumuştur. Ayrıca Balkan Savaşları sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla ilgili gelişmeleri de takip etmiş, içinde yaşamış ve yaşadıklarını kâğıda dökerek şiirler yazmış, türküler söylemiş, övgüler dizmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün otoritesi ve büyüklüğü Balkan yarımadasında sadece Türk halkı tarafından görülmekle, övülmekle kalmamış, başka uluslara mensup olan kimi aydınlar ve yazarlar da Türkiye Cumhuriyeti ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili övgülü şiirler, makaleler ve pek çok kitap yayımlamışlardır. Bunlara örnek olarak aşağıda bazı bilgiler vermeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti, Şiirler.

POEMS WRITTEN ABOUT ATATURK IN BALKAN COUNTRIES

ABSTRACT

The Turks who stayed in this region after the Ottomans left the Balkan lands, while continuing their historical relations with other nations and peoples here, also protected the cultural heritage that lived in these lands for centuries and preserved their literary works. They also followed the developments regarding the establishment of the Republic of Turkey after the Balkan Wars, lived in it and wrote poems, sang folk songs and praised their experiences by putting them on paper. The authority and greatness of Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, was not only seen and praised by the Turkish people in the Balkan peninsula, but some intellectuals and writers from other nations also published praiseworthy poems, articles and many books about the Republic of Turkey and its founder, Mustafa Kemal Atatürk. We will try to give some information below as examples.

Key Words: Balkans, Atatürk, Republic of Turkey, Poems

---

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

GİRİŞ

Yüzyıllarca Balkan topraklarında varlığını sürdüren Türkler buradaki diğer ulus ve halklarla tarihe dayalı akraba ve dost ilişkiler içinde yaşamışlardır. Aynı toprağı işlemişler, aynı kaderi paylaşmışlardır. Ancak dıştan gelen kışkırtmalar ve düşmanlık tohumlarının serpiştirilmesi neticesinde bu ilişkiler yavaş yavaş zedelenmeye başlamıştır. Tarih boyunca yaşanan güzellikler Türkiye aleyhinde sürdürülen propagandalar sayesinde karartılmaya başlamış, kimi devletler bağımsızlıklarına kavuşur kavuşmaz yıllarca besledikleri dostlukları düşmanlığa çevirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmaya çalışan büyük güçler bu sayede bu büyük devletin temellerini çökertmeyi başarabilmişlerdir. 1809-1812 yıllarında Türk-Rus Savaşı neticesinde Belgrad ve çevresinde küçük bir otonom Sırbistan Prenslığı kurulmuştur. 1821 yılında Mora Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın isyan etmesini fırsat bilen Yunanlılar ayaklanmış, 1830 yılında Yunanistan'ın bağımsızlığı kabul edilmiştir.

Sırbistan Prenslıklarının ise muhtariyetleri genişletilmiş, 1877-1878 tarihindeki Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Berlin Antlaşmasıyla Romanya, Sırbistan ve Karadağ Kralları bağımsızlıklarını ilan etmiş, Bulgaristan Krallığı ile Doğu Rumeli Vilayeti ise bir tür özerklik kazanmıştır. 1908 yılında Meşrutiyet ilan edildikten sonra Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, aynı gün Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek Eyaleti'ni hâkimiyetine almıştır. 1912-1913 yıllarında Balkan Savaşları neticesinde Arnavutluk ile Makedonya da elden çıkmıştır. Öyle ki Osmanlı sınırları Adriyatik Denizi'nden Meriç Nehri'ne, yani bugünkü sınırları içine çekilmiştir. Fakat bütün bu gelişmelere rağmen 1912 yılından sonra Balkan yarımadasında kendini yaşadığı topraklara ait hissedip kalan Türk nüfusu, yeni kurulan Balkan devletlerinde ana vatanları ve oradaki kültür gelişmelerinden kopuk olarak ancak kulak ve gözleri Küçük Asya'ya dikili bir şekilde yaşamını günümüze dek devam ettirmeyi başarmıştır. Bununla birlikte bu insanlar geçmişlerine sadık kalarak yaşadıkları bölgedeki târihi eserlere, dillerine, ağızdan ağıza taşınan her tür halk edebiyatı metinlerine sahip çıkmış, kendi özel kitaplıklarında divan edebiyatından kalan yazma eserleri göz bebekleri gibi korumuş, gelenek ve görenekleriyle birlikte kıskançlıkla günümüze dek yaşatmışlardır. Bu süre içinde Türkiye'de olup bitenleri de göz ardı etmemiş, orda yayımlanan kitap, dergi ve gazeteleri kimi gelen gidenler aracılığıyla temin etmiş, okumuş, okutmuş, böylelikle Türkiye'de olan bitenlerle de ilgili bilgi sahibi olup konularla ilgili tartışmalar sürdürmüştür.

1915 yılında patlak veren Çanakkale Savaşı Balkanlardaki Türk nüfusun ayrıca ilgisini çekmiş, Türk ulusunun bu ölüm kalım savaşı özellikle şairleri büyük ölçüde etkilemiştir. O yıllarda değerli Kosova Türk şairi Ömer Lütfi'nin yazmış olduğu *Tevarih* adlı eserine, öteki tarih şiirleri arasında 1915 yılında sürdürülen kanlı savaşları konu alan *Tuhfe-i Zafer Şanlı Orduya*, *Hamiyyet-i Milliyye* ve *Hamaset-i Osmaniye*, *Tirane-i Zafer*, *Ordumuza Armağan*, *Cihada Mukaddes Kahramanlarına* ve *Yadigârı Zafer* şiirleri de ilave edilebilir. Ancak bu konuyla ilgili şiirler yazan tek şair Ömer Lütfi değildi. Fakat, ne yazık ki Eski Yugoslavya'nın Sırbistan, Karadağ, Bosna Hersek, ve Makedonya Cumhuriyetleri dışında bu konuyla ilgili eserleri içeren yazmalar günümüze kadar korunamamıştır. Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya ülkelerinde böyle değerli eserler ya bile bile yok edilmiş ya da kendi devleti içinde kullanma yasağı olduğundan ortadan yok olmuşlardır. Bizim karşılaştığımız bu tür değerli eserler ancak Eski Yugoslavya'daki devlet ve özel kütüphaneler sayesinde korunabilmiştir. Ömer Lütfi'nin bir yazma defterinde Ahmet Nedim'in *Çanakkale'nin Ölmez Hatıralarından*, Şerif Muhiddin'in *İlham-i Nusret* ve *Çanakkale Şehitlerine*, Faik Ali'nin *Çanakkale Şühedasına* ve *Kala-i Sultaniye Karşısında* şiirleri de bulunmaktadır. Fakat şimdiye dek bu şairlerle ilgili başka bir bilgi edinilememiştir.

Buradaki Türk halkı, ulu önder Atatürk'ün ortaya çıkarak yürüttüğü İstiklal Savaşı ile ilgilenmekten de uzak kalmamıştır. Türkiye dışında yaşadıkları halde Türk ulusunun gerek Türk İstiklal Savaşı'ndaki başarıları gerekse ulu önder Atatürk'le ilgili Türkiye'de yayımlanan kitap, dergi ve gazeteleri çeşitli yollarla getirterek, bu olaylar hakkında bilgi edinmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Balkan yarımadasında Türk azınlığının kimi şairleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve kurucusu Atatürk'ün ilkelerini iyi kavramış, Cumhuriyet bayramlarında, özellikle onun ölüm yıldönümleri münasebetiyle makaleler, şiirler yazıp onun ululuğunu, kahramanlığını ve ona karşı duydukları içten sevgi ve sonsuz saygılarını dile getirmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün otoritesi ve büyüklüğü Balkan yarımadasında sadece Türk halkı tarafından görülmemekle, övülmekle kalmamıştır. Onunla ilgili sadece Türkler türküler, destanlar söylememiş, başka uluslara mensup olan kimi aydınlar ve yazarlar bile Türkiye Cumhuriyeti ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili övgü dolu şiirler, makaleler ve hatta pek çok kitap yayımlamışlardır. Girişte de sözünü ettiğimiz gibi tarih boyunca Türkiye aleyhinde yüzyıllarca sürdürülen propagandalar sayesinde Türk ulusuyla yüzyıllarca baş başa yaşayan Arnavut, Boşnak, Bulgar, Makedon, Romen ve hatta Rumlar bile Balkan Savaşları ve Birinci Dünya

Savaş'ndan, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra Türkiye'de yürütülen Kurtuluş Savaşları ve Türkiye'nin birinci Cumhurbaşkanı ile ilgili ya türküler söylemiş, ya destanlar, şiirler, övgüler yazmış ya da geniş hacimli kitaplar yayımlamakla Türkiye Cumhuriyeti'nin varoluşu ve değerinin belgelenmesine katkıda bulunmuşlardır. Atatürk'ün geniş çaptaki devrimciliği övgü ile tanıtılmıştır. Fakat, 1938 yılında ulu önder Atatürk'ün ölümü sonrası her alanda ölçülmez değerli eserlerinin basılmasıyla Onun savaş amacı, özgürlük ve sulh yanlılığı, aydınlığı, tek sözle dil ve diğer yöndeki devrimciliği ayan beyan aydınlatılmıştır. Burada örnek olarak alfabetik sırasıyla bunlar hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız.

ARNAVUTLUK

Bugünkü Arnavutluk'ta Türk varlığı eritilmiştir. Bu ülkede iki Balkan Savaşı ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yetişen yeni Türk asıllı kuşaklar anadilinden büsbütün uzak kalmış, kendi duygularını, edebî eserlerini yalnızca Arnavut dilinde yazıp duyurabilmişlerdir. Arnavutluk'taki kimi Türkler, ulusallığından ne kadar uzak kalsalar da anadillerini bilmedikleri kan kardeşlerine karşı besledikleri sevgilerini Arnavut dilinde de olsa dile getirmeyi başarmışlardır. Türk asıllı Arnavutların Atatürk'e dair söylemiş oldukları bir destanı örnek olarak gösterebiliriz:

“Yedi kral hepten kalktı ayağa,
Mustafa Kemale durdu kavgaya.
Kemal kalktı kahramanca ayağa
Kim ki Türktür dinîyle, imaniyle,
Hemen kalksın ayağa, oturmasın
Hazırlansın vatanın savaşına.”

BULGARİSTAN

Bulgaristan'da 2.000.000'u aşkın Türk yaşadıysa da o zamanki sıkı komünist rejiminin baskıları yüzünden yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne ve onun kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'e duydukları büyük sevgilerini dile getirme fırsatı bulamamışlardır. Bulgar milliyetçileri oradaki çok sayıda Türk nüfusun sayısını azaltma ve hatta büsbütün yok etme amacıyla burada yaşayan Türklerin Türkiye Türklerinden olmadıklarını öne sürerken yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne Türk düşmanlığını kaleme almaya çalışmışlardır. Bu baskılar nedeniyle kimi Türkler bu duygularını dile getirememiş, hatta kimileri kendi anayurtları olan Türkiye ve oradaki kan kardeşleri aleyh-

tarlığında bile bulunmuşlardır. Fakat buna rağmen, bir Bulgar bile Atatürk'ün yüceliğini, sulhpverliğini görerek onun ulusal amacına yetişmek için göstermiş olduğu kahramanlığı ve ulusuna aydınlık getirmek için cehaleti nasıl gömdüğünü Bulgar dilinde soydaşlarına örnekteki gibi duyurmaya çalışmıştır:

“Fırtınalar denizlerin üstünde koştı,
Hemen korkunç dalgalar estirip coştı,
Bütün engelleri yıktı, devirdi.
Ne korkuttu seni, ne yolundan çevirdi.
Çürük temellerden akim sen insanları,
Sildin taassubu, yıkadın vicdanları,
Aydınlık vermek için aziz diyara,
Cehaleti öldürdün koydun mezara.”

ROMANYA

Romen ulusundan da Atatürk'e dair şiir yazar olmuştur. Türkçeyi iyi bilen Ioan Arion adında bir Romen Balkan yarımadasında Türk yayımlarını izlerken Atatürk ilkelerini iyi kavramış ve Atatürk'e duyduğu sempatisini şiir yazmakla göstermede geri kalamamıştır. Ioan Arion Türkçe *Atatürk'ün Anıt Kabri Önünde* ve *Atatürk'e Candan Selâm* başlıklı iki şiir yazmıştır. İkinci şiirinden bir kıtasını örnek olarak alıyoruz:

“Barışça, kardeşçe dalgalanmakta bugün bayrak
Atatürk'ün umutları dile gelmiş
Alfabe de bakınız mavi gözlerine
Eylemleriyle çiçeklenmiş bugün toprak.”

Romanya'da 140.000 Türk yaşamaktadır. Bunlar da Bulgarlar gibi hemen hemen aynı baskılar altında Ata'larına anonim bir türküyü kulaktan kulağa aktarmış ve unutulmasın diye kaydetmişlerdir. Bu türküyü derleyen Mehmet Ali Ekrem, 1991 yılında Bükreş'te *Bülbül Sesi* kitabında yayımlamıştır. Bu türküde, Romanya Türkleri İnönü Dağları'nda savaş yürütülürken düşman esaretinden kurtulmak için hayatlarını feda eden şehit çocukların babasız kalmaları dile getirilmiş, kan kardeşlerinin kurtuluşu için İstiklal Savaşı'nı yürüten Atatürk'e türkünün her dörtlüğün sonuna coşkulu “Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa” mısrası eklenmiştir.

“İnönü Dağları'nda oturduk kaldık
Şehit olanları, deftere yazdık.

Kader böyle imiş ey garip ana
 Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa
 İnönü Dağları'ndan bir top patladı
 Karşı düşmanların ödü çatladı
 Kader böyle imiş ey garip ana
 Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa.
 İnönü Dağları'nda aylarca kaldık
 Babasız yetimlerin hafine baktık
 Kader böyle imiş ey garip ana
 Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa
 İnönü Dağları'ndan neferler gezer
 Karşıda düşmanları martinan sezer
 Kader böyle imiş ey garip ana
 Yaşa Mustafa Kemal Paşa, yaşa.”

ESKİ YUGOSLAVYA

Eski Yugoslavya'yı Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya diye altı cumhuriyet oluşturuyordu. Sırbistan Cumhuriyeti'nde ise Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgeleri bulunuyordu. Slovenya'da Slovenler, Hırvatistan'da Hırvatlar, Sırlar ve Boşnaklar, Bosna Hersek'te Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar, Karadağ'da Karadağlılar, Sırlar, Boşnaklar ve Arnavutlar, Sırbistan'da Sırlar, Arnavutlar, Romanlar (Çingeneler), Macarlar, Goralılar (Müslüman Pomaklar), Türkler, Makedonya'da ise Makedonlar, Arnavutlar, Sırlar, Torbeşler (Müslüman Pomaklar) ve Türkler yaşamakta idi. Bir bütün olarak eski Yugoslavya'da Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'le ilgili, Balkan yarımadasındaki öteki devletlere nazaran, oldukça eser yazılmış ve kitap olarak yayımlanmıştır. Bu kitapların büyük bir kısmı Sarayevoda, ötekileri ise Belgrad'da basılmıştır.

Türkler, Eski Yugoslavya'nın Sırbistan ve Makedonya Cumhuriyetlerinde yaşamaktaydı. Bunların arasında Atatürk'e dair ilk şiir yazar ve 1964 yılında *Varlık* dergisinde *Kan* mahlasıyla yayımlayan İlhami Emin'dir. Ondan sonra 1966/67 yıllarından itibaren Üsküp'te çıkan *Birlik*, *Sevinç*, *Tomurcuk* ve *Sesler* gazete ve dergilerinde Atatürk'le ilgili şiirler yazılmaya ve yayımlanmaya devam etmiştir. Şöyle ki Eski Yugoslavya'da 1967 yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk'le ilgili ilk şiir Nimetullah Hafız tarafından yazılmış, *Ben* (Yugoslavya'daki Türk), *Sen* (Türkiye Cumhuriyeti), *O* (Atatürk), *Biz* (Balkan yarımadasındaki Türkler), *Siz* (Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Türkler) ve *Onlar* (İstiklal Savaş'ında ölen kahramanlar) başlıkları altında *Sesler* dergisinde yayımlanmıştır. Fakat şiirlerde Atatürk'ün adını kullanmak

o günlerde tehlikeli olduğundan Nimetullah Hafız Atatürk adı yerine “o” kişi adı ile hitap etmeye mecbur kalmıştır.

“O, en büyük savaşı kazandı size
 “O, en büyük olduğunu gösterdi onlara.
 “O, senin, benim sevdiğimiz,
 “O, onların, bizim, yaşamımız,
 “O, hepimizin atamız.”

Ondan hemen sonra Arnavut ulusu ilk olarak Kosova Özerk Bölgesi'nde Cerc Kastrioti'nin (İskender Bey'in) ölümü yıldönümlerinde Osmanlılara karşı yürüttüğü savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarını göstermek amacıyla paneller hatta sempozyumlar düzenlemeye başladı. Buna karşılık Türk halkı da 1967 yılında Doğruyol Kültür Sanat Derneği'ne bağlı Nazım Hikmet yazın kolu, ilk olarak Atatürk Akademisini düzenledi. O yıl, yalnızca Tito Yugoslavya'sında değil, tüm Balkan yarımadasında ilk olarak Prizren Kültür Evi salonunda Hüda Leskovçalı'nın yaptığı 3 x 5 m boyutlu Atatürk'ün büyük portresi altında ilk Atatürk Akademisi (empoziumu) düzenlenmiştir. Nazım Hikmet Yazın Kolu Başkanı Nimetullah Hafız Akademi'yi (Sempozyumu) açarak dinleyicilere Atatürk ilkelerini tanıttıktan sonra Yazın Kolu üyeleri 20 kadar şiiri ulu önder Atatürk'e sundular. Bundan sonra Atatürk'ü anma yıl dönümleri bir gelenek hâline geldi. Her ölüm yıldönümünde yazın saatleri düzenlenerek onunla ilgili bilgiler verilmiş, şiirler okunmuş ve Üsküp'te *Birlik, Sevinç, Tomurcuk* ve *Sesler*; Priştine'de *Tan, Çevren, Kuş* ve *Çiğ* adlı gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Örneğin, Nüsret Dişo Ülkü *Ağıt* adlı şiirini okuduktan sonra hemen yayımlamıştır. Nüsret Dişo Ülkü bu şiirinde Atatürk'ü şu şekilde tasvir etmiştir.

“-Atalarımız arasında bir ata, Atatürk.-
 Yalnız gökler mavi değil, gözlerin de maviydi,
 Yalnız ormanlar gür değil, kaşların da gürdü,
 Masmavi göklerde bir güneş pırl pırl parlardı
 Gür ormanlarda bir ana ceylan için için ağlardı.”

Daha geç tarihlerde, özellikle Atatürk'ün ölüm yıl dönümü nedeniyle, Priştine ve Prizren'de yayımlanan Türkçe gazete ve dergilerde, Atatürk'le ilgili birkaç şairin şiirlerinin yayımlandığını görmekteyiz. Örneğin 1970 yılında İsmet Jable'nin yayımladığı *Atatürk* başlıklı şiirinin ilk kıtasını olduğu şekilde ekliyoruz:

“Herkes ağlıyor 10 Kasımlarda
İstanbul sokaklarında,
Bakıyorum, ağaçlar titriyor ormanlarda,
Kadınlar siyah güller takmış saçlarına,
Bangır bangır gençler ve ihtiyarlar ağlıyor ardına.”

Altay Suroy Recepoğlu, Arif Bozacı, İskender Muzbeg, Bayram İbrahim Rogovalı, Özbeyin Aksoy, Behise Potok, Nimetullah Hafız, Zeynel Beksaç ve Osman Baymak şiirlerinde Atatürk'ün ebediyete göç etmesinden dolayı duydukları büyük üzüntülerini şiirleriyle dile getirmeye çalışmışlardır. Bayram İbrahim bu duygularını *Ağlıyoruz Ardınızdan* başlıklı şiiriyle şiirin son kıtasında şu şekilde dökmüştür:

“İstanbul ağaçları tam sarı yapraklarını dökerken,
Kılıç kılıç topluyoruz güneşlerinizi,
Söylenen şiirlere baka baka kürsülerde
Ağlıyoruz hüngür hüngür ardınızdan biz de.”

Belirtmiş olduğumuz bu şiirler meyanında bu büyük kaybı, şiir şeklinde Yugoslavya'daki Türk çocuklarına duyuran, öğretmenler de vardır. Örneğin N. Hafız *Ne Mutlu Bize Atacığım* adlı şiirinde Türk küçüklerine tüm Türk ulusunun Atatürk'ün izinde olduklarını göstermeye çalışmıştır:

“Ne mutlu bize Atacığım
Ne mutlu bize ki
Bütün çocuklarımız
Sana şarkı söyler
Senin yolunu izler,
Bütün analar en ilk
Senin adını çocuklarına öğretir.
Senin fotoğraflarım gösterir.”

Bu şiirlerden sonra Yugoslavya'da Türk azınlığınca Atatürk'le ilgili şiirler süre süre yazılmaya ve Türk dilinde yayımlanan gazete ve dergilerde yayımlanmaya devam etmiştir. Böylece şimdiki dek Arif Bozacı'nın, Avni Engüllü'nün, Bahise Potok'un, Bayram İbrahim Rogovalı'nın, Hasan Mercan'ın, İskender Muzbeg'in, İsmet Jable'nin, Mürteza Buşra'nın, Osman Baymak'ın, Özbeyin Aksoy'un, Sabit Yusuf'un, Suat Engüllü'nün ve Şükrü Ramon'un birer veya bir kaçar şiiri yazılmış bulunmaktadır. Bu şiirlerinin büyük bir kısmı N. Hafız'ın 1983 yılında Ankara'da yayımladığı *Yugoslavya Türk Şiirinde Atatürk* adlı güldeste kitabında bulunmaktadır.

YUNANİSTAN

Yunanistan'a gelince durum biraz başkadır. Yunanistan ile Türkiye arasında, NATO üyesi olmaları sebebiyle komşuluk halklarına eşit derecede kültür ve eğitim haklarının verilmesiyle ilgili anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu anlaşmaya son derece özen gösterse de Yunanistan imzasına sadık kalmamakta, çeşitli baskılarla buradaki Türk ulusunu yurtlarından uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Tarihî yapıtların, eski evlerin tamir edilmesine izin vermemektedir. Türklere mal ve mülkünü satabilme hakkı verilse de satın alma izni verilmemektedir. Bu yüzden çoğu fırsat bularak batı Trakya'dan Anadolu'ya göç etmiştir. Bu nedenle Batı Trakya'da Türk ulusunun sayısı günden güne azalmaktadır. Günümüzde bu bölgede 150.000'e yakın Türk yaşamaktadır. Onlar kendi yağlarıyla kavru olarak yayın dünyasını sürdürmekle dillerini, edebiyatlarını, gelenek göreneklerini, kültürlerini sürdürüp genişletmektedirler. Bu kültür etkinlikleri içinde bura Türkleri, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin günümüzdeki değeri ve onun kurucusu Atatürk'ün ilkeleri ile ilgili yazılar da yazıp duygularını ortaya atmışlardır. Lozan Antlaşmasından sonra 70 yıl kadar Batı Trakya Türk edebiyatında en yaygın tür şiir olduğundan Atatürk'e ve onun doğum ve ölüm yıl dönümleri ile ilgili en çok şiir yazan Alırza Saraçoğlu'dur. Ondan fazla şiiri yayımlanmıştır. *Sabahın Müjdesi* şiirinde Alırza Saraçoğlu şu dizeleri sıralamıştır:

“Mustafa Kemal Paşa millî heyecandı dün
Ulusal şahlanıştı, umuttu, imandı dün,
Sabahın müjdecisi ebedi bir şafaktı O,
Türklüğün güneşiydi hep aydınlatacaktı.”

Türklüğün Güneşi Atatürk şiirinde ise:

“Ey Türklüğün güneşi, ey Türklüğün önderi
Büyük bir istikbale yaklaşıyor ulusun
Her gün gidiyor biraz biraz daha ileri
En büyük engelleri de aşıyor olsun.”

Alırza Saraçoğlu'ndan başka Rahmi Ali de Atatürk'le ilgili birçok şiir yazmıştır. İki sıralı *Sen* başlıklı şiiri, büyük değeri nedeniyle onun ölmediğini, daha yaşadığını güzel bir biçimde göstermeye çalışmıştır: “Sen, durmadan yürüyen altın çağsın Gönüllerdesin, ölmedin.” Rahmi Ali Anıtkabir'i ziyaret ettiğinde Atasının büyüklüğünden coşmuş ve onun büyüklüğünü bir özel defterde yazmak istediğini *Anıtkabir'deki Özel Deftere* başlıklı şiirinde aydınlatmaya çalışmıştır:

“Ben ilim bilirim seni,
Yaşamda en gerçek yol.
Türkü bilirim dillerden düşmez,
Çalışmak, mutluluk, insan,
Savaşa karşı barış,
Hastaya doktor.
Ve elveda ana, yoksula ekmek,
Bir de hürriyet bilirim zincire inat,
Tüm insanlığa saygı duymuş.”

Rahmi Ali *10 Kasım İçin Dörtlükler* başlıklı üç dörtlükten oluşan şiirinde onun ölümünden sonra her Türkün gönlünde bir sevgi sayesiyle alınlarımızın ve yarınlarımızın aydın olduğunu, onunla gidilecek yolun doğru yol olduğunu, gün geçtikçe izinde gidenlerin onun evlatları olduğunu ve sonunda yolundan sapan olursa bugün veya yarın gene onun yolunu izleyeceğini göstermektedir:

“Halk dilinden düşmez oldun
Gidilecek doğru yoldun
Türk yurdunun kaderini
Değiştiren kişi oldun...”
“Gün geçtikçe büyür adın.
İzindeyiz, der, evladın.
Yoldan sapan sana gelir.
Bugün olmasa da yarın...”

Batı Rumeli Türk yazarlarından Mustafa Tahsin de Atatürk için şiir yazmadan geçememiştir. Tahsin *Atatürk ve Barış* şiirinde, Atatürk'ün “Yurtta barış, cihanda barış” demesiyle, başladıktan sonra Türk kardeşliğini unutanlar ile ilgili birkaç dize sıralamaktan kendini alamamıştır.

“Tüm insanlar kardeş, barış ne güzel
Ne var ki ATAM,
Barış için üzerinde titrediğin
Bu bölgede,
Kardeşliği unuttular
Fitneliği saktular.”

Bu konuya *Öğretmenliğini Silmek İstersen Atam* şiirinde de devam etmiştir:

“Yazı tahtasının başında
Elinde tebeşir

Öğretirsin kolay okuyup yazmayı
Ama gel gör ki
Adamların içinde eskiye özlem debreşir.”

İşte bu amaçla Mustafa Tahsin, *Atam O Kadar Lazımsın ki* şiirini de yazmış, her şeye rağmen yine de Atasının yokluğunu ve ona karşı büyük özlem hislerini göstermeden geçememiştir:

“Sen her şeyimiz olmuşsun,
Gözümüz, düşüncemiz, yolumuz,
Bilincimiz ve yorumumuz.
Öylesine aydınlıksın ki
Yolunda şaşmak olanaksızken:
Yine de o kadar lazımsın ki...”

Bu şairlerden Hüseyin Alibabaoğlu *Atatürk, Yaralıyız*; Naim Kazım *Aşk Her Yanımız Sana*; Gülten Mustafa *Evrenin Üçüncü Güneşi*; Hüseyin Salihoğlu *Atatürk, Yolunu Benimsiyorum, Atam*; Sevkan Tahsinoğlu *Atamın Gözleri, Eğer* gibi bir sürü şiir yazarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'e sonsuz saygı, sevgi ve özlemlerini dile getirmeye çabalamışlardır.

Batı Trakya Türk aydınları şiirler dışında Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk konulu siyasal ve yazınsal makaleler, denemeler, masal ve mensur şiirler de yazmıştır. Halktan Alan'ın *Ölümsüz Atatürk, Sen Müşteri Ol, İzlenecek Yol Atatürkçülük*; Salih Halil'in *Olayların Yüreğinde Durmak* yazıları ile *Atatürk Öldü Diyemem, Atatürk ve Gençlik, On Kasım Yaprakları, Atatürk'ün Ölümsüzlük Yıldönümü, Atatürk Ölebilir mi?* Gibi başlıklı yayımlanan gizli (rumuzlu) yazılar örnek verilebilir. Bunun dışında Yunan asıllı olanlar da var ki onlar bile Atatürk'ün doğru, dürüst, sulhsever, dost sever olduğunu görmüş, ona karşı sevgi hissetmişlerdir. Bunların arasında Azinas adında bir Kıbrıslı Yunan halk ozanı Atatürk'ün ölümünü duyar duymaz duygulanarak onun hayatı, çalışmaları, savaşları ve ölümü ile ilgili Rumca *Kemal Atatürk'ün Hayatı ve Ölümü* başlıklı ve 154 dizeli destanını yazmış ve Rumlara iletmeye çalışmıştır. Biz bu destanın ancak en önemli bölümünü okuyucularımıza sunmayı uygun buluyoruz:

“Siz hazır bulunanlar: Kulak verin sözlerime
Kemal Atatürk'ün yaşamını anlatacağım
Bu büyük adamın, Türkiye önderinin
Nefret ve kötülüğü kaldırmak oldu ilk işi.
Diyelim açmazlık içinde olduğu
Yunan'la ki hiç nedensiz barışmaz düşman idiler
Oturup anlaştılar

Ve köklü bir dostluğun temelini attılar.
Arkasından bu dostluk halkası büyür
Ve tüm Balkanları içerir
Bitsin artık nefret ve savaş
Ülke kalkınması önde gelir.
Uyan ulu önder,
Türkün atası, uyan.
Halkın övüncü, ulusun baş tacı uyan.
Uyan ve çevreni gözet:
Yarattığın yeni kuşağı göresin
Sevdiklerini, konuşmak istediklerini
Ve seni izleyen dostun Metaksas'ı göresin: Bak nasıl yaş dökerek
yanında durmaktadır.”

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder Atatürk'ün Balkan yarımadasında tarih boyunca Balkanlarda Atatürk'e dair yazılmış şiir-ler üzerinde kısaca söz ettik. Bunu tamamıyla incelemek, tüm yazılmış ve basılmış şiirleri bir araya getirip yayımlamaya ve bunlar hakkında gerektiği kadar bilgi vermek için oldukça zaman gerekmektedir. Bu tür derlemeyi daha ileride büyük bir kitap hâlinde yayımlamak borcumuzdur.

BALKAN ÜLKELERİNDE TÜRKİYE VE ATATÜRK'E DAİR YAYIMLANAN ESERLER

Tacida HAFIZ* –Nimetullah HAFIZ**

ÖZET

Dünyada örneği olmayan, yok olmuş bir imparatorluktan sonra büyük mücadelelerle Türk ulusunu bir araya getirerek egemen Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Mustafa Kemal Atatürk'ü dünyada bilmeyen ve saymayan yoktur. İki Türkolog olarak yaşamımız süresince Türkoloji'yle ilgili sürdürmüş olduğumuz çalışmalarımız sırasında yalnız Türkiye'de değil tüm dünyada, özellikle de Balkan ülkelerinde Kemal Atatürk'le ilgili çok sayıda eserin yayımlanmış olduğu gördük. Bu bizim özellikle ilgimizi çekti ve böylece Atatürk'le ilgili görmüş olduğumuz her eseri satın alıp derlemeye çalıştık. Satın almaya fırsat bulamadığımız kitapları da fırsat bularak fotokopi ettikten sonra cilt hâline getirdik. 2001 yılında Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'ni kurduktan sonra BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisini yayımlamaya karar getirdiğimizde onun ilk sayısını Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. yıl dönümüne armağan ettik. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yılına adanmış dergimizin bu 39. sayısında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'le ilgili Balkan ülkelerinde yazılmış eserlerden bahsetmeyi uygun gördük. Niyetimiz sonrasında söz konusu eserleri içeren daha geniş çaplı ve ayrıntılı bilgiler içeren bir kitap basmaktır.

Anahtar kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti, Balkan ülkeleri, eserler.

PUBLISHED WORKS ABOUT TÜRKİYE AND ATATÜRK IN BALKAN COUNTRIES

ABSTRACT

There is no one in the world who does not know or respect Mustafa Kemal Atatürk, who is unique in the world and established the sovereign Republic of Turkey by bringing together the Turkish nation with great struggles after a vanished empire, which was unique in the world. During our studies on Turkology throughout our lives as two

---

* Prof. Dr. Emekli öğretim üyesi, Prizren/KOSOVA (trhafiz@yahoo.com)

** Prof. Dr., Emekli öğretim üyesi Prizren/KOSOVA (trhafiz@yahoo.com)

Turkologists, we have seen that many works about Kemal Atatürk have been published not only in Turkey but also all over the world, especially in the Balkan countries. This particularly caught our attention, so we tried to buy and compile every work we saw about Atatürk. We found the opportunity to photocopy the books that we did not have the opportunity to buy and then bind them. After establishing the Balkan Turkology Research Center in 2001, when we decided to publish the BAL-TAM Türklük Bilgisi magazine, we dedicated its first issue to the 80th Anniversary of the Republic of Turkey. In this 39th issue of our magazine dedicated to one hundred years of the Republic of Turkey, we found it appropriate to talk about the works written in the Balkan countries about Atatürk, the founder of the Republic of Turkey. Our intention is to publish later a book containing more comprehensive and detailed information about the works in question.

Key words: Mustafa Kemal Atatürk, Republic of Turkey, Balkan countries, works.

GİRİŞ

Eski Yugoslavya'nın büyük bir kısmı dört yüzyıldan fazla Osmanlı idaresinde bulunmuş, Osmanlılar bu süre içerisinde bu devleti oluşturan her ulus ve halkın her türlü kültür gelişimine büyük zenginlik katmıştır. Bunu, Yugoslavya ulus ve halklarının tarih, dil, edebiyat, folklor, din ve hatta sosyolojik gelişmelerini inceleyen Türkoloji araştırmalarından anlayabiliyoruz. Bu geniş alan içerisinde sayısı henüz tespit edilmeyen tarih, İslam dini, edebiyat, dil ve diğer Türk, Arap ve Fars dillerinde pek çok eser yazılmış ve bunların büyük bir kısmı günümüze kadar korunabilmiştir. Bu eserlerin bazıları Eski Yugoslavya'nın devlet arşivlerinde, enstitülerinde ve özel kütüphanelerinde, büyük bir kısmı ise çok düşük fiyatlarla satın alınmak suretiyle Prag, Moskova, Leningrad, Berlin, Münih ve Paris kütüphanelerinde özenle korunmaktadırlar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgeden geri çekilmesinden bu yana hemen hemen yüz yıl geçtiyse de gerek Müslüman gerek Hristiyan olan bu bölge halkı hâlen Osmanlı kültürünün etkisinden büsbütün uzaklaşmamıştır. Türk kökenli olmayanların anadillerinde pek çok Türkçe kelime günümüzde hâlen kullanılmaktadır. İslam inancının en yaygın olduğu Boşnak ve Arnavutların dinî gelenek, görenek ve âdetleri Türklerdeki gibi hemen hemen aynı şekilde sürdürülmektedir. Bu ülkede yaşamlarını devam ettirmek zorunda kalan Türk halkı da, beş yüzyılı aşkın bir süre boyunca onlarla birlikte ortaklaşa bir kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bu nedenle Boşnak ve Arnavut

ulusu Türk halkının ana vatanı olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı günümüze dek bağlılıklarını hiç kesmemişlerdir. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra bile iki devlet arasında ne bir gerginlik olagelmıştır ne de beş yüzyıllık alışverişten bir sorun kalmıştır. Bu nedenle Aleksa Y. Popoviç-Sarayliya 1899 yılında yayımladığı *Srpsko-Turski, Tursko-Srpski Recnik* (Sırpça-Türkçe Türkçe Sırpça Sözlük) adlı sözlüğünün önsözünün son kısmında şunu yazmaktadır:

“Bu kitabın yayımlanmasında bu kadar güçlüklerin ortaya çıkmasını ve çeşitli engelliklerle karşılaşılmasını anlamak mümkün değil. Bu güçlükleri bu konuda çalışanlar en iyi görebilir. Fakat açıkça bildirmek istiyorum ki bu durumda bu tür kışkırtmalar olmasaydı bu işe asla girişmezdim. İkincisi de Sırbistan Krallığı dışında, özellikle Eski Sırbistan ve Makedonya'da son zamanlarda şefkatli Sultan Gazi Abdülhamit Han'ın iyilikseverliği yüzünden geniş Osmanlı Sultanlığından kalan ırkdaşlarımıza Sırp okulları açtığından, bu sözlüğün onlara son derece yararlı olacağını sanıyorum”.

Bu sözlüğün yayımlanmasından iki yıl sonra Çedo Miyatovic Türkiye ile ilgili *Carigradske Slike I Prilike* (İstanbul Resimleri Fırsatları) adlı ilk kitabını Novi Sad'da yayımlamıştır. 254 sayfalık bu kitapta Çedo Miyatovic Mayıs 1900 yılında İstanbul ziyaretinin ilk hatıralarını, Büyük Petre Caddesini, Köprü ile Valide Sultan Camisini, Ayasofya Camisini, Boğaziçi'ni, Topkapı Saray'ını, İstanbul Surlarını, Yıldız Köşkü ile Sultan II. Abdülhamid'i ve diğer İstanbul tarihî eserlerini birer fotoğraflarıyla birlikte anılarında olduğu şekilde göstermekle büyük zevk duyduğunu göstermektedir.

Atatürk'ün ortaya çıkması, onun Türkiye Cumhuriyeti'nin ölüm kalım savaşlarında yürüttüğü başarıları, cumhuriyetin ilanı, dil, alfabe, kıyafet, erkek kadın eşitliği ve laiklik devrimleri Eski Yugoslavya'daki tüm ulusların son derece ilgisini çekmiş, büyük sempati kazanmıştır. O zamanlarda Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'ni (YHC) kurmaya hazırlanan Yosip Broz Tito'da Atatürk'ün tüm hareketlerini, onun savaş taktiklerini, ölü Türkiye'nin canlandırılıp cumhuriyetin kuruluşunu, yeni cumhuriyetin ilerleme ve gelişme çabalarını, devrim yöntemlerini, gençlik bayramı kutlamalarını ve daha bir sürü değerli ilerici hareketlerini benimsemiş ve kurduğu Yugoslavya'sında uygulamıştır. Ulu önder Atatürk'ün daha sonraları komşu Balkan ülkeleriyle yürüttüğü hakiki dostluk siyaseti 1918'de kurulan Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye'ye gittikçe yaslanmasına neden olmuştur. Özellikle 1925'te Ankara'da Yugoslavya ile Türkiye arasında Barış ve Dostluk antlaşmasının imzalanması, 1930'da Türkiye ile birlikte Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın yapılması, 1933'te Türkiye

Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Belgrad'da dostluk anlaşmasını imzalaması, 1934'te Atina'da Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya arasında Balkan Antantı'nın imzalanması ve 1937'de İsmet İnönü'nün Belgrad ziyareti Yugoslavya'nın dikkatini çekmiş ve iki devlet arasındaki ciddi dostluk bağlarını güçlendirmiştir. İşte bu yüzden Atatürk dönemlerinde ve hatta Atatürk'ten sonra bile Atatürk ve Türkiye ile ilgili kitapların gittikçe daha kabarık sayıda yayımlanması dikkat çekmektedir.

Dragisa Lapçeviç 1925 yılında Belgrad'da yayımladığı *O Naşim Muslimanima* (Müslümanlarımız Hakkında) adlı eserinde aslında bizim konumuz olan Türkiye veya Atatürk'ten değil, Yugoslavya'nın güneyinde bulunan Makedonya'daki Müslümanlar hakkında söz etmiştir. Ancak söz konusu eserin son sayfalarında ferece hakkında konuşurken Halife Abdülmecit ve Atatürk'ü andığı için çalışmamızda bu eseri de zikretmeden geçemiyoruz. Yazar ayrıca eserin son 60 ve 61. sayfalarında Abdülmecit'in oğlu ve ferecesiz kızı, Atatürk'ün eşi Lâtife Hanım'ın ve Atatürk'ün Mehmet Paşa'yla çekilen fotoğraflarını da vermiştir.

Daha geçlerde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türklerin ulusunun atası ve Türk dünyasının en büyük devrimcisi Mustafa Kemal Atatürk ululuğuyla, otoritesiyle dünyayı fethetmeye başlıyor. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Yugoslavya'da da büyük bir hızla onun hakkında birçok kitap yayımlanmaya başlıyor. Bu kitaplar Yugoslavya'da, Müslüman alemi başta olmak üzere Müslüman olmayanlar bile Atatürk'e karşı kendi komutanlarıymış gibi büyük bir saygı ve sevgi beslemişlerdir. Maksim Svava adında bir yazar 1931 yılında Sarayevoda yayımladığı *Gazi Mustafa Kemal Paşa* adlı eserinin ön sözünde:

“Beş yüz bin kandaş ve dildaşımız Türk Cumhuriyeti içinde yaşamaktadır. O devlette rejimin az çok tanınmış kişileri muhacirlerimizin torunlarıdır. Bu yüzden memleketimiz Türkiye'nin gelişimi durumuyla ilgilenmektedir. Yalnız bu nedenle değil. Bundan başka zaman akımına güçlü bağlanmasıyla ulusunun geleceğini başka ve yeni bir yöne çevirmeyi bilen büyük bir kişiyi takdir etmek için bu kitabı yazmaya giriştim. Bu kişi gerçekten bir yandan kendisinin ortaya çıkmasıyla, öte yandan da gösterdiği başarıları nedeniyle özel bir yer kazanmıştır...” yazmaktadır.

Onlarca yıl önce Lord Salisbury “Türkiye'de reform yapmak, onu öldürmek demektir.” dedi. Bu ağır sözler Avrupa'da uzun süre kulaktan kulağa taşındı, fakat Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın eserleri bunun doğru olmadığını gösterdi. “Türkiye reform olmadan kalamaz, bu

olanak ise Türkiye Cumhuriyeti'nin elindedir...” cümlesiyle de bunu herkese ilan etti. Yazar ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki değerli kişilerin Rumelili olduklarını, Türkiye'ye yerleşen muhacirlerin buradaki halkın torunları olduğunu, bununla birlikte Türkiye ile Yugoslavya ulus ve halklarının kan kardeşi olduklarını ve Atatürk'ün uyguladığı devrimin “bana göre yasaması güçlü ilkeleriyle” Türk ulusunun aydın geleceğini takdir etme nedeniyle bu kitabı yazdığını ileri sürmektedir. Yazar eserinde Gazi Mustafa Kemal'in yaşam, devrimi, Jön Türkler, savaşları, Enver Paşa, I. Dünya Savaşı, cumhuriyetin kuruluşu ve getirdiği tüm reformları hakkında 109 sayfa boyunca oldukça geniş miktarda bilgi vermiştir. Maksim Svara'ya göre, 1928 yılında İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal başkanlığında düzenlenen toplantıdaki dil devrimiyle ilgili alınan kararlar, Türk ulusuna eğitim ve öğretimin bir yurtseverlik türü niteliği kazandırdığını göstermektedir.

1932 yılında Dr. Zivko Topalovic (Dr. Jivko Topalovic) tarafından Belgrad'da *Turska* (Türkiye) adlı bir kitap daha hazırlanıp yayımlanmıştır. Dr. Zivko Topaloviç, bu kitabın hazırlanma nedeninin 1931 yılında İstanbul'da düzenlenen İkinci Balkan Konferansı'na katılması ve içindeki malzemelerin bir kişisel yaşantının düşünce ve duygularının ifadesi olduğunu belirtmiştir. Yazar okuyuculara bu biçimin sevimli olacağını ve böylece az çok eğlence ile Türkiye gerçekliğinin aydınlaşmasına yönelteceğini ve gördükleriyle birlikte etkilendiklerini okurlarına iletme istediğini ileri sürmektedir. Kitapta, *Eski Doğu Uygarlığı*, *Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Gecesi*, *Topkapı Eski Sultanların Sarayı*, *Eski İstanbul'dan*, *İstanbul Boğazı'nda*, *Peri Surayan*, *Gerçi Türkiye'den*, *Türkiye'nin Hareket Güçleri*, *Uygarlığın Yatağı* ve *Türkiye Bilmececi* başlıkları altındaki yazılarda Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleri sergilenmiştir. Fakat, yazar 16 sayfalık *Türkiye'nin Hareket Güçleri* başlıklı yazısında Türkiye'nin tarım, zanaat, inşaat ve diğer zenginlikleriyle ilgili bilgi verdikten sonra bu şekilde Türkiye'nin gerçekten de dünyadaki en demokrat devletlerden biri olduğunu, İngiltere ve İsviçre'de olduğu gibi her vatandaşa en yüksek seviyede siyasi hak verdiği cümleleriyle göstermiştir. Ayrıca Topaloviç, Belgrad'da Knez Pavle Müzesi'nde 14-30 Nisan 1937 tarihlerinde düzenlenen Türk resim, yayın (gazete, dergi) ve kitap sergisinin kataloğunu hazırlayıp aynı yılda *Izložba Turskih Slika I Publikacija* (Türk Resim ve Yayın Sergisi) adlı kitabını yayımlamıştır. Kitabın önsözünde Salâh Cimcoz “*Avrupa Enstitüsü Türkiye Cumhuriyet rejimini örnek alarak Sanat Akademisi'ni örgütlemiştir. Gençlerin seve seve gittiği bu Akademi Türk sanatının gelişmesine umut vermiştir*” yazmıştır. Ayrıca Piri Reis'in Amerika haritası, M. Çalı'nın Atatürk portresi,

ardından Namık İsmail, Hikmet, Şefket, Sabiha, Arif Bedin, Şefik, Bursad ve Bedri Rahmi'nin birer resmi, kitabın içine alınmıştır.

1938 yılında Türk ulusunun ulu önderi Atatürk'ün ölümünden biraz önce M. Svetovski'nin *Atatürk Türkiye'si*, Balkan Enstitüsü tarafından yayımlanmıştır. 227 sayfayı bulan bu kitapta *Anadolu, Anadolu'nun Çiçeği Ankara, Asker Olarak Kemal, İnkılapçı Olarak Kemal, Yurt Atası Olarak Kemal, Yeni Temeller Üzerinde Türkiye, Tek Ulus Tek Parti, Halk İktisadi, Milli Kültür, Askerî Güç Olarak Türkiye* ve *Dönüşün Hatıraları* başlıklı yazılar bulunmaktadır. Yazarın ön sözünden anlaşıyor ki Mebus Rıfki Atay'ın hazırlayıp yayımladığı Yugoslavya monografisi kitabının karşılığı olarak bu kitap, Atatürk'ün düştüğü ve gerçekleştirdiği Yeni Türkiye'nin tanıtımı olacaktır.

Yine 1938 yılında, Belgrad'da HC Armstrong'un 1932-1935 yılları arasında sekiz kez basılan *Kemal Paşa (Bozkurt)* adlı eserini Mihajlo A. Ozeroviç İngilizceden çevirerek Yugoslavya okuyucularına sunmuştur. İlk baskısında (XXXI+399 s.) 12, Atatürk'ün ölümünden sonra (XXX + 447) ikinci baskısında ise 18 sayfalık ön sözü ve 50 sayfalık son sözü ile yayımlanmıştır. Bu eserde bizi en çok ilgilendiren Mihaylo A. Ozeroviç'in eklediği sayfalarıdır. Yazar XXII. sayfasında şunu kaydetmiştir: “Gazi Mustafa Kemal kilometrekare sayısı bakımından oldukça küçük fakat eskisine nazaran daha güçlü, düzenli, ulusal ve bağımsız bir Türk devletini kurabilmiştir.”

Sonsözünde Ozeroviç *Balkan Antlaşması'ndan Saadabad Antlaşması'na Dek, Güçlü İktisat-Bağımsızlığın Garantisi, Marmara Üzerinde Sonsuz Özgürlük, İskenderun Sorununda Atatürk'ün Yenilgisi, Kültür ve Ulusal Eğitimci Atatürk, On beşinci Yıl Dönümü, Atatürk, Atatürk'ün Son İsteği, Yugoslavya'da Yankılar, Başkan İsmet İnönü, Saat Kaç, Nereye?! Alt başlıklı yazılarda genel olarak Atatürk'ün yaşamı, çalışmaları, savaşları, ölümü ile ilgili geniş bilgiler verdikten sonra Yugoslavya'daki Yankılar yazısını şöyle bitirmiştir: “Kemal Atatürk'ün değerli yapıtları tüm insanlık uğruna her zaman ürün verecektir”.*

Yine Belgrad'da 1937 yılında Türkiye'yle ilgili yeni kitap basından çıkıyor. Fakat bu kitap başka açıdan hazırlanmıştır. Bunu, kitabın adından da anlayabiliriz. *Privreda Savremene Turske* (Çağdaş Türkiye'nin İktisadi). Evet, kitap Türkiye'nin iktisadını geniş bir biçimde açıklamaktadır. Yazar bu kitabın ilk sayfasında söylediği gibi: “Kral Aleksandar ve Kemal Atatürk'ün temel attıkları Yugoslavya-Türkiye dostluğuna” yazmış olduğunu bildirmektedir. Yazar bu cümleden sonra Kemal Atatürk'ün yaşamı ve eserleri ile ilgili üç buçuk sayfada kısaca bilgi vermektedir.

Bu yazıdan sonra Celâl Bayar'ın önsözü gelmektedir. Celâl Bayar o zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisat bakanı idi. Bu kitaplar-
dan sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili
daha üç kitap basıldı. *La Nouvelle Turquie* (Yeni Türkiye'nin Doğuşu)
adlı kitap Fransızca yazılmış bir yazıyla Türkiye tarihi, mimari, sana-
yi, eğitimi ile ilgili iki sayfalık yazı ile birlikte 69 fotoğraf eklenerek
bir fotoğraf albümü şeklinde yayımlanan bu kitabın ilk sayfalarına
Sırpça tercümesi de eklenmiş bulunmaktadır. Fakat 1969 yılında ya-
yımlanan bu kitabın nerede basıldığı, kim tarafından hazırlanıp yayım-
landığı henüz bilinmemektedir. 1939 yılında Belgrad'da Dr. Zoran Sv.
Tomiç'in 287 sayfadan oluşan *Kemal Ataturk Tvorac Nove Turske*
(Yeni Türkiye'nin Kurucusu Kemal Atatürk) ve Sarayevoda Edhem
N. Bulbuloviç'in 239 sayfadan oluşan *Turci Í Razvitak Turske Drzave,*
Sa Uvodom U Kulturnu Í Politicku Povijest Islama (Türkler ve Türk
Devleti'nin Gelişmesi) adlı değerli kitaplar yayımlandı. İkinci Dünya
Savaşı'ndan sonra, yani 1944-45 yıllarında Eski Yugoslavya'nın Ma-
kedonya Cumhuriyeti'nde öteki azınlıklarda olduğu gibi Türk varlığı-
nın da kabul edilmesiyle birlikte Türk dilinde eğitim veren okullar
açıldı. Gazeteler, dergiler yayımlanmaya başladı. Türk kültür dernek-
leri kuruldu.

Fakat ne yazık ki aynı devlet içinde yaşayan Kosova Türklerine
bu hakları verilmedi. 1951 yılına dek Kosova Türk halkı kendi dilin-
den, tarihinden, özetle kendi kültüründen 5-6 yıl uzak kaldı. Ancak
1951 yılında Kosova ve Metohiya Türkleri bu kültür özgürlüğüne
kavuştu. Okullar Türk dilinde açıldı. Kültür, Güzel Sanat Dernekleri
kuruldu. O yıllarda Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler de
gelişmeye başladı. 1952 yılında Yugoslavya'dan Türkiye'ye Tito'nun
en yakınındaki devlet adamlarından Moşa Piyade'nin gitmesiyle bu
bağlarla ilgili gazetecilerin hazırladıkları makalelerden oluşan *Savre-
mena Turska* (Çağdaş Türkiye) adlı kitap yayımlanmıştır.

İki yıl sonra, yani 1954 yılında Mithat Contiç'in hazırladığı *Turs-
ka Í Njen Polazaj U Svetu* (Türkiye ve Onun Dünyadaki Konumu) adlı
kitabı basılmıştır. Ondan sonra 1998 yılına kadar daha dört kitap ya-
yımlanmıştır. Bunlar, Sinan Sermet'in Sarayevoda yazdığı (1976)
Turska, Turistički Vodić (Türkiye Turist Rehberi) Prof. Dr. Utkan
Kocatürk'ün Üsküp'te Türk dilinde kaleme aldığı *Ataturk*, Vojislav
Laliç'in Belgrad da yazdığı *Turska Bez Ataturka* (Atatürksüz Türkiye)
adlı kitaplarıdır.

1926

TOPALOVIC. Dr. Živko: Na bliskom istoku. Rasprava objavljena
u bečkom socialističkom časopisu "Den Kampf (Yakın Doğu'da." Den

kamp Sosyalist Dergisi'nde yayımlanan Tartışmalar). Radnička štamparija D.D. Osijek, 1926, 29 sayfa.

1931

SVARA. Maksim: Gazi Mustafa Kemal-paşa Njelegov život i djela (Gazi Mustafa Kemal Paşa, Onun Hayatı ve Eserleri). Islamska dionička štamparija; Sarajevo, 1931. 111 sayfa (Latin).

1932

SPORCA, Grof Karlo: Neimari savremene Evrope (Çağdaş Avrupa Mimarlar). Fransızca'dan çeviren: Ilija Kecmanovici Kosmos, Zagreb 1932, 335 sayfa (Kiril) (Latin). Mustafa Kemal, diktatör realist (Diktatör ve gerçekçi Mustafa Kemal), s. 293-312

SIMIC Stefan: Najveći reformator sadašnjice (Günümüzün En Büyük Devrimcisi) "Nemanja" zadužbinska štamparija Vardarske banovine, Skoplje, 1932, 14 sayfa. (Kiril)

TOPALOVIC. Dr. Živko: Turska (Türkiye), Izdavačka knjižarnica Geca Kona, Belgrad 1932, 87 sayfa (Kiril)

1935

Nova Turska (Yeni Türkiye): Ilustrovani list Nedelja, Specijalni broj, Beograd, 1935, XVI. 428+50 sayfa (Kiril)

1936

MULALIĆ, Mustafa A: Orijent na Zapadu (Batıdaki Doğu). Savremeni kulturni i specijatni problemi Muslimana u Jugoslaviji (Yugoslavya'da Muslimanların Çağdaş Kültür ve Sosyal Sorunları). Štamparija "Grafički institut" krjižare "Skerlić", Belgrad 1936, 471 sayfa (Kiril).

1937

TEMO, Dr. İbrahim, Atatürk'ü Niçin Severim, Bükreş 1937, 18 s. Izložba slika i publikaciya, Muzej Kneza Pavla (14-30 April), Beograd, 1937, 9 sayfa.

BEJ, Esad: Allah je velik (Tanrı Büyüktür) Propadanje i novi pollet islama, od Abdul Hamida do Ibn Sauda (Abdülhamit'ten Ibn Saud'a kadar, İslam'ın Yıkılması ve Yeni Hızı). Çeviren Mihajlo Ozerović, Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kona, Beogradž, 937, 480 sayfa (Kiril), 206-218.

Mladi general budi Anadoliju (Genç General Anadolu'yu Uyandırıyor), s. Čudo u Sakariji (Sakarya'da Mucize) s. 233-249.

Mustafa Kemal se odvaja od Anadolije (Mustafa Kemal Anadolu'dan Ayrılıyor) s. 249-264

MIHAJLOVIĆ, Dragoslav, Privreda savremene Turske (Çağdaş Türkiye'nin İktisadisi). Balkanski institut, Beograd, 1937. VIII+ 147 sayfa (Kiril).

1938

ARMSTRONG, H.C., Kemal Paşa, Sivi vuk (Kemal Paşa Bozkurt) İngilizceden çeviren: Mihajlo A. Ozerović, 2. Baskı. "Narodna kultura", institut za nacionalnu prosvetu Jovana R. Saranovića, Beograd, 1938, XXXIII+448 sayfa (Kiril).

SVETOVSKI M.: Atatürkova Turska (Atatürk'ün Türkiye'si). Balkanski institut, Biblioteka "Balkan i Balkanci", Beograd, 1938, 226 sayfa (Kiril).

1939

BULBULOVIC, Edhem N.: Turci i razvitak Turske države sa uvodom u kulturnu i političku povijest islama (Türkler ve Türk Devletinin Gelişimi, İslam'ın Kültürel ve Siyasal Tarihine Girişle) "Bosanska Pošta". Sarajevo, 1939, 239 sayfa (Latin).

HUDSON, G. F., Turska, Grčka i istočno sredozemno more (Türkiye, Yunanistan ve Akdeniz), Beograd, 1939, 287 s. (Latin).

KUS-NIKOLAJEV, Mirko: Kemal Atatürk (Kemal Atatürk). Oglad o turskom čudu (Türk Mucizesine Bakış). Narodna knjižara "Orbis", Zagreb, 1939, 30 sayfa (Latin).

SAHINOV-EKREMOV, Munir, Turska, Danas i sutra (Türkiye Bugün ve Yarın). Prošjek kroz život jedne države (Bir Devlet Yaşamından Bir Parça). Muslimanska svijest, Sarajevo, 1939, 192 sayfa (latin).

TOMIĆ, Dr. Zoran Sv.: Kemal Atatürk, tvorac nove Turske (Kemal Atatürk, Yeni Türkiye'nin Kurucusu. Grafički umetnički zavod "Planeta", Beograd, 1939. (CV+287 sayfa) (Kiril)

Radjanje Nove Turske (Yeni Türkiye'nin Doğuşu). "La Nouvelle turquie", Beograd, 1939. 4+10 sayfa, 1946-1950-1952.

1952

Savremena Turska (Çağdaş Türkiye) Novinsko izdavačko preduzeća Udruženja novinara Srbije, Beograd, 157 sayfa (Kiril).

1954

ČONTIĆ, Midhat: Turka i njen položaj u svetu (Türkiye ve Onun Dünyadaki Konumu). Istorijski put turskog naroda (Türk Halkının Tarihi Yolu). Privredni Razvitak (İktisat Gelişimi). Politicki život (Siyasi Hayatı). Medjunarodni položaj (Uluslararası Durumu). Narodna knjiga, Beograd, 1954, 79 sayfa. (Kiril).

1960

Radjanje nove Turske (La nouvelle Turquie) 4 sayfalık Türkçe ve Fransızca bir metnin ardından 68 fotoğraf.

STANOJEVIĆ, Gligor, Vijesti o Tuskoj (Türkiye ile İlgili Haberler), Sarayevu, 1960, 147 sayfa. (Latin)

1967

DJINDJIĆ, Slavoljub, Ratna i revolucionalne tematika u delima Jakuba Kadrija Karaosmanoğlua, 1967, Belgrad, 142 sayfa.

1969

EKREM, Mehmet Ali, Atatürk fauritorul Turciei moderne (Türkiye'nin Modernleşmesinde Atatürk'ün Rolü), Bükreş, 1969, 255 sayfa.

1970

STOJADINOVIĆ, Milan M.: Ni rat, ni pakt (Ne Harp, Ne Pakt). Jugoslavija izmedju dva rata (Yugoslavya İki Savaş Arasında). Otokar Kersovani, Rijeka 1970, XXXVI+679 sayfa. (Latin) Kemal Atatürk, s. 384-396.

1973

PARUŠEV, Paraskev, Mustafa Kemal Ataturk, Sofya, 1973, 267 sayfa.

1975

GHIJATA, Petre, Atatürk, Bucureshti, 200 sayfa.

DIMITROVSKI-TANEC, Dimitar, Manaki i Bitola (Manaki ve Manastır) Rabotničkiot Univerzitet "Krstе P. Misikov", Bitola, 1975, Atatürk i Karozinte (Atatürk ve Kazinte).

1976

ŠERMET, Sinan, Turska, Turistički vodić (Türkiye, Türk Rehberi) Sarayevu, 1976, 173sayfa (Latin)

1983

HAFIZ, Prof. Dr. Nimetullah, Yugoslavya Türk Şiirinde Atatürk, Güldeste, Ankara, 1983, 100 sayfa.

RECEPOV, Halil, İdeologijata na Mustafa Kemal Ataturk (Kemal Atatürk'ün İdeolojisi), Sofya, 1983, 164 sayfa.

1986

SHPUZA, Gazmend, Ataturku dhe shiptaret (Atatürk ve Arnavutlar), Tirana, 1987, 140 sayfa.

1987

KYÇYKU, Kopi, Mustafa Qemal Ataturku, Tirana, 1987, 109 sayfa.

1991.

SARAÇOĞLU, Aliriza, Işık Atatürk, (Şiirleri), Gümülcine (Komotşini), 1991, 63 sayfa.

1992

SAĞLAM, Feyyaz, Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatı'nda Atatürk, İzmir, 1992, 84 sayfa.

1993

ZDRAVKOVSKI, Cane, Ataturk Prorok (Peygamber Atatürk), Matica Makedonska, Üsküp, 1993 342 sayfa.

KYÇYKU, Kopi, Mustafa Qemal Ataturku, Tiran, 1993,

1994

SHPUZA, Gazmend, Ataturku dhe Shqiptaret (Atatürk ve Arnavutlar), 176 sayfa.

KOCATÜRK, Prof. Dr. Utkan, Atatürk, Birlik Yayınları, Üsküp, 1994, 218 sayfa

1995

SOLTARILIS, Simeon, Atatürkün Ekim 1915'ten 20 Ekim 1927 Tarihine Kadar Nutukları, Atina, 1995, 303 sayfa.

1997

LALİĆ, Vojislav, Turska Bez Ataturka–Potresi na Bosforu (Atatürksüz Türkiye–Boğaz'daki Sarsıntılar), “Filip Višnjić” özel yayını, Belgrad, 1997, 297 sayfa,

1998

ŽELJKO, Dragoljub, Carigrad od Kostantinopolija do Istanbula i egejsko primorje Male Azije (Kostantinopolje'den İstanbul'a ve Küçük Asya'nın Ege Kıyıları), Belgrad, 1998, 123 sayfa

TEODOSIJEVIĆ, Mirjana, Mustafa Kemal Ataturk u jugoslovenskoj javnosti (Yugoslavya'da Bilinen Mustafa Kemal Atatürk), Belgrad 1998, 279 s. +32 fotograf.

TOTO, İsmet, Ataturk, Tirana 1998, 110 sayfa

Mustafa Kemal Ataturk, Turskata Republika i Bulgarija (Mustafa Kemal Ataturk, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan) Belgesel Sergi, Sofya, 1998, 56 sayfa

ŞAHİNLER, Menter, Origjina ndikimi dhe aktueliteti i Qemalizmit, Arnavutçaya çeviren Klara Haydiri (Tiran, Aralık 1998, 272 sayfa

1999

SHPUZA Gazmend, Atatürku dhe ataturkizmi në këndvështrimin shqiptar Shqiptar (Arnavut Açısından Atatürk ve Atatürkizim) Koha, Tiran, 1999, 173 sayfa

ŞAHİNLER, Mehter, Korenite, Vlijanijeto i aktuelnosta na Ataturkizmot (Atatürkçülüğün Kökleri, Etkileri ve Aktüelliği) Çalıklı 1999, 276 sayfa

2000

APTİŞEV, Abdülkadir M., Atatürk'ü Andık, Kırcalı, 2000, 44 sayfa.

HAKOV, Cengiz, İstoriya na Turcija prez XX vek (XX. Yüzyılda Türkiye Tarihi), Ankara-Sofya, 2000, 415 sayfa.

2001

TEMO, İbrahim, Atatürk'ü Niçin Severim? Baskıya Hazırlayan Prof. Dr. Nimetullah Hafız, BAL-TAM Yayınları, Prizren, 2001, 23 sayfa.

Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri (Prizren 12-14 Aralık 1998; Atatürk Kültür, Dil ve Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi İşbirliğiyle), Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Ankara, 2001, 294 sayfa

2002

MYUMYON, Tahir, Atatürk Bulgarıya Balkanite – Životit i reformite na eden državnik (Atatürk Bulgaristan Balkanlar, - Bir Devlet Adamının Hayatı ve Devrimleri), Sofya, 2002, 148 sayfa.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938), (Mustafa Kemal Atatürk i tursko-blgarskite otnosenija v dokumenti (1913-1938), Ankara, 2002, 977 sayfa.

2003

TATARLI, İbrahim T., Mustafa Kemal Atatürk, nova Turcija, Balkanite i sveta (Mustafa Kemal Atatürk, Yeni Türkiye, Balkanlar ve Dünya), Sofya 2003, 222 sayfa.

KINROSS, Patrick, Atatürk, Rilindja e nje kombi (Bir Milletın Yeniden Doğuşu), Arnavutçaya tercüme eden: L. Marku ve A. Nake, Tira 2003, 454 sayfa.

2006

HAMZAOĞLU, Yusuf, Atatürk ve Makedonya Türklüğü, Üsküp, Ekim 2006, 233 sayfa.

2011

HAKOV, Dzengiz, Istorija savremene Turske (Çağdaş Türkiye Tarihi), BAL-TAM Yayınları, Prizren, 2011, 432 sayfa.

2013

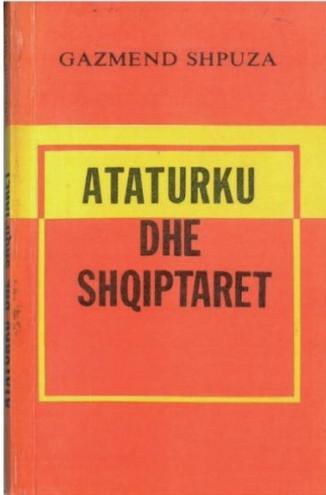
ÇALIŞLAR, İpek, Zonja Atatürk (Atatürk'ün Hanımı), Tiran 2013, 436 sayfa.

2003

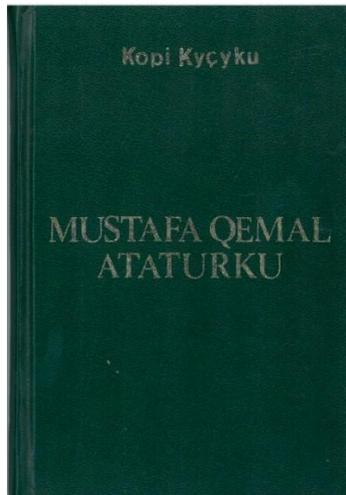
BAL-TAM Türklük Bilgisi, Sayı 1. –T. C.'nin 80. Yıl Dönümüne Armağan (Makaleler), Prizren, Eylül 2004, 172 sayfa.

**ELİMİZDEKİ BALKAN ÜLKELERİNDE YAYIMLANMIŞ
OLAN TÜM KİTAPLARIN KAPAKLARINI ALFABETİK SI-
RASIYLA YAYIMLAMAYI UYGUN BULUYORUZ**

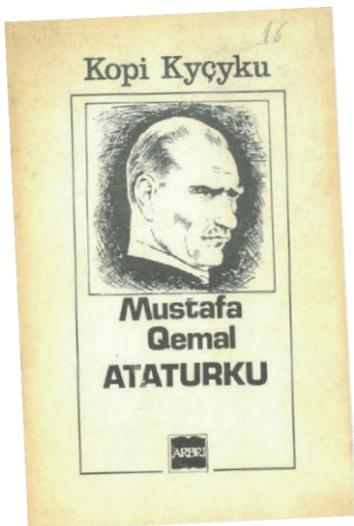
ARNAVUTLUK

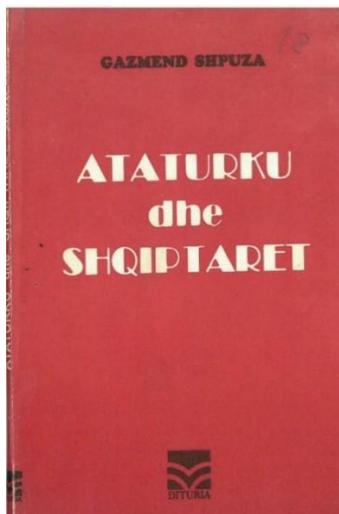
Shepia botuese "8 nentori", 1986

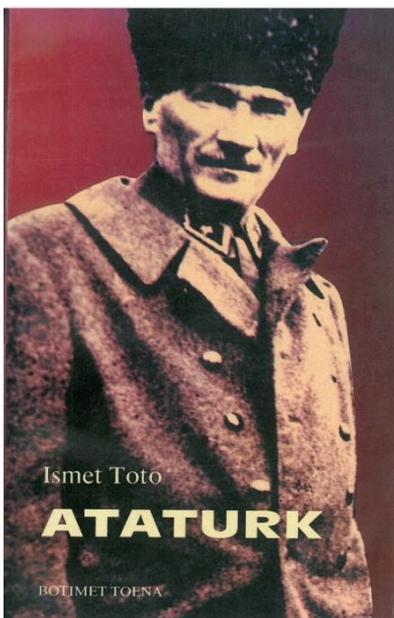
Shepia botuese "8 nentori", 1987

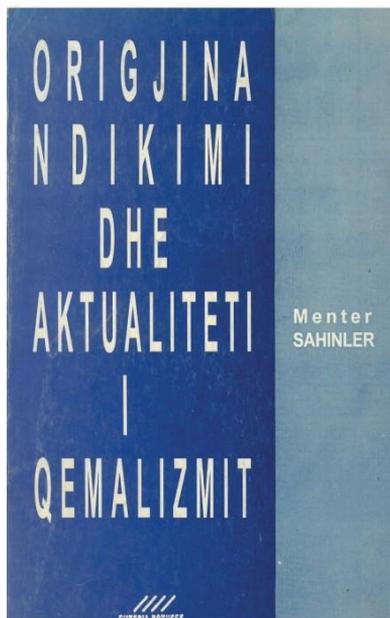
Shepia botuese "Arbri", Tirane 1993

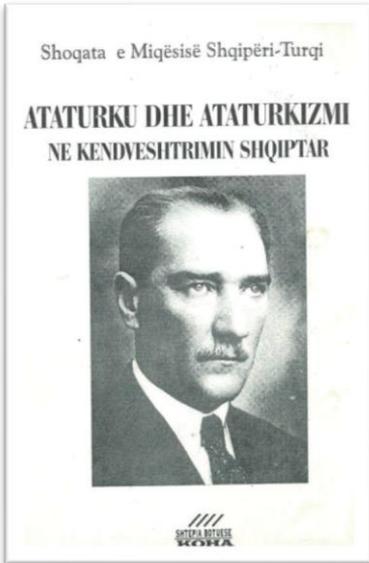
Shepia botuese Dituria, 1994

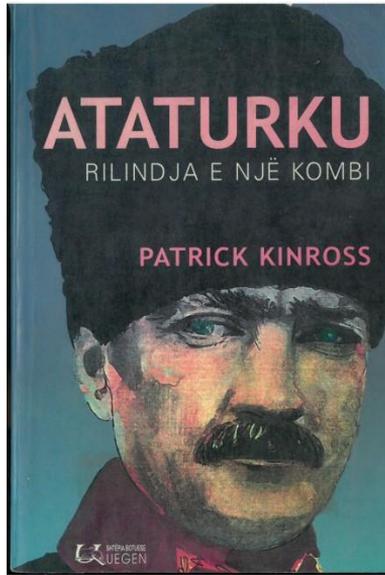
Botimet "Teona" Tirane, 1998

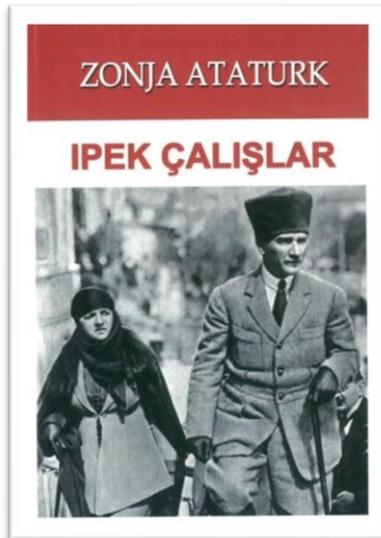
Shepia botuese "Koha" Tirane, dhjetopr 1998

Shepia botuese “Koha”, 1999

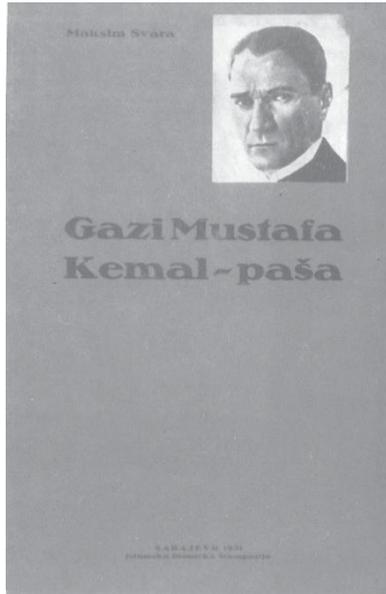

“Uegan” Yayımları, Tiran, 2003

Shtëpia botuese “Fan Noli”, Tiran 2013

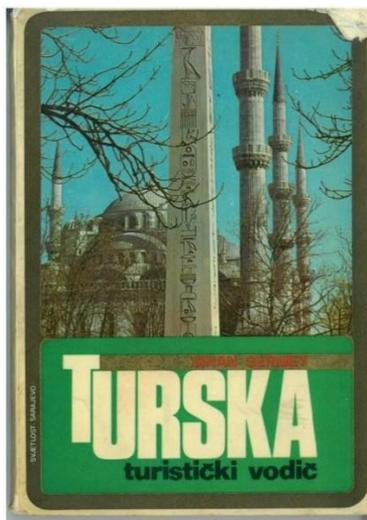
BOSNA-HERSEK'TE

Sarajevo, 1931

Štamparija "Bosanska stampa, Sarajevo 1939

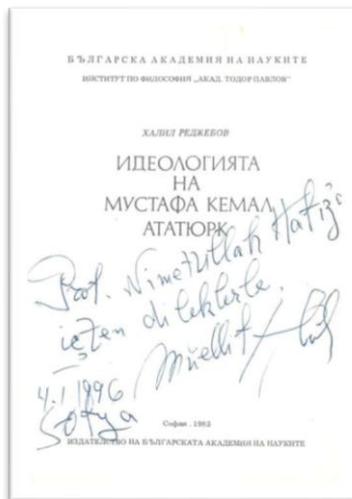
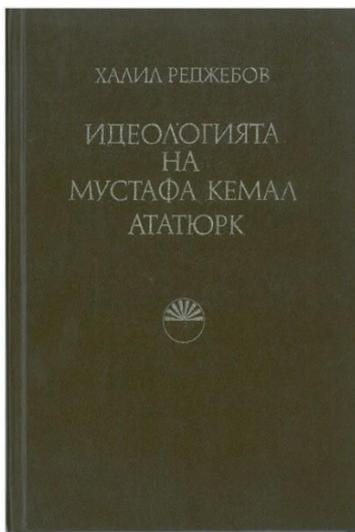

Turisticki vodič, “Svijetlost” Sarajevo, 2013

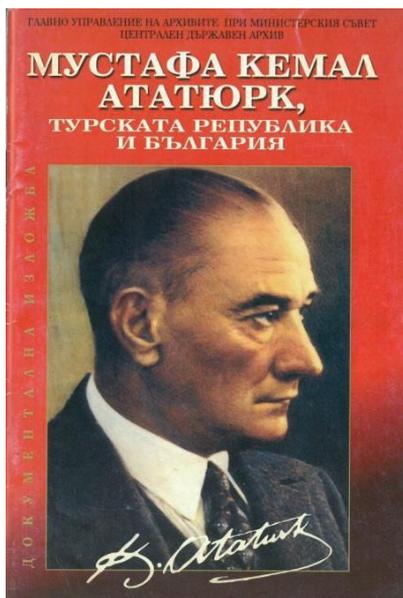
BULGARİSTAN

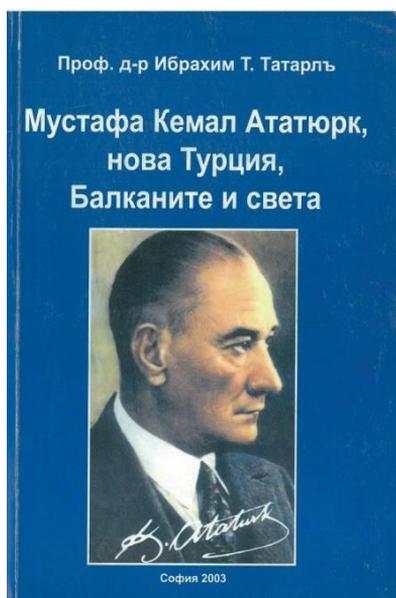
Izdadelstva na Burgarskata Akademija na naukite, Sofija, 1973

Izdadelstva na Burgarskata Akademija na naukite, Sofija

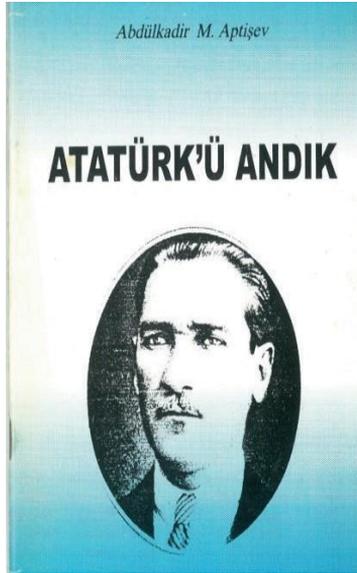

Bulgaristan Devlet Arşivi, Burgaz, 1998

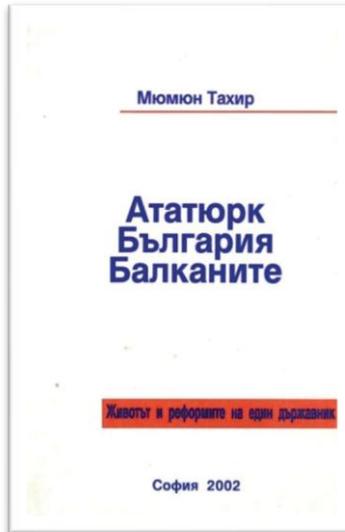

Sofiya, 2003

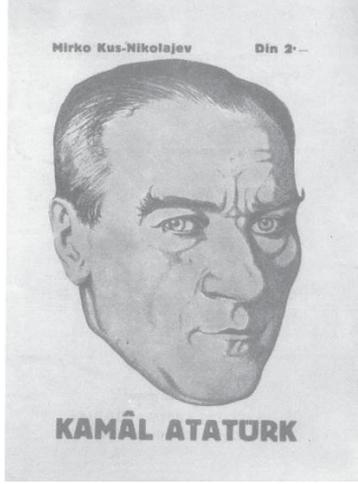
Kırcaali, 2000

Sofiya, 2002

HIRVATİSTAN

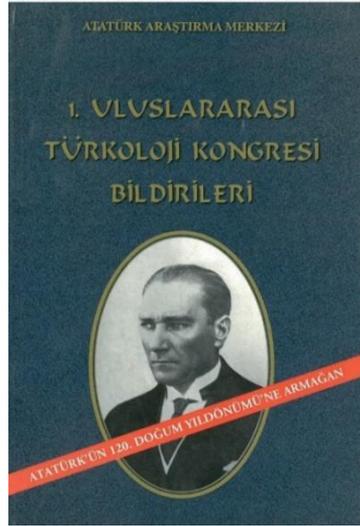

Zagreb, 1939

KOSOVA

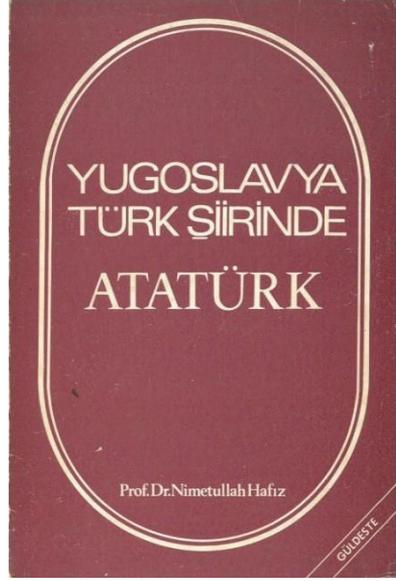
Prizren, 2001

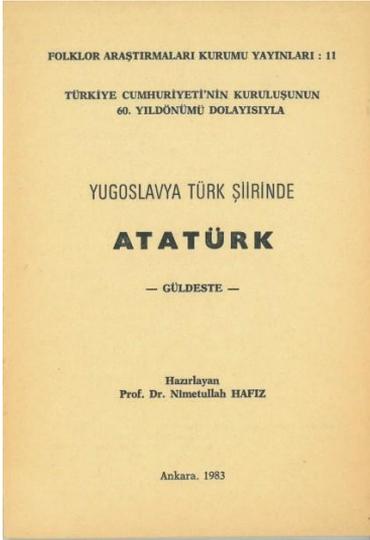
Ankara 2001

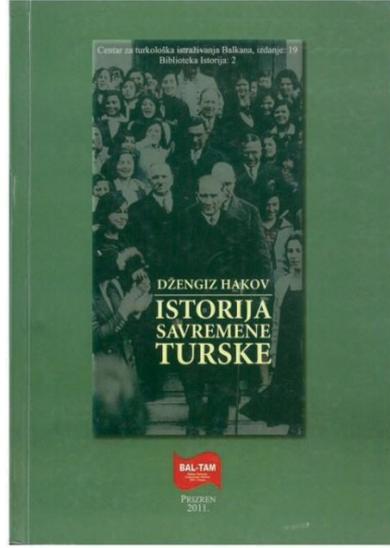
BAL-TAM Yayını, Prizren, Eylül 2004

Ankara, 1983

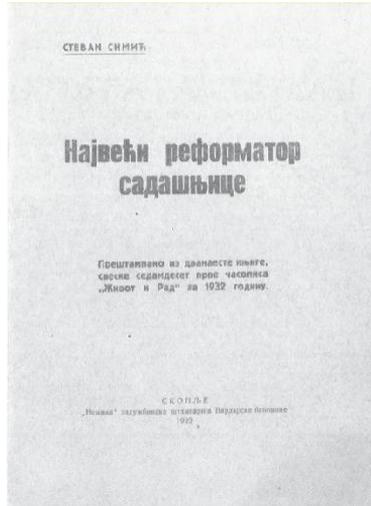

Ankara, 1983

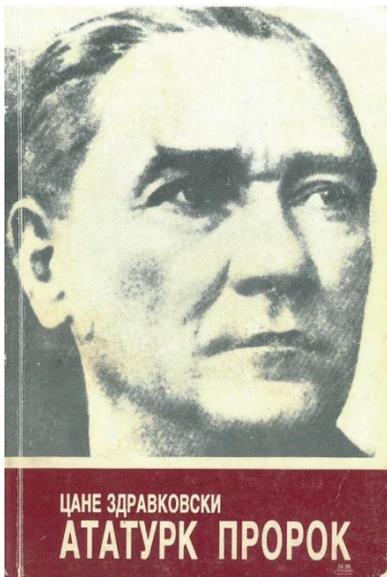

Prizren, 2011

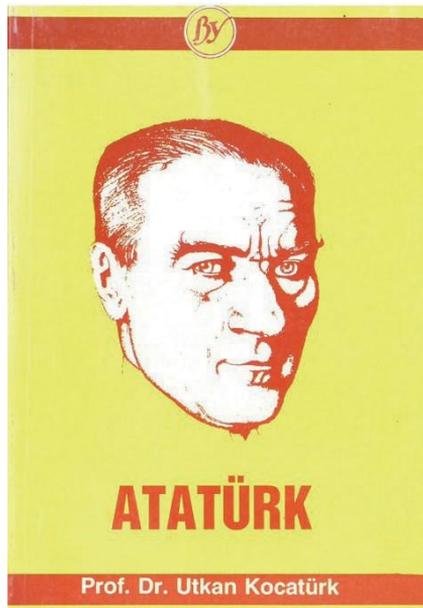
MAKEDONYA

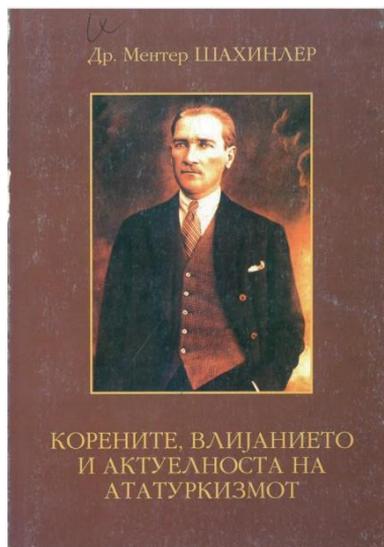
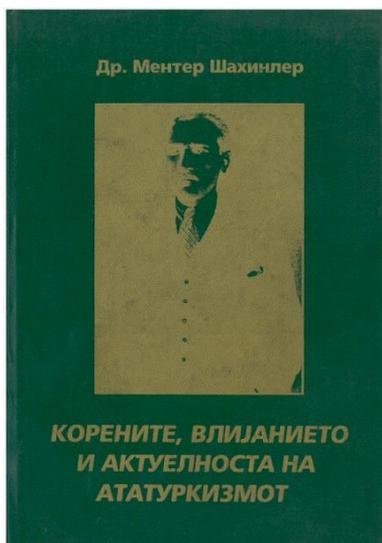
Üsküp, 1932

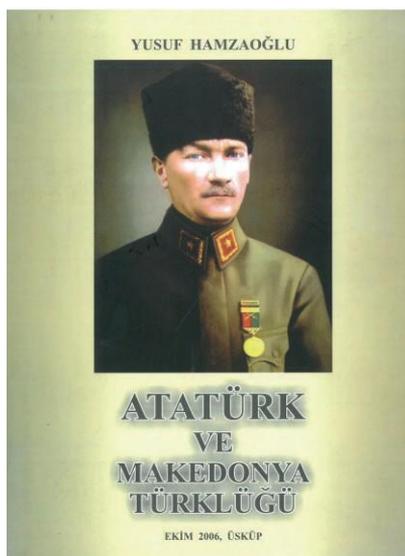
Üsküp, 1993

Üsküp, 1994

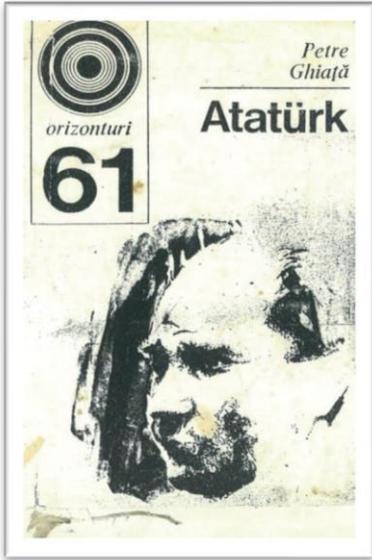

Çalıklı, 1999

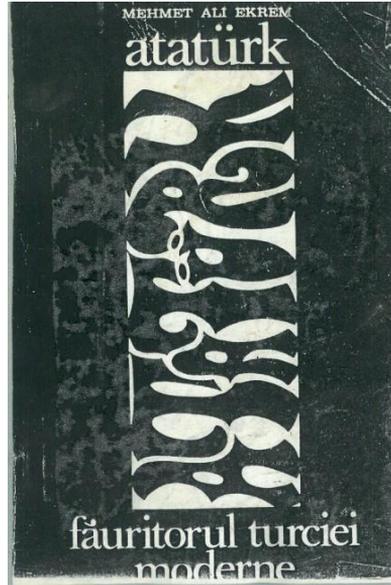

Üsküp, Ekim 2006

ROMANYA

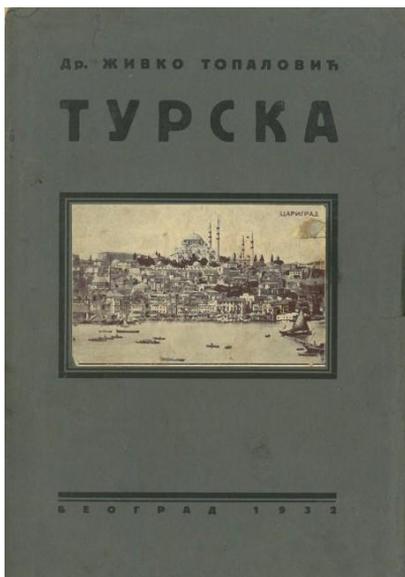
Bucuresti, 1975

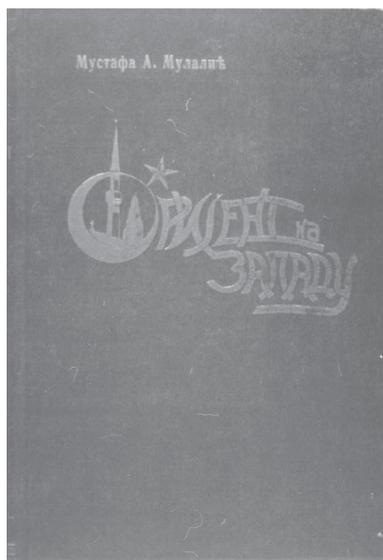
Editura politica, București

SIRBİSTAN

Belgrad, 1932

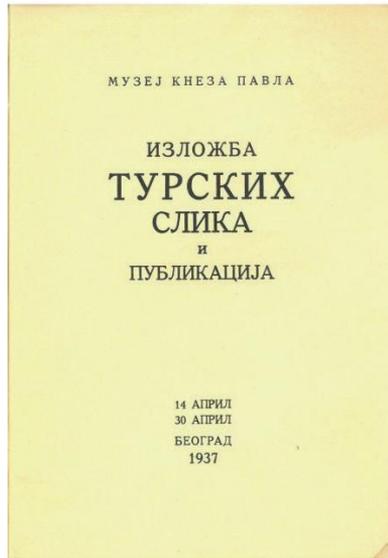
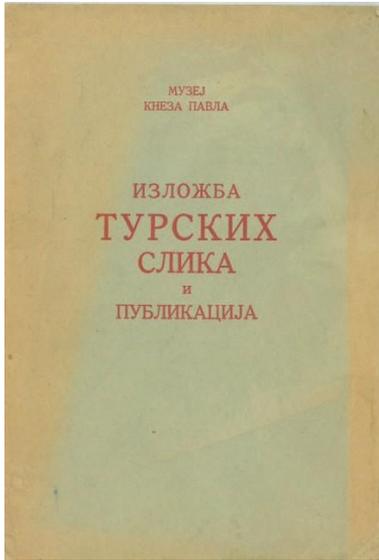

Belgrad, 1936

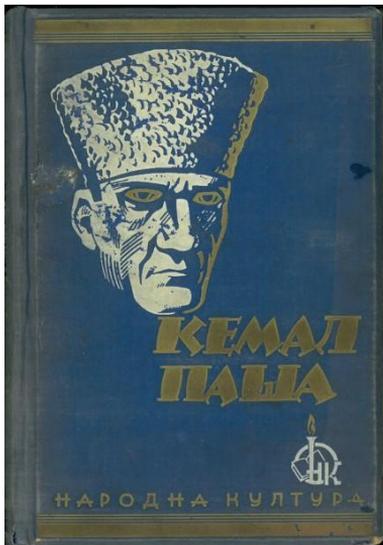

Belgrad, 1937

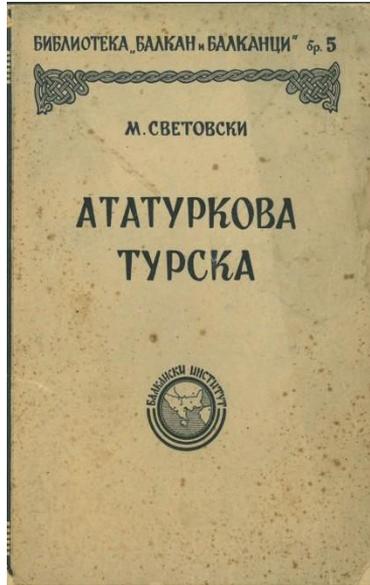

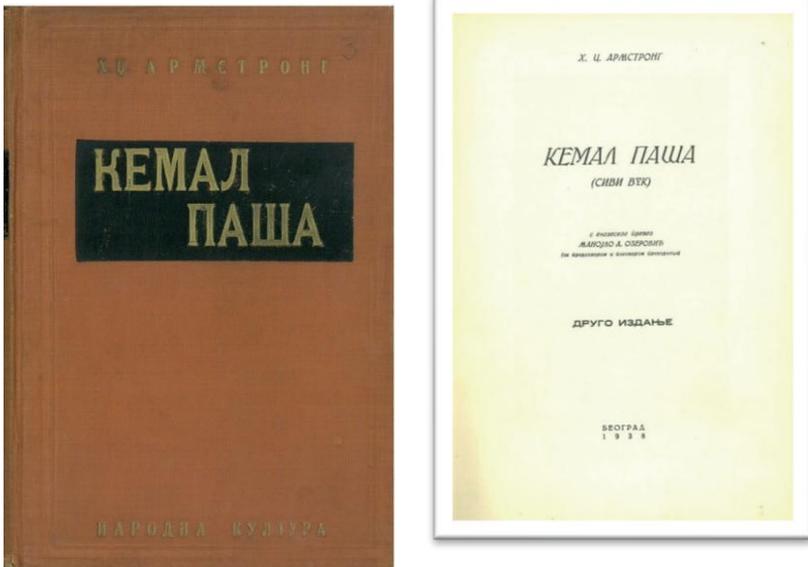
Belgrad, 1937

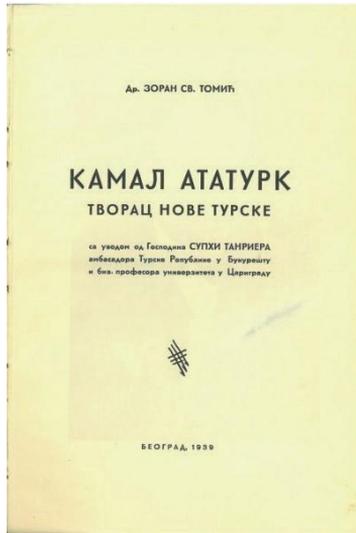
Belgrad, 1938 (Birinci baskı)

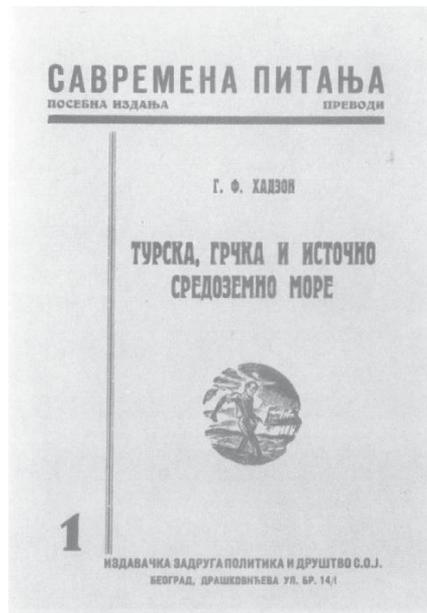
Balkan Enstitüsü Yayınları, Belgrad, 1938

Belgrad, 1938 (ikinci baskı)

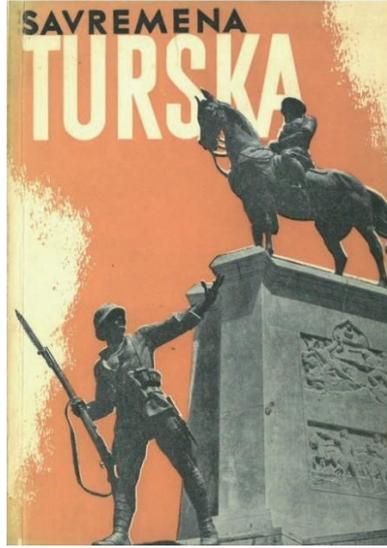

Belgrad, 1939

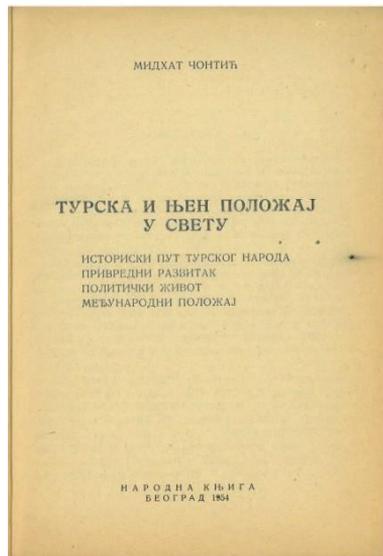
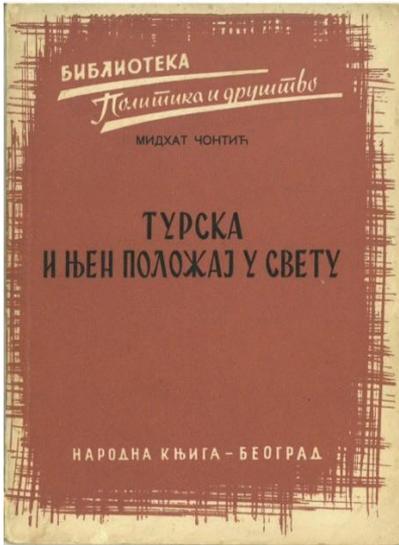

Belgrad, 1939

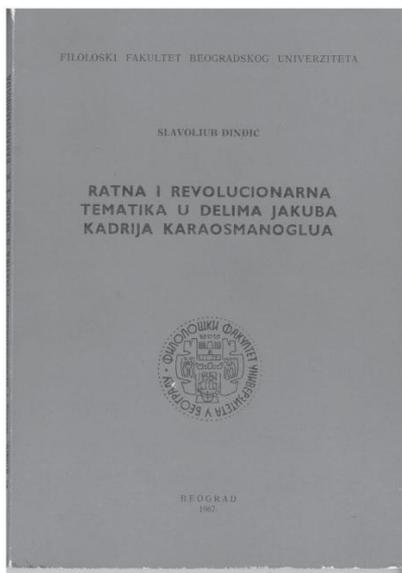

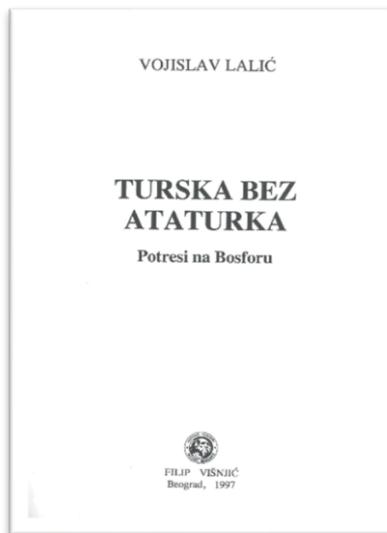
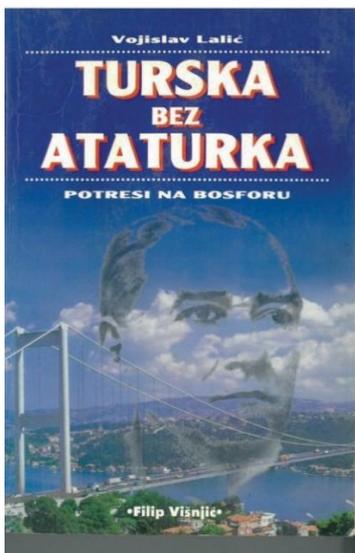
Sırbistan Gazeteciler Birliği yayımları,
Belgrad, 1952

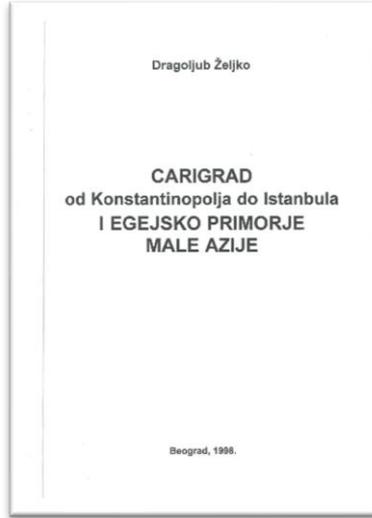
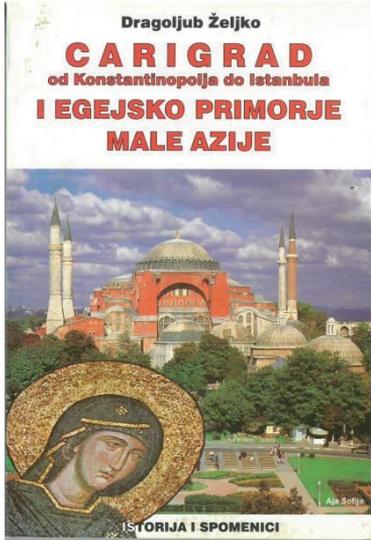
Halk Kitabı, Belgrad 1954

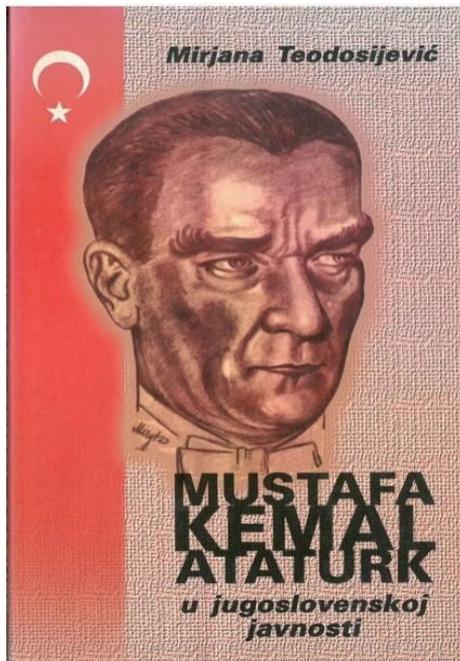
Belgrad 1967

Filip Visnjić Yayınları, Belgrad, 1997

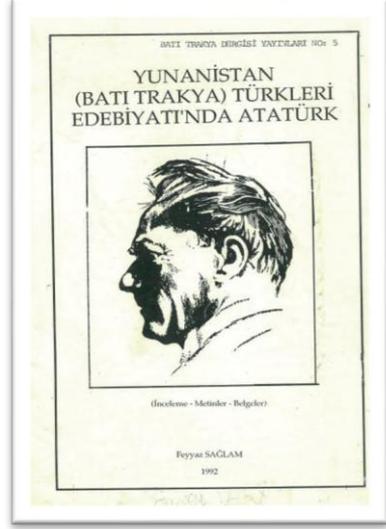
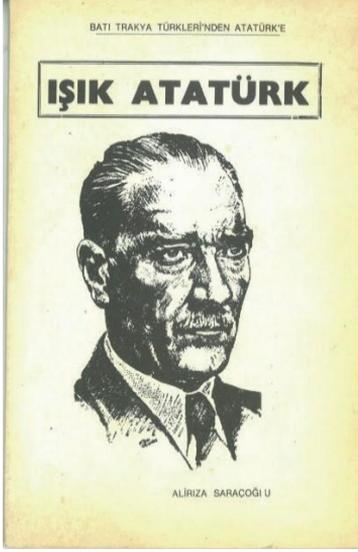

Beograd, 1998

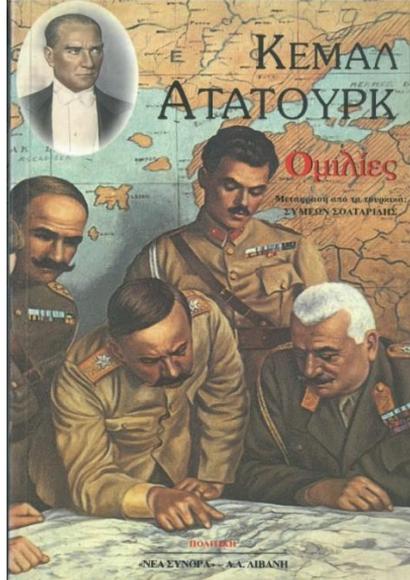
Srbistan Halk Kütüphanesi, Beograd, 1998

YUNANİSTAN

Akın Yayınları, Gümölcine, 1991

1992

Yani Sımlar "Livani" Basımevi, Atina 1995

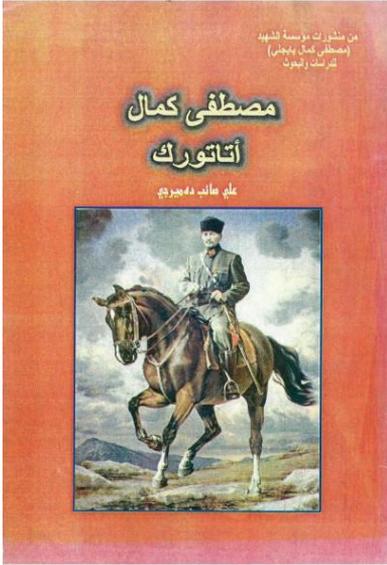
**KÜTÜPHANEMİZDE BULUNAN ATATÜRK VE TÜRKİYE
CUMHURİYETİNE DAİR BALKAN DEVLETLERİ DIŞINDA
YAYIMLANAN BİRKAÇ KİTABI DA YAZIMIZIN SONUNDA
EKLEMİYİ UYGUN BULUYORUZ**

Sarajevo, 1965

Taş Matbaası, İstanbul, 1968

Erbil

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN 100.YILDÖNÜMÜNDE, GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE BALKANLAR

ATATÜRK PRİZREN'E NE ZAMAN GELMİŞTİ?

Aziz SERBEST*

ÖZET

Bu yazıyı, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 100. yıldönümünde Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Balkanlar konusuna ayırdık. Atatürk, doğumundan başlayarak askerlik yaşamının en önemli dönemlerinde 26 yılını Balkanlarda geçirdi yıllarda kaynayan kazan hâline gelen Balkanlarda meydana gelen gelişmelerin içinde kendisine verilen askerî görevleri büyük bir başarıyla yerine getirmiştir.

Selânik-Üsküp hattında askerî görevler üstlenmiş, bir kurmay subay olarak Balkanların Osmanlı devletinden koparılmakta olduğunu görmüş ve bu konuda görüşlerini üstleriyle paylaşarak yakın gelecek hakkında öngörülerde bulunmuştur. İşte bu dönemde Kosova bölgesine düzenlenen harekâtı başarıyla yönetmiştir. Yazıda belgelere ve tanıklara dayalı olarak Balkanlarda ortaya çıkan bu gelişmelere yer verilmiş ve Atatürk'ün kendi anlatımıyla Prizren'e gelişi anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Balkanlar, Prizren.

WHEN DID ATATÜRK COME TO PRIZREN?

ABSTRACT

We devoted this article to the subject of Gazi Mustafa Kemal Atatürk and the Balkans on the 100th anniversary of the founding of the Republic of Turkey. Ataturk spent 26 years in the Balkans, starting from his birth, during the most important periods of his military life. He successfully fulfilled the military duties that were assigned to him with great success in the events that took place in the Balkans, which became a boiling cauldron in those years.

He undertook military duties on the Thessaloniki-Skopje line, and as a officer he saw that the Balkans were being separated from the Ottoman Empire and shared his views on this issue with his superiors and made predictions about the near future. During this period, he successfully led the operation in the Kosovo region. The article includes those events in the Balkans, based on documents and witnesses, and Atatürk's arrival in Prizren is described in his own words.

Key Words: Mustafa Kemal Atatürk, Balkans, Prizren.

---

* Gazeteci, Araştırmacı, Yazar. İzmir.

GİRİŞ

Büyük Atatürk'ün “En büyük eserim” dediği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılını kutluyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yıldönümü Türk milleti için olduğu gibi, Balkanlarda yaşayan milletler için de çok önemli bir gelişme olmuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk dünya tarihinin kaderini değiştirmiş Balkan kökenli bir Türk subayıdır. Doğup büyüdüğü ve uzun yıllarını geçirdiği, o dönemde vatan toprakları içinde yer alan Balkanlarla ilişkisini, tarihi kaynaklardan, yakınlarının anlatımından ve en önemlisi kendi ağzından aktarmaya çalışacağız.

Cumhuriyete giden süreç öncesinde, Birinci Dünya Savaşı ve Balkan Harbi'nin içinde yoğurulan bir yaşamın içinden seçtiklerimiz, Atatürk'ün Balkanlara bakışının günümüzde de ne kadar doğru ve önemli saptamalarla dolu olduğunu gözler önüne seriyor. Bunların ayrıntılı örneklerine geçmeden önce, Büyük Atatürk'ün 2. Balkan Konferansı'nın son oturumunda 26.08.1931 tarihinde Fransızca olarak yaptığı konuşmayı okuyalım. Balkanlardaki Türk varlığının köklerine şaşmaz ve derin tarih bilgisiyle vurgu yaparak günümüze de ışık tutmaktadır.

“Karadeniz'in kuzey ve güney yollarıyla binlerce yıl deniz dalgaları gibi birbiri ardına gelip Balkanlara yerleşmiş olan insan kitleleri, başka adlar taşımış olmalarına rağmen, gerçekte bir tek beşikten çıkan ve damarlarında aynı kan dolaşan kardeş kavimlerden başka bir şey değildir.”

Mustafa Kemal 26 yılını Balkanlarda geçirdi

Atatürk'ün doğumundan Manastır Askerî İdadisi'ni bitirinceye kadar (1898) 17 yıl ve 1907 yılında Selanik'e tayin edilışinden, Sofya'daki askerî ataşelik görevi dahil 1916 yılında Diyarbakır-Silvan'a tayin oluncaya kadar Balkanlar bölgesinde yaşamıştır. Başka bir deyişle askerlik hayatının kurmay yüzbaşılığında tuğgeneralliğine kadar olan bölümünün hemen tamamı Makedonya bölgesinde geçmiştir. Atatürk Makedonya bölgesinde yaşarken ve görev yaparken Makedonya'daki diğer Balkan devletlerinin ve onların arkasındaki emperyalist devletlerin bölgedeki kanlı mücadelelerine tanıklık etmiştir. Sofya'daki askerî ataşelik görevinden 1. Dünya Savaşı'na giden süreçte Balkanlarda ve Avrupa'daki siyasi gelişmeleri Büyükelçi Ali Fethi Bey ile yakından takip etmiştir. (Halaçoğlu 1998: 30)

Mustafa Kemal Atatürk'ün Balkanlardaki uzun yıllar sürecek görev yerine tayinini Onun çok yakın arkadaşı Falih Rıfkı Atay şöyle anlatıyor:

“27 Eylül 1907’de Üçüncü orduya tayin edilmiştir. Ordu merkezi Manastır’da idi. Kendisini oraya yollamak istediler. Selanik’te daha yüksek makam olmak üzere müşürlük ve onun kurmay heyeti vardı. Kendisinin müşürlük kurmay heyetinde değerli bir subay olacağını anlayarak Selanik’te alıkoydular. Ayrıca Selanik-Üsküp demiryolu müfettişliğini verdiler. Üsküp ve Selanik gibi en hareketli merkezler arasında gidip-gelmek çok işine yaramıştı” (Atay 1969: 47-48).

Mustafa Kemal Prizren’de

Adeta kaynayan kazan durumuna gelen Balkanlarda Mustafa Kemal’i önemli görevler beklemektedir. Mayıs 1909’da İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümeti büyük devletlerin destekleyip kışkırttığı muhalefeti önleyememiş, vergi ödemek istemeyenlerin İpek, Priştine ve Vıçitırn’da kaymakam ve devlet memurlarına karşı işledikleri cinayetler nedeniyle asayişin sağlanması amacıyla geçici olarak sıkıyönetim ilan etmiştir.

“Huzursuzluğun artması üzerine Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, bizzat kendisi Arnavutluk’ta çıkan isyanı bastırmaya giderken (Ekim 1910) Selanik’te 38. Piyade Alay Kumandanı görevinde bulunan, Mustafa Kemal’i kurmay başkanı olarak yanına almıştır. Prizren ve İpek’e kadar harekâtı Mahmut Şevket Paşa ile beraber takip eden Mustafa Kemal, Balkanların durumu, Balkan Savaşı’nın yaklaşmakta olduğu ihtimalini ve İttihatçı askerlerin politikayla meşgul olmasının sakıncalarını Mahmut Şevket Paşa’ya anlatma fırsatı bulmuştur. Mustafa Kemal bu görevi sebebiyle Arnavutluk’un durumunu yerinde görerek sorunları tespit etme imkânı bulmuştur. Aynı zamanda Arnavutluk’a yakın bir coğrafyada büyüdüğü ve burada görev yaptığı için Arnavutların Mustafa Kemal’e yakın bir ilgisi de vardır” (Özcan 2011: 13,14,57).

Atatürk’ün bu harekâta katılmasıyla ilgili olarak F. R. Atay, Çankaya adlı kitabında yukarıda yer alan bilgilere ek olarak şunları da yazmıştır.:

“...İstanbul’dan Mahmut Şevket Paşa’nın gönderilmesi lazım gelir...Komutayı almaya geldiği için yanında kurmayı yoktur. Selanik’te kendisine Mustafa Kemal’i verdiler. Mahmut Şevket Paşa’ya Selanik’ten Nuri ve İzzettin gibi yakınlarının katılmasıyla bu arka-

daşlarını kuvvetlere dağıtmıştır. Bastırma harekâtı başarı ile sona ermiştir. Geçilemeyen boğazda kimsenin burnu bile kanamamıştır. Başarı Mahmut Şevket Paşa'nındır ama harekâtı Mustafa Kemal ve arkadaşları idare etmişlerdir” (Özcan 2011: 63)

Akademisyen yazar Bilgin Çelik, tarihçi Enver Ziya Karal'ın yazdığı Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, 1908-19189. 9. cilt, TTK başlıklı eserin Ankara baskısında yer alan anlatımını kitabında aktarmaktadır. Buna göre, Atatürk'ün, Mahmut Şevket Paşa maiyetinde harekât kurmay başkanı sıfatıyla Prizren ve İpek'e kadar giderek başarıya ulaştırdığı harekât konusunda, 20 Nisan 1910 yılında İstanbul'da yayımlanan Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayımlanan haber ve değerlendirme şöyledir:

“Mahmut Şevket Paşa'nın Arnavutluk'a gitmesinin isyancı Arnavut liderleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu, kardeş kanı dökülmesinin yanlış ve hatta devlete zararlı olduğunun anlaşılmaya başlandığı ifade edilmektedir. Bu sırada çıkan Girit meselesi üzerine, Mahmut Şevket Paşa'nın bir savaş çıkması hâlinde isyan eden Arnavutların devletle beraber savaşa katılacağını belirtmesi Arnavutları memnun etmiştir. Arnavutluk askerî harekâtını Avrupalıların “Türkiye'nin Arnavutluk'u fethi” şeklinde değerlendirdikleri dile getirilmektedir” (Çelik 2004: 498).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ne amaçla ve ne zaman Prizren'e geldiğini aktaran çeşitli yazılı kaynakları o tarihi dönem içinde yer alan olay ve gelişmeler ışığında yukarıda aktarmaya çalıştık. Ekim 1910'da bundan tam 113 yıl önce gerçekleşen bu ziyareti Mustafa Kemal Atatürk nasıl anlatıyor ve değerlendiriyor?

Atatürk'ün ağzından Prizren'e gelişi

O yılların önemli gazetesi olan İnkılap'ta yayımlanan, gazetenin başyazarı Ahmet Emin Yalman'a, 24 Aralık 1921 yılında verdiği röportaj hayatını anlattığı en uzun ve ayrıntılı konuşmalardan birisidir. Çocukluğuna ait ilk hatıralar, Mustafa Kemal isminin konulması, edebiyat merakı, siyasetle iştigali, askerî hayatının başlangıcı, hürriyet cemiyetinin tesisi, Makedonya'ya resmen nakli gibi konuları kendisi anlatmıştır. İşte bu konuşmada yer aldığı şekliyle Makedonya'da başlayan askerlik yaşamı ve ona bağlı olarak gelişen olaylar:

“Selanik'te bulunduğumu İstanbul haber alarak takibata başlamış. Oradan tekrar kılık değiştirerek Yafa'ya geldim. 2-3 Sene Suriye'de kaldım. Makedonya'ya nakil için resmen başvurduğum. Selanik'e gel-

diğimde bizim Hürriyet cemiyetinin İttihat ve Terakki adını aldığını duydum. Dr. Nazım, Paris'ten gelerek cemiyetin bu ad altında çalışmasının daha iyi olacağını söylemiş.

31 Mart'tan sonra Selanik'e döndüm. Ordunun cemiyetten (ittihat ve terakki) ayrılmasını daha kuvvetli ileri sürüyordum. İttihatçıların bazı şahıslarıyla aramızda Meşrutiyet'ten sonra başlayan fikir ayrılıkları ileri dereceye ulaştı. Bundan sonra yeni ordu tatbikatları yapıldı. İzzet Paşa erkanı harbiye reisiydi. Ben bu teşkilata Selanik kolordusu Erkanı Harbiyesine küçük rütbeli bir subay olarak dahil oldum. Kolağası (kıdemli yüzbaşı) rütbesindeydim. Ordunun talim ve terbiyesiyle uğraşıyordum. Eleştirilerim bilhassa eski kumandanları rahatsız ediyordu. Cezalandırmak kabilinden 38. piyade alayına kumandan yaptılar.

O zaman Selanik'te bulunan tek mil garnizonları dolaşıyordum. Selanik'teki bu faaliyetlerden şüphelendiler. Beni Mahmut Şevket Paşa marifetiyle İstanbul'a çağırıldılar. Erkanı Harbiye umumisinde bir vazifeye tayin ettiler.

Selanik'te bulunduğum sırada Arnavutluk harekâtıyla da meşgul olmuştum. Evvela, Şevket Turgut Paşa memur iken, Mahmut Şevket Paşa bizzat Arnavutluk harekâtını ele almıştı. Beni de erkanı harbiye reisi diye beraberinde götürdü. Prizren ve İpek'e kadar harekâtı beraberce takip ettik.” (Atatürk 2005: 159-166)

Mustafa Kemal'in kurmay başkan olarak katıldığı harekât başarıyla tamamlanmış, kimsenin burnu bile kanamadan huzur ve barış sağlanmıştır. Bağlı olduğu Selanik'teki birliğe dönen Mustafa Kemal ve arkadaşları şerefine, bağlı oldukları topçu alayında verilen akşam yemeğine katılırlar. Mustafa Kemal, başarılı geçen ve halktan kimsenin zarar görmediği Prizren ve İpek harekâtıyla ilgili görüşlerini açıklarken, aynı zamanda geleceğe ilişkin düşüncelerini dile getirmekten geri kalmaz.

Türk ordusu Türk istiklalini kurtaracaktır

Çanakkale'de, Anafartalar'da ve İstiklal Harbi'nde maiyetinde bulunmuş, zaferden sonra umumi katipliğini yapmış ve daha sonra Moskova Büyükelçiliği'nde de bulunmuş olan Tevfik Bıyıkoğlu, Selanik'teki akşam yemeğinde olanları şöyle anlatır:

“Mustafa Kemal'i 31 Mart hadisesinden sonra Selanik'te tanıdım. On beşinci numune topçu alayının emir subayı idim. Komutanımız Von Andertın adında bir Alman albayı idi. Topçu birliklerinin yeni anlayışlara göre hazırlanması amacıyla yapılan manevralardan sonra topçu alayında verilen yemeğe katıldık. Yemeğin sonuna doğru alay komutanımız ayağa kalktı ve “Arnavutluk isyanını bastıran Osmanlı

ordusunun şerefine içiyorum” dedi. Bu teklif karşısında hepimiz kadehlerimizi kaldırdık ve Osmanlı ordusunun şerefine içtik. Hepimiz dağılmak üzereyken Kolağası Mustafa Kemal Bey kalktı ve her cümlesini benim vasıtamla Almanca ’ya tercüme ettirdiği nutuk iki saat sürdü. Türk ordusu için dahili kavgada muvaffak olmak bir zafer değildir. Ve bu hadisenin şerefine memleketi seven bir adam ve Türk zabiti sıfatıyla sevinip kadehimi kaldırmam. Bundan ancak elem duyabilirim. Arkadaşlar, bana dikkat edin, Osmanlı Ordusu değil, Türk Ordusu bir gün gelecek, Türk varlığını, Türk istiklalini kurtaracaktır. İşte asıl o vakit sevineceğiz. İşte o vakit Türk ordusu vazifesini yapmış olacaktır” (Yakınlarından Hatıralar 1955: 80-82).

Yukarda anlatılanları doğrulayan bir başka kitap Alman tarihçi Johannes Glasneck’e aittir. Osmanlı Ordusu’nda o dönemde çeşitli rütbelerde çok sayıda Alman subayın varlığı biliniyor. Bu nedenle, Alman tarihçinin kitabında Mustafa Kemal’in Selanik’teki yemekte yaptığı konuşmanın da aktarıldığı o sahne, Tevfik Bıyıkoglu’nun anılarına benzer bir şekilde yer almaktadır.

“Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman etkisinin özellikle askerî alanda kendini gösterdiği, Almanların üstün etkinliği yüzünden, ülkenin bağımsızlığının tehlikeye girdiği konusunda İttihat ve Terakki yönetimini uyarıcı çalışmalarda bulunuyordu. İstanbul’un askerî çevrelerinde, Alman emperyalistlerinin karşıtı olarak öylesine tanınmıştı ki, zamanın Avusturya askerî ataşesi Pomiankowski anılarında bundan söz etmiştir.

Bununla ilgili önemli önemli bir kanıt belgesi var. 3. Kolordu Arnavutluk ayaklanmasını bastırdıktan sonra kolordu subayları birlikte oturuyorlardı. Alman danışman zaferin şerefine kadeh kaldırdı. Bunun üzerine Mustafa Kemal ayağa kalktı ve genç bir yaverin Al-mancaya çevirdiği karşılığı alaylı bir biçimde verdi;

Türk subayı olarak Arnavutluk’un teslim alınması gibi bir olay için kadehimi kaldırmam. Bunu yaparsam üzüntüden başka bir şey duy-mam. Kendi sınırları içinde bir başarıdan dolayı Türk ordusu için kadeh kaldırılırsa benim buna üzülmem gerekir. Beni dinleyin arka-daşlar. Osmanlı ordusunun değil, Türk ordusunun, Türk ulusunun bağımsızlığını kurtaracağı gün gelecektir” (Glasneck 1976: 38-39).

Mustafa Kemal Atatürk ve Arnavutluk

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Atatürk, Balkanlar vizyonu için-de Arnavutluk ve Arnavutlar üzerinden bir zafer söylemini kararlı bir biçimde reddetmiştir. Daha o zamanlarda bunu açık bir biçimde dile de getirmiştir. Ona göre, yüzyıllardır beraber yaşadığımız Arnavutla-rın kuracakları Arnavutluk devleti için stratejik bir yaklaşım ve bakış

gereklidir. Bu nedenle Balkanların bir hesaplaşmaya gittiğini göyerek, kurulması mukadder Arnavutluk hakkındaki görüşlerini çevresine ve yakın arkadaşlarına iletmiştir. Rahatsızlığı nedeniyle bulunduğu Karlsbat Hatıraları'ndan naklen Hasan Rıza Soyak şunları yazmıştır:

“Kendisini Karlsbat'ta Ali Şevket Bey isimli Osmanlı Ordusu kurmay subaylarından eski bir arkadaşının ziyaret ettiğini, Arnavutluk hadiseleri üzerinde konuştuklarını belirterek, şöyle dediğini anlatır; Ha bak izah edeyim. Arnavutluk Balkanlarda her bakımdan mühim bir yerdedir. Orada hakikaten milli ve müstakil bir hükümetin tesis etmesi, Arnavutluk'un ilerlemesi ve kuvvetlenmesi için olduğu kadar, bütün Balkanların hal ve atisi için lazım ve faydalı idi. Hele bunun yardımımızla ve bize taraftar şahıslar tarafından temin ve idare edilmesi muhakkak ilerde işimize çok yarardı” (Soyak 2004: 498-499).

Büyük Atatürk, bu tarihi değerlendirmesiyle ve eşsiz öngörüsüyle askerî strateji üreten kurmay bir deha olduğunu ortaya koymuştur. Arnavutluk'un kurulması hakkındaki görüşleri kısa sürede gerçeklik kazanmıştır. Bu araştırma yazısının ana konusu olmadığı için burada sadece kısa bir hatırlatmayla yetinelim.

Mustafa Kemal Paşa'nın Arnavutluk'un kurulmasından sonra, Osmanlı Ordusu'ndan arkadaşı Selahattin Saip Beyi (Şkoza) ve ona bağlı arkadaşlarını Tiran'a göndererek Savunma Bakanı (Harbiye Nazırı) olmasını sağladığı bilinmektedir. Bu sayede, Arnavutluk ordusunun kurulması, kısa sürede gelişmesi ve güçlenmesine doğrudan katkı sunması, o dönem içinde dünyada ve Balkanlarda yankı uyandıran, önemli olaylar arasında sayılmaktadır. Bu kuvvetlerin Yunanistan sınırına kaydırılmasıyla, Yunanistan, Anadolu'ya göndermeyi planladığı önemli sayıdaki askerî kuvveti Arnavutluk sınırında tutmak zorunda kalmıştır. İkisi de Birinci Dünya savaşında büyük devletlerin kışkırtmasıyla işgale uğramış olan Türkiye ve Arnavutluk, bu stratejik iş birliğinin bir sonucu olarak, Yunanistan karşısında önemli askerî ve diplomatik kazanımlar elde etmişlerdir. Bu stratejik iş birliğinin mimarı da M.K. Atatürk'tür.

Mustafa Kemal Bosna'da

Mustafa Kemal'in Balkan coğrafyasında geçen askerlik hizmetleri sırasında Kasım 1908 yılında Bosna'ya gittiği de bilinmektedir.

Mustafa Kemal, Avusturya-Macaristan hükümetinin, Bosna-Hersek Bölgesine asker yığması üzerine, bu yığınak hakkında bilgi edinmek

üzere gizlice Bosna'ya gönderilmiştir. O tarihte Fevzi Bey (Çakmak) Taşlıca'da 35.Tugay Komutanıdır. Mustafa Kemal Bey ilk kez Fevzi Bey'le orada tanışmıştır ve bu yığınak hakkında gerekli bilgileri de ondan edinmiştir. Mustafa Kemal'in araştırmaları sonucunda anlaşılır ki, Avusturya'nın yaptığı yığınak Sırbistan'a karşıdır. Aldığı bu görev dolayısıyla bu gezi aynı zamanda Mustafa Kemal'in Batılı bir devletin ülkesine yaptığı ilk gezidir. (Borak 2004: 70)

Mustafa Kemal, Balkan Harbi'ni değerlendiriyor

Mustafa Kemal Atatürk (30 Haziran-28 Temmuz 1918) tedavi amacıyla bulunduğu ve günümüzde Çek devleti sınırlarında kalan Karlsbad'ta kaleme aldığı hatıralarında dile getirdiği konulardan birisi de Balkan Harbi'ne ilişkin görüşleridir. Nurer Uğurlu başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanarak Nisan 1999'da yayımlanan anıların 52. sayfasında şunlar yer almaktadır:

“Balkan Harbi ise Türk ordusunun bir harbi değildir. Bu bambaşka bir şeydi, bir bozgundu. Fakat, Türk ordusunun bir bozgunu değildi, hayır hiç değil, bu Türkiye'deki eskinin yıkılması, Türk ordusunun başındaki bilgisiz kumanda heyetinin geri çekilmesiydi.

Balkan kuvvetleri bu harbin sonuçlarını o dönemde Türkiye'ye hakim olan şahısların bilgisizliğine borçludur. Denebilir ki, bu harp de Türkiye için sürprizdir. Ordu birleşebilmek ve bir plana göre toplanabilmek için yeterli zaman bulamamıştır. Öncü birlikleriyle düşman hücumları karşılanmıştır.....

Aklın eline geçtikten sonra, ordu öylesine çabuk çehresini değiştirdi ki, Çanakkale'de İngilizleri yenerek, Galiçya'da Avusturyalılara yardım ederek, Makedonya ve Romanya'da müttefik ordularla muzafferane iş birliğine de bulunarak kıymetini çabucak gösterme de gecikmedi.”

Atatürk'ün Selanik hasreti ve sevgisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yıldönümünde, Büyük Önder Atatürk'ü ve kahraman silah arkadaşlarını saygı ve minnetle anıyoruz. Yazımızın sonunda, Atatürk'ün doğup büyüdüğü bir Balkan şehri olan Selanik'e olan hasreti ve sevgisinin büyüklüğünü, her zaman yanında olan manevi kızı Prof. Dr. Afet İnan'ın aktarımından okuyalım:

“Balkan Harbi sırasında Trablusgarp'tan dönüşünde Mısıra geldiği vakit, Makedonya'nın düşmanların eline geçtiği haberleri alınmıştır. Bu haberden en büyük acıyı hissettiğini daima söylerdi. Doğduğu,

büyüdüğü ve inkılap fikirlerinin beslendiği şehir Selanik için hayatının sonuna kadar hasret çekmiştir.

En canlı hatıraları, çocukluğunun masum olayları, gençliğinin en ateşli anları o muhitte geçmiştir. Atatürk hisleriyle, hatıralarıyla da-ima bu şehrin bir çocuğu idi. En çok anlatmasını sevdiği hatıraları hep o muhit geçenlere ait olurdu. (İnan 1959)

KAYNAKÇA

- Anonim (1955). “Tevfik Bıyıkoglu anlatıyor” *Yakınlarından Hatıralar*. Sel Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, M., K. (2005). *Cumhuriyetin 80.yılına armağan, Atatürk'ün Bütün Eserleri 1921-1922*, (12). Kaynak Yayınları.
- ATAY, F., R. (1969). *Çankaya: Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar bütün hayatı*. Doğan Kardeş Matbaacılık A.Ş Basımevi, İstanbul.
- BORAK, S. (2004). *Atatürk*. Kırmızı Beyaz Yayınevi, İstanbul.
- ÇELİK, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar: 2. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*. Büke Yayınları, İstanbul.
- GLASNECK, J. (1976). *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*. Onur Yayınları, Ankara
- HALAÇOĞLU, Y. (1998). “Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti ve Balkanlar”, **1. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri**, Prizren.
- İNAN, A. (1959). “Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler”, *Atatürk ve Devrim Serisi*, (10) Türkiye İş Bankası, Ankara.
- ÖZCAN, H. (2011). *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri 1920-1938*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- SOYAK, H., R. (2004). *Atatürk'ten Hatıralar*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

YAKOVA'DA ŞEHİT MÜŞİR MEHMET ALİ PAŞA GÖMÜTÜ

Altay SUROY*

ÖZET

Osmanlı Balkanlarının Avrupalı güçler arasında paylaştırılmasını tartışmak ve Avrupa liberalizminin yayılması karşısında Üç İmparator Birliği'ni korumak için Berlin Kongresi çağırısı, Karlofça Antlaşması'nın ardından Balkanlardaki Osmanlı varlığının yok edilmesi yolundaki ikinci büyük adımdır.

Alman kökenli bir Osmanlı generali olan Mehmed Ali Paşa (ya da Ludwig Karl Friedrich Detroit 1827, Magdeburg), Aleksandros Karatodori Paşa ve Sadullah Paşa'yla birlikte Berlin Kongresi'nde Osmanlı Devleti'ni temsil eden üç kişiden ikinci sıradaydı. Kongrenin kararlarından memnun olmayan Müslüman halkını yatıştırmak için Arnavutluk'a gönderildi. Kosova'nın Yakova kasabasında halk tarafından yapılan saldırıda Abdullah Paşa Dreni ile beraber linç edilerek öldürüldü.

Berlin Kongresinde Osmanlıyı temsil eden ikinci üye olmasına rağmen Berlin Kongresinin kararlarından memnun olmayan Arnavutları Kongre kararlarıyla haberdar etmek için Sultan Abdülhamid tarafından verilen görevi süresince Prizren Birliği taraftarlarınca linç edilmesinin nedenleri tartışmalıdır. Sultana ihanet etmesi veya gayrimüslim olması sebebiyle öldürülmesine neden olduğu da ileri sürülmekte. Oysa Berlin Kongresinin başlıca amacı Karlofça Antlaşması'nın ardından Osmanlı Balkanlarının Avrupalı güçler arasında paylaştırılarak Balkanlar'daki varlığını yok edilmesidir. Müşir Mehmed Ali Paşa yerine başka biri de Osmanlı Devletini temsil etmiş olsaydı Berlin Kongresinde aynı karar çıkardı.

Yakova'da şehit edilen yerde kabri bulunan müşir Ali Mehmed Paşa'nın toprağı şifa için kullanılmakta ve tarihte kaydedilen linç olayı türkülere ve söylencelere de konu olması değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müşir Mehmed Ali Paşa, Yakova, Berlin Kongresi, Osmanlı.

---

* Hukukçu, Gazeteci, Araştırmacı, Yazar. Prizren

**BURIAL OF MARTYR MUSİR MEHMET ALI PASHA
IN GJACOVA
ABSTRACT**

The call for the Berlin Congress to discuss the partition of the Ottoman Balkans among the European powers and to preserve the League of Three Emperors against the spread of European liberalism was the second major step towards the destruction of the Ottoman presence in the Balkans, following the Treaty of Karlowitz.

Mehmed Ali Pasha or Ludwig Karl Friedrich Detroit (1827, Magdeburg), an Ottoman general of German origin, represented the Ottoman Empire at the Berlin Congress together with Aleksandros Karatodori Pasha and Sadullah Pasha. He was sent to Albania to pacify the Muslim people who were unhappy with the decisions of the congress. He was lynched and killed together with Abdullah Pasha Dreni in an attack by the public in the town of Gjakova, Kosovo. Although he was the second member to represent the Ottoman Empire at the Berlin Congress

The reasons why he was lynched by the supporters of the Prizren Union during his duty given by Sultan Abdulhamid to inform the Albanians who were dissatisfied with the decisions of the Berlin Congress with the decisions of the Congress are controversial. It is also claimed that he was killed because he betrayed the Sultan or was a non-Muslim. However, the main purpose of the Berlin Congress was to destroy the Ottoman Balkans' presence in the Balkans by sharing them among the European powers after the Treaty of Karlowitz. If someone else had represented the Ottoman Empire instead of Mushir Mehmed Ali Pasha, the same decision would have been made at the Berlin Congress.

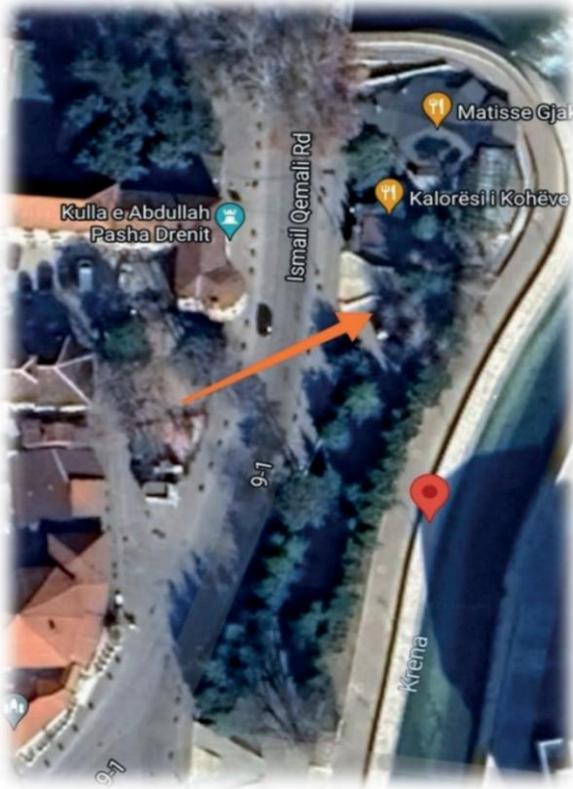
The soil of the marshal Ali Mehmed Pasha, whose grave is found in the place where he was martyred in Gjakova, is used for healing and the lynching incident recorded in history is the subject of folk songs and legends.

Key Words: Müşir Mehmed Ali Pasha, Gjakova, Berlin Congress, Ottoman.

GİRİŞ

Kosova'nın Yakova (Arnavutça Gjakova) kentinin merkezinde 7 Eylül 1878 yılından devlet görevi başında iken linç edilerek öldürülen Müşir (General) Mehmet Ali Paşa'nın gömütü bulunuyor. Gömüt, İsmail Qemali sokağı ve Krena deresi arasında Abdullah Paşa Dreni

Kulesi ve Şeyh Emin Sadi Tekkesi karşısındaki park içinde kesme taşlarla 60 santimetre yüksek duvarların üzerinde demir işlemeli korkuluklarla çevrilidir. Üstü açıktır. Baş taşı kitabelidir. Kitabenin aşınmış olması yüzünden okunamaz durumdadır. Yaz aylarında sarmaşıkların yoğunluğu yüzünden görülmez. Sonbaharda yeşilliklerin ve özellikle sarmaşıkların kuruyup yaprak dökmesinden sonra gömüt ortaya çıkmaktadır. 1999 yılında BM barış güçleri bünyesinde Kosova'ya gelen ve Prizren'de Sultan Murat kışlasına konuşlanan Türk Taburu, gömüte çekidüzen vermiş, etrafında özel kafeteryanın bulunması yüzünden çevresini düzenleyememiştir.

Yakova'da Mehmet Ali Paşa'nın gömütünün bulunduğu yer.

Şehit müşir Mehmet Ali Paşa'nın Yakova'daki kabrinin baş taşı.

Gömütün genel görünümü

Gömütün yanında, etrafında veya yakınında başka bir gömüt veya gömütlük yoktur. İlgisiz ve ziyaretçisi pek olmayan gömütte naaşı yatan şehit Müşir Mehmet Ali Paşa'nın yaşam öyküsünde 18 Kasım 1827'de Prusya Krallığı dahilinde bugünkü Almanya'nın Magdeburg kentinde doğduğu ve ailesinin Fransa'dan göç etmiş Hugenotlar'dan olduğu, doğum adının Ludwig Karl Friedrich Detroit olduğu belirtilmiş. Annesini ve babasını küçük yaşta kaybedince iki yaş küçük olan

kız kardeşi Rosalie ile beraber Magdeburg yetimhanesine yerleştirilmiş. 12 yaşında iken Yetimhaneden kaçıp Mecklenburg sahillerinde bir gemiye tayfa olarak girmiş. Gemi İstanbul'a geldiğinde denize atlayan Karl Detroit, Kız Kulesi'ne doğru yüzmeye başlamış. Kendisini kurtaran Kız Kulesi bekçisine, “gemiye geri dönmek istemediğini” söylemiş.

İki ülke arasında küçük bir politik sorun yaratmış olsa da dönemin dışişleri bakanı konumunda bulunan Sadrazam Ali Paşa'nın sevgisini kazanıp, himayesine girmiş. Harbiye'de okurken “Mehmet Ali” adı verilmiş. 1853 yılında Harbiye'den mezun olunca Osmanlı Ordusuna teğmen rütbesiyle hizmet vermeye başlamış (Akın 1996). Kırım seferine, Bosna ve Karadağ savaşlarına katılır. Tümgeneral rütbesiyle Yanya kumandanı (1868), daha sonra Yenipazar kumandanı olur. 1876 yılında rütbesi müşirliğe yükselir. 1877 yılında Sultan Abdülhamid II tarafından Tuna ordusu başkumandanlığına tayin edilir (Meydan Larousse: 537).

Avrupa devletlerinin müdahalesi üzerine, Rus işgali altına giren Balkan coğrafyasını yeniden düzenlemek ve Ayastefanos'ta varılan kararları tekrar görüşmek üzere 13 Haziran 1878'de Bismarck'ın başkanlığında Osmanlı, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katılımıyla Berlin Kongresine Nafia Nazırı Karatodori Paşa başkan ve Müşir Mehmet Ali Paşa ikinci delege olarak gönderilir. Aralarında Berlin büyükelçisi Sadullah Bey de bulunmaktadır. Mehmed Ali Paşa'nın Fransızca ve Almanca bilmesi dışında aslen Prusyalı olması ve bu kimliğiyle kongrenin başkanı Bismarck'ın etkilenmesinin amaçlandığı gibi gerekçeler ileri sürülmekle beraber bunun umulanın aksi bir tesir icra ettiği görülür. Kabilıyla tanınan kibirli bir Prusyalı olarak Bismarck, eski bir hemşerisini Osmanlı fesi ve Müslüman kimliğiyle karşısında görmekten memnun olmadığını sözleri ve hareketleriyle açık bir şekilde ortaya koyduğu, onun onurunu kırdığı belirtiliyor. Bu yüzden Mehmed Ali Paşa bazan genel toplantılara katılmaktan uzak durduğu kayıtlara geçmiştir.

Öte yandan Karatodori ve Mehmed Ali Paşa'nın seçiminin Türk kamuoyunda hoş karşılanmadığına dair Avrupa gazetelerinde havadisler çıktı. 18 Haziran 1878 tarihli Magdeburg gazetesindeki habere göre Berlin'e bir Hristiyan'ın temsilci olarak gönderilmesi için İngiltere elçisi Henry Layard bütün ağırlığını ortaya koymuş, Mehmed Ali Paşa'nın tercih edilmesinde ise yeni sınır çizimleri konusunda askerî danışman sıfatıyla uzmanlığından istifade amacı hedeflenmişti. Kendisinden herhangi bir diplomatik beceri de beklenmemekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu dışında, diğer devlet başbakanları ve dış işleri bakanları tarafından temsil edilen devletlerin arasında Osmanlı

İmparatorluğu böyle büyük bir işin sorumluluğunun biri aslen Hristiyan, bir diğeri de sonradan Müslüman olmuş iki kişinin üzerine yüklenmesi kuşkuya neden olmaktadır. Çünkü Berlin Kongresinin kararlarına göre Rusya ile Türkiye arasında imzalanan Ayastefanos barış anlaşması revize edildi. Sırbistan ve Karadağ beylikleri bağımsız hale geldi, topraklarını önemli ölçüde genişletti ve güneybatıdaki insan sayısını önemli ölçüde artırdı. Kongreye katılmayan Sırbistan Avusturya-Macaristan'ın çabalarıyla ekonomik ve ticari konularla sınırlı olan bu imtiyazlar sayesinde, doğuda ve güneyde Ayastefanos Barış'ına göre 1/3 daha fazla yeni toprak elde etti. Niş Sancağı Sırbistan'a bırakıldı. Teselya Sancağı Yunanistan'a (1881) bırakıldı. Karadağ, Boyana'ya kadar olan topraklarla birlikte Ulcin'i-Ülgen (daha sonra 1880'de Plav ve Gusinye karşılığında tekrar aldı); Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'i işgal etme hakkını elde etti; Yeni-Pazar sancağı Osmanlı yönetimi altında kaldı. Rusya Batum'u, Kars'ı, Ardahan'ı aldı. Bulgaristan'ın özerk prensliği ve özerk Doğu Rumeli kuruldu; Romanya bağımsızlığını kazandı.

Berlin Konferansı'ndan sonra Arnavut topraklarının Hristiyanlara bırakılmasını kabul edemeyen yerel halk bir ayaklanma başlattı. Müşir Mehmet Ali Paşa, bu isyanı yatıştırmak üzere bölgeye gönderilir. Bu toprakların batılı devletlere bırakılacağı, buradaki Müslüman nüfusun ise Osmanlı'nın sınırlarındaki yerlere çekilip kendilerine mal, yer ve iş verileceğini açıklamakla görevlendirilmiştir. Ne var ki, yerel halk, bir "dönme" tarafından Müslüman topraklarının Hristiyan devletlere verilmesine razı olan (ki esasında bu emri saraydan almıştır) paşaya karşı gelir.

Mehmed Ali Paşa, İstanbul'a döndükten kısa bir müddet sonra Arnavutluk-Karadağ arasındaki yeni sınırların tespiti, Berlin Antlaşması uyarınca Karadağ'a terkedilecek Arnavut topraklarının tahliyesini temin ve bu hususta Arnavutlar arasında oluşan tepkileri bertaraf etmek amacıyla yanında yirmi beş tabur asker olduğu halde Prizren'e doğru yola çıktı (Külçe, s. 256). Arnavutlar, Sırbistan'a bırakılan yerleri kabullenmekle beraber Yanya, Preveze ve Epir bölgesinin Yunanistan'a, Adriyatik denizine açılmak üzere Ülgün dahil Arnavut topraklarının Karadağ'a bırakılmasına razı değillerdi. Gusinye ve Plav nahiyelerini kurtarmak için Yakova kadısının öncülüğünde büyük gösterilere ve eylemlere giriştiler, Arnavut milis komitesini oluşturdu. Bu arada Prizren'de Arnavutluk Cem'iyet-i İttihâdiyyesi (Prizren Ligası 1878-1881) kuruldu. Reisleri müderris Hacı Ömer Efendi, Süleyman Vokşi, Fraşeri Abdül Bey (Şemseddin Sami'nin ağabeyi), Şuayip Ağa idi. Mehmed Ali Paşa Arnavutları yatıştırmak, komiteleri dağıtmak ve silahları toplamak üzere harekete geçti. Muhalif Prişti-

ne'de Gosine (Gusinye) ve Plava'nın Karadağ'a bırakılmasının sebeplerini anlattı. Ayaklanma merkezlerinden biri olan Kosova vilâyetindeki Yakova'ya geçti. Bölgede daha önceleri Yanya kumandanı olarak görev yaptığı sırada tanıdığı eski dostu ve muhaliflerin öncülerinden Abdullah Paşa'nın evine (kule) misafir oldu. Yakovalıların başında bulunan Rızâ Bey ve etrafındakiler Mehmed Ali Paşa'ya kenti terk etmesi için yirmi dört saat mühlet verdiler, aksi halde saldırıya geçeceklerini söylediler. Mehmed Ali Paşa bunlara kulak asmadı ve kendisine verilen görevi yerine getirmek için çalışacağını beyan etti. Asi Arnavutlar Yakova'yı basarak kuleye saldırdılar. Mehmed Ali Paşa, yanında kendisine sadık kalan az sayıdaki askerle birlikte iki gün kadar direniş gösterdi. Abdullah Paşa kulenin damına çıkarak müdafaa-sız bir misafire ateş açmalarından ötürü isyancıları kınadı, ancak konağın yanındaki cami minaresinden açılan ateş sonucu ağır şekilde yaralanıp aşağı düştü ve şehit oldu. Yanındaki sadık askerleriyle iki gün direniş gösterse de Abdullah Paşa'nın ölümünün ardından Mehmed Ali Paşa da linç edilerek öldürüldü. 51 yaşındaydı.

Eylemcilere önderlik yapan Rıza Bey tarafından başı kesildi, bir sırıgın ucuna geçirilerek tantanayla kasabada dolaştırıldı (8 Eylül 1878). Cesedi yanan kule önündeki gübreliğe gömüldü. (Külçe: 259; Kocahanoğlu: 13-14; Saygılı: 146-147).

Berlin Antlaşması'na katılan bir delege olarak Mehmed Ali Paşa'nın böyle bir iş için Arnavutların arasına yollanmasının isabetsiz bir karar olduğu açıktır. Ancak paşanın Arnavutlara bir kurban olarak kasten yollandığı ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır (Risse: 478; Külçe: 260). Özellikle kendisinin gönderilmiş olması ahaliyi daha da öfkeli yapmış bulunuyordu. Ayrıca Yanya valiliği sırasında çok sayıda Arnavut hakkında idam kararı vermiş olması da henüz unutulmamıştı. Kongre esnasında Türklere ihanet ettiği ve Arnavut topraklarının terkine katkıda bulunduğu dair çıkarılan söylentiler de yaygınlık kazanmıştı.

Mehmed Ali Paşa'nın ölüm haberi yabancı gazetelerde de akis bulmuş, onun için olumlu şeyler yazılmıştır. *Times* muhabiri vatanına sadakatle hizmet ettiğini, namuslu, saygın ve alçak gönüllü olduğunu bildirir. *Daily News* muhabirine göre de edebiyat ve felsefe ile ilgilenmiştir, ana dilinde şiirleri vardır (Risse: 479). Mehmed Ali Paşa'nın intisap ettiği yeni vatanının hizmetinde hayatını feda eden son büyük devşirmelerden biri (Reiswitz III: 620) olarak takdim edilmesi yanlış olmayacaktır.

Mehmed Ali Paşa'nın Dağıstanlı ve Şeyh Şâmil soyundan (Sayar: 38) Hâfız Mehmed Paşa'nın kızı olan hanımından dört kızı olmuş, ailesi günümüze kadar ulaşmıştır (*Sicill-i Osmânî* II: 99-100). İsmâil

Fâzıl Paşa ile evlenen kızı Zekiye Hanım'dan doğan çocuklarından biri Millî Mücadele'nin önde gelen isimlerinden Ali Fuat Cebesoy'dur. Hayriye Hanım, Hareket Ordusu kumandanı olarak İstanbul'a gelen Hüseyin Hüsni Paşa ile evlenmiştir. Bunların oğullarından Tahsin Bey, Mehmet Ali Aybar'ın babasıdır. Leylâ Hanım, Hasan Enver Paşa ile evlenmiştir (Parmaksızoğlu 1984: 8). Bunların kızlarından Ayşe Celile Hanım, Nazım Hikmet'in annesidir. Adviye Hanım, Topthane Nâzırı Zeki Paşa'nın yaveri Binbaşı Tevfik Bey ile evlenmiştir (Beydilli 2019: 218-220).

O zamanlar dünyanın farklı yerlerinde çıkan çeşitli Arnavut gazetelerinin bu olayla meşgul olduğunu fark etmek için, dış ülkelerde Arnavut aydınlarının çıkardıkları gazete ve dergileri okumak gerekiyor. Bu olayla ilgili makaleler yayımlanmış. Corigiano Galabro'dan Jeronim De Rada tarafından "Flamuri i Arbërit" dergisinde "1878'de Yakova'da yaşanan şiddetli olaylar" makalesinin versiyonu şöyle: Bilindiği gibi, bu yılın Ağustos ayında, Mareşal Mehmet Ali Paşa, Prizren Birliği liderlerinin, Prizren Birliği'nin kararlarını kabul etmeye zorlamak için Divan tarafından Arnavutluk topraklarına gönderildi. Berlin Kongresi Mehmet Ali Paşa'nın şiddetli eylemi halk kitlelerinde nefret ve öfkeye neden oldu ve 6 Eylül'de şiddetli bir çatışmanın ardından Yakova'da Prizren Birliği güçleri tarafından öldürüldü. Sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında değil, dışında da bir heyecan yaşandı. Birçok gazete bu olayı yazdı. O dönemde Kosova'da Arnavutça gazete bulunmadığı için Flamuri dergisi bu olayları kaynak bilgileriyle yazdı (Hoxha 1987: 36).

Arbër, 20 Temmuz 1883 tarihli 1. sayısında *Mehmet Ali Paşa Cihanet* başlıklı yazıda olay şöyle anlatılıyor:

"Perşembe günü saat beşten sonra saat on bire kadar süren korkunç savaş başladı... Saat on birde dışarıdakiler (Birlik güçleri) içeri girip ateş açarak Abdullah Paşa'yı öldürdüler ve bütün sarayları yaktılar. Geriye sadece üç katlı bir kule kaldı. Burada Mehmet Ali Paşa, Bayram Ağa, Şakır Ağa, Abdullah Paşa'nın oğlu, birkaç yerinden yaralanmış Hoşi Nura'nın on yedi yaşındaki oğlu ve Müslümanlar vardı. Bütün gece savaştılar. Bir gün bir gece yemeden içmeden mücadele ettiği için susuzluktan yanan ve bitkin olan Abdullah Paşa'nın oğlu, susuzluğunu gidermek için sabahleyin pencereden sarkıp kendini deveye attı. Sonra dışarıdan biri çağırdı:

O Bayram Ağa, adamları bekleme.

Gece Mehmet Ali Paşa'nın kendisine bir kova su getirecek kişiye altı bin groş vaat etti, ama kimse onları susuzluktan kurtaramadı. Çünkü o, kendi yüreğinde değil, geldiği kişilerin gücünde kök salmış. Arnavutları öfkelenmek için kara bir yılan gibi içeri girmişti, Diye anlattı.

Bayram Ağa düştükten sonra (...) onlar (Birlik güçleri) üçüncü kata çıkarak orayı ateşe verdiler ve öğle vakti bütün kuleyi ateş kapladı. Dışarı çıktıklarında onları parçalayıp öldürdüler ve silahlarla Shaqir Ağayı ve Hoshi'yi öldürüp sadece Abdullah Paşa'nın oğlunu besa (güven) altına aldılar ve Bayram Paşa'nın tarlasında bıraktılar. Ölenlerin naaşlarını kulenin penceresinden yola atıllar..." (Hoxha 1987: 40-41)

Gömütün kut olması

Müşir Mehmet Ali Paşa'nın cenazesi şehit edildiği yerde gömüldükten bir süre sonra gömüt, "Paşanın başı bir bıçak darbesiyle nasıl hemen kesilmişse sıtmam da öyle hemen kesilsin" inancıyla paşanın mezarından bir parça toprak alıp götürerek bunu su ile karıştırdıktan sonra ilaç niyetine içen Arnavutların uğrak yeri oldu (Beydilli 2019: 218-220). Hatta gömüte Paşa'nın sadece cesedinin vücut kısmı defnedildiği, kafasını Türklerin aldığı söylentileri de mevcuttur.¹ Hasip Saygılı'ya göre Kaymakam Mahmud Efendi Müşir Mehmed Ali Paşa'nın başını asilerden para vererek satın almış ve vücuduyla beraber defnettirmiştir (Sedes 1946: 183).²

Berlin Antlaşması'nda Hristiyan cemaatlere hak tanınmasıyla gerici çevreler, halkı Mehmet Ali Paşa'ya karşı "sizi gavura bu sattı ve Sultana ihanet etti" diye kışkırtıp Paşa'nın linç edilmesine sebep oldular. Muhalif olan zümreye karşı halkın bir bölümü düşman olarak şehit edilen Türk subayının cesedinin gömüldüğü toprağının halk tarafından şifalı olduğuna inanması şehit Müşir Mehmet Ali Paşa'nın Berlin Kongresindeki davranışının Müslümanlara hizmet ettiği sonucunun kanıtıdır. Ayastefanos Antlaşması'nın aksine Osmanlı'nın 35 yıl daha Balkanlar'da kalmasını sağlamıştır. Rusya, Ayastefanos ile elde ettiği birçok haktan mahrum olmuştur. Özellikle Balkanlar konusunda düş kırıklığına uğramıştır.

Arnavutların etnik bütünlüğü, Arnavutların etnik bir devlet içinde olması, etnik toprakların toprak bütünlüğünün korunması düşüncesi bu toplumsal hafızayı yarattı. Böyle bir kavram, diğer bir kavram olan Balkanlarda çözülmemiş Arnavut sorunu, yani Arnavut topraklarının komşuların idaresinde kalmaya devam eden parçalanması kavramıyla etkileşime girdiği için günümüze kadar taşınmıştır. Arnavutluk devletin etrafındaki bu topraklar diğer devletlerin mülkiyetinde olma

¹Arbnor Dushi: Kujtesa Sociale Sipas Nje Kenfe Popullore, Instituti Albanologjik Prishtinë arbnoradushi@hotmail.com

²Hasip Saygılı. *Berlin Kongresi'nden Yakova'da Katline Kadar Müşir Mehmed Ali Paşa (Haziran-Eylül 1878)*

devam ediyor ve Arnavutların bu toprakları iade etme istekleri devam ediyor. Özellikle Arnavut topraklarının parçalanmasına katkıda bulunan Osmanlı Macar³ Paşa'nın öldürülmesiyle ilgili şarkıların temasını canlı tutmaya devam eden, Arnavutların gerçekleşmemiş özlemleridir ve bu nedenle cinayeti türkülere konu etmeye devam etmektedir. Bu olay Arnavutların tarihinde kahramanca bir an olarak değerlendirilmektedir (Abrams 2010).

Gezim Ziya “Lufta e Gjakoves” (Yakova Savaşı) makalesinde bu olayla ilgili derlediği türküler çalışmasında olayı şöyle anlatıyor (Zilja 1878) 1878 yılı Ağustos ayının sonlarında Mehmet Ali Paşa Maxhari⁴, Berlin Kongresi kararlarına göre, üç Türk taburu eşliğinde, Türk-Karadağ sınırlarını belirlemek üzere olağanüstü yetkilere sahip bir komiser olarak Divan tarafından Arnavutluk'a gönderildi. Mehmet Ali Paşa aynı zamanda Berlin Kongresi'nde Türk hükümetinin delege siydi. Sınıra gitmeden önce “Birlik Komitesini” Plava ve Gucia'nın (Gusinye) teslim edilmesine karşı çıkmamaya ikna etmesi emredildi. 25 Ağustos 1878'de Prizren'e geldi ve “Birlik” (Prizren Birliği, yazarın notu) üyeleriyle temasa geçti. 26 Ağustos'ta Padişah elçisinin çağır dığı toplantıya üyelerden hiçbiri gelmedi. Bir gün sonra öfkeli isyancılar, Arnavut topraklarının teslim edilmemesi konusunda bir uyarı olarak Mehmet Paşa'nın telgraf operatörünü öldürür. Bu olayı halk ozanı çifteli ile şöyle haykır mış:

7 Ağustos günü saat üçte,
Prizren'e yıldırım düştü
Gerdeli kapaklı tabanca ile,
Türkiye'nin eski telgrafçısı öldürüldü
Cesur bir Lumalı,
Dan (Ramazan) Zaskoci tarafından.

31 Ağustos'ta Türk komiser Yakova'ya doğru yola çıktı. 1 Eylül'de “Birlik” liderlerini tekrar arayarak direnmemeye çağırdı. Ancak isyancıların kararlı tavrıyla karşılaştı. Devlet mensubu olmasına rağmen kendisine yalnızca Abdullah Paşa Dreni katıldı. Ali Paşa Gucia liderliğindeki isyancılar, Abdullah Paşa Dreni'nin saraylarına sığınan Mehmet (Ali Paşa) Macari'nin taburlarının yolunu kesti. Orada isyancı güçler hainin Yakova'dan canlı çıkamayacağına yemin ettiler.

³ Arnavutlar Müşir Mehmet Ali Paşa'yı Macar Ali Paşa olarak adlandırmaktalar.

⁴ Arnavutlar Mehmet Ali Paşa'nın Alman devşirmesi olmasına rağmen Macar Mehmet Ali Paşa olarak kimlikleştireyorlar.

Devlet'i yönlendiren bir mürtet,
Yakova'da Abdullah Bey'e geldi,
İslam ağası Şeyh'in tekkesinde
Abdullah Bey'e kızıyor.
Memleket çocuklarını bekle,
Harem kapısına vardılar
Sana yaklaştılar sana vurdular,
Kuleden canlı çıkmasına izin vermediler.

Abdullah Paşa Dreni'nin Türk Paşasını barındırıp, onu feragat noktasına kadar kurban etmesinin nasıl haklı görüldüğü ilginçtir. Şu dizeler bunu çok güzel ve doğru bir şekilde anlatıyor:

Abdullah (Paşa Dreni) merdivenleri tırmandı,
Ben ona tüfek demiyorum, ben ona kıvılcım diyorum.
Memleket etrafımı sardı,
Ne oluyor dostum, neden gitmeme izin vermiyorsun?

Bütün halk (Memleket) Paşa'ya karşı ayaklanmasına rağmen, eski Arnavut geleneğine göre Türk Paşasını koruma altına aldığı sözü uğruna kurban edilmesi gerekiyor. Olayların anlatılma şekli etkileyicidir. Arkadaşını teslim edemezdi. Çünkü geleneklere göre daha sonra çocuğuna babasının hain olduğu söylenecektir.

Seni bırakmadım dostum.
Oğlumun gözlerine benziyorsun,
Baban utandırdı derler,
Başka yapacak bir şey yok,
Canımı kurban etmekten başka.

Mehmet Ali Paşa

Mehmet Ali Paşa'nın nesli

Mehmed Ali Paşa, Dağıstanlı ve Şeyh Şamil soyundan gelen Hafız Mehmed Paşa'nın kızı Ayşe Sıdika Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten

dört kızı olmuştu. Bu evlilikten başlayan soyu günümüze kadar

ulaşmıştır. Kızlarından Zekiye Hanım, İsmail Fazıl Paşa ile evlenmiş ve çocuklarından biri Millî Mücadele'nin önde gelen isimlerinden Ali Fuat Cebesoy'dur. Bir diğer kızı Hayriye Hanım da İstanbul'a Hareket Ordusu Kumandanı olarak gelen Hüseyin Hüsnü Paşa ile evlenmiş. Oğullarından Tahsin Bey, hukukçu ve siyasetçi Mehmet Ali Aybar'ın babasıydı. Adviye Hanım, Tophane Nazırı Zeki Paşa'nın yaveri Binbaşı Tefvik Bey ile evlendi. Türkiye'nin en özel yazarlarından birinin babaannesiydi. O isim Sabahattin Ali'ydi.

Diğer kızı Leyla Hanım'ın kızı Celile Hanım ise Mehmed Ali Paşa'nın bir başka torunuydu. İlk Türk kadın ressamlardan biri olan Celile Hanım, 1900 yılında şair Nazım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey⁵ ile evlenir. Hikmet Bey Selanik'te Hariciye Nezaretinde memur iken 1901 yılında doğan Türk şiirinin önemli isimlerinden Nazım Hikmet'in ebeveynleridir.⁶

Nazım Hikmet'in annesi Celile Hanımın büyük dedesi olan Mehmet Ali Paşa Almanca, Fransızca, Yunanca, Farsça ve Arap dillerinin tümünde aynı maharetle kaleme alabilen bir şairdi. "Eriha'nın gülü" isimli (Almanca) şiirinin Haluk Oral'ın Türkçeye çevirisi şöyledir:

sevgilim bir gün kırılır da kalbim
 çarpmazsa artık senin için,
 sarmaşık örülü koyu serviler
 yükselirse göğe mezarından

öylece uzanıp beklerim ben
 koymalarını seni de toprağa,
 çürümüş kemiklerime o zaman
 ta derinlerde yine can gelir.

⁵ Nazım Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinde valilik yapmış bir Mevlevi'dir. Babası Hikmet Bey ise Galatasaray Lisesi mezunu, Kalem-i Ecnebiye'ye (Dışişleri) bağlanmış bir memurdur. Annesinin büyük babası Mustafa Celaleddin Paşa (Konstanty Borzecki), İstanbul'a gelerek Müslümanlığı kabul eden Polonyalı bir Türkolog, mühendis ve topografıdır. Annesi ressam Celile Hanım, dilbilimci ve eğitimci Hasan Enver Paşa'nın kızıdır.

⁶ Daha fazla bilgi için <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-ali-pasa-musir>.

ve getirdikçe esintisi rüzgârın
 bir avuç toprağı bana mezarından,
 kalbimin küllerinden yukarıya
 usulce bir ağıt yükselir.

KAYNAKÇA

- ABRAMS, L. (2010). *Oral History Theory*. Londra ve New York: Routledge.
- BEYDİLLİ, K. (2019). “Mehmed Ali Paşa Müşir (1827-1878)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt Ek-2. Ankara.
- HOXHA, S. (1987). *Shtypi I Kombeve Dhe I Kombeşşve Te Kosovese (1871-1983)*, Rilindja, Priştine. *Meydan Larousse*. Cilt 8. İstanbul.
- AKIN, S. (1996). *İstanbul'un Nazım Planı*. Çınar Yayınları, İstanbul.
- TÜRK, H. (2010). *Gülenay Börekçi, Kız Kulesi ve Karl Detroit'in Hikayesi*. İstanbul.
- Fiamuri i Arbër Corigliano Calabro, no. 1, 20 Temmuz 1882. (Jup Kastrati Ed) “Arnavut Ulusal Rönesansının politik ve sosyal düşüncesi”, *Basından Makaleler Derlemesi, (I)*, 1879-1908 Tiran Üniversitesi, Tarih ve Dilbilim Enstitüsü.
- ZİLJA, G. (1878). “Lufta e Gjakovës”, *Gazeta Telegrafi* 1-6 Eylül.

**YENİ DÖNEM KOSOVA TÜRK MEDYASI
GAZETE, RADYO VE TELEVİZYON
(BASIN YAYIN ORGANI)**

**NEW ERA KOSOVO TURKISH MEDIA, NEWSPAPERS,
RADIO AND TELEVISION (PRESS ORGANIZATION)**

Ayser LESKOVCI*

ÖZET

Kosova Türk toplumunu meşgul eden ve üzerinde durulan konulardan biri de Türkçe basın ve yayın organlarıdır. 1999 NATO Müdahalesinden sonra Kosova'da devlet ve özel olmak üzere gazete, dergi, radyo ve televizyon bazında çeşitli yayımlar olmuştur. Bunlar sayesinde Kosova Cumhuriyeti'nde varlığını sürdürmekte olan Türk topluluğunun birbirinden haberdar olma imkânı vardı. İnternet erişiminin fazla olmadığı yıllarda yerel basın organları oldukça yoğun şekilde takip edildi. Bunların arasında Kosova ve Balkanlarda büyük ses getiren ve kapanmasının burada yaşayan Türk toplumuna bir darbe olarak görüldüğü Yeni Dönem KTM (Kosova Türk Medyası) gelir. 1999 yılının sonlarına doğru ilk olarak haftalık gazete ile çalışmalarına başlayan medya 2001 yılında radyo frekansıyla dinleyicilere ve 2008 yılında televizyon ile izleyicilere ulaşmıştır. 2008 yılının son aylarında bütün yayın organlarıyla beraber yayın durdurulmuştur. O günden bugüne dek Kosova'da yaşayan Türklere özgü elektronik gazete dışında başka gazete yayımlanmamıştır.

Bu çalışmamın birinci amacı gelecek nesillere önemli bir kaynak bırakabilmek, ikinci bir amacı ise yıllarca var olan bir Türk Medyasının ayakta kalma mücadelesini açıklamaktır. Medyanın açılış aşamasından yoğun ilgiyle takip edildiği dönemler ve kapanma sürecine kadar bilgileri ve kaynakları kapsamaktadır. Çalışmada Yeni Dönem Sahibi Mehmet Bütüç ve önemli görevler üstlenen Yeni Dönem çalışanlarıyla röportaj yapılmıştır. Bu çalışmada kaynaklara ulaşmamda benimle bilgilerini paylaşan Yeni Dönem Gazetesi sahibi Mehmet Bütüç, Arzu Bütüç Çuçin, Dr. Taner Güçlütür, Ferdi Kovaç, Enis Tabak, Mediha Bilurdag, Esengül Leskovci'ye, desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Yeni Dönem, Gazete, Radyo, Medya.

---

* Ayser Leskovci, Sınıf Öğretmen, ayser.leskovci@hotmail.com.

ABSTRACT

One of the issues that occupy the Turkish community in Kosova is the Turkish-language press and media organs. After the 1999 NATO Intervention, there have been various publications in Kosova in the form of newspapers, magazines, radio, and television, both public and private. Thanks to them, the Turkish community in the Republic of Kosova had the opportunity to be aware of each other. In the years when there was not much internet access, local media outlets were followed intensively. Among these is Yeni Dönem KTM (Kosova Turkish Media), which made a significant impact in Kosova and the Balkans and whose closure was seen as a blow to the Turkish community living here. Towards the end of 1999, the media started to work with a weekly newspaper and reached listeners with radio frequency in 2001 and viewers with television in 2008. In the last months of 2008, the publication was stopped together with all other media organs. From that day until today, no other newspaper has been published except for the electronic newspaper specific to the Turks living in Kosova. The first aim of this study is to leave an important source for future generations, and the second aim is to explain the struggle of a Turkish media to survive for years. It covers information and sources from the opening phase of the media to the periods when it was followed with intense interest and the closing process. In the study, Yeni Dönem Owner Mehmet Bütüç and Yeni Dönem employees who played important roles were interviewed. I would like to extend my endless thanks to the owner of Yeni Dönem Newspaper Mehmet Bütüç, Arzu Bütüç Çuçin, Dr. Taner Güçlütür, Ferdi Kovaç, Enis Tabak, Mediha Bilurdağ and Esengül Leskovci, who shared their knowledge with me in accessing the sources in this study, and to my family who have always been there for me.

Key Words: Kosovp, New Era, Newspaper, Radio, Media.

GİRİŞ

1945 yılında kuruluna Yugoslavya Cumhuriyeti'nde anayasa çerçevesinde özerk bölgelerde yaşayan çoğunluk olmayan toplulukların da hakları yer alıyordu. Dil, eğitim, kültür, basın-medya gibi önemli haklara sahiptiler. Kosova'da yaşam süren Türk topluluğu da anayasada belirtilmiş tüm bu haklara sahipti. Kosova'nın birçok yerleşim yerinde, şehir ve köylerde Türkler yaşıyordu. Topluluk olarak birbirlerinden haberdar olabilmeleri için önemli ölçüde bir gereksinim vardı. Bunun için topluluğun dönem temsilcilerinin girişim ve çabalarıyla

aylık gazete Tan Gazetesini yayımlamaya başladılar. Bu gazeteye üye olanlara her ay gazeteleri ulaştırılırdı. Yoğun ilgi görmesi nedeniyle bir dönem haftalık olarak yayımlanmaya başladı. Ancak ekonomik ve ülke düzeyinde yaşanan siyasi değişimler nedenlerle tekrar aylık olarak yayımlanmaya başladı. Bu gazetede uzun yıllar Kosova Türk toplumunun varlığının korunmasında ve geleceğine yön verilmesinde önemli kişiler çalıştı. Ancak 1990'lı yılların sonlarına doğru ülkede yaşanan siyasi krizden ötürü Tan Gazetesi yayın hayatına son verdi. Ardından o dönemde bir süre toplumdaki dengelerin oturması beklenirken Türk aydınları yeni adımlar atmak için hazırlık yapmaya başlamıştı.

Yeni Dönem Türk Medyasının Yeşermesi

Kosova'nın Haziran 1999'da Birleşmiş Milletler yönetimi altına girmesiyle birlikte burada yaşayan halklar özgürlüğüne kavuşmuş oldu. 1999 yıllarının sonlarına doğru Mehmet Bütüç'ün önderliğinde haftalık yayımlanacak gazetenin girişim çalışmaları başladı. Eski gazetecilerin de bu girişimde yer almasıyla birlikte 1999 yılının son aylarında Yeni Dönem gazetesi haftalık olarak yayımlanmaya başladı.

Maddi zorlukların yaşanmasına rağmen Yeni Dönem Gazetesi burada yaşayan Türk topluluğunun birbirinden haberdar olabilmesi için oldukça önemli bir kaynaktı. Mehmet Bütüç 1999 yılında Kosova Sırp Savaşı bitikten kısa bir zaman sonra Yeni Dönem Gazetesi'nin kurulması için İbrahim Arslan ve Cemil Luma ile birlikte Priştine'de Amerika Büyük Elçiliği'ne Yeni Dönem Gazetesi'nin açılması talebinde bulunmuşlardır. Medyaların genelde iki bölüm (organ) Radyo-TV; Radyo-Gazete; yada Gazete-TV verilirken Yeni Dönem Kosova Türk Medyası gazete, radyo ve televizyon medyalarını açmak için hak kazanmıştır. Yeni Dönem Kosova Türk Medyasının adı, Raif Virmiça tarafından önerilmiştir. Savaş dönemi bittiği için ve Kosova artık yeni bir döneme başladığı için; yeni bir cumhuriyet kurulacağı için Raif Virmiça böyle bir ismin uygun olacağını düşünerek öneride bulunmuştur. Gazete kurucusu Mehmet Bütüç tarafından da uygun görülüp kabul edilmiştir.

Mehmet Bütüç'ün gayreti ile sağlanan destek sayesinde Free Media Center olarak adlandırılan bir binada aynı zamanda Arnavutların *Diapazon*, Türklerin *Yeni Dönem*, Boşnakların *Avaz* isminde gazete ve dergileri yayımlanmaya başladı. Yeni Dönem Gazetesinin ilk sayısı 10 Eylül 1999 yılında Si Print matbaasında A3 formatında basılmıştır. Basından çıkan gazetenin kontrolleri Mehmet Bütüç, daha sonra gazete editörlüğünü yapan Esin Muzbeg, Güner Ureya, Taner Güçlütürk ve

diğer çalışanlar tarafından yapılmıştır. Yeni Dönem Gazetesi Kosova Türklerinin ilk bağımsız gazetesi idi ve bu gazetenin çıkması için çok çaba sarfedilmiştir. Gazete çalışanları ilk başta çalışmalarına iki bilgisayarla başlamıştır. Çalışanlar bilgisayarları dönüşümlü kullanmışlardır. O dönemlerde sıkça ve saatlerce elektrik kesintisi yaşandığı için Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı tarafından yardım ve destek amaçlı Yeni Dönem Gazetesine jeneratör hediye edilmiştir. O dönemlerde akşam 12'den sabah 5'e kadar çıkma yasağı olduğu için sıkça çalışmalarını tamamlamak için ofiste geç saatlere kadar kalan gazete çalışanlarını Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı tarafından gönderilen askerler, çalışanları ofisten alıp evlerine teker teker götürmüşlerdir.

Gazete ilk açıldığında ikinci sayısından itibaren çalışmaya başlayan Taner Güçlütürk, Asim Mongovci, Enis Tabak, Mediha Bilurdag, Ayla Leskovci gazete yapımında yer almıştır. Daha sonra çalışanların sayısı artmıştır ve çalışan sayısı on dörde çıkmıştır. Yeni Dönem Gazetesi haftada bir 500 adet yayımlanıp 0,50 pfening'e satılmıştır. Euro devreye geçince 0,50 cent'e satılmıştır. Gazete Prizren'de yayımlanırken birçok bölgeye kısa zamanda ulaşıyordu (Pristine, Gilan, Mitrovica, Dobručan, Viçitırın). Okullarda öğrencilere dağıtılıyor, bayilerde satılıyor ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kosova'da bulunan tüm kurumlarında bulunuyordu. Gazete Kosova'da yaşayan halkın dışında Balkanlarda, komşu ülkelerde ve Türkiye'de de ilgi görmeye başladı. O dönemlerde bazı yazarların girişimleriyle aylık dergilerde yayımlanıyordu. Resmî kurumlara bağlı olarak radyolarda da günün belirli saatlerinde Türkçe yayımlar yapılıyordu.

Birleşmiş Milletler yönetimi altındaki Kosova birçok olumsuzluklarla uğraşırken bunların başında gelen sorunlardan biri de elektrik sorunu idi. Durumun böyle olması internet erişiminin Kosova'ya diğer ülkelere göre geç gelmesi nedeniyle insanlar bir nebze de olsa gazete ve radyolarla kendilerini eğlendiriyor, gündemi takip edebiliyordu. TİKA, ilk başta Yeni Dönem Gazetesi'ne çok az yardım verebilirken, kısa bir zaman için en büyük destekçisi olmuştur. Ofisteki iki bilgisayar dışında tüm bilgisayarlar, cihazlar TİKA tarafından karşılanmıştır. Gazetenin çıkartılması ayda 7000-8000 Euro masrafı olduğu için 2003 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, gazetenin basım masraflarının tümünü karşılayıp destek olmuştur. Bu da gazeteye çok büyük bir destek olarak bilinmektedir. Gazete açılışından kısa bir zaman sonra medya kuruluşu sahibi ve yöneticisi olan Mehmet Bütüç'ün girişimiyle Mayıs 2001'de radyo frekansı kazanıldı ve resmî açılış yapılarak Yeni Dönem Radyosu açıldı. Açılışa Amerika Büyükelçisi, Türkiye Büyükelçisi, Fransa

Büyükelçisi, Afrika kıtasından gelen misafirler, Kosova'nın önde gelen aydınları, iş adamları, dernek başkanları, siyasetçileri, milletvekilleri, halkın bir bölümü; ayrıca Kosova'da görev yapan Türkiye Cumhuriyeti devlet adamları, askerler, iş adamları da açılıştta yer almıştır.

Yeni Dönem Radyosu 95.1 FM yayını üzerinden 24 saat Türkçe yayın yapmaya başladı. Balkanlarda ilk defa 24 saat Türkçe dilinde yayın yapan bir radyo açılmıştı. Radyo yaklaşık üç ay test yayımlarla devam etti. Ondan sonra radyoda haberler, şarkı istek programları, çocuk programları gibi çeşitli yayımlarla devam etti. Radyonun açılması ve yayımlarına kaliteli çalışmalarla devam etmesi şehirde ve ülkede oldukça ses getirdi. O dönemlerde en çok dinlenen radyo Yeni Dönem Radyosuydu. Yeni Dönem haftalık gazete ve radyo yayımlarıyla kadrosunu genişleterek çalışmalarına devam etti. Ondan sonra Kosova Devleti kurumları ile Türkiye Cumhuriyeti devlet kurumlarıyla bazı ortak projeler yürütölmeye başlandı. Bu projeler çerçevesinde radyoda günün belirli saatleri içerisinde Arnavutça, Boşnakça ve Romca yayımlara başlandı.

Daha ileriki yıllarda Televizyon frekansı kazanılarak 24 saat Türkçe dilinde yayın yapan çalışmalar başladı. Yeni Dönem bir medya kuruluşu olarak Gazete, Radyo ve Televizyon olarak çalışmalarına devam etti. YDKTM kısa zaman için oldukça ilgi gören bir medya kuruluşu oldu. O dönemlerde internet sadece internet cafelerde ve bazı devlet kurumlarında vardı. Evlerin çoğunda internet olmaması nedeniyle gazete ve radyo oldukça fazla ilgi görüyordu. Radyo ilk olarak Mehmet Bütüç'ün evinde kurulmuştur. Kısa zaman içinde gazete de aynı binaya taşınmıştır. Yeni Dönem Radyosu'nda haftada bir siyasi program (Siyasi Gelişmeler Programı) Mehmet Bütüç tarafından yapılıyordu. Esengül Leskovci, Ferdi Kovaç, Yunus Şimşek, Asim Mongovci, Deniz Dadale, Gülay Krasniç Türkçe dilinde programlar hazırlayıp sunuyorlardı. Ayrıca Arnavut, Boşnak ve Rom dilinde program ve program sunucuları vardı. Toplamda on altı kişi radyoda çalışıyordu. Siyaset, haber, spor, eğlence programları, müzik yayımları, müzik tanıtımları, canlı yayın söyleşileri ve reklamlar programda yer alıyordu. Ünlü konuklardan İsmail Cem ve Ali Şen dışında çok sayıda ünlü isimler de radyo programlarında canlı yayın programına katılmışlardır.

Radyonun ulusal frekansı olmadığı için sadece Prizren halkı radyo programlarını dinleyebiliyordu. Daha sonra frekansların diğere bölgelere yayılması için özel antenler alınmış, Has ve Gınçar bölgesine yerleştirilmiştir. O dönemlerde bir antenin fiyatı 16.500 Euro olduğu için Kosova'ya ancak üç anten yerleştirilebildi. Has ve Gınçar bölgesine antenlerin yerleştirilmesiyle radyo frekansları

Kosova'nın birçok bölgesine yayıldı. Tüm Boşnak köylerinde, Has bölgesi ve etrafında hata Liplan'a kadar radyo frekansları yayılıyordu. Belirli bir dönem sonra Yeni Dönem Kosova Türk Medyası Bajdana'da

Gjeravica 13 caddesinde bir binaya taşındı ve Yeni Dönem Televizyonu açıldı. Yeni Dönem Televizyonu'nun açılmasına TİKA tarafından Medya Destekleme Vakfı'dan televizyon cihazları getirildi.

Televizyon yayını günün yirmi dört saati sürüyordu. Bazen de sabahın dördünde yayına dört veya beş saat ara verilirdi. Sabahın dördünde yayın durdurulup saat dokuzda yayına devam edilirdi.

Televizyon yayımları Prizren ve çevresi, Has bölgesi ve çevresi,

Boşnak köyleri ve çevresinde izlenirdi. Çalışmalarını on yıl sürdürebilen Yeni Dönem medyasının çok iyi ve kaliteli çalışma kadrosu vardı. Prizren dışında muhabirleri de vardı. Mitroviça'dan

Ergin Köroğlu, Priştine'den Celal İlyas, Vıçitirn, Gilan ve Dobruçan'dan Halit Gaş muhabirlik yapmıştır.

Yeni Dönem Türk Medyasının Sona Ermesi

Mehmet Bütüç Kosova'da Türk toplumunun sesini duyurmak istemiş ve Kosova'nın hemen her yerinde de duyurmayı başarmıştır. Ancak çeşitli olumsuzluklar, yerel kurumlarda beklenen ilgi ve desteği görememesi, ayrıca internetin Kosova'da da yoğun şekilde kullanmaya başlanması nedenleriyle medya kuruluşu kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Ayrıca o dönemlerde 24 saat Türkçe yayın yapan Mehmetçik FM radyosunun açıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım sunulan destek ve gösterilen ilgiye az da olsa bir gölge düşürmüştür. Bu girişim özgür ve bağımsız medya konusunda Türk toplumu açısından çok doğru bir hareket olmadığı iletilmektedir. Yeni Dönem KTM'nin kapanma süreci 2007 yılının sonlarına doğru başladı. Türkiye Cumhuriyetinden gelen maddi yardım tamamen kesildi. Binanın kirası çok yüksek olduğu için karşılanamadı. Maaşlar verilemedi. Destekler tamamen kesildi. Çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda kalan medya yöneticisi, destek gelmeyince de çok fazla direnemedi ve Yeni Dönem Gazetesi kapatılmak zorunda kaldı. 17 Temmuz Perşembe 2008 tarihinde son baskı çıkmıştır ve gazetenin son sayısı olduğu haberi yayımlanmış, kamuoyu ve okuyucularıyla paylaşılmıştır. Yeni Dönem Gazetesi'nin 436 sayısı bulunmakta ve çıkan her sayı Türkiye Devlet Kütüphaneleri'ne gönderilmiştir.

Gazete yayımlarını durdurulduktan sonra radyo ve TV frekansları emekli albay Ali Çankaya ve Zeki Çalışkan'a satılarak Balkan RTV ismiyle kısa süreliğine yayına devam edildi. Yeni Dönem Televizyonu'nu ve Radyosu'nu devre alanlar ancak bir yıl yayın

yapabildiler. Böylece Kosova Türk toplumu birbirinden haberleşmede büyük rol oynayan bu medya kuruluşu kapandı. YDKTM'nin kapatılması, kurucusu Mehmet Bütüç'ü ve Kosova 'da yaşayan Türk toplumunu derinden üzmüştür. YDKTM kapandığında çalışan sayısı eli altı olduğu açıklanmıştır.

SONUÇ

1999–2008 yılları arasında Kosova toplumunun medya kuruluşuna karşı ilgisi büyüktü. Bu ilgi çalışanlara moral vermiştir. YDKTM'da çalışanlar okur ve toplum tarafından dönüt olarak manevi beklentilerinin büyük ölçüde karşılandığını, ilk beş yıl tam anlamıyla “bağımsız gazeteciliğin” keyfini çıkardıklarını, maddi beklentilere gelince, medyanın ekonomik olarak sıkıntılı olduğu ve olmadığı dönemlerde emeklerinin tam maddi karşılığını alamadıklarını belirtmişlerdir. YDKTM çalışanlarını bir arada tutan unutulmaz güzel bir arkadaş, dostluk ortamı, taviz verilmez bir toplum davası ve ulvi bir Türkçe ve Türklük ülküsü olmuştur. Yoksa maddi beklentileri öncelikleri olsaydı, o kurumda belli koşullarda onca yıl emek verilmesi neredeyse imkânsız olduğu belirtilmiştir. YDKTM'daki çalışanlardan bazıları Türkiye'den gelen Korkmaz Alemdar hocadan “Gazetecilik Teknikleri” hakkında eğitim kursu, bazıları da Ankara'da TRT Radyosu'nda Bilgi Gökçeer'den “Haber Okuma Tekniği” üzerine 3 haftalık eğitim aldıkları bilinmektedir. Bazıları da çeşitli gazetecilik eğitim kurslarına katılıp gazetecilik eğitimini almışlardır. YDKTM savaştan sonraki süreçte Kosova Türk toplumunun gücü, sığınağı, sesini duyurma aracı olmuş ve tarihin yazılmasında önemli kaynak oluşturmuştur. Ayrıca bu medya kuruluşunda yer alan birçok genç burada edindikleri deneyimlerle hayatlarına yön çizdiler. Çalışanların bir kısmı bugün Türk toplumu için oldukça önemli görevlerde yer almaktadırlar. Gençlerin gelişimine önemli ölçüde katkısı geçen medya kuruluşu, bu alanda üniversite eğitimi almalarına, medyayla ilgili bölümleri seçmelerine bir nevi ön ayak olmuştur. Bu çalışma ve Yeni Dönem Kosova Türk Medyası ile ilgili daha detaylı araştırma çalışmaları yapılarak bu kaynağın tarihimize, bundan sonraki nesillerin tez çalışmalarına önemli kaynak oluşturacaktır. Bu çalışmaların ve medyada yer alan tüm belge ve malzemelerin dijital ortama taşınması ve arşiv oluşturulması gerekmektedir.

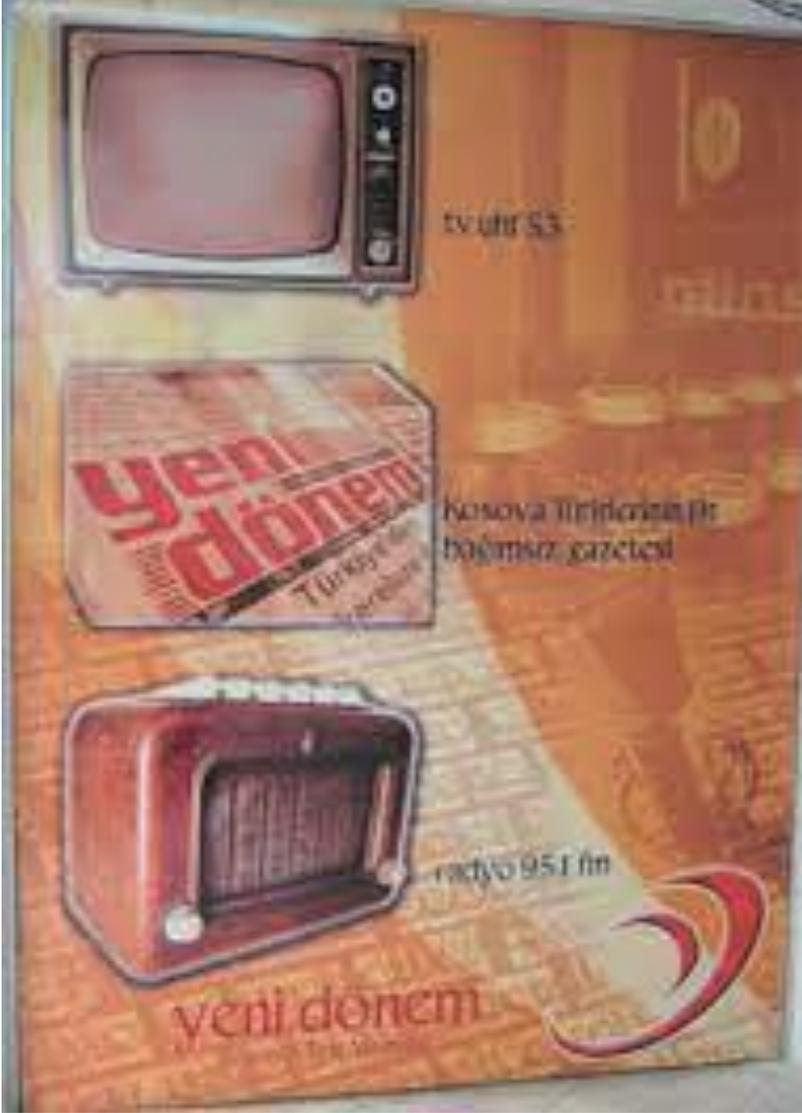
KAYNAKÇA

- BİLURDAG, Mediha, Kaynak kişi 5, “Yeni Dönem” KTM’nda açılış sürecinden kapanış sürecine kadar gazeteci, yazar olarak görev alan. (*e-mail yoluyla sorulara cevap almak*)
- BÜTÜÇ, Mehmet, Kaynak kişi 1, “Yeni Dönem” KTM kurucusu ve müdürü (*Kızı vasıtasıyla, sorular ileterek bilgiler almak ve M.B hasta olması nedeniyle ancak telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir.*)
- ÇÜÇİN, Arzu Bütüç, Kaynak kişi 2, “Yeni Dönem” KTM kurucusunun kızı ve medya çalışanı (*Bire bir görüşerek ve soruları e-mail yoluyla ileterek, bilgilere ulaşmak*)
- GÜÇLÜTÜRK, Taner, Kaynak kişi 3, “Yeni Dönem” KTM’nda açılış sürecinden kapanış sürecine kadar gazeteci, yazar olarak görev alan. (*e-mail yoluyla sorulara cevap almak*)
- KOVAÇ, Ferdi, Kaynak kişi 7, “Yeni Dönem” KTM’nda iki yıl haber spikeri ve gazeteci olarak görev alan. (*E-mail yoluyla sorulara cevap almak*)
- RECEPOĞLU, S., A. (2004). *Kosova’da Türkçe veya Kimlik Mücadelesi*, Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren Kosova.
- RECEPOĞLU, S., A. (2006). *Kosova’da Türk Olmak*, Özel Yayın, Prizren, Kosova.
- SARIOĞLU, Esengül Leskovci, kaynak kişi 6, “Yeni Dönem” KTM’nda yaklaşık 3 yıl sunucu ve gazeteci olarak görev alan. (*Bire bir görüşerek ve e-mail yoluyla sorulara cevap almak*)
- TABAK, Enis, Kaynak kişi 4, “Yeni Dönem” KTM’nda açılış sürecinden kapanış sürecine kadar gazeteci, yazar olarak görev alan. (*e-mail yoluyla sorulara cevap almak*)
- YANTUNA, İ. (2010). “Kosova’nın Bağımsızlığı Mikro Devlet Bağımsızlığı, Mikro devletler dönemimin Başlangıcı Olabilir Mi?” <http://www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com,15.10.2010>

KISALTMALAR

- KÖB:** Kosova Özerk Bölgesi
KTM: Kosova Türk Medyası
KDTP: Kosova Demokratik Türk Partisi
TİKA: Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı
Türk Taburu: Türkiye Kosova Barış Gücü Türk Temsil Heyeti
YPO: Yüksek Pedagoji Okulu
BM: Birleşmiş Milletler
TDK: Türk Dil Kurumu
AB : Avrupa Birliği
UNMIK: United Nations Interim Administration Mission In Kosova (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

Ek 1: Yeni Dönem Kosova Türk Medyası, Gazete, Radyo ve Televizyonunun yer aldığı logo posteri.

Ek 2: Yeni Dönem KTM Kurucusu ve Yöneticisi – Mehmet BÜTÜÇ

Edirne Trakya Üniversitesi 25. Yılında

Trakya Üniversitesi, Balkanların Barış ve Dostluk Penceresi

14-16 Haziran 2007 tarihlerinde Edirne Trakya Üniversitesi 25'inci yıldönümünü kutladı. Üniversitenin 2006-2007 Akademik Yılı Mezuniyet Töreni coşkulu bir şekilde kutlanırken, Balkanların çoğu ülkelerinden katılan üniversite rektörlerini karşılayan Trakya Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Enver Duran, tam bir barış ve dostluk havasını estirdi.

Türkiye Cumhuriyeti Edirne Trakya Üniversitesi 25. yıldönümü kutlamaları, 14-16 Haziran 2007 tarihlerinde gerçekleşti.

Balkan ülkelerinden davet edilenler arasında Azerbaycan, Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya (Kalkandelen Üniversitesi Rektörü ve Rektör

Rektör Prof. Dr. Enver Duran

Yardımcısı) ve Kosova'dan konuklar yer aldı. Çok sayıda bulunan konuklar arasında ülkemizden Esnaf İE Derneği Başkanı Cemil Luma, ABL Şirketi Sahiplerinden Adnan Fuşa, Yeni Dönem Kosova Türk Medyası Müdürü

Prof. Dr. Hilmi İbar

Mehmet Bütüç ve Prizren Hastanesi Müdürü Muzaffer Kalenderi katıldı. Kosova heyetinde Kosova'dan Trakya Üniversitesinde uzmanal eğitimci gören doktorlar da yer aldı.

diğerleri sayılı 6 ve 7'de

yeni dönem

KOSOVA TÜRKLERİ'NİN İLK BAĞIMSIZ GAZETESİ

SAYI: 382 YIL: 9 Perşembe, 21 Haziran 2007 Fiyatı: 0.50 €

Kosova'nın kader belirleyicileri: Bush ve Putin

Kosova statüsü ile Güvenlik Konseyi kararının beklendiği bu günlerde Kosova ile ilgili diplomasi trafiği sıklaşmış bulunuyor. Kosova statüsü ile ilgili dönüm noktası Temmuz ayının başında Bush ile Putin arasında yapılacak görüşmeye kilitlenmiş durumda. Bu zirvede Kosova ile ilgili bir karara varılması uzak bir ihtimal olarak görülse de, diplomatik kaynaklar düşük bir ihtimal gibi görünen uzlaşmanın de olabileme ihtimalini dışlamıyorlar.

Batı haber ajansları tarafından yapılan son açıklamada ABD Başkanı Bush'un kısa bir süre içinde Kosova'nın bağımsızlığını tanıma tarihini ilan edeceği haberi yayımlandı. Bush'un liderler ile bir araya geleceği 1 - 2 Temmuz'da Kosova sorunu ele alacağı ileri sürüldü. Siyasi yorumcular, bu toplantıda Kosova ile ilgili hiçbir karar alınmayacağı fikrinde birleşmiş bulunuyorlar. Yorumcular, Rusya'nın Kosova ile ilgili tutumunu değiştirmeyeceğinden emin olduklarından bu fikri savunuyorlar.

Reuters ajansına göre Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde Kosova ile ilgili yeni kararı kabul etmediği takdirde Bush'un Kosova'nın bağımsızlığını tanıtmaktan başka bir çözümü kalmadığına vurgu yaptı. Avrupa Birliği, Bush'un bu tür bir karar almasından endişeleniyor. Bush'un 27 birlik üyesine Kosova'nın bağımsızlığını tanımları yönünde yapacağı baskının birliğini parçalamasına ve yasal teknik sorunların patlak vermesinden endişe ediyor.

Kosova'da göreve başlamaya hazır olan Avrupa Birliği, Güvenlik Konseyi'nde Kosova'da yeni göreve başlamak için yeni bir kararın alınmasını bekliyor. AB'nin Kosova'da yasal olarak göreve başlaması için Konsey kararını bekliyor. AB, Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde veto kullanmasından endişe duyarken, vetonun kullanılması halinde Kosova'da göreve başlamak için yasal olanakların olmadığı tartışılmaya başlandı.

AB üyeleri arasında kimi bazı sorunların var olmasına rağmen, AB Kosova sorununun Marthi Ahtisari çözüm öneri paketi çerçevesinde çözüme kavuşmasından yana olduğu bilinmektedir. AB üyeleri Kosova'nın tekrar Sırbistan'ın egemenliği altına dönmelerini kabul edilemez olarak nitelendirmektedirler.

Başkan Bush ve Putin arasında gerçekleşecek olan zirveye iki haftalık bir süre kaldı. Kosova statüsü ile ilgili dönüm noktası iki lider arasında yapılacak bir görüşmeye kilitlenmiş durumda.

İlkokul Öğrencileri yıl sonunu Türk Taburunda kutladı

Sultan Murat Kışlasında 2007/2008 öğretim yılının sonunda 300 kadar öğrenci, öğretmen ve veli Çokuşlu Güney Tugay Komutanı Tuğgeneral Uğur Tarçın ve Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanı Yarbay Mehmet Partigöç tarafından ağırlandı.

Prizren ilkokullarından seçilen öğrenciler Tuğgeneral Uğur Tarçın ve Yarbay Mehmet Partigöç'le sohbet etti, onlara şiir ve şarkılardan oluşan programlar sundu, Mehmetçik tarafından hazırlanan programı izledi ve doyasıya eğlendi.

Er ve subaylarla sohbet eden ve Türk Taburunu gezen öğrenciler, yeni getirilen Türk Silahlı Kuvvetleri helikopterleri öğrencilerin büyük ilgisini topladı.

Müzik eşliğinde doyasıya eğlenen çocuklar, yıl boyunca ders ve sınav stresini de attılar. Ziyaret sırasında Tuğgeneral Uğur Tarçın ve Yarbay Mehmet Partigöç tarafından çocuklara hediyeler verildi.

Türkçe Gilan'da resmiyetini kazandı

Türkçe'nin resmi kullanımında dil olması konusu Mitroviça, Viçitrin, Priştine ve Gilan Belediyelerinde iki aydan bu yana gündemde.

Gilan Belediye Meclisi, oybirliğiyle Türkçe'nin resmi dil olarak kabul etti. Belediye Topluluklar Komitesi Başkanı ve Gilan Atatürkçü Düşünce Derneği Başkanı Kemal Sahin, Türkçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesini için yaptıkları başvurunun Avrupa Diller Haritasına dayalı olduğunu, Gilan Belediye Meclisi kararını memnuniyetle karşıladıklarını söyledi. 140 bin kadar nüfusu Gilan'da yaklaşık 2 bin Türk yaşiyor. Balkan savaşlarından sonra kapatılan Türk okullarının ilk açıldığı yer olan Gilan'ın yarı sıra Prizren ve Mitroviça'da da yıl içerisinde dil yasasının öngörülmesi uygulamalara göre Türkçe resmi dil olarak kabul ediyor.

Yapılan başvurular ardından Priştine ve Viçitrin Belediyelerinde de Türkçe'nin resmi dil kabul edilmesini için çabalar sürüyor. Gilan KDTP Şubesi'nin Türkçe'nin resmi kullanımında dil olmasıyla ilgili sunduğu istem ilk önce Gilan Belediyesi Anzamlık Komitesi, ardından da Gilan Belediyesi Müdürler Boru tarafından desteklendi. Ancak Gilan Belediye Meclisinde bu isteme yeşil ışığın yakılması gerekiyordu. Dolayısıyla 14 Haziran 2007 tarihinde yapılan Gilan Belediye Meclisi toplantısında karşı oy olmadan 24 mebusun evet oyu ile Türkçe'nin resmîyeti karara bağlandı. Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) Gilan Şubesi Başkanı Refik Sulçesi, Gilan Türkleri için Türkçe'nin resmîyetinin çok önemli bir husus olduğunu ve sadece Gilan Türklerini değil, bütün Kosova Türklerini ilgilendiren bir konuda verilen mücadele sonucu amaca ulaşıldığını belirtti. Gilan'da Türkçe'nin resmîyeti kazanmasından memnuniyetini dile getiren KDTP Gilan Şubesi Başkanı Refik Sulçesi, desteğini esirgemeyenlere ve bu mücadelede emeği geçen herkese teşekkürlerini sundu.

Yeni Dönem Gazetesi Kapanyor!?

Mehmet B. B. C.

İki hafta önce 1999 yılında kurulan Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem

1999 yılında İstanbul'da kurulmuş Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem gazetesinin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra, bu gazetenin kuruluşuna ilişkin bir yazıyı okuduktan sonra...

Yeni Dönem
Gazetesinin Kuruluşuna İlişkin Bir Yazıyı Okuduktan Sonra...

Yeni Dönem
Gazetesinin Kuruluşuna İlişkin Bir Yazıyı Okuduktan Sonra...

Yeni Dönem
Gazetesinin Kuruluşuna İlişkin Bir Yazıyı Okuduktan Sonra...

Yeni Dönem
Gazetesinin Kuruluşuna İlişkin Bir Yazıyı Okuduktan Sonra...

Feyzi Karumçyo

Olmadı, olmadı, olmadı,

Olmadı, olmadı, bu defa da olmadı. Taraflar yine hiç bir sonuç almadan Viyana'dan elleri boş döndüler. Pristine ile Belgrat heyetleri üçüncü defa bire bir görüşmelerde bir araya gelmelerine rağmen eski şarklarını söylemeye diretiklerinden sonuç alınmadı. Yani taraflar önceki tutumlarından bir adım ileri atarak, aynı kentte 5 Kasım'da tekrar bir araya gelmeye kabul ettiler.

Viyana'da kendilerini ev sahibi olarak gören her iki tarafla, Üçlü'nün önerilerine aldırış etmeden geldikleri gibi geri döndüler. Üçlünün 120 günlük çalışma süresi daralıyor.

Görüşmeye katılanlar taraflar son görüşme sonrası yaptıkları açıklamalarda görüşmelerin ağır olduğunu belirterek, taraflar birbirini süreci engellemekle suçladılar. İki taraf Viyana'ya gelmeden önce Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner ile bir araya geldiler. Kosova Müzakere heyetini Viyana'ya uğurlamadan önce konuk eden Kouchner, eski dostlarından Kosova'nın tek tarafı bağımsızlığını ilan etmemeleri isteminde bulundu.

Birkaç gün önce de Sırbistan Dışişleri Bakanı Vuk Jeremić ile bir araya gelen Kouchner, Sırbistan'ın Avrupa geçeceği ile doğrudan bağlı olmadığını altını çizmesine rağmen Kosova sorunu çözülmeden Sırbistan'ın AB üyesi olamayacağını söyledi. Kouchner, "Sırbistan'ın ödevleri arasında çözülmesi gereken bir sorun vardır o da Kosova sorununun çözülmesidir" dedi.

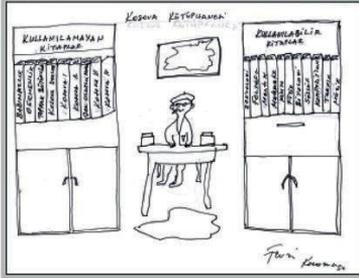
Üçlü geçen toplantılara kıyasla bu defa gözlemleri sıfatını kenara bırakarak görüşmeleri yönlendirmek için 14 noktadan oluşan bir öneri hazırladı. Kosova tarafı önerilen birkaç noktaya öneride bulunurken, öneride bulunduğu noktalar arasında fiskal, ekonomi, sosyal ve diğer ortaklaşa girişimlere bulunuyor. Kosova tarafı, görüşmede Kosova'nın bağımsızlığı için görüşmeyi hiç bir zaman kabul etmeyeceği bir daha tekrarladı.

Sırbistan heyeti ise Üçlü tarafından önerilen 14 noktaya öneride bulunurken, noktalar arasında BM 1244 sayılı kararın yer alması tepki ile karşılandı. Sırbistan heyeti, Kosova'ya yeniden geniş özerklik önerisinde bulunurken, Kosovalılarla statü belirlenirken sonra masaya oturacaklarını söyledi.

Resmi olmayan açıklamalara göre görüşme sırasında taraflar aralarında ağır sözler sarf ettikleri ileri sürüldü. Üçlü'nün Rus temsilcisi Harçenko tarafsızlığını bozarak, görüşmede Sırp tarafını tuttuğu ileri sürüldü.

İşinger, görüşmeden sonra yaptığı açıklamada görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa yaz tatiline gidecekleri açıklamasında bulundu. İşinger, bu görüşmelerden birşey çıkmayacağını farkına varmış gibi gözüküyor.

Taraflar 4 Kasım'da tekrar bir araya geliyor. Bu defa da hangi konular görüşüleceği ve tarafların nasıl davranacağı çok önemli. Üçlü bakılmı bir hafta sonra yapılacak olan görüşmelerde taraflara başka önerilerde bulunacak mı?

Berişa, öğrencilere Kosova'yı anlattı

Arnavutluk Başbakanı Sali Berişa, Londra'da Kosova'nın bağımsız olması gerekliliğine dikkat çekti. Büyük Britanya'ya yaptığı ziyaret sırasında Londra'da Oksford Üniversitesi öğrencilerine hitaben yaptığı konuşmada Kosova sorununa çözümünü gerektirdiğini savundu. Berişa, "Kosova statüsünün çözülmesi yalnız Kosova ve Balkanları değil daha geniş bir alanda barış ve istikrarın sağlanması için temel koşuldur" dedi.

Arnavutluk hükümetinin Marthi Ahtisari tarafından hazırlanan Kosova çözüm öneri paketini desteklediğini hatırlatan Berişa, Ahtisari çözüm öneri paketinin topluluklara sağlanmış olduğu geniş hakları hiçbir devletin sınırları içinde yaşayan topluluklara vermediğini altını çizdi. Kosova sorununu uzatmasına karş olduğunu belirten Berişa, Kosova statüsüne çözüm bulunması ile ilgili Trojka arabuluculuğunda devam eden çalışmalar desteklediğini söyledi. Bağımsız bir Kosova'nın Sırbistan'da demokratikleşmeye katkıda bulunacağını belirten Berişa, bağımsızlık Sırbistan'ın geçmişten uzaklaşmasına ve geleceğe yönelmesine yardım edeceğini söyledi. Balkan yarımadası son 15 yıl içinde bir trajediye döndüğünü ifade eden Berişa, bu trajedinin aynı milliyetçilikten kaynaklandığını söyledi. Berişa, "Balkan yarımadası bu gün barış ve entegrasyon bölgesidir. Arnavutluk, NATO ve uluslararası toplumun bölgedeki barış ve istikrar girişimlerini desteklemektedir. Bundan dolayı da Arnavutluk askerleri Bosna'da ve Afganistan'da barış misyonu görevinde bulunuyor" dedi.

RTK Yayın Yönetmeninden Beklenen Özür Geldi

Kosova'da yayın yapan kamu televizyonunun Arnavutça ana haber bülteninde Türkiye'de son günlerde Mehmetçiği yönelik yaşanan terör örgütü PKK'ya "Kürt direnişçiler" demesi üzerine gelen yoğun tepkiler ardından, RTK Yayın Yönetmeni Mentor Shala'dan özür geldi.

Kosova Prizrenliler Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin knama mesajı ile başlatıldığı kampanya ve Kosovalılardan gelen yoğun knama mesajları ardından Kosova Radyo Televizyonu Yayın Yönetmeni Mentor Shala terörist saldırılarla ilgili geçtiğimiz günlerde gerçekleştirilen yayınlarda kullanılan ifadelerle ilgili olarak özür diletti. Mentor Shala tarafından Dış Ekonomik İşler Kurumu-DEİK'e gönderilen yazılı açıklamada, yanlış anlaşılmanın yabancılardan çeviri yapılırken dikkatsizlik sonucu oluştuğunu belirtti. Shala, RTK'nın yayınlarda Türkiye'den gelen haberlerle ilgili "terörist" ifadesini kullandığını ve bundan sonra da bu tutumun süreceğini belirtti. Shala açıklamasında, Türk resmi makamlarından da kendilerine knama geldiğini belirterek "gerekli açıklamaları kendilerine ilettilik ve özür diletti" sözlerine de yer verdi.

Enis TABAK

ORA Prizren adaylarını tanıttı

ORA Partisi hafta içerisinde düzenlediği görkemli bir törenle belediye ve genel seçimlere katılacak adaylarını tanıttı. Geniş katılımın görüldüğü geceye yerel ve merkezî olmak üzere çok sayıda üst düzey misafir katıldı.

Hafta içerisinde ORA Partisi Prizren'de düzenlediği görkemli bir törenle 2007 seçimlerine katılacak Prizren Belediyesi meclisi ve Kosova meclisi adaylarını tanıttı. ORA Partisi Başkanı Veton Suroi, ORA Partisi Prizren Şubesi Başkanı Besnik Krayku, çok sayıda parti sempatizanı, yerel ve uluslararası davetli ile basın mensubu katıldığı toplantıda, ilk önce belediye adayları, belediye başkanı adayı ve ardından da meclis adayları tanıtıldı. 300'ün üzerinde kişinin katıldığı gecede konuşma yapan ORA Partisi Başkanı Veton Suroi, ORA Partisi olarak çok uluslu, eşit haklar ile hukukun üstün olduğu ve daha güzel bir gelecek için çalışacaklarını, dolayısıyla böyle bir gelecek için herkesin seçimlere katılmasını, vatandaşın oy kullanırken aynı zamanda geleceğini de belirleyeceği için daha bilinçli oy kullanmalarını istedi. Tanıtım ile yapılan konuşmalar arasında gece verilen akşam yemeğiyle sürdü.

EDEBİYAT
LITERATURE

ABDÜL FETTAH RAUF EFENDİ İLE İLGİLİ MAHKEME DOSYASI ÜZERİNE*

Zeki GÜREL**

ÖZET

Türkler M.Ö. 700 yılından beri Balkanlarda yerleşmeye başladılar. Müslüman Türkler, adı bile “yüksek dağ” anlamına gelen “Balkanlar-da” Osmanlı adıyla 512 sene hâkim millet olarak yaşadılar, bu coğrafyada Türk-İslam kültür havzası oluşturdular. Balkanlarda İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Yugoslavya’da 1945’ten sonra Müslüman Türkler üzerinde dinî baskılar, ardından da Türklerin millî kimlikleri konusunda sıkıntılar oluşmaya başladı. İşte bu süreçte Türkler, kültürel bir hareket olarak teşkilatlanmaya ve haklarını savunmaya başladılar. Yücelciler adıyla bilinen teşkilat ve Abdül Fettah Rauf Efendi bu süreçte söz konusu mücadelenin sembollerinden oldular. Yücelciler’den olup olmadığı tartışma konusu olan Fettah Efendi, Yücelciler’in başkanı Şuayb Aziz’in amcası oğludur. Fettah Efendi, Makedonya’nın başkenti Üsküp’te 1910 yılında dünyaya geldi, 1947’de devlet düşmanı olduğu gerekçesiyle tutuklandı ve 1956 yılına kadar da hapis yattı, 24 Nisan 1963 tarihinde vefat etti. Biz bu bildirimizi hazırlamak için Kuzey Makedonya Devlet Arşivinde 405/2 numarası ile kayıtlı olan ve üzerinde “çok gizli” ibaresi bulunan “İsak Rauf Feta Dosyası”nı aldık, Sırpça ve Makedonca olan bu dosyadaki evrakları Türkçeye tercüme ettirdik. Bu dosyadaki resmî evraklardan hareketle Fettah Efendi’nin kimliğini, davasını ve mahkeme sürecini anlatacağız.

Anahtar Kelimeler: Balkanlarda Türkler, Abdül Fettah Rauf, İsak Rauf Feta Mahkeme Dosyası, Yücelciler.

ABSTRACT

Turks began to settle in the Balkans since 700 BC Muslim Turks lived as the dominant nation for 512 years under the name Ottoman in the "Balkans", whose very name means "high mountain", and they created a Turkish-Islamic cultural basin in this geography. In Yugoslavia, which was established after the Second World War in the Balkans,

---

* 60. Ölüm Yılı Dönümünde “Uluslararası Fettah Rauf Efendi Sempozyumu 09-10 Haziran İstanbul” Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kastamonu. zgurel@kastamonu.edu.tr Tel: 05053988615. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5129-7033>

religious pressures began to occur on Muslim Turks after 1945, and then problems began to arise regarding the national identity of the Turks. In this process, Turks began to organize as a cultural movement and defend their rights. The organization known as Yücelciler and Abdül Fettah Rauf Efendi became symbols of the struggle in this process. Fettah Efendi, who is a matter of debate whether he is a member of the Yücelciler or not, is the cousin of the leader of the Yücelciler, Şuayb Aziz. Fettah Efendi was born in Skopje, the capital of Macedonia, in 1910. He was arrested in 1947 on the grounds that he was an enemy of the state and was imprisoned until 1956. He died on April 24, 1963. To prepare this declaration, we took the "Isak Rauf Feta File", which is registered in the North Macedonia State Archive with the number 405/2 and has the phrase "top secret" on it, and we translated the documents in this file, which were in Serbian and Macedonian, into Turkish. We will explain Fettah Efendi's identity, his case and the court process, based on the official documents in this file. **Key Words:** Turks in the Balkans, Abdül Fettah Rauf, İsak Rauf Feta Court File, Yücelciler.

1. Abdül Fettah Rauf'un Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşivinde Bulunan Mahkeme Dosyası

Biz, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşivinde Fettah Rauf'a ait bir dosyanın varlığından 24 Nisan 2016 tarihinde Fettah Rauf'un Üsküp'teki Butel Mezarlığındaki kabrini ziyarete gittiğim gün haberdar oldum. Söz konusu dosyayı o hafta içerisinde gördüm ve inceledim ama bir kopyasını maalesef alamadım. Bu dosyanın bir nüshasını resmî olarak ancak 13 Şubat 2017 tarihinde alabildim.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşivindeki 405/2 numaralı dosyanın kapağında "ISAK RAUF FETA" yazmaktadır. Bu kapağın içinde yer alan dosyanın başlığında ise "Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti İçişleri Müsteşarlığı Devlet Güvenlik Kurumu" yazmaktadır. Başlığın hemen altında sağ köşede de "Strago Poverlivo" (Çok Gizli belge) ibaresi dikkati çekmektedir. Bu çok gizli belgelerin yer aldığı dosyanın mahkeme kayıt numarası ise 53000146'dır. Bu dosya A4 ebadında çoğu pelür kâğıda daktilo ile yazılmış (Kiril harfleriyle Sırp-Hırvat) 56 sayfadan ibarettir. Sayfalardan bazıları Fettah Rauf ve ilgililer tarafından mürekkepli kalemle ıslak imzalıdır. Dosyadaki sayfaların bir kısmının pelür kâğıt olmasının asıl nüshanın bir başka yerde olduğu anlamına geldiğini düşünüyoruz.

Kapak içindeki ilk sayfada Isak Rauf Feta'nın vesikalık bir fotoğrafı bulunmaktadır. Bu fotoğraf, muhtemelen tutuklamanın yapıldığı gün çekilmiştir. Dosyanın içinde bir de 22. sayfada fotoğraf vardır; bu vesikalık fotoğraf ilk fotoğrafın aksine yandan çekilmiştir ve aynı gün çekilmiş olmalıdır. İkinci sayfada ise bu dosyada bulunan hangi evrakların/sayfaların mikrofilmlerinin yapıldığı bilgisi yer almaktadır. Bu bilgilerden söz konusu dava ile ilgili dosyadaki bazı sayfaların arşivde mikrofilminin de olduğunu öğreniyoruz.

Fettah Rauf'a ait 53000146 numaralı "Operatif Dosya"daki evraklar Devlet Güvenlik İdaresi, Üsküp Cumhuriyet Savcılığı ve İdrisova Hapishanesi tarafından düzenlenmiştir. İlk evrak 1946 yılında düzenlenmiştir. Bu evrakta gün ve ay belirtilmemiştir. İdrisova Hapishanesi tarafından düzenlenen son evrak ise 05.12.1952 tarihlidir ve "Ek Bilgiler" başlığını taşımaktadır. Üsküp'te Devlet Güvenlik İdaresi tarafından 09.11.1973 tarihli "Açıklama" başlığıyla düzenlenen dört satırlık evrak ise bu dosyanın kapandığına işaret etmektedir diye düşünüyoruz. Bu evraktan Fettah Rauf davasının onun vefatına kadar devam ettiğini de öğreniyoruz. Çünkü bu evrak Fettah Rauf'un vefatından 10 yıl sonra düzenlenmiştir.

Biz bu dosyayı yeminli bir tercümana okutup Türkçeye tercüme ettirdik. Yorumlarımızı ve tespitlerimizi de bu dosyadaki bilgiler üzerinden yapacağız.

MSC – DGK

Kişisel dosya numarası: 53000146

Operatif dosya

MALZEME ENVANTERİ

<i>Sıra no.</i>	<i>Malzeme numarası ve tarihi</i>	<i>Malzeme türü</i>	<i>Malzemeyi hazırlayan birim</i>	<i>Sayfa sayısı</i>	<i>Açıklama</i>
1	1946	Bilgiler	Devlet Güvenlik İdaresi – Üsküp	3	
2	1946	Rapor	“	4	
3	1946	“	“	3	
4	20.03.1946	“	“	1	
5	23.04.1946	“	“	1	
6	17.05.1946	“	“	1	
7	14.06.1946	“	“	1	

8	1947	<i>Kişisel bilgiler</i>	“	3	
9	06.07.1947	<i>Tutanak</i>	“	9	
10	08.07.1947	<i>Kararname</i>	<i>Cumhuriyet Savcılığı, Üsküp</i>	1	
11	09.07.1947	<i>İfade devamı</i>	<i>Devlet Güvenlik İdaresi – Üsküp</i>	2	
12	10.07.1947	“	“	2	
13	26.07.1947	<i>Tutanak</i>	“	5	
14	04.08.1947	<i>İfade devamı</i>	“	1	
15	25.08.1947	<i>İddianame</i>	<i>Cumhuriyet Savcılığı</i>	8	
16	06.09.1947	<i>Karar – Hüküm</i>	<i>İdrizova Hapishanesi</i>	6	
17	22.10.1952	<i>Bilgiler</i>	“	1	
18	05.12.1953	<i>Ek bilgiler</i>	“	1	
19	09.11.1973	<i>Not</i>	<i>Devlet Güvenlik Kurumu</i>	1	

2. Bu Dosyadaki Bilgiler Işığında Fettah Rauf’un Adı, Doğum Tarihi ve Milliyeti Meselesi

Abdulfettah Rauf, 1910 yılında Üsküp’te doğdu. Bazı kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili olarak farklı bilgilere rastlanmaktadır. Öğrencilerinden Bekir Sadak, hocasının 1911 yılında doğduğunu yazmaktadır. Makedonya Devlet Arşivi dosyasındaki evraklarda ise doğum tarihiyle ilgili olarak 1912 sayısı öne çıkmaktadır. Bu dosyadaki evraklarda doğum tarihi 1912 olarak gösterilirken doğum günü için iki farklı bilgi bulunmaktadır. Bir evrakta 5 Şubat 1912’de doğduğu yazılıyken başka bir evrakta; gün belirtilmeksizin ay ve yıl olarak Eylül 1912 tarihi verilmiştir. Dosyadaki son evrakta ise 08.11.1912 tarihi doğum tarihi olarak yer almaktadır. Doğum yeri olarak bütün evraklarda Üsküp/Skopje yazmaktadır.

Asıl adı Abdulfettah’tır. Halk arasında Fettah Efendi adıyla tanındı. “Bazı belgelerde adı ve soyadı; Fettah İsak, ya da İshak, Fettah Hacı İsak, Fettah R. H. İshak olarak da geçer.” (Kaya, 2015:142).

Makedonya Devlet Arşivinde 405/2 sayılı dosyanın üzerinde yazan isim Isak Rauf Feta’dır. Dosyanın ikinci sayfasında soyadının Isak, baba adının Rauf ve isminin de Feta olduğu belirtilmiştir. Bu

dosyanın içindeki evraklarda ise şu isimlerle kaydedildiğine şahit olduk: “Feta Rauf Hacı Isak”, “Feta Rauf”, “Isak Rauf Feta”. Söz konusu dosyanın 18. sayfasında yer alan ve Federal Yugoslavya Halk Savunma Bakanlığı Halkı Koruma Bakanlığı (OZNO) tarafından 1947 yılında düzenlenen 7941 numaralı “Çok Gizli” ibareli “Kişisel Bilgiler” başlıklı evrakta soy isim ve isim Hacı İsak Feta (Rauf) olarak kaydedilmiştir. Aralık 1953 tarihinde tahliyesinden önce düzenlenen ve 56. sayfada yer alan belgede “Suçlu Feta Rauf Hacı İsak” adı yazılmıştır. Söz konusu dosyada bir evrakta Fettah Rauf’un mürekkepli kalemle atılmış kendi imzası bulunmaktadır. Bu imza “Fettah Rauf” olarak atılmıştır.

Fettah Rauf’un milliyeti konusunda da söz konusu dosyada bazı yerlerde “Türk” bazı yerlerde de “Arnavut” olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. 18. sayfada milliyeti için “Arnavut” yazılmışken 23. Sayfada yer alan tutanakta ise adının Feta Rauf Hacı İsak olduğu ve millî kökeninin Türk olduğu belirtilirken parantez içinde (Baba Arnavut) yazmaktadır. Söz konusu bilgilerin altında da Fetah Rauf yazılı ıslak imzası bulunmaktadır.

12 Şubat 2017’de Kuzey Makedonya’nın başkenti Üsküp’te Fettah Rauf’un kardeşi Atıf İsak ile yüz yüze yaptığımız görüşmede baba tarafının Türkiye’nin Konya şehrinden geldiğini ve Makedonya’da ilk yerleştikleri yerin Debre olduğunu söylemiştir. Aile daha sonra Üsküp’e gelip yerleşmiştir (Gürel, 2023:25-26)

3. Fettah Rauf İçin Yapılan Suçlama

3. 1. Cezalandırmak İçin Fettah Rauf'un Seçilmesinin Sebebi

Dosyada kayıt altına alınan bilgilerden ilki Fettah Rauf hakkındaki bilgilerdir. Bu bilgilerden anlaşılıyor ki Fettah Rauf suçlu bulunmuş ve mahkûm edildiği durumda toplum mühendisliği açısından Müslüman halk üzerinde büyük bir korku iklimi yaratılabilecektir. Fettah Rauf'un seçilmesinin sebebi olarak onun hâlihazırda etkili olduğu ve ilerde de lider bir kimlik olmasından korkulmasını görmekteyiz. Dosyada konuda şu tespitlere yer veriliyor:

“Kişisel: Ulema Meclisi (Müslümanların dinî yaşam, dinî eğitim ve dinî kültür yaşamlarının yönetimi ve kontrolünü gerçekleştiren ana organ) üyesidir. Reis – Ul – Ulemanın (SFYC Müslümanlarının dinî lideri) olmamasından dolayı, en ileri gelen dinî adamlar olan (hepsi de düşmanca tavır içerisindedir) toplam yedi üyeden oluşan bu organ, şu anda Makedonya içerisindeki Müslümanların en yüksek dinî organı olarak kabul görmektedir. Kanun uyarınca Ulema Meclisi'nin tüm üyeleri birbirine eşittir, ancak fiili olarak, özellikle de önemli konular söz konusu olunca, ileri gelen kıdemli üyelerin (onlardan biri de Feta Rauf'tur) fikirlerine saygı duyulur.”

“Bunun yanında Feta Rauf müderris (İslami bilimleri Yüksek Okulu hocası/öğretmeni) görevini de yürütmektedir ve Ata Hoca sayesinde, bu görevi yapan en başarılı kişilerden biridir. Müderris unvanını tamamen hak etmektedir, çünkü bu unvanı hak edecek tüm özelliklere sahiptir. Aslında kendisini diğer müderris unvanı taşıyanlardan da ayırt etmek gerekir, çünkü Yüksek Dinî Okullarda eğitim veren herkes müderris olarak adlandırılmaktadır, oysaki onlardan çoğunun özelliklerine baktığımızda, bu unvanı hak edecek özelliklerden çok uzak olduklarını görürsünüz.”

“Feta Rauf halk arasında büyük otoriteye sahiptir. En başta din adamı olarak saygı görür, ancak bunun yanında Ata Hoca'nın öğrencisi ve halefi olduğu için siyasi açıdan da halk arasında otoriteye sahiptir.”

“Ulema Meclisi üyesi son derece yüksek bir unvandır. Bunun kanıtı da, eski Yugoslavya döneminde Ulema Meclisi üye seçiminin bizzat kral tarafından onaylanmış olmasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, İslam dinindeki disiplin diğer dinlerdeki kadar katı değildir, bundan ötürü de Feta Rauf'un uzaklaştırılması, Ata Hoca partisinin daha güçlü etkilerinin olduğu Üsküp dışında fazla büyük tepkilere neden olabilecek bir olay olmayacaktır.”

“Ata Hoca grubunun başlıca yöneticilerinden biri, Ata Hoca'nın vefatından sonra onun halefi olmuştur. Müslümanlar Kongresi öncesinde, Hasan efendinin evinde Ata Hoca grubunun yöneticilerine konuşma yapmış ve bu konuşma sırasında komünistlerin Müslümanların dinî kurumlarına sızma tehlikesi olduğunu vurgulamıştır. Bunun engellenmesi için de önlemlerin alınması gerekli olduğunu ve kongrede çoğunluk oluşturulması için çalışılması gerektiğini, bu amaçla da Üsküp'teki kendi insanları arasında çalışıldığı bilgisini vermiştir. Destekçilerin konu ile ilgili bildirilmesi görevini üstlenmiştir ve Ata Hoca'nın öğrencilerini toplantı kararları hakkında yazılı şekilde bilgilendirmiştir.”

“En yüksek dinî yönetici olarak sahip olduğu saygın kişi özelliği sayesinde Ata Hoca kahvesindeki insanlara yaptığı konuşmalarda, daha etkili olmak için dinî kitaplardan yararlanmış ve örnekler vermiş, devlet hüküm ve kanunlarını dine saldırı öğeleri olarak göstermiş ve iktidardan onların değiştirilmesinin istenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu yürüttüğü çalışmalar sonucunda, Ata Hoca siyasetinin takipçisi olan hocalar, camilerde açıkça bu düzenin İslam'a olan zararlarından bahsetmeye başlamışlardır.”

“1945 yılında Slupçan köyünde düzenlenen dinî törene Ata Hoca grubunun tüm yöneticileri ile birlikte katılmıştır ve buradaki yöneticilerden bazıları ayrıntılı şekilde vermiş oldukları çalışmalar hakkında açıkça söylemlerde bulunmuşlardır.”

“Ata Hoca'nın talebesidir ve hocası ile aynı siyasi düşünceye sahiptir. Aktif irticacıdır ve günümüz düzenine uyum sağlamamaktadır. Kendisi genç ve zeki biri olup hocasından daha tehlikelidir. Bugün Müslüman olarak Türk irticacıları ile de bağlantısı vardır.”

3. 2. Fettah Rauf İçin Yapılan Suçlamalar

Fettah Rauf'un Ata Hoca ekibinden olduğu ve ilerde de onun yerine geçeceği varsayılmıştır. Hâl böyle olunca da Ata Hoca ekibinin faaliyetlerinin aynıları Fettah Rauf için de suçlama sebepleri arasında yer almıştır. Bunlar mahkeme dosyasında şöyle yer almıştır:

“Düşmanlık faaliyetleri: Ata Hoca grubunun başlıca yöneticilerinden biri, Ata Hoca'nın vefatından sonra onun halefi. Ata Hoca grubunun çalışma metotları şu şekildedir:

I. Eski Yugoslavya döneminde: Kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla Yüksek Sırp rejimine hizmet etmiştir.

II. İşgal sırasında: Halk Kurtuluş Ordusu ile hareketin ana yöneticilerine karşı düşmanı tavır, destekçileri ise işgalciler ile ortaklaşa, aktif olarak HKO ile savaşmışlardır. (Mula Hamid, Ferhat Efendi).

III. Kurtuluş sonrasında:

1. Yöneticilerin güvenini kazanmak ve düşman savaşını maskeleyebilmek için cepheye ve halk iktidarına dahil olma. Bu sayede de içerden güçsüzleştirme.
2. Cephe içerisinde bölünmeler meydana getirmek ve kıdemlilere karşı kıskırtma.
3. Evlilik yönetmelikleri, dinî okulları, şeriat mahkemelerinin kaldırılması gibi örnekleri halk iktidarının dine karşı yapmış olduğu doğrudan saldırı örnekleri olarak sunup, Anti Ulusal Savaş içerisinde dini kullanma,
4. Bu yönetmeliklerle ilgili olarak, kitlelerin bu yönetmeliklerin kaldırılmasını talep etmesi amacıyla, kitleleri ayaklandırma.
5. Halkın kültürel açıdan geri kalıp kendilerinin etkisi altında kalabilmesi amacıyla, laik eğitim görmenin ahlaksızlık ile İslam'dan uzaklaşmaya neden olacağını söyleyerek, laik eğitimli kitlelerin özellikle de eğitimli kadınların yetişmesinin önlenmesi
6. Kardeşlik ve birliğin bozulması amacıyla Makedonya halkı arasında dinî ve milli kini tetiklemek.
7. Panislamizm (Ümmetçilik) esasına dayalı olarak yüksek düzeydeki Türk irticacıları ile ilişkide olmak.
8. Düzenin güvensiz olduğu, yeni savaşın başlayacağı, Anglo Amerika'nın galip geleceği ve eski rejimi getireceği gibi konularda panik yaratıcı haberleri yayma.

Bu metotları kullanarak Feta Rauf cephe organizasyonuna dahil olmuştur ve diğerlerini de bu cepheye dahil olup cephe faaliyetlerini sabote etmek için kandırmıştır.”

“Üsküp'ten gelen yazılı veya sözlü talimatlar doğrultusunda, Kumanova civarı köylerde Ata Hoca siyasetini yürütmüştür. Ata Hoca Partisinin yöneticilerinin iktidarın din ve dinî okullara saldırdıklarına dair açık söylemler yürüttükleri Slupçan köyündeki hafızlık törenine katılmıştır.”

“Ünlü dönek ve hain Sulo Hotle birliklerinde yer almıştır ve onun karargâhına gitmiştir. Bu birlikler-çeteler, işgalcinin çekilmesinin ardından Anglo Amerikalıların geleceklerine dair beklentilerle partizanlarla çatışmaya devam etmiştir.

Raporlara göre Sulo Hotle çetesi ile bağlantıyı koparmamıştır ve Şmayser marka bir silahı da vardır.”

Ümmetçilik esasına dayalı olarak ve düzene karşı daha iyi çalışmalar yürütebilmek amacıyla, Türk propagandasının etkisi altında Boyalı Han Grubu ile yakınlaşma kursu düzenlemiştir.”

4. Fettah Rauf'a Verilen Ceza

Makedonya için Devlet Güvenlik Dairesi'nin 8.8.1947 tarihli 61.40 numaralı gerekçe ile savcılık kanununun 2. maddesi uyarınca; Üsküp'te 123. Cadde no 20'de ikamet eden manifaturacı, şimdi hoca olan 1912 doğumlu, hapisanede bulunan Hacı Feta Rauf İsak hakkında "Halk ile Devlete Karşı Suçlar Kanunu'nun 3. ve 9. maddeleri uyarınca Halk ile Devlete karşı Suçlar Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca hapis cezası öngörülmüştür.

Üsküp Halk Mahkemesi Hacı Feta Rauf İshak ve onunla birlikte Üsküp'ten beş kişinin daha (Rıza Hamdi Celadin, Mendu Kazım Amed, Memed Sadık Memed, Cemal Cemalili Eminov, Ferat Hamidi İbrahimov) hakkında Suç Kanununun 49. maddesi, Mahkemeleri Düzenleme Kanununun 13. maddesi, insanlara ve Devlete Karşı Yapılmış Suçlar Kanunu'nun 11. maddesi uyarınca Savcılık, Makedonya Cumhuriyeti Savcısı Üsküp Çevresel Halk Mahkemesi'ne gönderilmek üzere bir iddianame düzenlemiştir ve suçlu bulunmalarının sebepleri maddeler hâlinde tek tek yazılmıştır (Gürel, 2023)

334/47 numaralı suç dosyası uyarınca 5 ve 6 Eylül 1947 tarihinde düzenlenen ana duruşma sırasında 3/47 numaralı iddianame Savcı Dimo Kantarciski tarafından sunulmuştur. Mahkeme başkanı Panta Marina, hakimler Memed Şakir ve Remzi İsmail ile tutanakçı Cvetkovski'den oluşan mahkeme, sonunda halk adına şu kararı verir: "TÜM SANIKLAR SUÇLUDUR"

I.

Sanıklar halk iktidarına karşı gösterdikleri düşmanca tavır ve aralarında bağlantı kurup SFYC'nin mevcut devlet yapısını bozup, devletin federal yönetimi, eşitlik ve halk iktidarının kardeşlik ile birliği gibi kurtuluş savaşının sağlamış olduğu temel demokratik, siyasi, milli ve ekonomik kazançlara zarar vermeye çalıştıklarından dolayı suçlu bulunmuşlardır.

II.

Kurulmuş olan bu grubun tek amacı, SFYC'nin mevcut devlet yapısını devirmek olup, tüm sanıklar demokratik vatandaşlık hakları ile ülkemizdeki dinî sembollerini kötüye kullanıp kışkırtma ve propaganda yapmışlardır. Gerçekleştirdikleri bu faaliyetler sonucunda tüm sanıklar, Halk ve Devlete Karşı Suç Kanununun 3. Maddesinin 8. fıkrası ve 9. maddesi uyarınca suçlu bulunmuşlardır.

Belirtilenlerin yanı sıra, sanık Feta Rauf, Memed Sadık, Cemal Cemali ve Ferhat İbrahimov ayrı ayrı olmak üzere aşağıdaki suçları da işlemişlerdir:

Sanık Feta Rauf:

1. Eski Yugoslavya'dan beri gerici fikirlere sahip, işgal sırasında Halk Kurtuluş Partisi ve halkın siyasi mücadelesine karşı düşmanca tavır sergilemekte, işgalci ile siyasi iş birliği yapmakta ve bu şekilde gerici grup temsilcisi olarak Üsküp'te Alman subaylar tarafından eğitilen ve yönetilen, amaçları da oluşturulacak olan silahlı çetelerin Halk Kurtuluş hareketine karşı Alman işgalcisinin yürüttüğü savaşta, Almanlara destek olmak olan sözde "Ulusal Komite"ye dahil olmuştur. (Madde 6)
2. Aynı amaçla sanık Feta ismi anılan grubun adına ve belirtilen "Ulusal Komite" üyesi olarak Üsküp'teki yasadışı çalışmalar yapan eşkıya Sulo Ota ile bağlantı kurmuştur, Mateyçe köyündeki eşkıya- balist karargahına gidip eşkıya Sulo ile onun karargahıyla ilerleyen zamanlarda Almanların yardımıyla Halk Kurtuluş Ordusu'na karşı yürütecekleri savaşın şekli hakkında anlaşma sağlıyorlar. (Madde 4)."

Hüküm ise şu olmuştur: "Sanık Feta: 7 yıl ile özgürlükten mahrum edilmiş zoraki çalışmalı hapis cezasına çarptırılmıştır. Bunun yanında 3 yıl süreyle siyasi haklarını da kaybetmiştir."

Dosyadaki bilgilerden Fettah Rauf'un hapis cezasını çektiği süreçle ilgili de bilgiler verilmiştir: "Hapis cezasını çektiği sırada zararlı kişi olarak diğer mahkûmlardan izole edilmiştir. Bu durumu 1948 yılının ikinci bölümünden başlamış ve 1949 yılının Eylül ayına kadar sürmüştür. Kişi bunun ardından çalıştırılmak üzere Doboy'a gönderilmiştir ve 1950 yılının sonlarına doğru geri getirilmiştir. İşçi olarak zayıf duruş sergilemiştir. Burada, şu anda bulunduğu III. bölümde de tamamen yanlış siyasi duruş sergilemektedir. Bunun yanında yönetim tarafından birkaç defa disiplin cezası almıştır."

Fettah Rauf, cezasını çekip hapisshaneden çıkmıştır ama takip bitmemiştir. Dosyada bir belgede İdrisova Hapishanesinden V. Konevski'nin imzasını taşıyan Aralık 1953 tarihli bilgi şöyledir: "Tahliyesinin ardından kontrol edilmesi gerekmektedir"

5. Fethat Rauf Davası Bir Toplum Mühendisliği mi? Bu Davanın Yücelciler Davasıyla İlgisi, Fethat Rauf Yücelciler'den mi?

Türkler M.Ö. 700 yılından beri Balkanlarda yerleşmeye başladılar. Müslüman Türkler, adı bile “yüksek dağ” anlamına gelen “Balkanlar-da” Osmanlı adıyla 512 sene hâkim millet olarak yaşadılar, bu coğrafyada Türk-İslam kültür havzası oluşturdular. Balkanlarda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya'da 1945'ten sonra Müslüman Türkler üzerinde dinî baskılar, ardından da Türklerin millî kimlikleri konusunda sıkıntılar oluşmaya başladı. İşte bu süreçte Türkler, kültürel bir hareket olarak teşkilatlanmaya ve haklarını savunmaya başladılar. Yücelciler adıyla bilinen teşkilat ve Abdül Fethat Rauf Efendi bu süreçte söz konusu mücadelenin sembollerinden oldular. Yücelciler'den olup olmadığı tartışma konusu olan Fethat Efendi, Yücelciler'in başkanı Şuayb Aziz'in amcası oğludur.

Dolayısıyla amcaoğlu ile güttükleri dava üzerinde görüş alışverişinde bulunmamış olmalarını düşünemeyiz. Bu konuda sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; Fethat Rauf'un Yücelciler'den olduğuna dair, Fethat Rauf'un mahkeme dosyasında bu teşkilatla ilgisine değinilmemiştir. Yücelciler ile ilgili yazılan ve yayımlanan kitap ve diğer yazılarda da Fethat Rauf'un Yücelciler'den olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, henüz Yücelciler davasının mahkeme tutanakları ele geçirilip okunup yayımlanmamıştır, hâl böyle olunca da bu dosya içinde Fethat Rauf adının geçip geçmediğini henüz bilemiyoruz.

Biz Fethat Rauf ile ilgili olarak hazırlayıp yayımladığımız kitabımızda Yücelciler'den ifadesini özellikle ve bilerek kitabın adında verdik, istedik ki bu iki dava sebep ve sonuçları itibariyle birlikte düşünölsün.

6. Sonuç

Fethat Rauf'un hayatında ve Fethat Rauf Davasında kilit şahıs Ataullah Kurtiş Efendi, kurumlar ise Meddah Medresesi ve Üsküp Ulema Meclisi'dir. Makedonya'nın tanınmış ulemasından ve Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında milletvekili görevinde bulunmuş olan Ataullah Hoca, 1924 yılında resmî ideolojinin açtığı Kral Aleksandar Medresesi'nin gidişatından hoşlanmayan Müslümanlar Üsküp'teki eski Meddah Medresesini tekrar canlandırıp faaliyete geçirirler ve başına da Ataullah Hoca'yı getirirler. Meddah Medresesi Üsküp Fatih Paşa Yiğit'in de Türbesinin bulunduğu yerdir ve medreseye adını veren Meddah Baba'nın kabri de burada bulunmaktadır. Meddah Medresesinde sadece Üsküplülerin değil bütün Balkanların saygıyla andığı ve

Balkanlarda sözü dinlenen kanaat önderi ulema yetişir, bunlardan en önde geleni ve dikkat çekenini de Fettah Rauf'tur.

Ataullah Hoca, 1938 yılında Üsküp Ulema Meclisi Başkanlığına ikinci defa seçilince, Meddah Medresesi'nin başına da Fettah Rauf geçer, medrese kapatılıncaya kadar da medresenin başında bulunur. 1944 yılında Meddah Medresesi kapatılınca Fettah Rauf da boş durmaz, 1945'te Makedonya Müslümanlarının düzenledikleri geniş çaplı bir toplantıya katılır ve buradaki tavrı onu 29 Haziran 1945 günü Üsküp'te Gazi İsa Bey Medresesinde yapılan kurultayda açılış konuşmasını yapan kişi olmasını sağlar. Bu süreçler Fettah Rauf'un Müslüman halklar arasında önder bir kimlik olduğunu ortaya koyunca da takipler ve mahkeme süreci başlar. Fettah Rauf, devlet tarafından Ataullah Hoca'nın yerine geçecek kişi olarak öngörülür, lider ve sözü dinlenen kişiliği onu sistemin "tehlikeli" kişiler arasına almasına sebep olur. Halka ve vatana ihanet suçlamasıyla tutuklanır ve hapis cezasına çarptırılır.

Aslında bütün bunlar Yugoslavya'daki Müslüman halklar üzerinde bir korku iklimi yaratmaya ve dirençlerini kırmaya yönelik bir operasyondan başka bir şey değildir. Eş zamanlı olarak Yücelciler adıyla bilinen bir dava da aynı gerekçelerle ve aynı sonuca yönelik olarak başlatılır ve sonuçlandırılır. Amaç Balkanları Türklere ve Müslümanlardan arındırmaktır. Her iki dava sonucunda maksat hasıl olmuş mudur? Evet olmuştur. Bu davaların ardından Türkiye ile yapılan göç antlaşmasını bu bağlamda düşünmeden yorum yapanlara diyecek bir sözümüz yoktur.

Yugoslavya zamanında Cumhurbaşkanlığı Konsey Üyeliği yapmış olan Fahri Kaya, Fettah Rauf davası için yaptığı yorumu da önemsemediğimizi burada belirtmeliyiz:

"Üsküplülerin çoğu için bu dava uydurma, asılsız ve iftiradan başka bir şey değildi. Mahkemede Fettah Rauf ve arkadaşlarının Nazileri desteklediğine ve hatta basbayağı bir çeteci olan Sül Otlı'nın kurmayına katıldığına dair hiçbir delil gösterilmemişti. Bunun aksine Fettah Efendi'nin Eylül 1944'te Bulgarların teslim olarak Makedonya'dan çekilmeleri sırasında bugünkü Bit Pazarı yanındaki Boyalı Han çevresinde toplanarak idareye geçmek isteyen Sül Otlı'nın silahlı taraftarları karşısına çıktığını ve "Yapmayın, etmeyin, niyetinizden vazgeçin. Nerdeyse Almanlar da buradan çekilecek. Başımıza bela açmayın" dediğini eski Üsküplüler çok iyi hatırlar.

Sözün kısası bu davanın amacı, o günlerde güçlü otoriteleriyle göze batan ve davranışlarıyla kimi eylemleri benimsemeyerek bunlara, -sessiz de olsa- karşı koyan bir grup ulemayı susturmak ve etkinliklerini önlemekten başka bir şey değildi. O yıllarda yeni yöneticilerin baş-

lıca hedefi, her türlü muhalefete ve tutucu zannettikleri kimi din adamlarına engel olmaktı. Bununla yeni siyasete ayak uydurmaya çalışanların yolunu açmak istiyorlardı.” (Gürel-Gürel, 2015:146)

Fettah Rauf’un âlim olmanın yanı sıra bilim adamı ve araştırmacı kimliğini, özellikle de şairliğini de söz konusu davadan bağımsız düşünemeyiz. O, bu özellikleriyle Pakistan-Hindistan Müslümanları için Muhammed İkbâl ne anlam ifade ediyorsa, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte Mehmed Âkif Türkler için ne anlam ifade ediyorsa, Bulgaristan Türkleri için Mehmed Fikri ne anlam ifade ediyorsa, Müderris Fettah Rauf da özellikle de Makedonya odaklı Balkanlardaki Türk ve Müslüman halklar için aynı anlamı ifade ediyordu desek mübalağa etmiş olmayız diye düşünüyoruz. Müderris, şair, bilim insanı Abdülfettah Rauf Efendi, hayatı ve davası imanına şahit, eserleri de davasının sedası olan bir mütefekkir şair dava adamıdır.

“Vatan sevgisi imandandır” hükm-i katisi, müşahhas unsurlarla insanın gönlüne nakşolmazsa, iman da vatan da münakaşa götürür hale gelir. Şair, bakan göz değil, gören gözdür. Şiir gönlün özüdür. Şair, bakan gözümüz, mısralaşan sözümüzdür. Tarihin, tabiatın Müslüman Türk’ün eliyle yoğurarak binlerce yıllık bir muhassala hâline getirdiği Balkanları; bu kültür coğrafyamızın Makedonya diye anılan kısmını bu şiirin ve anlamlı beldeyi nazmın imkânlarından istifade edip sevdirmeye çalışan vatan şairimizdir Fettah Rauf.

Fettah Rauf, yaşadığı dönem itibarıyla Osmanlı’nın Balkanlardan çekilişi, vatanımız Balkanların zaman zaman farklı milletler tarafından işgal edilişi ve İkinci Dünya Savaşı günlerinin yaşayarı ve şahidi bir şairimizdir. O, bu dönemde yıkılmışlığın mahzunluğunda diriliş kararlılığıyla şiirlerini kaleme almıştır. Belki de son şiirlerindeki karamsarlık da aslında bu durumun geçiciliğini vurgulamak, gafleti uyanışa evirmek istemesindedir. Nazmın sabit şekilleri ve ahenk unsurları açısından olduğu kadar özellikle de bedîî tefekkür açısından Fettah Rauf’un şiirleri, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Balkanlar Türk Edebiyatında zirvedir dense yeridir. Bilhassa dili, aruzu ve heceyi kullanmadaki başarısı, konu zenginliğiyle beraber dinî, millî ve tasavvufî derinlik onun şiirlerinin temel özelliklerindedir.

Fettah Rauf Davası ve eş zamanlı başlatılan Yücelciler davası ile yaratılan korku iklimi yıllarca devam etmiştir. Bu korku Makedonya başta olmak üzere Balkanları Türk ve Müslümanlardan arındırma sürecini tetiklemeyle kalmamış bu iki dava ve mensuplarıyla ilgili araştırma ve yayın yapmayı da geciktirmiştir. Fettah Rauf’un şiirleriyle ilgili kendi ülkesinde hâlâ bir lisans, yüksek lisans ve doktora tezinin yapılmamış olmasını başka türlü nasıl izah edebiliriz? Dava dosyasına baktığımızda bu korkunun niçin devam ettiğini de açıkça anla-

yabilmekteyiz çünkü Fettah Rauf cezasını çekip hapisten çıktıktan sonra da takip devam etmiştir. Hatta ölümünden sonra bile dava dosyası açık kalmış ve son evrakın 1972 tarihli olması da bunu göstermektedir. Dosya incelendiğinde görülüyor ki Fettah Rauf, dava öncesinde, dava sırasında, hapisanede ve hapisaneden çıktıktan sonra da peşine adam takılarak, hatta yakın çevresine ajan yerleştirilmek suretiyle çok yakından takip edilmiştir.

Şimdi yapılması gereken Fettah Rauf Davası ve eş zamanlı acılan Yücelciler Davasını; dün-bugün-yarın çizgisinde Balkanlarda Türklük ve Müslümanlık bağlamında ele alarak bütün bilgi ve belgeleri, Fettah Rauf'un eserlerini yeni baştan incelemek ve yorumlamaktır. Yaşananlar bir daha yaşanmasın istiyorsak bunu yapmaya da mecburuz.

Vatan Balkanlarda Türk-İslam kimliğinin devamlılığında hizmetlerde bulunan ve bu hizmetlerinin karşılığında hapis yatan hatta idam edilen Yücelciler başta olmak üzere Abdül Fettah Rauf İsak Efendi'yi de rahmet ve minnetle anıyorum. Bu konularda bilgi sahibi olmak, araştırma yapmak, tefekkür etmek isteyenlere bu kitap vasıtasıyla bir kapı aralayabilmişsem ne mutlu bana. Yücelciler'in Başkanı Şuayb Aziz İsak'ın amcası oğlu, Abdül Fettah Rauf İsak Efendi'nin vefat etmeden önceki son sözleri şunlar olmuştur:

“Yarabbi ben behar devrinde sararmış solmuşum
Hasma teslim olmam ama Hakk'a teslim olmuşum.”

Bizler de bugün onun davasının yolcuları olarak hem ona olan saygımızı dile getiriyor hem de onu ve davasını unutmadığımızı, unutturmayacağımızı da alenen haykırıyoruz. Şu an gerçekleştirdiğimiz bu sempozyum da bu mücadelemizin bir nişanıdır. Sen rahat uyu “merd-i vatan olan yiğit. Bil ki davan davamız, yolun yolumuzdur. Seni Fatihalarımızla anıyor, anlamaya ve anlatmaya çalışıyoruz. Kabrin sine-i yârândadır!

Bugüne kadar Fettah Rauf ve eserleri üzerinde ve yine Yücelciler ile ilgili çalışma yapıp bunları yayına çevirenlere teşekkür ediyorum. Bundan sonraki süreçte Fettah Rauf üzerinde çalışacak olanlara da kolaylıklar diliyorum. Beni sabırla ve dikkatle dinlediğiniz için, Fettah Rauf'un ve Yücelciler'in davasına sahip çıktığınız için de hepimize saygılarımı sunuyorum.

KAYNAKÇA

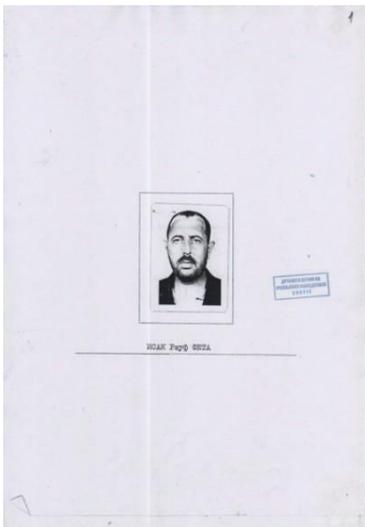
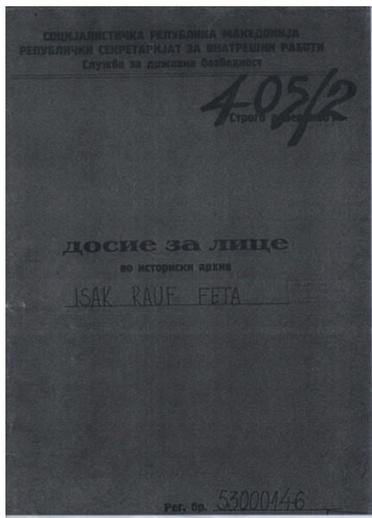
GÜREL, Z. & Gürel, R., G. (2015). “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf”, *Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri*, Üsküp, Yeni Balkan Yayınları.

GÜREL, Z. (2023). *Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı Sanatı Eserleri*. Ankara, Berikan Yayınları.

EKLER

MAHKEME EVRAKLARININ VE TUTANAKLARIN ORJINALLERINDEN BIRKAÇ SAYFA

Работено во УДБ заМакедонија на 6.VII.47г
почнато во 13.45

ЗАПИСИ И

Од саслушањето на ЗЕТА РАУФ ХАШИ ИСАИ, бев
мануфактурен, оваа оца, по веројатно турчин (татко
абазен) роден IX 1912 год. во Скопје, Југословенски
поданик, мајка Рафидја Абдула, мекет за Елена Јаја
со две деца, има еден дуван, а живее од приходите од
кромидите што даваат за рашава, има 8 години учено
верока школа при Атаца, живее во ул. "123" бр. 10-Скопје

Пошто лицето е предупредено да говори истината, се приступи
кон саслушање.

Истито:
Фрешко Раиф

Што сте работеле за време стара
Југославија ?

За време стара Југославија до 1935 год. сум
учил медреса при Ата оца, а во слободно време сум
работел при таткоци, кој држеше мануфактура-дуван.

Од 1935 год. кога заврши верската
школа што работете ?

Од 1935 год. до 1938 год. се справам работата
медреса за верски учења изучувајќи го арапскиот
и турскиот јазик, а после станав помешни учител и
като татко без се до мануфакцијата на стара Југосла-
вија.

Се занимавале ли со
политика во
тоа време ?

Во тоа време се занимавав со политика нар-
чно во време кога имаше избори и тогаш Ата-оца ми
зелена да гласам за државната партија, така јас сум
гласал 1930 год. за Петар Митровиќ, 1935 год. за Јефим
Митр, а 1938 год. за ЈРЗ за Стојалчиновиќ. За овај
страник за кој сум гласал сум агитирал во разго-
вори со моји пријатели и познати, говорејќи да е
најдобро да гласат за нив.

Од какви разлози
тија партији ?

За твја партија сум гласал затоа што ми
зелена така Ата-оца а пак он гласаше за нив, затоа
што твја бев владајуќа партија со моји мајко сакав-
ше да живеемо во слобода за да не ни ги заварат што
лего а затоа да ни учинат услуга кога не имаме
дувана.

Каква услуга ви направиле твја
партија ?

Кога бевме избори за ЈРЗ во тоа време го
тукова мојот професор Ата -оцајаво он турски обра-
занин и камо он треба да се оди во Турција. Осво
нарочито го правеше Шефки Рамаз. За да би се спаси-
ло од тоа Ата-оца, јас, Рамаз Шивалиќ, Менид Салиќ и
мнози да бевме Менид Назаровиќовице во Кулаво на
предизборна ЈРЗ-овски предизборен митинг, да би
присутствувале на него и со својето присуство да ути-
чаат на ист гласач што имам да гласам за ЈРЗ. Овај
митинг го бевме одржал Министротот Симонковиќ, кој со

ПРОЦЕДУРА
НА
ИЗВЕШТАЈ
1947

Фрешко Раиф

BİR BALKAN NEOKLASİK TÜRK ŞAİRİNİN ESERLERİ HAKKINDA BİR TANITIM

Tacida HAFIZ* – **Nimetullah HAFIZ****

ÖZET

1968 yılından sonra Prizren’de Tarih Eserleri Koruma Kurumu’nda çalışmaya başladığımızda tüm Eski Yugoslavya’da bir sürü Türk tarih eserlerinin tarihleri, sanatları, halk ve divan edebiyatı yazarları ve onların eserleri hakkında malzeme derlemek için, Eski Yugoslavya’nın hemen hemen tüm arşiv ve kütüphanelerini ziyaret ederek malzeme derlemeye başladık. Bu tür ziyaretlerimiz sayesinde Üsküp’te Makedonya Arşivi’nde bulunduğumuzda Hafız Muhammed Aruçi ile tanışmış olduk. Ondaki onun elle kopyalamış olduğu değerli hocası Abdüllatif Fettah’ın bütün eserlerini elde ettik. Bu eserleriyle birlikte şairin Arapça yazılmış olan icazetini de bulmuş olduk. Çalışmamızda Abdülfettah Rauf’un söz konusu eseri ve icazeti tanıtılacaktır.

Anahtar kelimeler: Abdülfettah Rauf, Balkan neoklasik Türk şairleri, yazma eserler.

AN INTRODUCTION ABOUT THE WORKS OF A BALKAN NEOCLASSICAL TURKISH POET ABSTRACT

After 1968, when we started working at the Institute for the Preservation of Historical Monuments in Prizren, we visited almost all the libraries and archives in the former Yugoslavia, to collect material and works about Turkish history, art, writers of folk and Divan literature .

We started collecting material by visiting archives and libraries. Thanks to such visits, we met Hafız Muhammed Aruçi when we were at the Macedonian Archives in Skopje. We obtained from him all the works of his valuable teacher Abdüllatif Fettah, which he had copied by hand. Along with these works, we also found the poet’s permission written in Arabic. In our study, Abdülfettah Rauf’s work and his permission will be introduced.

Key words: Abdülfettah Rauf, Balkan neoclassical Turkish poets, manuscripts.

---

* Prof. Dr. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BALTAM) Müdürü. Prizren/KOSOVA (trhafiz@yahoo.com)

** Prof. Dr. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BALTAM) Genel Başkanı. Prizren/KOSOVA (trhafiz@yahoo.com)

1968 yılından sonra Prizren’de dört yıl Tarih Eserleri Koruma Kurumu’nda çalışmaya başladığımız dönemde, fırsat bulduğumuz kadarıyla, yalnız Prizren şehrinde veya Kosova Özerk Bölgesi’nde değil, Eski Yugoslavya’nın Sırbistan, Makedonya, Bosna Hersek gibi cumhuriyetlerin devlet arşiv, enstitü, bölge, şehir ve özel din adamlarının kütüphanelerini ziyaretlerimiz sırasında Türk tarihi, Türk halk ve divan edebiyatıyla ilgili bir çok yazma esere rastladık. Sözü edilen kütüphanelerde bulmuş olduğumuz tüm yazma eserleri derledik, bazıları hakkında kimi sempozyum, kongre, seminer, panel gibi şölenlere katılarak bildiriler sunduk. Bu sayede günümüze kadar pek çok bilinmeyen yazar ve onlara ait eserleri bilim dünyasına tanıttık. Amacımız, bu çalışmalarla 500 yılı aşkın bir süre Osmanlı idaresi döneminde Balkanlarda yetişmiş Balkan Türk şairleri ve eserleri ile ilgili bir kitap hazırlamaktı. 1970’li yıllarda Üsküp’te Makedonya Arşivi’nde bulunduğumuz bir dönemde uzun boylu, yakışıklı, sarıklı bir imam yanıma yaklaşmış ve ne amaçla geldiğimizi sordu. Kendisine bulunma nedenimizi söyleyince, bize bu konuda yardımda bulunacağı sözünü verdi. Öyle de oldu. Bu kişi, Gostivar’ın Teartsa köyünden, ihtiyaç oldukça Üsküp’e gelerek Üsküp Arşivi’nde Osmanlı tarih belgelerinin Makedonca’ya tercümesinde yardımcı olan Hafız Kemal Aruçi idi. Bu görüşmemizden bir hafta sonra yine Üsküp’e gidip onunla görüştüğümüz sırada, hocası olan değerli müderris ve şair Abdülfettah Rauf’un eserlerini çıkarıp üç defter halinde bize emanet etti ve bu üç defterdeki yazıları özgününden kendisinin kopyaladığını bildirdi. Biz de bu üç eseri kopyalayıp ciltleştirdik. Almış olduğumuz bu eserlerle birlikte Arapça yazılmış olan şairin icazetnamesini de kopyaladıktan sonra hepsini birlikte Hafız Kemal Aruçi’ye iade ettik. Bahse konu eserlerin orijinallerini de bize getireceği sözünü verse de ne yazık ki bundan sonra Hafız Kemal Aruçi’yle ne görüşebildik, ne özgün eserleri elde edebildik ne de bu yazarın hayatıyla ilgili başka bir bilgiye sahip olabildik. Bu nedenle elimizde bulunan bu üç eserin özgün haliyle ne kadar benzer olduğunu veya yazılırken ne gibi değişikliğe uğradığını bilemiyoruz. Hatta, Hafız Kemal Aruçi’nin de şiir yazdığını bildiğimiz için, acaba şiir defterinden birinin onun şiirleriyle karışmış karışmadığı hakkında da bir şey söyleyemiyoruz. Daha sonra Türkiye vatandaşı olan Üsküdar’da İslam Ansiklopedisi’nde çalışan Hafız Kemal Aruçi’nin oğlu Muhammed Aruçi’yi bulduk ve kendisinden de Abdülfettah Rauf’un eserlerinin orijinalini elimizdeki fotokopilerle kıyaslayabilmek için istedik. Elimizdeki icazetnamenin aslında babası Hafız Kemal Aruçi’nin icazetnamesi olduğunu söyleyen Muhammed Aruçi, kıyaslamak amacıyla bize Abdülfettah Rauf’un özgün eserlerini vere-

ceği sözünü verse de kısa bir süre sonra vefat etmesi nedeniyle bu gerçekleşmedi.

Bu üç eseri gözden geçirirken, fotokopi makineleri yüzünden bazı sayfalarda yazıların net kopyalanmadığını fark ettik. Ardından bizim üniversite çalışmalarımızdaki yoğunluğumuz, Abdülfettah Rauf'un özgün eserlerini elde edemememiz ve şairin hayatı hakkında herhangi bilgiye ulaşamamamız nedeniyle bu değerli şairin eserleriyle pek ilgilenemedik. Daha sonra günümüze kadar bilinmeyen bu Makedonya Türk şairi hakkında eski dostumuz ve meslektaşımız Fahri Kaya'dan "BAL-TAM Türklük Bilgisi" dergimizde yayımlamak üzere "Tasavvuf Şairlerimizden Fetah Rauf" başlıklı bir makale aldık. Bunu dergimizin 8. sayısında (Mart 2008) yayımladık. Bir zaman sonra Fahri Kaya'nın bu makalesinin Üsküp'te basılan "Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar" (Haziran 2008) adlı kitabında da aynı başlık altında fakat daha genişletilmiş bir şekilde yayımlandığını gördük. Fahri Kaya bu yazısında Abdülfettah Rauf ile ilgili oldukça geniş bilgiler vermiş bulunmaktadır.

Fahri Kaya'nın bu iki eserine dayanarak Fettah Rauf'un 1910 tarihinde Üsküp'te doğduğunu öğrendik. Babası manifaturacı Rauf ve annesi Refiye Hanımdır. Emine adlı bir hanımla evlenir ve ondan iki kızı ve bir oğlu olur. Asıl adı Abdülfettah'dır. Kimi kayıtlarında adının İsak, Fettah İsak, Fettah Hacı İsak, Fettah Rauf, Fettah R(auf) H(acı) İshak olarak geçtiği, şiirlerinde ise mahlasının da "Lâtif" olduğu bilinmektedir. Fettah Rauf 1934 yılında Meddah Medresesi'nden (Yüksek İslam Okulu) ilk icazetini birçok Rumeli dinî aydınlarıyla birlikte alır. Çalışkanlığı yüzünden Rauf 1938 yılında Medrese'nin başına geçer ve medrese kapatılıncaya kadar o görevde bulunur. Aynı dönemde yetişen değerli öğrencilerden biri de Hafız Kemal Aruçidir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Üsküp Ülema Meclisi'ne bağlı olan vakıf dairesinin yenilenmesi için büyük emek sarfeder. Savaş bittikten sonra, 18 Mayıs 1945'te Makedonya Müslümanları'nın düzenlediği geniş bir toplantıya katılır ve bu toplantıda seçilen kurultay heyetinin üyesi olur. İslam Birliği'nin feraceden kurtulmak düşüncesini benimsememesi yüzünden, birçok baskılara rağmen Fettah Rauf, bu konuyla ilgili belgeyi imzalamak istemediğinden 1947 yılında tutuklanır ve yedi yıl hapse mahkûm edilir.

Fettah Rauf 1952 yılında aften yararlanarak serbest bırakıldıktan hemen sonra Makedonya'da bulunup derlenen Osmanlı dönemine ait tüm belgeleri, evrakları tasnif etmek ve Makedoncaya tercüme etmek göreviyle Makedonya Devlet Arşivi'nde çalışmaya başlar. Bu görevi sırasında ilk olarak 1958 yılında Vanço Boşkov ile birlikte "Üsküp'teki Rifai Tekkesi" başlıklı kitabını; ondan sonra 1961 yılında

Devlet Arşivinde bulunan XVI. yüzyıldan Üsküp’le ilgili bir vakıfnamayı Makedoncaya çevirir. 1963 yılında Metodiya Sokolovski, Arif Starova ve Vanço Boşkovla birlikte “Turski dokumenti za istorija na makedonskiot narod” adlı değerli eserini yayımlar.

Hapishanede ağır günler geçirdiği halde o yılmaz, durmaz, inancından vaz geçmez. Tanrı’ya, İslam dinine, yurduna, Üsküp’üne hissetmiş olduğu duygularını, sevgisini kaybetmez, aksine bu duyguları gittikçe coşarak kabarır. Onlar hakkında çok daha kabarık sayıda güçlü şiirler yazar. Biz elli yıl kadar önce ulaştığımız bu şiirleri dışında, yazımızın başında da belirtmiş olduğumuz gibi başka bir bilgiye ulaşamadık, özgün eserlerini elde edemedik ve hayatıyla ilgili geniş bir bilgiye ulaşamadık. Bu nedenle de uzun bir süre elimizdeki bilgileri yayımlayamadık.

Sonra Bekir Sadak 1989’da “Rumeli’de Bir Şair Fettah Efendi” eserinde Fettah Rauf’un şairliği ve eserleri hakkında ilk olarak bilgi vermiştir. Ardından 1995 yılında Suat Engüllü de Yedi İklim dergisinde “Üsküp’te Abdülfettah Rauf da Vardı” yazısıyla onun şairliğiyle ilgili bilgilerini sunmuştur. Bu şair hakkında Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan “İslam Ansiklopedisi’nin Fettah Efendi” maddesinde de Muhammed Aruçi tarafından bilgi verilmiştir. Ancak bu değerli şahıs ve onun eserleri 2021’de “Yine Vatan İçin”, 2022’de “Vardar”, “Garami Parçalar” ve “Zulmetten Nura” adlı kitaplarda ve dört cilt olarak Üsküp’te yayımlanan eserlerinde tüm şiirlerinin tanımlandığını görmekteyiz.

Biz de, İstanbul’da bu bilgi şöleninin düzenleneceğinden haberdar olduğumuzda, elimizde bulunan Hafız Kemal Aruçi’nin el yazısıyla yazılmış olan Abdülfettah Rauf’un eseri hakkında bir katkıda bulunma umuduyla aranıza katılmayı uygun bulduk.

Elimizde bulunan üç cildin en uzun olan birinci cilt, birçok parçadan oluşmaktadır:

1. Mersiyeler. Sayın Şeyhu’l-İslam Merhum Mustafa Sabri Efendi Hazretlerinin Vefatı Üzerine Dökülmüş İki Damla Gözyaşı, Küçük Hamza Efendi Namıyla İstihar Eden Büyük Alime Büyük Hamdi Efendi İçin, Merhum Abdülvehap İçin, Emirü’l-Beyan Merhum Arslan Beye Mersiye Şehid Muhterem Atif Efendinin Sekizinci Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Bir Söz, Hazreti Hüseyin Kerbelaya Bir Mersiye, Hazreti Hüseyin Kerbela Radiallahu Anhu İçin Bir Mersiye, Fikri İçin gibi şiirler

2. İçtimai, Dinî ve Vatani Parçalar. Gazi Baba Cihetinden Üsküb'ün Manzara-i Umumiyesini Gösteren Bir Fotograf Arkasında Yazılmıştır, Türkiye'ye Gidenlerden Yaptıkları Hicret Teşviki Üzerine Yazılmış Bunlardan Birine Cevap Olmak Üzere Gönderilmiştir, Hazreti Muhammed Aleyhisselâm, Bir Pazar Gecesi Serez'den Üskübe Esnasında Şümendüfer Penceresinden Bir İlham, Allah'ın Kulu, İskeçe Yahut Dramalı Reşad İsminde Birine ait Mustafa Sabri Efendiden Cevap İstiyorum Gazel, Dünyade Biz, Bahar, Na't-i Resul, Allahu Ekber, Kırılın Üskübü Ziyareti Münasebetiyle, Hazreti Ömer Radiallahu Anhu, Hamle-i Turan İçin Bir Gufte-i Ruh, Mi'rac Gecesi, Tirane-i Vatan Na't-i Resul, El-Hac Bir Anın Nazmen Tercümesi, Mevlid Peygamberi, Anne-siyle Öksüz Necdet, Feryad, Tarık Bin Ziyad, Bahar, Söyleyin Allah İçin, Söyleyin, Bahar, İstanbul Şehri İçin Bir Şahirane, Kıta, Kıta, Nefsiyi Takdir Edebileceğim, Vardar-1, Birmanya Önderi – Onun Yugoslavya'yı Ziyareti Münasebetiyle, Gençlere Onur, Muhammed Aşkına, Feryad, Marş, Kıta, Mevlid-i Nebi Aleyhisselâm, Mevlid-i Peygamberi Münasebetiyle, Kıta, Kıta, Kov Masvayı, Bugünkü Türkoğlu, Kıta, Kurban Bayramı Akşamında, Niyaz, Neler Oldu Kıta, Bazan Böyle de Yazmak İstiyorum, Bir Mezar Önünde, Ormanda İş, Gün Doğarken, Vardar, Bir Milletlin Faziletse Emeli, Serez Yolunda Şümendüferde, Anneden Cevap, Feryad-i İstimdad, Bir Gece, İlahi, Yetmez gibi şiirler.

3. Küçük Parçalar (Kıtalar). 6 kıta, Gazel, Münacat, 1 kıta, 4 kıta, 1 kıta, 3 diğer, 7 diğer, 2 kıta, 4 diğer, 6 kıta, 1 diğer, Natomam Bir Şiir, Deli Mart, 2 kıta Akşam Oluyor, 3 kıta, Diğer Beyit, Beyit, Yıkıldı, Bu Akşam, Bir Kitabe, 1 beyt, 4 kıta, Merhum Rasim Ağa İçin Bir Mevlid-i Şerif, Yurdumda Ben ve Bende Yurdum Öksüz Yurduma, Kıta gibi şiirler.

4. Azami Parçalar. Gazel, Kıta, Uyanmasın, 2 şarki, 1 kıta, 1 diğer, Gazel, Niyaz Aşkına, Mula Hasrın Bir Gazeli, Gözler, Mula Hazru Merhum'un Gazeline, O Akşam, 2 gazel, Bir Eski Pazar Akşamı, 2 Gazel gibi şiirler

5. Bazı Parçalar. Üsküplü Saadettin Efendi Hakkındaki Gazeli, Ruhanı, Kıta, Resul-i Ekrem Efendimize, Allahım, Kıta, İlahi, İnandım, İlahi gibi şiirler

6. Vatani ve İçtimai Parçaları. Öksüz Yurduma, Bülbül, Hayatta Kadın, Serez'de Bir Gurub gibi şiirler bulunmaktadır.

Bu ciltteki şiirler iki sütun hâlinde yazılmış bulunmaktadır. Aralarında Söyleyenlerden Birine Cevap Olmak Üzere Gönderilmiştir, Hazreti Muhammet Aleyhisselâm, Bir Pazar Gecesi Serez'den Üsküp'e, Esasında Şümendüfer Penceresinden Bir İlham, Allahın Kulu, Vardar Kenarında Bir Bir Grup Alemi, Gazel ... gibi şiirler yer almaktadır.

İkinci cilt iki parçadan oluşmaktadır. Birinci parçadaki şiirleri bir matematik defterinde bir sütun hâlinde yazılmış bulunmaktadır (*Bir Mayısın Geriyesi, Yurdumda Ben ve Bende Yurdum, Temenni ve Hayal, Öksüz Yurduma*). Beyaz bir mecmua defterinde yazılmış olan ikinci ciltteki şiirleri de aynen bir sütun şeklinde yazılmış bulunmaktadır (içinde iki kez yazılmış *Müslümanlık Sen Yaşa* şiiri de yer almaktadır).

Üçüncü ciltteki şiirleri de başından sonuna kadar bir sütun hâlinde yazılmıştır. İçinde O Görülmez Mini Yelpezesi, Dere İçinde, Dere Karşısında, İnsan, Vatan Gençlerine, Koçana İçin, 2 kıta, Dünün Çarkı Karşısında, Gümüş Türk Şairine, Kara Akşam, Güzel İstanbul, 1 kıta, Zulmünden Nura, Ey Medrese, Kâbus, Hoşlanmam, Beyt, Kıta, Garbdan mı? Görmez İsem Vatanda, İnsan Vicdanım Hafız Şaban ve Sadullah Efendiye, Vefasız Yurda İ'lân-ı Nefret, Cezaire ve Onun Dışı Arslanı Cemile'ye, Manastır'da, Hücrem, Afgan Yine Afgan, Yine Vatan İçin Şamlı Birkaç Alimin Üskübi Ziyareti Münasebetiyle, Fani den Bakiye, Ey Hayat Bi Defa, Ey Ömür Pür Cefa, ve Ey 'Alim Bi Sefa, Kalemle Hüsnihal ve Kaleme Arzuhal Hayret ve Kahraman Mısır ve Mısırlılar İçin, Akşam, Vatan İçin, Medeniyet, Radyoda Kurran-i Kerim, Geçmiş Sene ve Gelen Yıl, Hazreti Havanın Namus Sever Kızları, Bir Beyazdan Siyahlara, Umma, Kıta, Pür Ümidim, Ne Yedi O Erler, Korkma! Ey Millet Zavallı Vatan ve Vatandaşlar, Hep Vatan İçin, Ey Gönül, Gurbet Elinden, Karlı Bir Günün Vatan Seslenişleri, Dün ve Bugün, Şeide-i Şedai, Üskübüm İçin, Yine Vatan İçin, Ünvanlı Şairine Nazire, Allah da Bence, Susma Cila Kalbe Gerek Çile, Her Günkü Acı Sesler, Kahraman Cezayir İçin, Gazel, Ağlıyor-ken, 4 kıta, Bir Kıta, Ulu Dergâhım Vasr, Gazi Baba Türbesi Önünde gibi şiirler yer almaktadır.

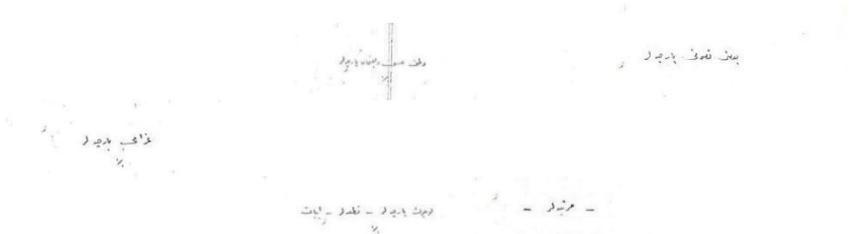
Sonuç olarak sunmaya değer bulduğumuz sözü edilen şiirlerin kopyalamış hâlini bildirimizin devamında sergileyerek ileride Türko- loji alanındaki çalışmalara katkı sağlayacağını umuyor, bölgede çok sayıda keşfedilmemiş yeni isimlerin gün ışığına çıkartılmasını temenni ediyoruz.

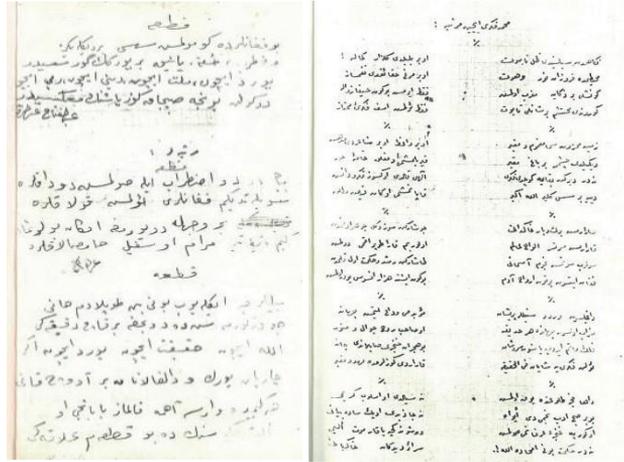
KAYNAKÇA

- “Birlik” Gazetesi, Sayı 45, Üsküp, 7 Ekim 1947
- “Fettah Efendi” (1995). *İslam Ansiklopedisi*, (XII) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul.
- “Makedonya, Yugoslavya (Kosova)” (1997). *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, (VII) Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- “Prof. Dr. Bekir SADAK ile Konuşma” (1991). *El-Hilal Gazetesi*, Üsküp.
- Edno Skopsko vakufname od XVI vek. Glasnik na Institutot za nacionalna istorija (1961). (I) Üsküp.
- ENGÜLLÜ, S. (1995). “Üsküp’te Abdülfettah Rauf da Yaşıyordu”, *Yedi İklim*, (IX) İstanbul.
- KAYA, F. (2008). “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi* (8), Prizren.
- KAYA, F. (2008). “Tasavvuf Şairlerimizden Fettah Rauf”, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Üsküp.
- Köprü Aylık Kültür Sanat Dergisi*. Üsküp.
- MATKOVSKI, A. (1961). *Turski izvori za ajdutovo i aramistvoto vo Makedonija (1620-1650)*, Milli Tarih Enstitüsü Yayınları, Üsküp.
- RAUF, A. (2021). “Yine Vatan İçin”, *Klasikler*, İDEFE Yayınları, Üsküp.
- RAUF, A. (2022). “Garâmî Parçalar”, *Klasikler*, İDEFE Yayınları, Üsküp.
- RAUF, A. (2022). “Vardar”, *Klasikler*, İDEFE Yayınları, Üsküp.
- RAUF, A. (2022). “Zulmetten Nûra”, *Klasikler*, İDEFE Yayınları, Üsküp.
- Rufaiskoto teke vo Skopje*, (1958). (II) Üsküp.
- SADAK, B. (1989). “Rumeli’de Bir Şair Fettah Efendi”, *İslam Kültür, Sanat ve Edebiyat* (4).
- SOKOLOVSKI, M., STAROVA, A., BOSKOV, V., İSAK, F. (1963). *Turski dokumenti za istorijata na makedonbskiot narod*, Üsküp.

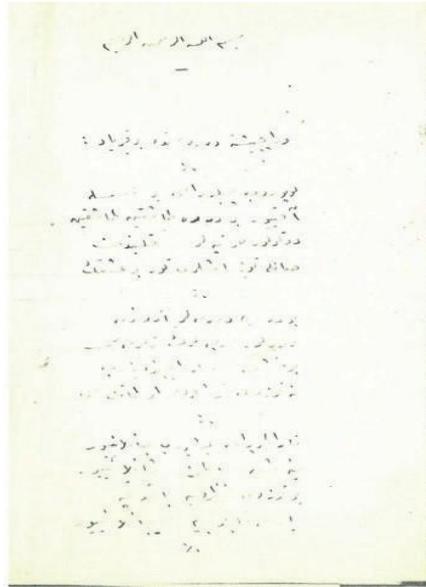
BU ÜÇ DEFTERDEN BİRKAÇ FOTOGRAF

Yazarın ayırmış olduğu ve bir araya getirdiği şiir bölümleri

Birinci cildin ilk iki sayfası

İkinci cildin ilk sayfası

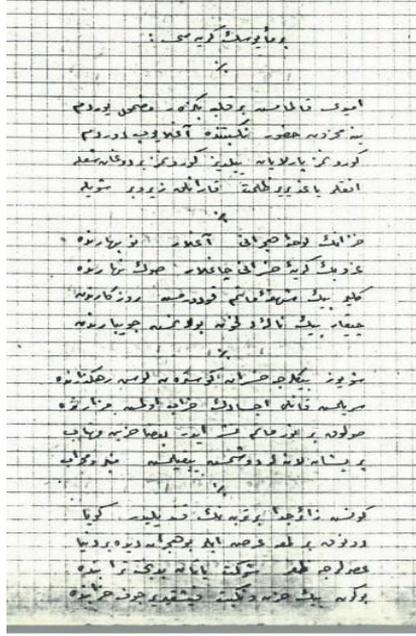
Üçüncü cildin ilk sayfası

Üçüncü cildin ikinci sayfası

Üçüncü cildin dördüncü sayfası

Üçüncü cildin beşinci sayfası

EĞİTİM
EDUCATION

KOSOVA'DA TÜRKÇE EĞİTİMDE GÜNCEL GE LİŞMELER, SORUNLAR VE ÇÖZÜMLERİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

ÖZET

Bu çalışmada önce Kosova'da Türkçe eğitim tarihi genel olarak ele alınacaktır. Osmanlı öncesi dönemine uzanan Kosova Türklüğü izleri, bugüne kadar yapılan değişik bilimsel çalışmalarla kanıtlanmıştır. Kosova'da Türkçe öğretim Osmanlı Türklerinin 1455 yılında Kosova'yı fethederek, bölgeye yerleşip yönetim birimlerini kurmasıyla başlamış, yaklaşık 457 yıl sonra 1912 yılında Osmanlı yönetiminin bu topraklardan çekilmesiyle sona ermiştir. Kosova'da, Türkçe eğitim kültür çalışmalarının yaklaşık 555 yılın üzerinde köklü bir geleneği bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Eski Yugoslavya'da yaşayan bütün ulus ve halklara olduğu gibi 1951 yılında Kosova Türklerine de ana dillerinde eğitim görme hakkı tanınmıştır. Geçen yıl İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kosova'da gerçekleştirilen Türkçe eğitimin 60. yıldönümü kaydedilirken, çağdaş eğitim standartları düzeyinde eğitim sürdürmeye çalışan Kosova Türkleri ve Kosova'da Türkçe eğitim birçok soruna çözüm bulmak için mücadele etmeye devam etmektedir. Bu çalışmada, Kosova ve Kosova Türklerinin nüfus ve eğitimdeki öncenci istatistiklerine, Türkçe eğitimle ilgili yasal düzenlemeler ve kararlara, ilk, orta ve yüksek okul düzeyindeki Türkçe eğitim çalışmalarına, eğitimdeki son durum ve güncel sorunlara, çözüm önerilerine yer verilmiştir. Çalışmamız, inceleme, araştırma, sorunların tespiti, öneriler ve sonuç ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Kosova'da Türkçe, Kosova'da Türkçe Eğitim.

---

* Dr., Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Görevlisi, Türkolog, Gazeteci-Araştırmacı.

GİRİŞ

17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Avrupa ve uluslararası camianın en genç üyesi Kosova'da¹ Türkler günümüzde bu ülkenin Prizren, Mamuşa, Gilan, Dobruçan, Priştine, Yanova, Vıçitırın, Mitroviça ve İpek şehirlerinde yaşamaktadır.

Kosova'da Türk nüfusu oranı büyük ölçüde azaldığı kaydedilmiştir. Osmanlı'nın çöküşü ardından 1921 yılında yapılan nüfus sayımı sırasında vatandaşların milliyetinden ziyade milliyet özelliğini oluşturan önemli unsurlardan biri olarak kişilerin konuştuıkları ana dilleri kaydedilmiştir. 1921 yılında gerçekleştirilen bu nüfus sayımı, Kosova'da 114.095 kişinin Türkçe, 439.010 kişinin Arnavutça ve 288.907 kişinin ise Sırpça konuştuğunu ortaya koymuştur. 1948 yılı nüfus sayımında sadece Goralıların kendilerini Türk olarak ifade etmelerine izin verilmiştir. 1953 yılında yapılan nüfus sayımında Yugoslavya çapında 254.000 kişi kendini Türk olarak tanımlamıştır. 1953 sayımında Kosova'da 34.583 kişi milliyetini Türk olarak ifade etmiştir.² 1959-1967 yılları arasında yaşanan baskılar, toprak reformu, vakıf mallarına el konması, ekonomik sıkıntılar yüzünden Türkiye'ye başlayan yoğun göçler, aşırı milliyetçi ve asimilasyon hareketleri de izlence 1971 yılında Kosova'da sadece 12.244 kişi kendine Türk diyebilmiştir. 1981 sayımında bu sayı 12.513, 1991 yılında da 10.445'tir.

Sayım yılı	Türkler	Yüzdelik	Nüfus Toplamı
1921			870.371
1948	1.315	0,2	733.820
1953	34.583	4,3	815.798
1961	25.764	2,7	963.988
1971	12.244	1,0	1.243.693
1981	12.513	0,7	1.584.440
1991	10.445	0,5	1.956.196

¹ 10 bin 800 kilometrekarelik bir ülke olan Kosova, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya ile komşu ülkeleriyle sınırları bulunmaktadır. Ülkenin nüfusu etnik dağılımına göre Arnavutlar, Sırp, Boşnaklar, Türkler, Romanlar, Aşkaliler, Mısırlılar, Goralılar ve Karadağlılardan oluşmaktadır. Coğrafi olarak Avrupa'nın güney doğusunda Balkanlarda yer alan Kosova, 41° 50'58 ile 43° 15'42 kuzey coğrafya enlemi, 20° 01'30 ile 21° 48'02 doğu coğrafya boy-lamı arasında uzanmaktadır. Kosova, Kosova ve Dugacin ovalarından oluşmaktadır. Şardağı'nın, Dinara Dağları'nın ve Kopaonik Dağı'nın yamaçlarına kadar uzanan Kosova Bölgesi İbre, Lepenants, Beyaz Drim, İpek Bistriçası ve Kriva Reka nehir geçitleriyle Adriyatik, Ege Denizi ve Balkan Yarımadası'nın iç kısımlarıyla bağlanmaktadır. (Koro 1999) Toplam nüfusun yaklaşık 2.200.000 olduğu tahmin edilmektedir.

² Statisticki kalendar FNRJ, 1957, Belgrad, sayfa 33.

Kosova savaşından sonra Birleşmiş Milletler Denetiminde, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yapılan nüfus kayıtlarında Kosova vatandaşlarının millî mensubiyetinden ziyade konuştukları diller sorulmuştur. Bu verilere göre, Kosova’da yaklaşık 250.000 kişinin Türkçe konuştuğu kaydedilmiştir. Kosova Demokratik Türk Partisinin seçimlerde çıkardığı oy ortalaması göz önünde bulundurulduğunda bu sayının ortalama 30-32 bin arasında değiştiği tahmin edilmektedir. Yine Kosova’daki Türk kuruluşlarının tahminlerine göre Kosova Türkleri nüfusunun yaklaşık 50.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. 2011 yılında Kosova’da yapılan ve bu yıl açıklanacak olan nüfus sayımının Kosova Türklerinin nüfus sayısını net bir şekilde ortaya koyacağı umut edilmektedir.

Osmanlıdan sonra Kosova’daki Türk varlığı 1951 yılından itibaren resmen tanınmaya başlamıştır. Türk varlığının tanınmasıyla birlikte eğitim ve kültür faaliyetlerini bir süre sonra Türkçe yayın basın çalışmaları da izlemiştir. 1974 Anayasası ve 1977 yılı Dil Yasası ile Kosova’da Türk Dilinin resmiyeti devlet dili düzeyine çıkarılmıştır. Türkler Kosova toplumunda, eğitimiyle, kültürüyle, diliyle, edebiyatıyla, gelenek ve görenekleriyle kendini ifade etme ve geliştirme fırsatını yakalamışlardır.

Milošević iktidarı sırasında Kosova’nın özerkliğinin kaldırılması ve 1990 yılında Türkçe’nin de resmi dil statüsünün alınması Kosova Türkleri için ilk büyük hukuki darbeyi oluşturmuştur. Bunu diğer topluluklarla birlikte Kosova Türklerinin de iş yerlerinden uzaklaştırılması ve son göç dalgası izlemiştir. 1990’lı yıllarda Yugoslavya’nın dağılmış olması, ardından etkisini gösteren ekonomik krizler ve iç savaşlar Türkleri de büyük ölçüde etkilemiş, Yugoslavya çapında bu topluluğu gerek siyasi, gerekse toplumsal alanda pasifleştirmiştir. Ancak tüm sıkıntılar içerisinde Kosovalı Türkler özellikle kültürel ve sanatsal alanda dernekler bazında örgütlemelerini sürdürmüş, bir süre sonra bu örgütlenmeye siyasi teşkilatlanmayı da eklemiştir.

Bugün Kosova Türklerinin tek siyasi temsilcisi olan Kosova Demokratik Türk Partisi siyasi arenada, yanı sıra 30’un üzerindeki Türk sivil toplum kuruluşu da sivil toplum alanında etkinlik yürütmektedir. Kosova’da, bu derneklerin büyük çoğunluğu kültür sanat alanında etkinlik gerçekleştirmekte, diğer dernekler eğitim, esnaf, gazeteciler, kadınlar, aydınlar, araştırmacılar, gençler ve Türkiye mezunları gibi belli zümrelere hitap eden etkinlikler yürütmektedirler.

Yugoslavya’da yaşanan iç çatışma ve savaşlar, 1999 yılında patlak veren Kosova savaşı neticesinde gerçekleşen NATO Müdahalesiyle Kosova 1244. sayılı kararla Birleşmiş Milletler yönetimi altına girmiştir. Dönemin Birleşmiş Milletler Kosova Valisi, “Sınır Tanımayan

Doktorlar” örgütünün kurucusu ve Fransa’nın şu anki Dış İşleri Bakanı Bernard Kouchner³, Kosova’da yayımladığı “1” numaralı düzenleme ile almış olduğu ilk karar, Türkçeyi resmîyetten kaldırmak ve onun yerine İngilizceyi resmî dil olarak yürürlüğe koymak olmuştur.

Savaşta sonra kazanılmış haklarının iadesi için yıllarca mücadele veren Kosovalı Türklerin talepleri, resmîyeti belediye tüzüklerince garantilenen haklarla susturulmaya çalışılmıştır. Anayasal düzey ve eşit haklı kullanımdan belediye seviyesine indirgenen Türkçe’nin resmîyetini kabul etmeyen Kosova Türkleri mücadelelerini sürdürmeye ve haklarını aramaya devam etmişlerdir. 2006 yılının Temmuz⁴ ve Eylül aylarında gündeme gelen resmî dillerin kullanım yasasıyla Türkçe’nin resmîyetine bu defa Kosova Meclisi de hayır demiştir. Kosova Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının tepkisi⁵, ABD Kosova Büyükelçiliği ile Temas Gurubunun⁶ baskısı ve T.C. Dış İşlerinin açıklamaları sonucunda Türkçe’nin resmîyeti kısmen geri iade edilmiştir.

Ancak bu iadeyle Türkçe’nin belediyeler çerçevesindeki resmî kullanımına sadece Prizren’de yüzdeler tanınmamış, Türklerin yaşadığı diğer belediyelerde ise geleneksel bir dil olduğu göz önünde bulundurulurken resmî kullanılabilmesi için ancak yüzde 5’lik bir nüfus baraj oranı şartı konmuştur. Kosova meclisinden çıkan karar ve şu an yürürlükteki resmî dillerin kullanım yasası Kosova Türklerini ve Kosova Türk Sivil Toplum kuruluşlarını memnun etmemiştir.⁷ Diğer yandan bu karardan hem Kosova Demokratik Türk Partisi yöneticileri, hem de Ankara’daki dönemin iktidarı memnun olduklarını açıklamışlardır.⁸

Türkçe’nin Kosova’daki yasal resmîyetiyle ilgili böyle bir tablo, izlenen yetersiz bir diplomasi sonucunun ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yeni Kosova anayasası hazırlıkları sırasında mücadelelerini sür-

³ Kaan Kutlu Ataç. (Strateji) “Kosova 'Genel Valiliği'nden, Kürt Parlamentosu'na danışmanlığa... Kouchner'in Türkiye'ye bakışı”, 04.06.2007 tarihli Zaman gazetesi.

⁴ “Kosova meclisi Türkçe’nin kullanımına hayır dedi”, 02.08.2006 tarihli “Yeni Dönem” Gazetesi, Prizren.

⁵ “Haklarımızı almaya hazırlanıyoruz”, 04.09.2006 tarihli “Yeni Dönem” Gazetesi, sayı 341, Prizren.

⁶ “Temas Grubu Türk Dili Öngesinin Reddedilmesinden Hayal Kırıklığında”, KosovaHaber, 15 Eylül 2006- 21:09:23, www.kosovaheber.com
“Grup i Kontaktit i zhgënjyer me vendimin e Kuvendit të Kosovës”, KosovaLive Haber Ajansı, 15.09.2006, 17:13. Prishtinë

⁷ Türk Dernekleri: “Barajlar kalkmalı, Türkçe sadece Prizren’de resmî dil kalmamalı”, 9 Ağustos 2006 tarihli “Yeni Dönem Gazetesi”

“Prizren’de resmî dil Türkçe oldu”, Samanyolu Haber, 21 Eylül, 2006

⁸ “Ankara, karardan memnun olduğunu açıkladı”, “CNN Türk” 21 Eylül, 2006 17:22:00 (TSI)

http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=235160

dürme kararlılığında olan Kosova Türkleri ve Türk Sivil Toplum Kuruluşları, yeni Kosova Anayasasında Kosova'daki topluluklarının eşit haklılığı, dolayısıyla Türk Toplumunun da yeni Kosova devletinin kurucu unsurlarından biri olarak yer alması, hatta bunun ismen zikredilmesi ve (1974 anayasası ile kazanılmış (müktesep) bir hak olduğu göz önünde bulundurularak)⁹ Türkçe'nin Anayasa ile eşit haklı resmîyetini sağlayabilmek için tekrar girişim başlatmaya çalışılırsa da, Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının mücadelesi de maalesef durdurulmuştur.

Peki Kosova'da resmîyeti anayasa ile garantilenmiş Türkçe'nin eşit haklı kullanımı neden önemlidir? Çünkü devlet düzeyinde resmîyetini yitirmiş ve anayasal garantisini sağlayamamış Türkçesiz bir Kosova'da, Türkçe eğitim, kültür, yayın basın ve Türk varlığının, milli kimliğinin hayatiyetini uzun vadeli ve kurumsal olarak düşünmek mümkün değildir. Bugün elde edilen bu sonuç neticesinde bile resmîyeti belediye tüzüklerine bağlanan Türkçe'nin sahada ve pratik kullanımında bile ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Belediye iktidarlarının merhametine ve insafına bırakılan Türkçe'nin resmîyeti de değişen belediye iktidarlarıyla birlikte resmî kullanımı da değişmektedir. Öyle ki Kosova Türkleri ve Balkanlarda Türk varlığı açısından önem arz eden bu konuda, bilhassa yeni Kosova Anayasa hazırlıkları ve onayı sürecinde, Türkçe'nin kazanılmış haklarının geri iadesinde izlenen yetersiz politikalar neticesinde ortaya çıkmıştır.¹⁰ Bu sonuç Kosova'da Kosova Türklerinin siyasi, sosyokültürel ve sosyoekonomik yaşamlarına olduğu gibi Türkçe eğitim hayatına da birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Kosova'da Türkçe Eğitim

Mevcut bilgi ve belgelere göre, Kosova'da Türkçe eğitim tarihi Osmanlı İmparatorluğu dönemine ulaşmaktadır. Osmanlı idaresinin bölgeye yerleşmesiyle birlikte Türkçe eğitim de bu bölgede kurumsal olarak yürütülmeye başlatılmıştır. Prizrenli Suzi Çelebi¹¹ 1513 tarihli

⁹ “Prof. Dr. Mümtaz Soysal Kosova'daydı- Soysal: “Türkçe'nin eşit haklı resmîyeti, yeni Kosova devletinin kurucu unsuru ve topluluk hakları için mücadele etmelisiniz”, Yeni Dönem Gazetesi, sayı 372, Prizren.

¹⁰ “Kosovalı Türkler, Anayasasının 5'inci maddesinden şikayetçi”, 6 Mart 2008 tarihli Yeni Dönem Gazetesi, sayı 417.

¹¹ 1455-1465 yılları arasında doğduğu tahmin edilen ünlü Gazavetname şairi Zerrini Suzi, Pürzerini Suzi, Mevlana Suzi, Suzi Çelebi, Molla Suzi, Müderis Suzi gibi mahlaslarla anılan şair Mahmutoğlu Mehmed'in ölüm tarihi 29 Ekim 1524'tür. Daha detaylı bilgiler için bkz. Reçepoğlu, Altay Suroy, “Prizrenli Suzi'nin 500. Yılı”, (Bildiriler, bilgiler, belgeler), Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren, 2000

vakfiyesinde Akdere (Bistriça) kıyısına cami ve mektep yaptırdığını, mektebin kütüphanesine eserler vakfettiğini kaydetmektedir. Prizren’de eğitim çalışmaları “*Gazi Mehmet Paşa*” (1573-74) ve “*Sinan Paşa*” (1615) camilerinin inşası yanı sıra bu camilerde medrese ve kütüphanelerin kurulmasıyla sürmüştür.

Prof. Dr. Nimetullah Hafız’a göre, Bosna Hersek ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kosova ve Makedonya’da Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk dilinde eğitim, sibyan¹² ve medreselerde yapılmıştır. 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı’yla devlet yöneticileri ve aydınları tarafından modern ilk ve ortaokullar kurulmaya başlanmış, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile okulların yapımı hızlanmıştır. Kosova’da eğitim kurumları hakkında geniş bilgilerin başlıca kaynakları 19. yüzyılda yayımlanmaya başlayan salnamelerdir. Bu salnamelere göre, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kosova’da Türk dilinde okullarla ilgili 1896 yılında ‘*Okullar Yasası*’ yayımlanmıştır.¹³ Öyle ki 19. yüzyılın sonlarında Türkçe eğitim dinî mekteplerden mada iptidai¹⁴, rüştiye¹⁵, idadiye¹⁶ ve darülmualim¹⁷ düzeyinde sürdürülmüştür.

Balkan devletlerinin Osmanlı idaresinden çıkması ve 1912 yılından itibaren yerine gelen Krallık yönetimi, Kosova’da Türk halkına anadillerinde eğitim görmelerine izin vermemiştir.¹⁸ Bu dönemde ancak din görevlisi yetiştirilmesi için bazı medreselerin çalışmalarına izin verilmiştir.¹⁹

Sırp idaresi altında geçen Kosova’da ilkokul çağındaki Türk çocukları, 1915 yılına kadar, Arnavut çocuklarıyla birlikte, “Sırp Müslüman okulları” adı verilen, ilkokul düzeyindeki okullarda, Sırp dilinde okumak zorunda kalmışlardır. 1915-1918 yılları arasındaki dönemde, Kosova’nın Avusturya-Macaristan işgali altında bulunan bölgele-

¹² Dört yıllık ilkokul

¹³ Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Kosova’da Türkçe eğitim tarihiyle ilgili yayımladığı makalelere göre, bu yasayla ilk olarak okullar belirli plan ve programla sırf dinî okullardan ayrılmıştır. Kızların da erkek okulları ayarında ayrı kız okullarına kaydolmaları mümkün kılınmıştır.

¹⁴ İlkokul

¹⁵ Orta okul

¹⁶ Lise

¹⁷ Öğretmen okulu

¹⁸ Bkz. Prof. Dr. Nimetullah Hafız, “Eski Yugoslavya Bölgelerinde Türkçenin Öğretimi”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, Prizren, sayı 4, s. 182.

¹⁹ 1943 yılına kadar Prizren medresesinde müderris Nusret Efendi tarafından Türkçe eğitim verilmiştir. Nusret Efendi’nin vefatından sonra bu göreve Yakovalı Hasan İslami Efendi’nin atanmasıyla dersler Arnavutça sürdürülmüş, 1947-49 yıllarında diğer şehirlerde olduğu gibi Prizren’de kapatılan medrese Priştine’ye taşınmıştır.

rinde eğitimin Arnavutça yapılmaya başlaması nedeniyle Türk çocukları bu sefer Arnavut dilinde öğrenim görmek zorunda kalmışlardır. Balkan Savaşlarından sonra olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında bütün Kosova'da tekrar Sırpça eğitime geçilmiştir. Kendi ana dillerinde eğitim görme olanağından mahrum bırakılan Türklere sergilenen bu tavrın amacı, eğitimi de baskı unsuru hâline getirmek ve diğer baskı unsurlarıyla birlikte Türkleri bezdirip göçe zorlamak ve eğitim düzeyini düşük tutmaktır.²⁰

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kosova Alman ve İtalyan güçlerinin kontrol altına girmiş, yurdu düşman işgalinden kurtarmak seferberliği sırasında '*her ulusa eşit haklı bir gelecek*' vaat edilmiştir. Bu umutla 1943 yılında diğer uluslarla birlikte Yugoslavya Halk Kurtuluş Hareketine katılan Kosova Türkleri, İkinci Dünya Savaşından sonra ayrımcılığa uğramıştır. Çünkü bu hareket sonunda her ulusa eşitlik vaadi sadece Makedonya Türklerinin bir kısmına tanınmıştır. Batı Makedonya'da olduğu gibi Kosova'da da yaşayan Türklerin Arnavutça eğitim görmeleri zorunlu kılınmıştır. Öte yandan Kosova'da silah arama bahanesiyle yürütülen baskılar, toprak reformu, vakıf mallarının zorla alınması, Türkiye'ye yoğun nüfus göçü gibi huzursuzluğun hüküm sürdüğü 1944-51 yıllarındaki olaylar Türkleri de etkilemiş, göç ve asimilasyon hareketleri Kosova'daki Türklüğün varlığını da önemli derecede etkilemiştir. Kosova Türklerinin varlığı ve eğitim/kültürel hakları gecikmeyle, ancak 1951 yılında tanınmıştır.

Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesinin kararı üzerine 20 Mart 1951 tarihinde düzenlenen Kosova Özerk Bölgesi Ulusal Kurumunun üçüncü oturumunda Türk halkının anadilinde öğretim yapabilmeleri ve Türk okullarının açılması kararlaştırılmıştır. 20 Mart 1951 tarihinde alınan Türkçe eğitim veren okulların açılmasına ilişkin karar, aynı yılın 1 Nisan gününden itibaren uygulanmaya konmuştur. Bu okullarda görev alacak öğretmenler Üsküp'te iki-üç aylık pedagoji kurslarından geçerek Türk çocuklarına Türkçe eğitim vermeye başlamışlardır. Türkçe eğitim veren okullar büyük ilgi görmüştür. Latin harfli Türkçe alfabe kitapları, Kosova Türk halkının İkinci Dünya Savaşından sonra resmî olarak kullandıkları ilk alfabe olmuştur. Böylece 1951 yılında Kosova Türklerinin yaşadıkları yerlerde (Prizren, Priştine, Mitroviça, Gilan, İpek, Vıçitırın, Mamuşa, Dobruçan'da) Türkçe eğitim başlatılmış, Türk kültürünü yaşatacak dernekler, bunlara bağlı edebiyat kolları ve tiyatrolar kurulmuş, daha geçlerde basın yayın kuruluşları yayın hayatına geçmiştir.

²⁰ Suat Engüllü ve Mustafa İsen, "Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7- Makedonya Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı", T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 301.

Yüksek öğretimde ise 1963/64 ders yılında Prizren’de Yüksek Pedagoji Okulunda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü²¹, 1963/1964 öğretim yılında “Dimitriye Tusoviç” Öğretmen Okulunda da Türkçe sınıf açılmıştır. Bu öğretmen okulundan beş nesilde 100 kadar ilköğretmeni yetişmiştir.²² Priştine Üniversitesinde Felsefe Fakültesi Şarkiyat Bölümünde ise 1973 yılından itibaren Türkçe dersleri verilmeye başlanmıştır.

Öte yandan 1953 yılında başlayan büyük göç 1960’lı yılların başlarına kadar sürmüştür. 1971 yılı nüfus sayımında, Türk nüfusu 12.244’e düşmüştür. 1965 yılında artan Arnavut milliyetçiliğini izleyen baskılar neticesinde 1966 yılında İpek’te, 1971-1981 yıllarında Nobırda, Bilaç, Yanova, Vıçitırn²³; ardında da Gilan ve Mitroviça gibi yerlerde Türkçe eğitim veren okullar tamamen kapatılmış, Türk öğrenci sayısında büyük bir azalma gözlenmiştir. Örneğin, 1965/66 ders yılında 3.188 olan Türk öğrenci sayısı 1969/70 ders yılında 2.532’ye düşmüş, Türkçe eğitimde yaklaşık %21’lik bir azalma kaydedilmiştir.²⁴

1974 Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Anayasası esas alınarak hazırlanan ve 28 Şubat 1974 yılında düzenlenen Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi’nin ilk anayasası, Kosova’da yaşayan Türklerin millî kimliğini, Türkçe dilinin resmîyetini yanı sıra her düzeyde Türkçe eğitim haklarını anayasal garanti altına almıştır. 1981 yılında düzenlenen nüfus sayımında Kosova’daki Türk nüfusu sayısında 2000 kişilik bir artış belirlenmiştir.

Artan koşul ve imkânlarla paralel olarak Mitroviça, Gilan ve Vıçitırn’da tekrar Türkçe eğitim veren okullar açılmıştır. 1987 yılından itibaren Türkçe ders kitaplarının yayımlanmasına geçilmiştir. 1980/81 öğretim yılında Prizren Yüksek Pedagoji Okulu çatısı altında anadili ve edebiyat derslerinin Türkçe verilmesiyle tekrar etkinliğe geçen Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümünde, 1985/86 öğretim yılından itibaren derslerin çoğu Türkçe yapılmaya başlanmıştır. Öte yandan 1988 yılında Filoloji Fakültesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kurulmuştur. Fakat 1994 yılında Yüksek Pedagoji Okulları Eğitim Fakültesine dahil edilince Prizren’deki Türkçe Sınıf Öğretmen-

²¹ Prizren’de açılan Yüksek Pedagoji Okulu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kosova Türklerine oynanan sinsî oyunlar neticesinde 1968 yılında Priştine’ye taşınmış, üç yıl sonra kapatılmıştır.

²² Salih Lika, “Kosova’da İlkokul ve Ortaokul Düzeyinde Türkçe Eğitim”, Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi, Prizren, sayı 2, s. 38.

²³ Vıçitırn’da daha bir yıl önce, 1969/1970 eğitim yılında, “21 Kasım” İlkokulunda yaklaşık 50 öğrenci Türkçe eğitim görmektedir. Bkz. TUNA, Mübera, “Vıçitırn Öğrencileriyle Baş başa”, Salı, 28 Nisan 1970 tarihli TAN Gazetesi, s. 25.

²⁴ Bkz. Suat Engüllü ve Mustafa İsen, a.g.e., s. 306.

liği Bölümü kapatılmıştır. Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümü Kosova savaşıdan sonra eğitimdeki Türkçe sınıf öğretmen kadrosu ihtiyacını gidermek için 2003/2004 öğretim yılından itibaren tekrar açılmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti dağılma noktasına gelmiştir. 2 Temmuz 1990 tarihinde Kosova Meclisinin onayladığı “Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin Bağımsızlık Deklarasyonu” ile Kosova'da gerilim had safhaya ulaşmıştır. Bunun üzerine Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti Meclisi 5 Temmuz 1990 tarihinde düzenlediği oturumda Kosova SÖB Meclisi ve Yürütme Konseyi'ni feshetmiş, bununla 1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası da yürürlükten kaldırılmıştır.²⁵ Miloşeviç, Arnavutçayla birlikte Türkçeyi de resmîyetten kaldırılmıştır. Öyle ki Kosova Türklüğünün milli varlığı açısından önem arz eden bu olay Kosova Türklerinin nüfusuna etki etmiş, 1991 sayımına göre Kosova Türklerinin sayısı 10.838'e düşmüştür.

19 Temmuz 1990 tarihinde Kosova Türk Demokratik Birliği adı altında siyasi olarak örgütlenen Kosova Türkleri, 1994 yılında Türk eğitimi ve öğretim görevlilerinin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla merkezi Prizren'de bulunan Kosova Türk Öğretmenler Derneğini kurmuşlardır. 1951-1999 yılları arasında Kosova'da cereyan eden siyasi sosyal dinamiklere paralel olarak yaşanan gelişmeler Türkçe eğitim gören öğrenci sayısına da yansımıştır. Resmî istatistik verileri bu yıllar içerisinde Kosova'da Türkçe eğitime kaydını yaptıran öğrenci sayısında düşüş yaşandığını gözler önüne sermiştir.

1999 yılında NATO müdahalesiyle Birleşmiş Milletler yönetiminin geçici idaresi altına geçen Kosova'da, eğitimde yapılan yeni yasal

²⁵ Bu kararı boykot etmek için kamu kuruluşlarındaki işlerinden istifa eden Kosovalı Arnavutlar, eğitim öğretim görülen resmî kurumlardan da ayrılmış, ev, camii, medrese ve değişik yapıların bodrum katlarında eğitim etkinliklerine devam etmişlerdir. Nüfus sayısı ancak 60 bini bulan azınlık durumundaki Kosova Türkleri ise, diğer azınlık toplulukları gibi Sırp yönetimine baş kaldıramamışlardır. Yükselen milliyetçilik akımlarında Türklere “Türkleşmiş Arnavutlar” gözüyle bakıldığı için Türklerin kendi milli çıkarları doğrultusunda mücadele etmelerine sebep olmuştur. 90'lı yılların başında Kosovalı Türkler iki seçenek ile karşı karşıya kalmışlardır: Ya baş kaldırmayacaklardı ya da Kosova'da hiç Türk kalmayacaktı. Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından gelen mesajlar, Kosovalı Türklerin baş kaldırmamaları, söz konusu genel grevi desteklememeleri, yani işlerini ve okullarını terk etmemeleri doğrultusunda olmuştur. Bu Kosova Türklerinin resmî eğitim yapılan eğitim kurumlarından ayrılmamalarına etki eden üçüncü ve çok önemli faktörlerden birisidir. Daha detaylı bilgi için bkz: Sibel Utku, “Kosovar Turks Fear Albanian Nationalism and Oppression”, Turkish Daily News”, Cilt I (43), 29 Haziran 1999 ve Erhan Türbedar, “Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri”, Hikmet İlmî Araştırma Dergisi, Gostivar, Sayı 11, Mayıs, 2008/1, s.62-64.

düzenlemeler bütün topluluklara ana okuldan üniversite düzeyine kadar anadilinde, dolayısıyla Türklere de Türkçe eğitim hakkı tanımıştır.

Kosova'nın beş şehir ve bir köyünde, toplam altı yerleşim yerinde 21 eğitim kurumunda Türk dilinde eğitim-öğretim gerçekleştirilmektedir.²⁶ Vıçitırın'da Türkçe eğitim kapanmıştır. 2009/2010 eğitim yılında Gilan'da Türkçe eğitime kaydını yaptıran öğrenci sayısı 1'e ve Dobruçan'da ise 5'e düşmüştür. Resmî verilere göre, 2011/12 eğitim yılında Kosova genelinde ilk okul ve lise düzeyinde Türkçe eğitim gören öğrenci sayısı toplam 3050'dir.

Kosova'da Türkçe eğitim gören toplam öğrenci sayısı 3153'tür. Ana okul düzeyinde 120, ilk okul seviyesinde 2173, liselerde 670 kadar öğrenci okumaktadır. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eğitim Fakültesi Türkçe Sınıf Öğretmenliği ve Matematik Enformatik Bölümünde 190 kadar Türk öğrencisi öğrenim görmektedirler. Kosova Türk gençleri 1990'lı yıllardan sonra, diğer Türk Cumhuriyetleri ve akraba topluluklarıyla birlikte *Büyük Öğrenci Projesi* çerçevesinde 900'ün üzerinde Kosovalı öğrenci Türkiye'nin değişik üniversitelerinde burslu olarak lisans, yüksek lisans ve doktora-uzmanlık çalışmalarını sürdürmektedirler.²⁷ Geri kalan kısmı Kosova ve diğer ülkelerde yüksek öğrenimlerine devam etmektedirler. 2002/2003 eğitim yılından itibaren Kosova'da eğitimde Bolonya sistemine göre düzenlenen reformlara geçilmiş, ilkökul eğitimi 5 yıl, ortaokul eğitimi 4 yıl, lise eğitimi 3/4 yıl şeklinde düzenlenmiştir.²⁸ 3 yıl lisans, 2 yıl yüksek lisans ve 3 yıl doktora eğitimi olmak üzere yüksek öğretim yeniden yapılandırılmıştır.²⁹

Günümüzde Kosova'da Türkçe eğitiminin karşılaştığı sorunların başında ders kitapları, Türkçe eğitime özgü yan literatürler, Türk edebiyatı klasikleri, Türk tarih, kültür, sanatına ait ek literatürler, tarih,

²⁶ Kosova'da bu eğitim kurumlarındaki eğitim dili günümüz Türkiye Türkçesidir.

²⁷ Kosova'daki ekonomik istikrarsızlık, istihdam yetersizliği ve resmî ortam dillerine yeteri derecede hâkim olamayan Türkiye mezunlarının Kosova'ya dönmek istemeyişi, dönemlerinden istihdam edilememelerinin başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Kimi branşlarda diploma denkliğinin Kosova'da yapılamaması, Kosova ile T.C. Eğitim Bakanlığı arasında iş birliği protokolünün hâlâ imzalanmaması, iki ülke arasında eğitim alanında resmî olarak çözülmesi gereken sorunların bürokratik engelleri devam etmektedir.

²⁸ Yeni eğitim sistemine göre Türkçe eğitim için Türk Dili Edebiyatı, Tarih, Müzik ve Resim derslerinin plan ve programları Kosova Eğitim Bilim ve Teknoloji Bakanlığı himayesinde, Türk uzmanları tarafından hazırlanması hakkı tanınmıştır. Fen bilimleri gibi ortak dersler ise Arnavutça hazırlanan plan ve programlardan tercüme edilerek uygulanmaktadır.

²⁹ 3 yıllık sıkıştırılmış-yoğunlaştırılmış lisans eğitim programının beklenen verimliliği ortaya koymaması üzerine, kimi fakültelerde yüksek öğretim 4 yıl lisans, 1 yıl yüksek lisans ve 3 yıl doktora olmak üzere yeniden düzenlenmiştir.

coğrafya ve fen bilimleri ile ilgili yan araç gereçler ve belirli branşlarda kalifiyeli öğretim kadrosu eksiklikleri oluşturmaktadır.³⁰

Son iki yıl içerisinde Türkiye ve Kosova Üniversitelerinden mezun olan Kosovalı gençler Türkçe eğitimde yerlerini almaya başlamış, kimi ders kitapları gün yüzünü gördüyse de Türkçe eğitimdeki sorunları hafifletmede yetersiz ve kısıtlı kalmıştır.³¹ Günümüzde Kosova’da lise düzeyinde yürütülen eğitimde bir iki kitap haricinde, ders kitaplarının çoğu hâlâ yayımlanmamıştır.

Kosova Eğitim Bakanlığı, uzun süredir yüzünden Türkçe ders kitaplarının yayımlanmamasını gerekçe olarak “bütçe yetersizliğini” ileri sürmektedir. Diğer yandan basılacak Türkçe ders kitap adedinin az oluşu, Eğitim Bakanlığının açtığı ihalelere özel basım evi ilgisini azaltmaktadır. Türkiye’den getirilen ders kitapları Kosova’daki ders müfredatına uymadığı için bu kitaplardan faydalanma imkânı da kısıtlı kalmaktadır.

Yine mevcut yasal düzenlemeler Kosova’daki tüm topluluklara yanı sıra Kosova Türk Toplumuna fen bilimleri hariç, sosyal bilimlerdeki ders müfredatının topluluğun kendi tarihi ve kültürel özelliklerine göre hazırlanması olanağını sunmaktadır. Türkçe dersi gibi, tarih, resim, müzik kitapları Türk diline, edebiyatına, tarihine ve kültürüne göre hazırlanmasında özgün çalışmalara önem verilmekte; matematik, fizik, kimya, coğrafya gibi ders kitaplarının ise tercüme edilmesi öngörülmektedir.

Eğitim Bakanlığının resmî istatistiklerine yansıyan verilere göre, son yıllarda Türkçe eğitime kaydını yaptıran öğrenci sayısında düşüş kaydedilmiştir. Türkçe dilinin resmî olarak kullanılmaması, Türkçe eğitimdeki sıkıntılar son yıllarda Kosova’daki Türkçe eğitimin nitelik açısından sürekli düşüş yaşamasına neden olmaktadır. Mevcut sorunlara kısa zamanda çözüm bulunmadığı takdirde Kosova’da Türkçe eğitim İpek, Mitroviça, Vıçitrın, Bilaç, Yanova’da olduğu gibi diğer yerlerde de kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

Milliyetçi dinamiklerin faal olduğu Balkanlarda Türkçe eğitimini yitirmiş bir Kosova Türk Toplumunun hızlı asimilasyonu kaçınılmazdır. Öyle ki Kosova’da milli bilinç, kültür ve ana dilin korunmasında eğitimin oynadığı rol büyüktür. Yüksek öğretimde altyapı yanı sıra akademik literatür eksikliği yaşanmakla birlikte, Prizren Eğitim Fakül-

³⁰ Ayhan Gonca, “Türk Öğretmenler: “Balkanlar’daki En Büyük Sorunumuz Eğitim”, <http://www.haberler.com/turk-ogretmenler-balkanlar-daki-en-buyuk-sorunumuz-haberi/>

Bkz. “Yeni Dönem” Gazetesi, sayı 384, www.prizrenliler.org

³¹ “Gündemden düşmeyen eğitim sorunları ivedi çözümler bekliyor”, Yeni Dönem Gazetesi, Prizren, sayı 344.

tesinde belirli dönemlerde Türkçe dilinde açılan yeni bölümlerde uzman kadro sıkıntısıyla karşı karşıya kalınmaktadır.

Kosova'da Türkçe eğitim görülen kimi sınıflarda çok sayıda altyapı ve pedagojik eksiklikler bulunmaktadır. Kadro atamaları sırasında, kalifiyeli ve gerekli donanımına sahip kadrolar yerine siyasi kriterler ön plana çıkmaktadır. Yeni çıkan ders kitaplarının nitelik ve metodolojik açısından gerekli yeterliliği içermediğine dair uzmanlar, öğretmenler, öğrenciler ve veliler tarafından da değişik tepkiler gelmektedir.

En son 2006 yılında Prizren'de düzenlenen *IV. Kosova Türk Eğitim Kurultayında* tespit edilen diğer önemli sorunlar ve öne çıkan kimi çözüm önerileri şunlar olmuştur:

- Kosova'da Türk eğitim ve öğretiminde kullanılacak ders kitaplarının tercüme edilerek değil de, Kosova'daki müfredata uygun Türkçe yazılması ve basılması, diğer ortak ders kitaplarının Türkçeye tercüme edilmesi;
- Öğrenci sayısının artırılması için çeşitli teşvik tedbirlerinin alınması,
- Kadro sorununun aşılabilmesi için yurt dışına doktora eğitime öğrenci gönderilmesi;
- Kosova Türk Eğitiminde kalitenin artırılması ve sorunların planlı bir şekilde çözülmesi için kısa, orta ve uzun vadeli Kosova'da Türkçe Eğitim stratejisinin hazırlanması;
- Kosova Eğitim Bakanlığında Türkçe eğitim masasının kurulması;
- Eğitimcilerin ve emekli öğretmenlerin maddi durumlarının düzeltilmesi;
- Türk toplumunun dağınık yerleşim yerlerinde yaşamaları nedeniyle mecburi ilk ve orta eğitim okullarında Kosova Eğitim Bakanlığı tarafından sınıfların açılmasında öğrenci sayısı sınırlandırmasının kaldırılması;
- Kosova ve Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Bakanlıkları arasında iş birliğini geliştirecek protokolün imzalanması;
- Türkçe eğitim yapılan okullarında Türklerin okul yönetimlerinde yer alması;
- Alfabe, öğretmen ve öğrenci elkitapları, Türk ve Dünya Edebiyatı klasikleri, sözlükler, tarih ve coğrafya atlasları, ansiklopediler, kimya, fizik, biyoloji dersine özgün araç gereçlerin Türkiye Cumhuriyetinden temin edilmesi;
- Öğretim kadrosunun bilgilerinin yenilenmesi ve gelişmeleri takip edebilmeleri için yurt dışı eğitim, seminer, konferans ve sempozyumlara katılımı;

- Türkçe eğitim görülen okullarındaki resmî yazılarda Türkçenin diğer dillerle eşit olarak kullanılması;
- Türkiye’de burslu üniversite eğitimi olanakları (Büyük Öğrenci Projesinin T.C. kurumları) ve Kosova yerel kurumları koordinasyonu ile yeniden gözden geçirilip devamının sağlanması;
- Asya’da “Ahmet Yesevi Üniversitesi” gibi Balkanlarda, merkezi Kosova-Prizren’de bir Türk Üniversitesinin kurulması için T.C. tarafından zeminin yaratılması ve girişimlerde bulunulması;
- Bir Türk Öğretmen Evinin oluşturulması;
- Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik birimlerinin kurulması için acil girişimlerde bulunulması;
- Çocuk yuvalarında Türkçe eğitim almaları ve bütün ilkokullarda ana sınıfların açılması için Prizren Belediyesi Meclisi tarafından gerekli kararın alınması ve bütçenin sağlanması;
- T.C. ve Kosova okulları arasında “Kardeş Okul” ve “Kardeş Aileler” uygulamasının geliştirilmesi.³²

Geçen yıl Kosova’da Türkçe Eğitim, İkinci Dünya savaşından sonraki devamlılığının 60. yıldönümünü kaydetmiştir. Yeni Kosova gerçeğinde sorunları devam eden Kosova Türklerinin milli kimliği ve dili, Türkçe eğitimdeki niteliğine, istihdamına, ülkenin yeni koşullarına ve dünya standartlarına adaptasyonuna bağlıdır. Kosova’daki mevcut imkân ve yasal düzenlemeler, burada bir Türk Üniversitesinin kurulmasına uygun fırsatlar sunmaktadır. Balkanlarda bir Türk Üniversitesinin kurulması, sadece Kosova’da Türk varlığı ve eğitimi açısından değil, komşu ülkeler ile oralardaki soydaş ve akraba toplulukları için dönüm noktasını oluşturacaktır. Yeniden yapılanan Kosova’da Türkçe eğitimine sunulacak maddi, manevi ve uzman desteği, bu ülkenin stratejik yapı taşlarından birini oluşturan Türk Toplumunun varlığını da önemli derecede etkileyecektir.

SONUÇ

Son bir yıl içerisinde Kosova’da Türkçe eğitimde kadro sorunu Prizren’de aşılmıştır. Fakat Kosova’da Türklerin yaşadığı diğer belediyelerde bu sorun hâlâ güncelliğini korumaktadır. Lise düzeyinde Türkçe eğitim-öğretim kitapları hâlâ basılmamıştır. Kosova’da özel

³² Cem Topsakal, “Kosova’da Türk Eğitim Kurultayları”. *BALTAM Türklük Bilgisi Dergisi*, Prizren, Mart-2007, sayı 6, s. 94-97.

eğitim sektöründe çok sayıda kolej hizmet sunmakta fakat, bu kolejlerde Türkçe eğitim yapılmamaktadır. Bütün dersler İngilizce dilinde yapılmakta, sadece seçmeli ders olarak Türk Dili ve Edebiyatı okutulmaktadır. İpek, Yanova, Bilaç, Vıçıtırın gibi yerlerde ana dili olarak Türkçe öğretilmesi sorunu hâlâ gündemdedir. Türkçe pedagojik araç gereçlerin eksikliği ve ortak bir eğitim stratejisi yoksunluğu görülmektedir. Eğitim sorunlarının çözümü için bireysel çıkışlar eğitim sorunlarının aşılmasında yetersiz kalmaktadır. Kosova ve Türkiye Milli Eğitim Bakanlıkları arasında iş birliği protokolünün hâlâ imzalanmaması, her iki ülke üniversite diplomalarının denkliğinin tanınmaması, Kosova ve Türkiye arasında süregelen eğitim sorunları arasında yerini korumaktadır. Ayrıca T.C. Milli Eğitim Bakanlığının düzenlediği hizmet içi eğitim kurs ve seminerlerinden Kosovalı Türk öğretmenleri faydalanamamaktadırlar.

Kosova’da Türkçe eğitiminde bu sorunlara kısa zamanda çözüm bulunmadığı takdirde, eğitim kalitesi ciddi bir düşüş tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yeniden yapılanmakta olan Kosova devletinde Türkçe eğitimdeki sorunların çözümü, çok uluslu ve çok kültürlü değerler üzerine inşa edilen Kosova devletinin stratejik yapı taşlarından birini oluşturan Türk toplumunun varlığını ve topluma entegrasyonunu önemli derecede etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- ENGÜLLÜ, S. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7. Makedonya*
- GÜÇLÜTÜRK, T. (2009). “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türklerin Sosyo-kültürel Durumları” *BALTAM Türklük Bilgisi*, Prizren.
- HAFIZ, N. “Eski Yugoslavya Bölgelerinde Türkçenin Öğretimi”, *BALTAM Türklük Bilgisi 4*, Prizren.
- HAFIZ, N. “Kosova’da Türkçe Öğretim”, *Yeni Dönem Gazetesi*, 111-114.
- HAFIZ, N. “Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kosova’da eğitim” *Yeni Dönem Gazetesi* 108,110.
- İSEN, M. (1997). *Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KORO, B. (1999–2000). “Kosova’da Türkçe eğitimin gelişimi 1”. *Sofra Kültür ve Sanat Dergisi* 1,4. Mamuşa.
- LİKA, S. “Kosova’da İlkokul ve Ortaokul Düzeyinde Türkçe Eğitim”, *Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi 2*, Prizren.
- RECEPOĞLU, A., S. (2000). “Prizrenli Suzi’nin 500. Yılı”, *Bildiriler, bilgiler, belgeler*, Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren.
- RECEPOĞLU, A., S. (2004). *Kosova’da Türkçe Veya Kimlik Mücadelesi*. Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren.

- RECEPOĞLU, A., S. (2005). *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları*. Özel yayın, Prizren.
- SİPAHİOĞLU, B. (2009). *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova*. Bay Yayınları, Prizren.
- SULÇEVŞİ, N. (2007). “Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Hakkında”, *4. Kosova Türkçe Eğitim Kurultayı Bildirileri Kitabı*, Kosova Türk Öğretmenler Derneği Kitap Yayınları, Prizren.
- TOPSAKAL, C. (2007). “Çalışmaları”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi (IV) I*.
- TOPSAKAL, C. (2007). “Kosova’da Türk Eğitim Kurultayları”, *BALTAM Türklük Bilgisi Dergisi 6*, Prizren.
- TÜRBEDAR, E. (2008). “Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri”, *HİKMET İlmî Araştırma Dergisi 11*, Gostivar.
- VIRMİÇA, R. (1999). *Kosova’da Osmanlı Mimari Eserleri I*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- VIRMİÇA, R. (2007). “Kosova Türk Eğitiminin 55. Yıldönümü-Kosova Türk Eğitim Kurultayı”, *Kosova Türk Öğretmenler Derneği Kitap Yayınları*, Prizren.
- YENİ DÖNEM Gazetesi Arşivi. 344, 384.

HALKBİLİMİ

ETHNOLOGY

HACI BEKTAŞ VELİ BATINÎ DÂİSİ DEĞİL

BİR ANADOLU TÜRK ERENİDİR

*Hayrettin İVGİN

Allah'ın bazı kişilere bağışladığı olağanüstü güç ve yeteneklere “*Keramet*” denir.

Kuran'da “*kerim*” kelimesi geçer ancak “*keramet*” kelimesi geçmez. Arapça “*karâma*” kelimesinden gelir. Bu da “verdikleri çok” anlamına gelen “*kerim*” kelimesinin köküdür.

İslâm inancına göre keramet, Allah'ın bu bağışına kavuşmuş olan eren ve ermişlere (evliyalara) verilmiştir. İslâm terminolojisinde peygamberlere verilmiş “*mucize*” gücünden farklıdır “*keramet*” gücü.

Hristiyan ve Yahudi inançlarında da bu dinlerin peygamberlerine *mucize* gücü verilmiştir. Peygamberlerin mucizeleri ile eren ve ermişlerin (evliyaların) kerametleri ancak Allah'ın izniyle olur. Bir peygamber için mucize nasıl bir hak ise, eren ve ermişler için de keramet bir haktır. Çünkü ermişlere verilmiş bu olağanüstü güçler, yani kerametler, o ermişin bağlı olduğu Peygamber için bir mucizedir, ama kendisi için ise keramettir. Keramet gösteren ermiş (eren) için bu gösterdiği olağanüstü güç, peygamberlerine olan sadakati ve bağlılığından kaynaklanmaktadır diye düşünülmektedir. Meselâ, Hacı Bektaş Veli arasına güvercin biçimine (güvercin donuna) girmiş. Bu ona verilmiş bir güç yani bir keramettir. Bu da onun Hz. Peygambere ne kadar bağlı olduğunun bir ifadesidir.

İslâm tasavvufunda (gizemciliğinde) bir çok ermişlere de atfedilen “*az ile çok kişiyi doyurmak*” veya “*az miktarda bir yiyeceği çoğaltmak*” bir keramettir. Meselâ; Hz. Peygamberin Miraca çıktığı gece, dönüşü sırasında Kırklar Meclisine kabul edildikten sonra bir üzüm tanesini ezerek kırk kişilik engür suyu çıkarıp dağıtması ve paylaşması da böyle bir keramettir, hattâ Hz. Peygamber için bu bir mucizedir. Yunus Emre de bir ermiş kabul edilir. Fakat Yunus Emre ermişliğini ve kendisine Allah tarafından verilmiş keramet gücünü bilmemektedir. Taptık Emre'nin dergâhından ayrıldıktan bir süre sonra bir grup dervişin toplanıp yaptıkları dualardan ve yakarışlardan

---

* Prof. Dr. Dünya Söz Akademisi Başkanı, Ankara

sonra önlerindeki az olan yiyeceğin çoğaldığını, bir kişinin doymasına yetmeyecek kadar az aştan, hepsinin karnının doyduğunu, hatta kendisinin de bu aştan karnının doyduğunu görünce hayret eder. Sebebini bu dervişlere sorar. Onlar da “*Yunus Emre adlı bir eren için Allah’a duada bulunduk ve aşımız bu sebeble çoğaldı.*” sözünü duyunca, kendisini ermişlik derecesine çıkaran şeyhi Taptuk Emre’nin rızası hilafına yanından ayrıldığına pişmanlık duyduğunu, bir çok rivayetlerde ve menkıbe anlatılarında görmekteyiz.

16. yüzyılda Vâsıl bin Ata ile Amr bin Ubeyd’in ortaya koyduğu akılcılık akımı olan Mûtezîle mensupları kerameti, boş inanç (hurafe) olarak görürler ve reddederler. Ama sır ve sırta inanan, duygu ve sezgiye dayanan bir inanç yolu olan gizemcilik (misticizm=tasavvufi düşünce=batınîlik) peygamberlerin ve velilerin gösterdikleri kerametlerin Allah’ın izniyle olduğunu söylerler ve kerametleri inancın bir parçası ve ögesi olarak görürler.

İslamiyette tasavvufi düşünce, Batı gizemciliği ve antik misticizm etkisiyle yüzyıllar içinde şekillenmiştir. Tabiki bu şekillenmede Yahudilerin harfçilik ve sayıcılıkla karışık (kabala) adı verilen içrek (yani batınî) ve gizemsel (mistik) evren ve yaratılış öğretisinin de İslâm tasavvuf düşüncesine etkileri olmuştur . Doğal olarak bu öğretilerle birlikte mitolojik öğelerin, mitik anlatıların, hatta masal ve hikâyelerin de gözle görülür biçimde bu düşüncenin gelişmesindeki etkileri inkâr edilemez. İslam tasavvuf düşüncesi; tarih içinde geliştiren çeşitli felsefi düşünceler ışığı altında yorumlanmaya, değiştirilmeye, gruplandırılmaya, çeşitlendirilmeye başlayınca; yüzlerce, hatta binlerce yol, tarik, mezhep, cemaat, gruplar ortaya çıkmıştır.

İlk mutasavvıflar, dinî hayatı içlerine kapanarak, bireysel olarak ve ruhsal yanlarıyla yaşamak isteyen sofilerdi. Bu sofiler “*vahdet-i vücud*” felsefesinden henüz habersizdiler. İstekleri sadece iyi bir Müslüman olarak, dünya işlerinden el-ayak çekip bütün günlerini, saatlerini, gecelerini dine ve din hayatına ayırmaktı.

Daha sonraları İslâm tasavvuf düşüncesi çok şekillendi. Tasavvuf genellikle bilgi anlamına gelir. Daha önce söylediğim gibi tarih içinde, evren ve insanın yaratılışına ilişkin mitolojik ve folklorik anlatılar; *Budizm, Manihaizm, Brahmanizm, Totemizm, Şamanizm, Hristiyanlık, Musevilik* gibi yüzlerce din ve inanışlardaki söylenceler, panteist felsefeyle *batınîlik* (içreklik) tasavvuf akımına *varlıkbirliği* (vah-

det-i vücûd) anlayışını getirmiştir. Böylece herkese, her gruba, her mezhebe göre yorumlanabilen batınlığın ön planda tutulmasına sebep olmuştur. Hattâ İslam tasavvufu bazı aşamalara ulaşmıştır. *İlmelyakin*, *Aynelyakin*, *Hakkelyakin* aşamaları dinin gerçek anlamlarına ulaşılabilen basamakları olarak görülmüştür. Hattâ mutasavvıfların, ehl-i sünnetten oldukları, ibadetlerini şeriata uygun yaptıklarını, dinin kural ve temellerini araştırarak İslamiyet'in gerçek amacına doğru yürüdüklerini, bu yolla tam ve gerçek bir imana kavuştuklarını iddia etmeye başlamışlardır.

Doğal olarak Batı gizemciliği ile Doğu tasavvufu arasında önemli ayrımlar ortaya çıkmış, dinler arasındaki, hatta her dinin mezhepleri ve yolları arasında çatışmalara, düşmanlıklara, kırgınlıklara sebep olmuş, parçalanmalar ve bölünmeler giderek artmıştır. En kötüsü; her dinin, her mezhebin, her yol ve topluluğun kendi inandıklarının doğru, diğerlerinin tamamen yanlış olduklarına ilişkin olan inanmaları ve iddialarıdır.

İslâm dünyasında, bu karmaşık inanç anlayışlarının ortaya çıkardığı çok farklılık yanında, sadece Türklere özgü gizemcilik anlayışları da var olmuştur. *Yesevîlik*, *Bektaşîlik*, *Bayramîlik*, *Melâmîlik* vb. tarikatlar Türklere özgüdür. Türklerin atalar kültürüne, alplik geleneklerine uygundur.

Hoca Ahmet Yesevî, Türkistan'da İslamiyet'i kendine güvenenlere sevdirenken, bunu Türkçe anlatmak yoluyla yapıyordu. Kur'an-ı Kerim'i, Hz. Peygamberin hadislerini anlatırken ve aktarırken, bunu Türkçe yazdığı ve adına "*hikmet*" denilen şiirleriyle yapıyordu. Türklere özgü tasavvuf anlayışı şudur: İslamiyet'e ait bütün ayetler, hadisler ve kurallar anlatılırken, Allah'a akılla ve ibadetle birlikte sezgi ve sevgiyle varılır. Türk tasavvufunun kısaca niteliği budur. Türklere İslamiyet'i öğreten sevdiren Ahmet Yesevî'dir. Ahmet Yesevî, Fâkrnâme'sinde 4 kapı 40 makam müfredat öğretisini sistemleşirdi. Müslüman olmanın yedi esasını ortaya koydu. İlk önce iyi Müslüman'da "*aşk*" olmalıdır, bu Müslümanlık "*samimiyetle*" yerine getirilmelidir. Üçüncüsü Müslümanlar *insan sevgisi* taşımalıdır. Dördüncüsü ise *hoşgörülü* olmalıdır. Müslümanlıkta *kadın-erkek ayrımı yoktur* esası onun öğretileri arasındadır. İyi bir Müslüman olmanın bir esası *da kendi hayatını elinin emeğiyle çalışarak* devam ettirmektir. İyi Müslümanlığın bir diğer esası da *bilim sahibi* olmaktır.

Müslüman olmayan azizlerin ve din adamlarının yaptıkları olağanüstü şeylere, Müslüman olmayanlar tarafından değer verilmez. Bunlara *sihir*, *kehanet*, *irhâsât*, *istidraç* denir ki bunları yapanlar kendilerine felâket getirirler, kötülöklere sebep olurlar düşüncesi vardır.

Bilindiği gibi, Kur'an ve hadislerin dış anlamlarının altında bir de iç anlamlarının bulunduğu ve bunların ancak yorumlarla anlaşılabilceğini ileri sürenlere “*Batınî*” denir. Her şeyin bir iç anlamının olduğunu söylemeye ve buna inanmaya “*Batınîlik*” denir. Arapça *Batınîyâ* olarak söylenir. Türkçe ise karşılığı “*içriklik*” diye ifade edilir. İslam terminolojisinde batınîlik bir fırka (parti) olarak adlandırılır: “*Batınî fırkası*”, “*Batınîlik grubu*”, “*Batınîler*” olarak sınıflandırılır. Batınîlik bir tasavvuf tarikatı olarak görülmez. Batı düşüncesi sisteminde buna “*izoterik düşünce*” denir. İzoterik (içrek=batınî); izoterizm (içreklik=batınîlik) terimleri İslam düşünce akımlarında kullanılır. 12. yüzyıldan bu yana tasavvufun ayrı olarak, temelde siyasi amaçlar güden bir düşünce akımı olarak gelişmeye başlamıştır. Genelde batınîler, Kur'an'ın ve hadislerin dış anlamını anladıklarını, bu sebeple bunların iç anlamlarıyla uğraşmak gerektiğini savunurlar. Meselâ; Kur'an'ı Kerim, namaz kılmanın amacının Allah'a yaklaşmak olduğu söylüyor, bu sebeple iç anlamını bilenlerin Allah'a yaklaşmış olduklarını, dolayısıyla namaz kılmakla yükümlü değildir diye yorumlarlar. Bu tarihsel süreç içinde ilk Batınî devlet Fatımîler olmuştur.

Batın, Arapça'da “*iç yan*” anlamına gelen “*batn*” kelimesidir. Allah'ın açıkça söyledikleri anlamına gelen “*zahir*” teriminin karşılığıdır. İslam tasavvufunun temel inancına göre, Allah sözü olan Kur'an'ın bir *dış* (zâhir), bir de iç (batın) anlamı vardır. İç anlam, Allah'ın herkese söylemek istemediği sırlardır. Bu sırlara belli bir eğitmeden geçenler ancak ulaşabilir.

Batınîler tarihsel süreç içinde çeşitli düşünce akımlarına girmişlerdir. 1. *Karmatiyye*, 2. *Sabiyye* (Yedi İmamcılar), 3. *İsmailiyye*, (Hz. Ali'nin torunlarından İsmaili yedinci imam kabul edenler), 4. *Nâsirîyye*, 5. *Mübarekiyye* (Yedinci imam olarak İsmail'in oğlu Muhammed'i kabul edenler), 6. *Bâbekiyye*, 7. *Hurremîyye* (Bâbek'in karısının sürdürdüğü yol), 9. *Tâlimîyye*, 10. *İbâhîyye* (Dini yasaklara aldırmayanlar).

Anadolu'da 13. yüzyılda Baba İlyas ve Baba İshak'ın, 14. yüzyılda Şeyh Bedrettin'in öncülüklerindeki ayaklanmalar batınî hareketlerdendir.

Hacı Bektaş Veli 1209 M.'de Horasan'da Nişabur'da doğmuş 1271 M'de Nevşehir-Hacıbektaş'ta Hakka yürümüş bir Anadolu Erebidir. Babası İbrahim Sani, annesi Hatme (Hatem) Hatun'dur. İkisi de Nişaburludur. İlk hocası Ahmet Yesevî'nin ardıllarından Lokman-ı Perende'dir. Asıl adı Seyyid Muhammed olan Hacı Bektaş Veli'ye 4 yaşından itibaren 7 yılı aşkın hocalık yapmıştır. Hacı Bektaş Veli'ye hocalık yapanlardan biri de Şems-i Tebrizî'dir. Seyyid Muhammed'e Hünkâr lâkabını, hocası Lokman-ı Perende vermiştir. Hacı Bektaş Veli'nin düşünce sisteminin oluşumu ve Ahmet Yesevîyle manevi ilgili, Lokman-ı Perende'nin dersleriyle gerçekleşmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin Hoca Ahmet Yesevî ile görüşmesi ve yanyana gelmesi zaten mümkün değildir. Çünkü Hoca Ahmet Yesevî 1166 yılında Hakk'a yürümüş, bu tarihten tam 43 yıl sonra Hacı Bektaş Veli doğmuştur. Hacı Bektaş'ın çocukluğu döneminde Horasan'da; Hasan Sabbah'ın Alamut Nizarî devleti ardılları, Nişabur'da İsmaililiğe meyilli Selçukluların hakimiyeti, Harzemşahların, Karahitaylıların, hattâ Batınî Fatımîlilerin bu bölgedeki etkileri, Moğolların baskıları iyiden iyiye bölgeyi karışık bir ortama sürüklemişti.

Bazı yazarlar ve araştırmacılar bu ortamdan dolayı Hacı Bektaş Veli'nin bir Batınî Daî'si olduğunu söyleyerek Anadolu'ya bu sebeple gönderildiği, Nizarî İsmailî öğretisini 10 yıldan fazla öğrendiği, Hasan Sabbah düşüncesi ile yetiştirildiği iddia edilmektedir. Öyle ki Hacı Bektaş Veli'nin Rum diyarına yani Anadolu'ya 30 yaşlarında genç bir batınî dervişi ve dâî'si olarak Şems-i Tebrizî ve Alamut İmamı III. Muhammed tarafından gönderildiği, hattâ Baba İlyas'a Horasan'dan yeni bilgiler ve buyrukluklar getirmiş olabileceği de iddialar arasındadır. Bu dâî kelimesinin davet eden anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

Böyle bir iddianın gerçeğe ilgisi bulunmamaktadır ve kaynaklara da ters düşmektedir. Gerçek olan şudur: Hacı Bektaş Velî bir Türktür, Hoca Ahmet Yesevî düşüncesi ile felsefesi ışığında yetiştirilmiştir. Arap İslamîyet'inden ve Arap kültüründen ayrı olarak gelişen Türklere özgü olan Türk gelenek ve göreneklerine dayalı, eski Türk inanç sistemlerini de (Şamanizm gibi) içinde barındıran, hattâ

diğer Hak dinlerinden de bazı kuralları benimseyen kendine özgü bir tarikat sistemini oluşturan bir Türk velisi ve erenidir. Bu nedenledir ki Anadolu'da yerleşik Türkmenler, Oğuzlar Hacı Bektaş Velî'yi hemen sevmiş ve benimsemişlerdir. Doğal olarak ilk Bektaşîler; Kalenderî, Haydarî, Yesevî tarikatı mensupları olmuştur.

Anadolu'ya geliş güzergâhı şöyle olmuştur. Nişabur'dan sonra Irak'ın Kürt kesimlerine geliyor. Kerbela ve Necef'te bulunuyor, sonra Mekke'ye geliyor, burada Beytullah çevresinde 3 yıl kalıyor. Hacı unvanını burada kazanıyor. Daha sonra Medine, Şam, Halep, Kilis, Ayıntab (Antep), Elbistan, Sivas, Kırşehir, Kayseri'de bulunuyor ve Sulucahöyük'e geliyor. Anadolu'ya geldiğinde 30 yaşlarında olduğu sanılıyor. Yanında kardeşi Menteş de vardı. Ama kardeşi Menteş, Kayseri'de şehit edildi.

Hacı olması sahihtir. Anadolu'ya geliş güzergâhı Velâyetnâme'de aynen böyle sıralanmaktadır.

Onun İsmailîlik, Babekîlik, Babailik, Haydarîlik, Cavidanîlik, Hurremîlik, Babîlik, Hurufîlik gibi Batınî hareketlerle hiçbir ilgisi yoktur.

Her ne kadar Hakka yürüyüşünden (1271) neredeyse 300 yıl sonra yazıldığı bilinen Velâyetnâme'de Hacı Bektaş Velî'ye isnat edilen kerametler, onun Batınî olduğunun bir kanıtı değildir gerçi Batınîler, kerametlerle inanışlarını pekiştirmeyi severler. Ancak Velâyetnâme neredeyse tamamen bir "*kerametler*" kitabı gibidir. Hacı Bektaş'a zahir ve batın felsefesini meleklar öğretmiş. Hacı Bektaş çölde kendisine saldıran aslanları taşa dönüştürmüş. Sulucakaracahöyük'e güvercin donunda gelmiş. Susam yaprağı üzerinde namaz kılmış. Yoldaşı Hızır'a bostancının yeni ektiği çekirdekten anında olgun kavun yedirmiş. Kızılırmak'ı seccadesi üstünden karşıya geçmiş. Çavdarı buğdaya çevirmiş. Boş yağ küpünü dolu hâle getirmiş. Nuret'in Caca Beyin maşrapasından su yerine kan akıtmış. Bazı danalara, anneleri inekleri emmesini tembihlemiş, danalar buna uymuş. Dağlardan kopan beş taşı tanık göstermiş. Kışın elma ağacından taze elma toplamış. Buğdayı taşa çevirmiş. Bir avuç undan bitmeyen hamur elde etmiş. Hırkasını yakmış ve onun küllerinden orman oluşmuş. Huy Ata Derviş'in ateşte yanmamasını sağlamış. Bir duvara binerek Seyyid Mahmut Hayranî'yi karşılamış. Ahi Evran-ı Velî'nin derilerini yılan-

lara dönüştürmüş. Ahi Evran-ı Velî'nin elindeki asayı ağaca çevirmiş. Kesilmiş kuzuları canlandırmış. Kendi cenazesini kendi yıkamış.

Buna benzer Velâyetnâme'de pek çok kerametler anlatılıyor. Bu menkıbelerin Hacı Bektaş Velî'nin bir Batınî dâîsi olduğunu göstermez.

Onun olduğu kabul edilen “*Kitabu'l Fevâid*”, “*Mâkâlât*”, “*Şerh-i Besmele*”, “*Şathiyye*”, *Mâkâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye*” adlı eserlerini incelediğimiz zaman hiçbir zaman onun Batınî bir kişi olduğuna hükmedemezsiniz.

Sonuç olarak Hacı Bektaş Veli bir Anadolu Türk erenidir. Hiçbir tarikatla sürekli bir ilişkisi olmamıştır. Bütün öğretilerini kendisinin yolunda olanlara Türkçe nakletmeye ve öğretmeye çabalamıştır. Zaten kendisine inananların büyük ekserisi Anadolu Alevileri, Tahtacıları, Çepnileri, Türkmenleri, Abdalları vb. olmuşlardır. Nefesleri ve duaları Türkçe yazıp Türkçe okumuşlardır. Hacı Bektaş'ın Hakk'a yürüyüşünden sonra Bektaşîlik daha da sevilmeye başlamış ve Balım Sultan'dan sonra bir Bektaşîlik kurumsallaşması ortaya çıkmıştır. Bektaşîlik; dönemler içinde padişahların, sadrazamların, yöneticilerin yanında her zaman sevgi ve saygısını korumuştur. Osmanlı ordusu uzun yıllar Bektaşî gelenek ve görenekleriyle içiçe olmuştur. Ordunun zaferden zafere koşmasının altında Bektaşîlik düşüncesinin ve ilkelelerinin katkısı hiçbir zaman inkâr edilemez. Hacı Bektaş'ın “*Benim kabem insandır*”, “*Ara bul*”, “*İncinsen de incitme*”, “*Kadınlarınızı okutunuz*”, “*Ne ararsan kendinde ara*”, “*İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır*”, “*Eline, beline, diline hâkim ol*”, “*Hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız*”, “*Karanlık düşüncelere ışık tutanlara ne mutlu*” gibi onun onlarca düsturu ve ilkeleri her dönemin en ileri evrensel düşünceleridir.

KAYNAKLAR

-HANÇERLİOĞLU, Orhan (1984), *İslâm İnançları Sözlüğü/İslâm Deyim, Terim ve Akımlarını da Kapsar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 776 s.

-Öz, Gülağ (2010), *Anadolu Erenleri*, 3. Baskı (Editör: Hayrettin İvgin), Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı Yayını; 6, Ankara, 63-87 s.

-TATAR, S. Recep (2013), *Hacı Bektaş-ı Veli'nin Kerametleri*, Su Yayınevi, İstanbul, 152 s.

-*Hacı Bektaş* (bty), Dede Garkın Ocağı Eğitim Kültür ve Araştırma Derneği-Kültür ve Turizm Bakanlığı (Sunuş :Nabi Avcı-Ön Söz: Prof. Dr. Mehmet Görmez-Makale: Hamza Aksüt-Velâyetnâme: Hamiye Duran), Ankara, 456 s.

-*Hacı Bektaş-i Veli Makaanât ve Müslümanlık*, (Hazırlayan: Mehmet Yaman), Gülbay Yayıncılık, İstanbul, 146 s.+ Makâlât Tıpkı Basım.

-YILDIZ, Prof. Dr. Harun, (2016), *Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Velî*, Çizgi Kitabevi: 648, Konya 200 s.

-GENER, Cihangir (2007), *Ezoterik-Batınî Doktrinler Tarihi*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 424 s.

-ERÖZ, Prof. Dr. Mehmet (1990), *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yayını: 1234, Ankara, 440 s.

-*Hacı Bektaş-ı Velî* (2021), (Hazırlayan: Hakan Sarı-Yusuf Koşar), İhlamur Yayınları: 6, Ankara, 432 s.

-*Vilâyetnâme, Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî* (1953), (Hz. Abdalbaki Gölpınarlı), İnkılap Yayınevi, 242 S. +Tıpkı Basım.

DERLEME
COMPILATION

PRİŞTİNE AĞZINDA KULLANILAN ADLAR

Enver BAKI*

Bir kişiyi, canlı ve cansız varlıkları kişioğlu her zaman adlarla belirtmiştir. Kişioğlu dünya kurulu her varlığa ve her kişiye ad vermiştir. Özellikle kişioğluna, çok yörelerde geleneğe göre “Ad takma törenleri” düzenlenir. Yeni doğan çocuğa ad takma törenleri öncesi ailede gereken hazırlıklar yapılır. Dünyanın birçok yörelerinde olduğu gibi, Kosova’nın, Kosova başkenti Priştine’de ve birçok kasaba ve köylerinde, son zamanlarda bu “Ad Takma Törenleri” seyrekleşmeye başlamışsa da Kosova’nın birçok köy ve kasabalarında bu törenler gün bugün geleneğini sürdürmektedir.

Söz gelimi Priştine’de yeni doğan çocuğa adanmış “Ad Takma Töreni” ana baba be yaşlı nine ve dedenin anlaşmasıyla çocuğa önceden ad belirlenip kesinleştirilir. “Ad Takma Töreninin” düzenleneceği gün belirlenir. “Ad Takma Törenine” çocuğun adını takacak kadın hoca hanımefendi, ailedeki kaynana, teyze ve halalar, en yakın aile akrabaları, en yakın komşu kadınları çağırılır.

Küçüğe hoca hanımefendinin dualarıyla ad takılır. Ev sahibinin konuklar için hazırlamış olduğu yemekler tabaklarda konuklara dağıtılır. “Ad Takma Törenleri” seremonisi tamamlandıktan sonra törene davet edilen kasabanın ya da köyün en güzel sesi olan iki kadın şarkıcı türkü söylerler, düğün havası, şenlikler başlar.

Türküleri, şarkıları, kadınların oynadıkları oyunlar eşlik eder. Türkü hora oyunun sonunda da küçüğe aile hediyesi ad takan hoca hanımefendiye verilir. Çoğu ad verme töreni bu biçimde tamamlanır. Bu geleneğin birçok yerlerde unutulduğunu belirtirken Kosova’nın birçok köy ve kasabalarının bazılarında, nadir olsa da, bu geleneğin sürdüğünü belirtmek gerekir.

Biz de folklorumuzun bir meraklısı olarak Priştine ağızında kullanılan adları bir derleyici olarak derlemeye giriştik. Ne kadar başarılı olduğumu bilmiyorum, ama amatör bir derleyici olarak, folklorumuza bir parça katkımızı sunmuşsak ne mutlu bize. Priştine ağızıyla kullanılan adları derlemeye çalıştık. Şunu da belirtmek isterdik ki adların derlenmesi için Priştine belediye meclisi kütür dairesinin eski ve yeni defterlerinden, Priştine “Meto Bajraktari” ve “Elena Gjika” okulunun eski ve yeni gündemlerindeki kaydedilen adların derlenmesinden, “Gerçek” derneği ve Priştine K.D.T.P. şubesi üyeler listelerinde yer alan adlarından yararlanıp bu çalışma elde edilmiştir.

---

*Gazeteci, yazar, Priştine.

Priştine ağzından söz edilince bu dilin kimi özelliklerine işaret etmek zorundayım. Örneğin Priştine söylenişinde h-seslisi çok yumuşak söylendiğinden çoğu kez hiç hissedilmez, çoğu kez de yokmuş gibi sayılabilir. Oysa yazılışta ise normal olarak yazılır, örneğin: Abdul(l)a(h), Sadul(l)a(h). Kimi sözlerin söylenişinde ğ-seslisi, g-harfine dönüşür Ağaç- Ağaç, Ağa-Aga, Öğretmen-Öğretmen yazılır. Amacımız söz bilimden söz etmekten değil, ama iki-üç örnekle bu özelliklere işaret etmektir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki bir sözcükte aynı sesli yan yana geldiğinde, biri düşer biri de normal olarak kalır, örneğin: Okul(l)ar, Sadul(l)a(h), İz(z)edin, Saf(f)et adlarında olduğu gibi Z, L ve F harfleri söylenişte işitilmez, yazıda ise normal olarak yazılır.

ERKEK ADLARI

1-A HARFİ

1. Abas
2. Abdi
3. Abdur(r)a(h)man
4. Abduş
5. Abdül(l)a(h)
6. Abdül(h)amit
7. Abdülalim
8. Abdülaziz
9. Abdülbaki
10. Abdülbeçir
11. Abdülbekir
12. Abdülgani
13. Abdülmecit
14. Abdülmümin
15. Abdülkadir
16. Abdülkerim
17. Abdülreşit
18. Abdülva(h)ab
19. Abdür(r)a(h)im
20. Abedin
21. Abid
22. Açıf (Akif)
23. Adem
24. Adil
25. Adnan
26. Ahmet

27. Ala(h)edin
28. Alaudin
29. Alemdar
30. Algas
31. Ali
32. Ali(h)aydar
33. Aliriza
34. Alişan
35. Alp
36. Amar
37. Amir
38. Arif
39. Arslan
40. Asad
41. Asaf
42. Asım
43. Asim
44. Aslan
45. Atıf
46. Atuf
47. Avni
48. Aydın
49. Azem
50. Aziz

2-B HARFİ

51. Ba(h)ri
52. Ba(h)tiyar
53. Baki
54. Bayram
55. Bedretin
56. Be(h)aeddin
57. Be(h)aedin
58. Be(h)cet
59. Beçir (Bekir)
60. Bedredin
61. Bedri
62. Berat
63. Berk
64. Berkan(t)
65. Bur(h)an

3-C HARFİ

66. Cabir
67. Cafer
68. Can
69. Cavit
70. Celal
71. Cemal
72. Cemil
73. Cengiz
74. Cevat
75. Cevdet
76. Cümşit

4-Ç HARFİ

77. Çamil (Kamil)
78. Çazim (Kazim)
79. Çavuş
80. Çerim (Kerim)

5-D HARFİ

81. Daut
82. Davud
83. Demir
84. Destan
85. Deniz
86. Diñer
87. Dilaver
88. Donat
89. Durmuş
90. Dursun

6-E HARFİ

91. Ebubeçir (Ebubekir)
92. Edi
93. Edim
94. Edip
95. Edis
96. Elez
97. Emin
98. Emir
99. Enes
100. Engin

101. Engin
102. Enis
103. Ensar
104. Enver
105. Erdin
106. Erdinç
107. Erhan
108. Esat
109. Eset
110. Eşref
111. Eset

7-F HARFİ

112. Fa(h)redin
113. Fadıl
114. Fadil
115. Faik
116. Fati(h)
117. Fer(h)ad
118. Fer(h)at
119. Ferit
120. Feti(h)
121. Feyzulla(h)
122. Fikret

8-Ğ YOK

9-G HARFİ

123. Gafur
124. Gani
125. Galip
126. Gafur
127. Güven
128. Güner

10-H HARFİ

129. Habib
130. Hakı
131. Halil
132. Halit
133. Hamdi
134. Hamit

135. Hamza
136. Harun
137. Hasan
138. Hasım
139. Hasin
140. Haşim
141. Hayredin
142. Hayrul(l)a(h)
143. Hürşit
144. Hüsamedin
145. Hüsni

11-İ YOK

12-İ HARFİ

146. İ(h)san
147. İbra(h)im
148. İdris(z)
149. İl(h)am
150. İliyas(z)
151. İrfan
152. İsa
153. İsak
154. İslam
155. İsma(i)l
156. İsmet
157. İz(z)edin
158. İz(z)et

11-J YOK

14-K HARFİ

159. Ka(h)raman
160. Kadir (Kadir)
161. Kamber
162. Kamil (Çamil)
163. Kerim

15-L HARFİ

164. Latif
165. Levent
166. Lütfi

167. Lütful(l)a(h)

16-M HARFİ

168. Ma(h)mut
169. Maliç (Malik)
170. Me(h)di
171. Me(h)din
172. Me(h)medali
173. Me(h)met
174. Mecit
175. Mefail
176. Men(n)an
177. Mensur
178. Mete
179. Mesut
180. Mesut
181. Milaim
182. Milazim
183. Mirsad
184. Mit(h)at
185. Mu(h)amet
186. Mu(h)arrem
187. Mu(h)edin
188. Mu(h)sin
189. Muamer
190. Mumin
191. Murat
192. Musa
193. Musli
194. Mustafa
195. Mücait
196. Mümin
197. Münir
198. Mürsel
199. Müzafer

17-N HARFİ

200. Na(h)id
201. Naim
202. Nail
203. Nasit
204. Namık

205. Nasar (Nazhar)
206. Nasıf
207. Nasır
208. Naşit
209. Nazım (Nazim)
210. Nazif
211. Nazmi
212. Nebil
213. Necat
214. Necdet
215. Necip
216. Nedim
217. Neşat
218. Nevzat
219. Ni(h)at
220. Nimetul(l)a(h)
221. Niyaz
222. Niyazi
223. Nuredin
224. Nusret

18-O HARFİ

225. Okan
226. Oktay
227. Onat
228. Or(h)an
229. Osman

19-Ö HARFİ

230. Ömer (Ümer)
231. Özbeyin

20-P HARFİ

232. Pertef

21-R HARFİ

233. Rabit
234. Ragip
235. Rahim
236. Ra(h)man

237. Raif
238. Ramadan
239. Ramiz
240. Rasim
241. Raşit
242. Recep
243. Refik
244. Refik
245. Remzi
246. Resul
247. Reşat
248. Reşit
249. Reuf (Rauf)
250. Rezak
251. Ridvan
252. Rifat
253. Riza
254. Riza(h)
255. Rustem
256. Rüşdi
257. Rüşti

22-S HARFİ

258. Sabit
259. Sadık
260. Sabri
261. Sadri
262. Saf(f)et
263. Sait
264. Sakip
265. Sali(h)
266. Samedin
267. Sami
268. Sead
269. Sedad(t)
270. Seit
271. Sela(h)udin
272. Selam
273. Selatin
274. Selim
275. Selman
276. Semi(h)

277. Suad
278. Süleyman

23-Ş HARFİ

279. Şaban
280. Şabi
281. Şakir
282. Şasivar
283. Şayip (Şuayip)
284. Şefki
285. Şemsettin
286. Şenol
287. Şerafedin
288. Şücri (Şükrü)

24-T HARFİ

289. Ta(h)sin
290. Tafil
291. Talat
292. Taner
293. Tarık
294. Tayir (Tahir)
295. Tefik (Teufik)
296. Teoman

25-U HARFİ

297. Ufuk

26-Ü HARFİ

298. Üzeir
299. Ümer (Ömer)

27-V HARFİ

300. Varis
301. Ve(h)bi
302. Vedat
303. Vehab
304. Vesaf
305. Vicdan
306. Vildan

28-Y HARFİ

307. Yakup
308. Yamin
309. Yaver
310. Yaşar
311. Yonus
312. Yunus

29-Z HARFİ

313. Zafer
314. Zaim
315. Zeçiriya (Zekiriya)
316. Ziyadin
317. Zü(h)di
318. Züdi
319. Zülfiçar (Zülfikar)
320. Zümber

KADIN ADLARI**1-A HARFİ**

1. Abide
2. Adalet
3. Adile
4. Advıye
5. Afet
6. Agnesa
7. Aliye
8. Altın
9. Arife
10. Atifet
11. Atiye
12. Atiye
13. Ayla
14. Aylin
15. Aynur
16. Ayşe
17. Azemin
18. Azize
19. Azra

2-B HARFİ

20. Ba(h)ar
21. Ba(h)riye
22. Ba(h)tiye
23. Badem
24. Bediya
25. Bedriye
26. Be(h)iyeye
27. Belcüzar (Belgüzar)
28. Belkiz
29. Belma
30. Besire
31. Betül
32. Beyaze
33. Beyce
34. Birgün

3-C HARFİ

35. Canan
36. Celile
37. Cemile
38. Cen(n)et
39. Ceva(h)ire
40. Cevriye
41. Ceylan
42. Cülbahar
43. Cülferi (Gülferi)
44. Cülizar (Gülizar)
45. Cülsüm (Gülsüm)
46. Cüzade (Güzade)
47. Cüzide (Güzide)

4-Ç HARFİ

48. Çamile (Kamile)
49. Çefser (Kefser)
50. Çibriye (Kibriye)

5-D HARFİ

51. Didar
52. Dilara
53. Dilaver
54. Dilek

55. Duka
56. Duygu

6-E HARFİ

57. Edibe
58. Ebru
59. Eda
60. Elif
61. Elmas
62. Emel
63. Emine
64. Emsal
65. Ergina
66. Esin
67. Esmâ

7-F

68. Fa(h)riye
69. Fadile
70. Fe(h)ime
71. Fe(h)miye
72. Feride
73. Feri(h)a
74. Fikriye
75. Filiz
76. Firdes (Firdevs)
77. Fitnet
78. Feti(h)e
79. Feti(h)ye
80. Fevziye

8-G HARFİ

81. Ganimet
82. Gönül
83. Gülbahar
84. Gülizar
85. Gülsüm
86. Gülşen
87. Güneş
88. Günay
89. Güzide

9-Ğ – YOK

10-H HARFİ

90. Habibe
91. Hacer
92. Hadiye
93. Hafize
94. Hamdiye
95. Hasniye
96. Hatice
97. Hazbiye
98. Hidayet
99. Hülya
100. Hüriye
101. Hüsniye

11-I – YOK

12-İ HARFİ

102. İclal
103. İfet
104. İğbal (İkbal)
105. İsmet

13-J – YOK

14-K HARFİ

106. Kadriye
107. Kamile
108. Kefser
109. Kibriye
110. Kimet
111. Kumriye

15-L HARFİ

112. Lale
113. Latife
114. Leman
115. Letafet
116. Leyla
117. Lütfiye

16-M HARFİ

118. Ma(h)mudiye
119. Macide
120. Magbule (Makbule)
121. Maliçe (Malike)
122. Mamure
123. Mebrüçe
124. Medi(h)a
125. Meleç (Melek)
126. Meli(h)a
127. Melisa
128. Meliya
129. Mevlüde
130. Meyrem
131. Minet
132. Minire
133. Mirniye
134. Mukades
135. Mübecel
136. Müber(r)a
137. Müfer(r)a
138. Mük(er)r(em)
139. Mümüne
140. Mürvet
141. Müş(er)r(ef)
142. Müv(v)edet
143. Müzaçet (Müzaket)
144. Müzafer
145. Müzeyan

17-N HARFİ

146. Naciye
147. Nadire
148. Nafiye
149. Naide
150. Naile
151. Nalan
152. Naşide
153. Nayme
154. Nazime
155. Nazmiye
156. Neba(h)at

157. Nebile
158. Necla
159. Nedime
160. Nercivan
161. Neriman
162. Nermin
163. Nezaçet (Nezaket)
164. Nezafet
165. Nicari
166. Nida
167. Ni(h)al
168. Nimet
169. Nilüver
170. Nurcan
171. Nuriye
172. Nurşen
173. Nurten

18-O HARFİ

174. Ogün
175. Osmaniye
176. Oya
177. Oylum

19-Ö HARFİ

178. Özden
179. Özlem

20-P HARFİ

180. Pakize
181. Perihan
182. Pervin

21-R HARFİ

183. Rabiye
184. Raziye
185. Refika
186. Remziye
187. Resmiye
188. Reyhan

22-S HARFİ

189. Saba(h)at
190. Sabriye
191. Sadet
192. Sadiye
193. Safiye
194. Sakine
195. Sebi(h)a
196. Selvet
197. Semra
198. Senay
199. Seni(h)a
200. Seniya
201. Sevda
202. Sevdiye
203. Sevgi
204. Sevim
205. Sevil
206. Seyare
207. Sidika
208. Su
209. Suna
210. Sunay
211. Suzan
212. Süreda

23-Ş HARFİ

213. Şefika
214. Şefkiye
215. Şemsiye
216. Şenay
217. Şivezar
218. Şü(h)ret (Şöhret)
219. Şükran
220. Şükriye

24-T HARFİ

221. Tevide
222. Tuana
223. Tuba
224. Tuğçe
225. Tülay

226. Tülin

25-U – YOK

26-Ü HARFİ

227. Ülfet
228. Ülkiye
229. Ümi(h)an
230. Ümran

27-V HARFİ

231. Va(h)ide
232. Vezire
233. Vicdan
234. Vildan

28-Y HARFİ

235. Yakude
236. Yasemin
237. Yaver
238. Yıldız

29-Z HARFİ

239. Zarife
240. Ze(h)ra
241. Zekiye
242. Zeli(h)a
243. Zeynep
244. Ziba
245. Zübeyde
246. Zümrüt
247. Zürefa

BİLEŞİK ADLAR III

a) Erkekler

b) Kadınlar

a) Erkekler

1. Abdur-(r)ahman
2. Abdül-(h)amit

3. Abdül-alim
4. Abdül-aziz
5. Abdül-baki
6. Abdül-beçir
7. Abdül-bekir
8. Abdül-gani
9. Abdül-mecit
10. Abdü-lmümin
11. Abdül-kadir
12. Abdül-kerim
13. Abdül-reşit
14. Abdül-va(h)ab
15. Abdür-(r)a(h)im
16. Ali-hasan
17. Ali-haydar
18. Ali-rıza
19. Ali-şan
20. Ebu-beçir (Ebu-bekir)
21. İsmail-hakki
22. Me(h)med-ali

b) Kadınlar

1. Bel-güzar
2. Bir-sen
3. Cül-feri
4. Cüli-zar
5. Gül-bahar
6. Gül-şen
7. Güli-zar
8. Nur-şen

AYNI KÖKTEN ERKEK / KADIN ADLARI

1-A HARFİ

1. Ali – Aliye
2. Adil – Adile
3. Amir – Amire
4. Arif – Arife
5. Atıf – Atife
6. Azem – Azemin
7. Aziz –Azize

2-B HARFİ

8. Bedri – Bedriye
9. Bahri – Bahriye

3-C HARFİ

10. Celil – Celile
11. Cemil – Cemile
12. Cevat – Cevriye
13. Cevdet – Cevriye

4-Ç HARFİ

14. Çamil – Çamile

5-D-YOK

6-E HARFİ

15. Edip – Edibe
16. Emin – Emine

7-F HARFİ

17. Fadil – Fadile
18. Fahri – Fahriye
19. Ferit – Feride
20. Fe(h)im – Fe(h)miye
21. Feti(h) – Fetiye
22. Fevzi – Fevziye

8-G HARFİ

23. Gani – Ganimet

9-H HARFİ

24. Habib – Habibe
25. Halit – Halide
26. Hamdi – Hamdiye
27. Hamit – Hamide
28. Hayri – Hayriye
29. Hilmi – Hilmiye
30. Hüsni – Hüsniye

11-I - YOK

12-İ - YOK

13-J – YOK

14-K HARFİ

31. Kadri – Kadriye

15-L HARFİ

32. Lütfi – Lütfiye

16-M HARFİ

33. Ma(h)mut – Ma(h)mudiye
34. Maliç (Malik) – Maliçe (Malike)
35. Me(h)di – Me(h)diye
36. Mensur – Mensure
37. Mevlid – Mevlüde
38. Murat - Muradiye
39. Mümin – Mümine
40. Münir – Münire

17-N HARFİ

41. Nebil – Nebile
42. Nedim – Nedime
43. Nahit – Nahide
44. Nazım – Nazime
45. Nazmi – Nazmiye
46. Neyim – Neyime
47. Nuri – Nuriye

18-O – YOK**19-Ö – YOK****20-P – YOK****21-R HARFİ**

48. Raif – Raife
49. Ramiz – Ramize
50. Refik – Refike
51. Remzi – Remziye

22-S HARFİ

52. Sadri – Sadriye
53. Sabri – Sabriye
54. Sadi – Sadiye
55. Saim – Saime

23-Ş HARFİ

- 56. Şefik – Şefika
- 57. Şemsi – Şemsiye
- 58. Şefki – Şefkiye
- 59. Şükrü – Şükriye

24-T - YOK

25-U – YOK

26-Ü - YOK

27-V HARFİ

- 60. Vahid – Vahide
- 61. Vehbi – Vehbiye

28-Y - YOK

29-Z HARFİ

- 62. Zarif - Zarife

ETKİNLİKLER

EVENTS

**KOSOVALI ALTAY SUROY VE NİMETULLAH
HAFİZ'A BALKAN TÜRKOLJİSİ VE EDEBİYATINA
SUNDUKLARI KATKILARI NEDENİYLE
KİBATEK TARAFINDAN ÖDÜL VERİLDİ**

Aziz SERBEST*

Balkanlar, Avrasya Türk edebiyatlar Kurumu tarafından bu yıl 48. kez düzenlenen uluslararası edebiyat karşılaşması 16-19 Aralık'ta İzmir ve Aydın, Yeni Pazar'da yapıldı. KKTC'nin onur ülkesi olduğu edebiyat karşılaşması resmî açılışı Konak belediyesi Türkan Saylan Kültür Merkezi'nde geniş bir katılımıla gerçekleşti. KKTC İzmir Başkonsolosu Ayşen Volkan İnanıroğlu ve KİBATEK başkanı Dr. Mevlüt Kaplan'ın açılış konuşmalarının ardından bu yıl etkinliğe katılan on iki ülkenin katılımcıları tarafından tanıtım konuşmaları yapıldı.

İkinci gün toplantı açılışın yapıldığı salonda uluslararası KİBATEK ödül töreniyle başladı. Bu yıl dağıtılan ödüllerden ikisi Kosova'ya verildi. Balkan Türkoloji'si ve edebiyatına sunduğu aralıksız katkılar nedeniyle Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a verilmek üzere KKTC Başkonsolosu Ayşen Volkan İnanıroğlu tarafından Aziz Serbest'e sunuldu. N. Hafız'ın A. Serbest tarafından biyografisinin okunması ardından, KİBATEK onursal başkanı Feyyaz Sağlam Türkoloji dünyasına Kosova'dan yaptığı hizmetleri anlattı. Kosova'ya İkinci ödül Prizren'li şair, yazar, hukukçu Altay Suroy'a takdim edildi. Altay Suroy'un Kosova'dan Türkçeye şiir yoluyla yaptığı hizmet nedeniyle aldığı ödül Feyyaz Sağlam tarafından şairimizin kendisine sunuldu. Bu yıl Dr. Mehmet Yardımcı'da 60. bilim ve sanat yılı nedeniyle ödüle layık görüldü.

Toplantıda genç ve başarılı piyanist Esila Baysun mini bir konserle beğeni toplarken Kırgızistan'dan katılan Darika Adatovna Acar'ın yaptığı Kırgız dansları izleyenleri büyüledi.

Ödül töreninden sonra katılımcı ülkeler adına şiirlerin okunmasına geçildi. Dört gün boyunca on iki ülkeden Gülay Alçe (Kuzey Makedonya), Hasan Varadlı ve Fahri Kamberov (Bulgaristan), Vusale Gülmehmedov ve Terlan Evezgizi (Azerbaycan), Dr. Mustafa Ziya (Türkmeneli/İrak), Mahida Matniyazova (Türkmenistan), Batoul Gharrakhani (İran), Pınar Güdümçüoğlu (KKTC), Lidia Cherilucu (Romanya), Bayruzin Hayro Planjac ve Miyhad Kasap (Bosna-Hersek), Aziz Serbest ve Altay Suroy (Kosova), Dr. Mehmet Yardımcı (Türkiye) şiirleri okundu.

---

* Gazeteci, yazar, araştırmacı, İzmir

Üçüncü gün Aydın'ın şirin ilçesi Yeni Pazar gezisiyle başladı. Konuksever belediye başkanı Mehmet Yüsrân Erdem'in eşliğinde yapılan kültür, şiir şöleniyle süren ziyaretten sonra İzmir'e dönüldü.

Etkinliğin son günü Konak belediye başkanı Abdül Batur'u makamında ziyaretle başladı. Daha sonra Yaşar Üniversitesi'ne geçilerek Rektör Prof. Dr. Mehmet Cemali Dinçer'le bu türden uluslararası kültür etkinliklerinin daha ileri boyutlarda düzenlenmesi üzerinde görüşmeler yapıldı. Etkinlik üniversite konferans salonunda düzenlenen uluslararası bilimsel toplantıyla sürdü. Toplantıda şair, yazar ve Tan gazetesi mensubu Aziz Serbest'in Tan'ın 1969-1998 yılları arasında başarıyla sürdürdüğü kitap yayımlarının Kosova Türk edebiyatının gelişmesine sunduğu katkılar üzerinde örneklerle durarak yaptığı konuşma ilgi topladı. 48. Uluslararası edebiyat buluşması toplantılarının sponsorlarından Makedonya Göçmenler Derneği'nin düzenlediği yemekle sona erdi.

İSTANBUL'DA 60. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE FETTAH EFENDİ SEMPOZYUMU DÜZENLENDİ

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Merkezi Üsküp olan Balkan Çalışmaları Vakfı tarafından İstanbul'da Balkanların Vatan Şairi olarak bilinen Fettah Efendi'ye ithaf edilmiş "60. Ölüm Yıldönümünde Fettah Efendi Sempozyumu" düzenlendi. Sempozyum, Fettah Efendi Araştırmaları Merkezi, Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) ve Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi iş birliğiyle TYB İstanbul Şubesi'nde yapıldı.

Asıl adı Abdülfettah Rauf olan Üsküplü şair Fettah Efendi ile ilgili Türkiye'de ilk kez düzenlenen sempozyumun açılışında Balkan Çalışmaları Vakfı Başkanı Dr. Sevba Abdula, Fettah Efendi'nin önemli bir şahsiyet olduğuna değinerek, hayat hikayesi hakkında bilgi verdi. TYB İstanbul Şube Başkanı Mahmut Bıyıklı, Fettah Efendi'nin Türkiye'de yeterince tanınmadığını, sempozyumun da bu amaçla gerçekleştirildiğini söyledi. Bıyıklı, kültürler arası köprülerin daha çok kurulması hedefiyle bu minvalde programların düzenlenmesi gerektiği temennisinde bulunarak, programa katkı sunan herkese teşekkür etti.

Fettah Efendi'nin ailesinden Burhanettin İshak da programa konuk olarak, "Amcam kendi halkını ve Türk Müslüman halkını muhafaza etmek için hayatı pahasına mücadele etti. Kur'an'ın emirleri dışında hiçbir şeyi kabul etmeyeceğini belirtip, her türlü sonuca katlandı", ifadelerini kullandı.

Açılışta ayrıca İstanbul Medeniyet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Gülfettin Çelik bir konuşma yaptı. Açılış konuşmalarının ardından "Balkanlar'da Bir Vatan Şairi: Abdülfettah Rauf" başlıklı panelde konuşan Türkiye Yazarlar Birliği Onursal Başkanı Mehmet Doğan, Fettah Bey'in ve yaşadığı dönemin çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerektiğinin altını çizdi. Doğan, Fettah Efendi'nin Mehmet Akif Ersoy yolunda bir şair olduğuna dikkati çekerek, "Fettah Efendi o gün için de bugün için de gerçekten ciddi bir köprü vazifesi görebilir. Yani biz Fettah Efendi üzerinden tekrar Balkanlar'ı okuyabiliriz. Bunun üzerinden de Türkiye okuması yapılabilir. Bunun fayda sağlanabileceğini düşünüyorum" dedi. Panelde Prof. Dr. Bilal Kemikli de bir konuşma yaptı ve Fettah Efendi'nin şahsiyeti ile eserleri hakkında konuşmada bulundu.

---

* Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eş Başkanı, Kosova. Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi.
tanergucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@hotmail.com

Sempozyum kapsamında “Meddah Medresesi”, “Vardar”, “Üsküp”, İstanbul” ve “Hatif” oturumlar gerçekleştirilerek, çok sayıda bilim adamı Fettah Efendi üzerine sunumlar yaptılar. Oturumlarda “Abdulfettah Rauf’un Eserlerinde Vatan”, “Fettah Efendi Şiirlerinde Klasik Edebiyat Unsurları” ve “Abdulfettah Rauf’un Şiirlerinde İstanbul” konularının yanı sıra birçok başlık ele alındı.

Sempozyuma BALTAM Genel Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız, BALTAM Genel Müdürü Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız, BALTAM Araştırma Görevlisi, Yunus Emre Enstitüsü Okutmanı ve Kosova Türk Yazarlar Derneği Eş başkanı Dr. Taner Güçlütürk katıldılar. Sempozyumda Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve Prof. Dr. Tacida Zubçeviç Hafız, “Abdulfettah Rauf’un Eserleri Hakkında” ve Dr. Taner Güçlütürk de “Abdulfettah Rauf’un Eserlerinde Vatan” konularında tebliğ sundular.

SEMPOZYUMDAN BİRKAÇ GÖRÜNTÜ

Sempozyumda Prof. Dr. Zeki Gürel, Prof. Dr. Nimetullah ve Sevba Abdullah bildirimlerini sunarken

Dr. Taner Güçlütürk bildirisini sunarken

Dr. Taner Güçlütürk katılım belgesini alırken

Prof. Dr. Zeki Gürel, Prof. Dr. Nimetullah ve Prof. Dr. Tacida Hafız'a Sempozyumun katılım belgelerini sunarken.

ya) Türk Toplumunu ve Balkanların tarihinden notlar da verilen belgesel ayakta alkışlandı.

Bölgesel Kalkınma Bakanı Fikrim Damka, Balkanlarda Türk dilinin ve Türk varlığının öneminden konuşurken bu topraklarda Türkçe'nin yaşatılması ve korunması adına yapılan her eserin çok değerli olduğunu vurguladı. Bu eserleri yaratan ve yeni nesilleri yetiştiren hocaları kutlayan Bakan Damka, belgeseli destekleyenlere teşekkür etti.

T.C. Prizren Başkonsolosu Celal Doğan, Prizren'de Türkçenin yaşatılması konusunda önemine vurgu yaparken Nimetullah ve Tacida Hafız'ın hayatını ve çalışmalarını konu eden belgeselin Balkanların Türkçe hafızasını yeniden canlandırmak açısından önemine işaret etti.

Balkan Türkoloji Araştırmalar Merkezi-BALTAM Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Ayla Hafız Küçükusta, hayatlarını Türklük bilimine adanmış iki insanı olarak araştırmalarını büyük bir aşkla yapıp çok sayıda genç araştırmacının yetişmesine öncülük ettiklerini söyledi. 22 yıl önce kurulan BALTAM çalışmalarından da kısaca bilgi veren Küçükusta; bilimsel toplantılar, dergi ve kitaplar yayımladıklarını belirtti.

Belgesel yönetmeni İsmet Arasan, yaptığı film kendini anlattığı için içeriği hakkında konuşmak istemediğini söyledi. Filmin sonunda "Daha ne kadar çok şey öğreneceğiz kim bilir ve o zaman çok şaşacağız" cümlesini aktaran Arasan; el ele birlikte yaşamının sevgiden geçtiğini ifade etti.

Bir buçuk saat süren "Balkanların Türkçe Hafızası" belgesel filmi gösterimi ardından sahneye davet edilen Prof. Dr. Nimetullah Hafız ile Prof. Dr. Tacida Hafız'a çiçek hediyeler takdim edilirken, BAL-TAM tarafından İsmet Arasan ve Kosova-Prizrenliler Yardımlaşma Derneği Eski Başkanı Güler Aksu'ya Türklüğe ve Türkoloji'ye katkıları nedeniyle BALTAM ödülleri verildi. Teşekkür konuşmasında Prof. Dr. Nimetullah Hafız, yıllardır sürdürdükleri çalışmaların belgesel ile yansıtılması ve genç nesillere aktarılması gayesiyle belgeseli hazırlayanlara teşekkür etti.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kosova Prizrenliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği ve "Doğru Yol" Türk Kültür Sanat Derneği'nin katkıları ile hazırlanan "Balkanların Türkçe Hafızası" belgesel filmi ünlü yönetmen, yapımcı ve yazar İsmet Arasan'ın Balkanları anlatan dördüncü filmini oluşturuyor.

"Balkanların Türkçe Hafızası" belgesel filminde Balkanlardaki Türk dilinin kader yolculuğu, Kosova Prizren'de yaşayan uluslararası çapta tanınmış değerli Türkolog hocalarımız Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve Prof. Dr. Tacida Zubceviç Hafız'ın yaşam öyküleri odağında ele alındı. Hafız hocalarımızın hayatlarını, bilime, eğitime, kültüre,

Türk diline ve Türkoloji'ye hizmetlerini anlatan belgesel bütün gösterimlerde seyirci tarafından duygu seli içerisinde, büyük bir beğeniyle dakikalarca ayakta alkışlandı.

Filmde, Hafız'ların ömrü ve anıları ile bütünleşen Balkanlarda konuşulan Türk dilinin serüveni seyirciyi Prizren'e, Bosna'ya, Belgrad'a, Novi Pazar'a, bir zamanların Üsküp'üne, Saraybosna'ya ve Trebinje'deki ilk sevdalinkanın öyküsüne; Almanya, Türkiye, Karadağ ve Kazakistan'a götürüyor.

Hayatlarını Balkanlarda, gerilim topraklarında, artık bir azınlık dili ve kültürüne dönüşen Türk dilinin köklerini yaşatmaya ve korumaya adanmış Hafız Ailesinin hayatlarının anlatıldığı "Balkanların Türkçe Hafızası"nda Arasan, Kosova'ya merkeze alarak tüm Balkanları dolaşiyor. Hafız Ailesinin emeklerini anıtsal bir çaba olarak değerlendiren Arasan, bu filmde de kolay cevapların değil, doğru ve yeni soruların peşinden gitmeyi, yorumu seyirciye bırakmayı tercih etmiş.

"Balkanların Türkçe Hafızası" belgesel filmi Balkanlardaki Türk dilinin kader yolculuğuna, Kosova Prizren'de yaşayan iki Türk bilimci; Prof. Nimetullah Hafız ve Prof. Tacida Zubceviç Hafız'ın hayatı, sanatı, araştırma, çalışma ve eserleri üzerinden halklara ve dillerine, kültürel arayışlarına yeni bir bakış getirmeyi çabalyor. Filmin dünyası Kosova merkezli Balkan coğrafyasında dolaşiyor.

Hafız Ailesinin emekleri anıtsal bir çaba. Onlar bu gerilim topraklarında "Balkan Türkologlar Birliği"ni, "Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi"ni (BAL TAM) kurdular. Uluslararası Balkan Türkoloji birçok sempozyumlar düzenleyip, sayısız kitap, dergi ve makalelerle ufuklar açtılar. Ömürleri Türk dilinin köklerini koruma ve yaşatma çabasına dönüştü.

Osmanlılar daha 1353 yılından başlayarak Balkanlarda özellikle "Osmanlı Barışı" (Pax Ottomana) döneminde ve Tito Yugoslavya'sı da dünyada; çok kültürlü hayatın sırrı aranmıştı. Günümüzde Etnik milliyetçiliğin gürleştiği bu iklim ve coğrafyada, bir arada yaşama kültürü ve sinerji üzerine tekrar düşünmemiz gerekiyor mu?

Bağımsız sinemacı, yapımcı, yazar Arasan, Balkan kökenli güçlü bir gözlemci ve iyi bir anlatıcı. Ve bu topraklardaki dördüncü hikâyesini usulca anlatmaya devam ediyor. Film; arşivlerden ilk defa gün ışığına çıkan görüntüler ve seslerle bizi ortak derin köklere çağırıyor.

Filmin fragmanını Youtube sitesinden şu link üzerinden izleyebilirsiniz: <https://www.youtube.com/watch?v=H8wZ8bO8icU>

FİLMİN KÜNYESİ: Yönetmen, Yapımcı ve Yazar: İsmet ARASAN; Özgün Müzik: Erdal GÜNEY; Görüntü Yönetmeni: Berkant CURI & Taner AKÇİL & İlker AKÜLKER; Süre:52', HD, Renkli ve siyah-beyaz; İngilizce altyazı çevirmeni: Cemal UZUNOĞLU. Özgün

dil: Türkçe & Boşnakça & Arnavutça; Altyazı: İngilizce; Yapım Yılı: 2022

BELGESEL GALASINDAN BİRKAÇ FOTOGRAF

Prizren'de Belgesel galasında seyirciler

İnci Hoti Hanım Belgesel galasını açarken

Prizren'de T. C. Başkonsolosu Celal Doğan Belgesel Galasının açılış konuşmasını yaparken

İsmet Arasan “Balkanların Türkçe Hafızası” belgeseli hakkında bilgi sunarken

Dr. Ayla Hafız Küçükusta Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve Prof. Dr. Tacida Hafız'ın çalışmaları hakkında bilgi sunarken

**Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve Prof. Dr. Tacida Hafız
teşekkür konuşmasını yaparken**

**T. C. Başkonsolosu Celal Doğan ve KTDB Başkanı Fikrim Damka iki
Türkolog'a çiçek verirken**

Başkonsolosu Celal Doğan ve KTDB Başkanı Fikrim Damka Hafız çifti, yönetmeni İsmet Arasan, belgeselin gerçekleşmesi için değerli katkılarda bulunan Gülen Aksu Türker bir arada

Kosova KDTP Başkanı Fikrim Damka BAL-TAM ödülünü İsmet Arasan'a, teslim ederken.

**T. C. Başkonsolosu Celal Doğan Gülen Aksu Türker'e Hanım'a
BAL-TAM ödülünü sunarken**

**Başkonsolosu Celal Doğan ve KTDB Başkanı Fikrim Damka Hafız çifti,
yönetmeni İsmet Arasan, belgeselin gerçekleşmesi için değerli katkılarda
bulunan Gülen Aksu Türker bir arada**

Galvan sonunda hocaların öğrencileri, hocaları tebrik ederken

Galvan sonunda hocaların öğrencileri, hocaları tebrik ederken

Gala sonunda toplu fotoğraf çekilirken

Galanın sonunda toplu fotoğraf çekilirken

Türk Tabur Komutanı hocalara çalışmalarını kutlarken

Yunus Emre Enstitüsü Müdürü hocaların çalışmalarını kutlarken

YAYINLAR
PUBLICATION

CUMHURİYETİN İLK ATASÖZÜ VE DEYİM DERLEMECİSİ GÜMÜLCİNELİ M. ESAT İLERİ VE İKİ ESERİ

Nail TAN*

GİRİŞ

Türk kültüründe atasözleri; ayet ve hadislerden sonra en çok itibar edilen, bünyelerinde barındırdıkları nasihatlere genellikle uyulan, devlet idaresinde örfi hukuk kuralları gibi değerlendirilen çok önemli anonim edebî ürünlerdir. Bu yaklaşım, H.885/M.1480-81 tarihli Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu 3443 numaralı *Teshil* adı tıp kitabının sonundaki *Kitâb-ı Atalar* adlı yazarı bilinmeyen yazma eserin başındaki mukaddimede veciz ifadesini

bulmuştur:

*Atalar Sözü/uluların sözü,
Kur'an'a girmez illâ yanınca yiler/yılışür.*³³

Osmanlı döneminde yazma ve basma eserlerdeki atalar sözü, durûb-ı emsâl, darb-ı mesel, emsâl, mesel gibi terimler atasözü ve deyimleri birlikte ifade ediyordu. Sözlük düzeninde hazırlanan eserlerde sözlerin anlamları verilmemiş; bunun yerine anlama uygun veya sözün yer aldığı divan şairlerine ait beyitlere, seyrek olarak da nesir örneklerini sözün önüne veya altına yazma tercih edilmiştir. Liste sözlükçülüğünün yaşandığı bu dönemde, Tosyalı Mehmet Hâlis Efendi'nin 1819 tarihli *Turfetü'l Emsâl* adlı eserinde, Tosya halkından derlendiği belirtilen 76 atasözü ve deyim; ayet, hadis ve başka atasözlerinden yararlanılarak şerh ettiği görülmüştür ki, çok önemli bir edebî olaydır. Söz konusu yazma, yeni Türk alfabesine aktarılmış, incelemesiyle birlikte Prof. Dr. Mustafa Arslan tarafından yayımlanmıştır.³⁴

* Kültür ve Turizm Bakanlığı E HAGEM Genel Müdürü, halk bilimci.

³³ Veled Çelebi İzbudak (1936). *Atalar Sözü*. İstanbul, TDK Yayınları, s. 9.

³⁴ Mustafa Arslan (2019). *Hâlis Efendi: Turfetü'l-Emsâl/Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*. Ankara, Grafiker Yayınları.

19. yüzyılın ikinci yarısında Ahmed Vacid Efendi'nin 1858, Şinasi'nin 1863, 1870 ve 1885, Ahmed Vefik Paşa'nın 1871 ve 1882, Tekezade M. Said'in de 1895 yılında yayımlanan atalar sözü sözlüklerinde; yine anlamları verilmemiş, atasözü deyim karışık liste sözlükçülüğü geleneğine önemli ölçüde uyulmuş ancak halk ağzından derlemeler yapılarak (Ahmet Vefik Paşa gibi) söz sayısında önemli artış sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923 tarihinde kurulduğunda; Edirneli Ahmed Bâdi Efendi'nin 1874-75, Kırımlı Çelebioğlu Abdülhalim Hakkı'nın 1920, Ali Emiri Efendi'nin de 1923 yılında tamamladığı yazma atalar sözü sözlükleri dikkate alınarak on-on beş bin civarında bir atasözü ve deyim yazıya geçirilip unutulmaktan kurtarıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Sözlere anlam verilmemesini temel sebebinin altında; “Ârife tarif gerekmez. Ârif olan anlar.” atasözlerinin yattığı görüşü akla gelmektedir.

M. Esat İleri ve atasözü deyim derleme çalışmaları

Cumhuriyetin Arap alfabesinin kullanıldığı 1923-1928 yılları arasında Abdülahad Nuri, Haşim Veli ve Tahsin Ömer'in sayfa sayısı 80'in altındaki küçük atasözleri kitaplarının yanında, Gümülcineli Özbekoğullarından Esad imzasıyla yayımlanan iki sözlük, büyük önem kazanmaktadır. Bu sözlüklerin ilki deyimler, diğeri ise atasözleriyle ilgilidir. Sözlüklere geçmeden önce yazarı M. Esad (İleri) Bey'i kısaca tanıtalım.³⁵

1882 yılında Osmanlı toprağı Gümülcine'de doğdu. Babası Mehmed Hilmi Efendi'dir. Medrese ve idadiyi Gümülcine'de bitirdi. Balkan Savaşı'na katıldı. 1913 yılında İstanbul'a gelip devletten görev istedi. Aydın Sultanîsine öğretmen tayin olunca ailesiyle Aydın'a yerleşti. Aydın'da din dersleri öğretmenliği, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Şube Başkanlığı yaptı. 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilince Kuvayımilliye'ye katıldı. 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'ye Aydın mebusu olarak katıldı. 1923 genel seçimlerinde ise Menteşe Mebusu seçildi. İstiklal Savaşı'nda Millî Ordu Fahrî Müftülüğü yaptığı için İstiklal Madalyası aldı. 1927'de TBMM'deki görevi bitince İzmir'in Torbalı ilçesine yerleşip çiftçilikle geçimini sağladı.

³⁵ Esat İleri'nin ayrıntılı hayat hikâyesi için bk. Saliha Değirmencioğlu (2004). “Mehmet Esat İleri”, *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. Ankara, AKM Yayınları. V: 165.

Hakan Uzun (2011). “Esat Efendi (İleri)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (48). s. 869-892.

15 Nisan 1957 tarihinde Torbalı'da geçirdiği bir trafik kazası sonucu hayata veda etti.

M. Esad İleri'nin dinî ve edebî eserlerinden on üçü kitap olarak basılmıştır. Başlıcaları şunlardır: *Reşehât-ı Hikemiye* (1327/1911), *Cihad-ı Ekber* (İzmir 1330/1914), *Hilâl-ı Ahmer* (İzmir 1332/1916), *Düşündüklerim Dileklerim Emeklerim/Halk Şiirleri* (İki kitap, İstanbul 1339/1923), *Verin Zavallılara* (İzmir 1340/1924), *Türk Dilinde Kinâyât* (İzmir 1340/1924), *Türk Dilinde Darbimeseller* (İzmir 1341/1925, 2.bs. İzmir 1932, İstanbul 201; *Sözlerin Özü Atalar Sözü* adıyla 3.bs. İzmir 1947, 4.bs. İzmir 1954), *Bu Suyu Sen de Eğil* (İstanbul 1934), *Hadîs-i Şerîf Tercümesi* (İzmir 1945, 2.bs. İzmir 1947), *Rahmetli İmam-ı Birgivi* (İzmir 1954). 1954 yılında İzmir'de kendisinin kontrolünde basılan 4. baskının arka kapağında basılacak eserleri olarak şu kitapları yazılmıştır: *Rahmetli İmam Birgivi* (1954'te basıldı), *Nasihatler/Arı ve Bal Hakkında Âyetler*, *Unutmayın O Günleri Hazırladı Bu Günleri/Millî Mücadele'ye Dair*, *Dilimden Bir Çimdik*.

A. Türk Dilinde Kinâyât

Mehmet Esad İleri'nin Cumhuriyetin ilk yıllarında Arap alfabesiyle yayımladığı küçük atasözü, deyim sözlüklerinden ilki *Türk Dilinde Kinâyât* adını taşımaktadır: Memet Esat; *Türk Dilinde Kinâyât*, İzmir 1340/1924, Nâfiz Mustafa Mat., 26 s.

İç kapağında parasız dağıtıldığı belirtilen kitabın yeni Türk alfabesine aktarılmış hâli ve incelemesi iki akademisyen tarafından yayımlanmıştır.³⁶ Biz de bu yayından geniş ölçüde yararlandık. Kitabın takdim yazısında kısmen sadeleştirdiğimiz şu satırlar okunmaktadır (s.2):

“Dilime hizmet, canıma minnettir. Aziz vatanımın her köşesini gezdim. Yüce milletimin sözünü özünü, sazını dinledim. Pek çok şeyler işitip belledim. Topladığım ve yazdığım halk şiirlerini geçen yıl bastırıp gençliğe yadigâr eylemişim. Bu yıl da dilime hizmet ve gençliğe dayalı duygular yolunda şevk ve gayretle bu risaleyi bastırmaya cesaret ediyorum. Her dilde kullanılan ıstılâhât/terimler ve kinâyât hakkında sözlüklerde özel bölümler olduğu hâlde, dilime ait sözlüklerde buna tesadüf edemedim. Bundan dolayı bu risaleyi bastırmaya cesaret ettim. Her kuşun yuvası kendine göredir. Elimden gelen bu kadar. İyi niyetim, dilime olan aşk ve muhabbetim kusurumu örter.

³⁶ A. Yusuf Can Tıraş ve Halil İbrahim Ertürk (2017). “Gümülcineli Es'ad Efendi ve Türk Dilinde Kinâyât Eseri”, *Journal of Turkish Language and Literature* (3/2). s. 235-258.

*Benim dilim uludur, hikmetlerle doludur
Hizmet eden diline, Tanrı'nın has kuludur."*

Bu takdim, ön söz benzeri yazıdan sonra M. Esat Bey, kinâyât olarak vasıflandırdığı, her birinin mecazî anlamları bulunan halk ağzından derlediği 452 argo söz ve deyimini Arap alfabesine göre sıralamış, önlerine "kastedilen mana" şeklinde anlamını yazmıştır. Kinaye, edebiyatımızda bir edebî sanat olup bir sözü dış anlamından güzel, farklı şekilde kullanmayı ifade etmektedir.

Bu eserin önemi, Cumhuriyet döneminin ilk argo ve deyim sözlüğünün olması yanında; atasözü ve deyimlerin anlamları verilmeden karışık, liste hâlinde sıralandığı Osmanlı Atalar Sözü sözlükçülüğünden sonra deyimlere anlam verme girişiminin ilk adımı olmasından ileri gelmektedir. Kitapta deyimlere nasıl anlam verildiğini, orijinal sayfa numaralarına göre Tıraş-Ertürk okumasına dayalı olarak 25 örnekle göstermek istiyoruz:

- Ateş bahası: Gayet pahalı (s.3).*
Attığı taş yerine vardı: Meramına nail oldu (s.3).
Altından girdi, üstünden çıktı: Tamamen sarf etti, hiçbir şey bırakmadı (s.4).
Alnının damarı çatlamış: Hayâ perdesini kaldırmış (s.5).
Avucunu yala: Beyhude yere umma (s.5).
Ayağını yorganına göre uzatmak: İrada/gelire göre masraf etmek (s.5).
Ayak teri: Ayak ücreti (s.5).
Ez de suyunu iç: İşe yaramadı (s.6).
Eli daldan kaydı: Güveneceği yer kalmadı (s.6).
Eleğini boğazına geçirdi: Elinde bir şey bırakmadı (s.6).
El elde, baş başta: Ne kâr ne ziyan (s.7).
Öküzü bıçağın yanına götürür: İşi zora götürür (s.7).
Uyur yılanın kuyruğuna basar: Fitne ve fesat uyandırır (s.8).
İçine çakıl taşı kaçtı: Yüreğine tasa düştü (s.8).
İnce elekteneledi: Tetkik etti (s.8).
İpini sürüyor: Bela arıyor (s.8).
İncir çekirdeği dolduramaz: Pek az, ehemmiyetsiz (s.9).
Bizim kazanda kaynamaz: Bizim işimize gelmez (s.10).
Tekeden süt çıkarır: İmkânsız şeylere çare bulur (s.11).
Tükürsen yere düşmez: Son derece soğuk (s.12).
Denize su götürür: Zengine ikram eder (s.13).
Sağ kulağını sol eliyle gösterir: Ters âdem/insan (s.14).
Suyuna pirinç salınmaz: Güvenilmez (s.15).

Anka'dan bahseder: Olmayacak şeyden bahseder (s.16).

Kimi davuluna kimi kasnağına: Her biri bir çeşit söyler (s.20).

B. Türk Dilinde Atasözleri

Yazarın derleme ürünü ikinci kitabı atasözleriyle ilgili bir sözlüktür. İki adla beş defa basılmıştır. Esad; *Türk Dilinde Darb-ı Meseller*, İzmir 1341/1925, Ahenk Matbaası, 36 s. Arap alfabesiyle basılmış ve bu alfabeyle göre atasözlerinin sıralandığı kitapta 708 söz, anlamları verilmeden yer almıştır. Yazar kendini Mentеше Mebusu Gümülcineli Özbekoğullarından Esad olarak zikretmiştir. Kitabın diğer baskıları şunlardır:

Esad, *Türk Dilinde Darbı Meseller*, 2.bs. İzmir 1932, Sühulet Mat., 50 s.

İleri, M. Esat; *Sözlerin Özü Atalar Sözü*, 3.bs. İzmir 1947, Sühulet Mat., 54 s.

İleri, M. Esat; *Sözlerin Özü Atalar Sözü*, 4.bs. İzmir 1954, Teknik Kitap ve Mecmua Bsm., 54 s.

Esad (İleri); *Türk Dilinde Darb-ı Meseller*, bs.haz. Fatih Atak, İstanbul 2017, Erkam Yay. San. Tic. A.Ş., 141 s., Beyan Yayınları:711.

Kitabın başında mukaddime, ön söz yerine bir ithaf ve üç beyitlik bir açıklama bulunmaktadır:

“Gözümün nûru oğullarım Şükrî, Sâdık, Gâlib ve Nuri
Toplamışım babaların, dedelerin sözünü,
Darb-ı mesel diye şehûr sözlerinin özünü.
Bu sözlerle amel idün, budur sizden dileğim,
Ey vatanın kuzuları, ey benim göz bebeğim.
Güzel güzel huyunuzla babanıza şan virün,
Vatan için, millet için sevinerek can virün.”

Görülüyor ki, Esat Bey, sözleri yaşlı insanlardan derlemiş dört oğlundan da bu sözlerdeki öğütlere uymalarını istemiştir. Sözlerin çoğunun Gümülcine, Aydın ve İzmir civarından derlendiği, çok azının da Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa'nın atasözü sözlüklerinden alındığı söylenebilir.

Kitabın 2017 baskısında sözler hem Arap hem de yeni Türk alfabesiyle verilmiş, ancak sıralama Arap alfabesine göre yapılmıştır. Bu yeni baskıda bazı sözler müstehcen, uygunsuz bulunup çıkarılmış, söz sayısı 662'ye düşürülmüştür. İncelediğimiz 1954 baskısında ise söz sayısı 877'dir. Yani, Esat Bey, birinci baskıdan sonra yeni derle-

melerde söz sayısını artırmıştır. Diğer yandan yazarın son baskılarda ithaf cümlesini de şu şekilde değiştirdiği görülmektedir:

“Gözümün Bebeği Evladıma, Evladımın Evladına, Evladımın Evladının Evladına” (s.2).

Dördüncü baskıda atalar sözü kavramı altında atasözü ve deyimler yeni Türk alfabesine göre, anlamları verilmeden sıralanmıştır. Sözlerin içinde bazı dua ve beddualar da vardır. Deyimler sayıca azdır. Sözlükten örnek olarak 20 atasözü ve 5 deyim veriyoruz. Sayfa numaraları dördüncü baskıya aittir.

Atasözleri:

Allah kimseyi hekimle hâkime muhtaç etmesin (s.3).

Acul hiçbir işe recul olamaz (s.4).

Ana ata, önünden geçmek hata (s.6).

Ata binmeden ayaklarını sallama (s.7).

Ateş, kış gününün bahçesidir (s.8).

Bahil olan zelil yaşar (s.9).

Bir fena kırk iyiyi bozar (s.11).

Cumhura muhalefet kuvve-i hatadandır (s.13).

Dinler isen nasihat, herkes eder sana hürmet (s.15).

Eşini ağlatan gülmemiş (s.19).

Halkın dili, hakkın dilidir (s.22).

Her ziyan bir öğüttür (s.23).

İftira dağdan, taştan ağırdır (s.25).

İslanmışın, yağmurdan korkusu yoktur (s.27).

Kelamdan evvel selam gerek (s.29).

Kör kadı diyecek kadar doğru söz, işe yaramaz (s.31).

Meşveretsiz yapılan şeyden hayır gelmez (s.33).

Rençberin kedisi de dişi olmalıdır (s.37).

Sahibinin gözü, tarlaya gübredir (s.38).

Şiddetten ziyade mülâyemet iş görür (s.40).

Deyimler:

Ben derim bayram haftası, o anlar mangal tahtası (s.10).

Kızım sana söylüyorum, sen anla gelinim (s.31).

Oldu olacak, kırıldı nacak, daha ne olacak? (s.36).

Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu (s.44).

Yaza çıkardık danayı, beğenmez oldu anayı (s.45).

Birinci baskı ve dördüncü baskı karşılaştırıldığında, M. Esat Bey'in bazı sözleri çıkarıp daha fazlasını eklediği görülmektedir. Beyan Yayinevinin sözde eserin aslı gibi sunduğu 2017 baskısında ise

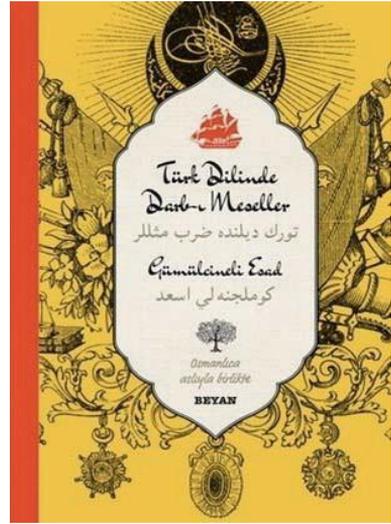
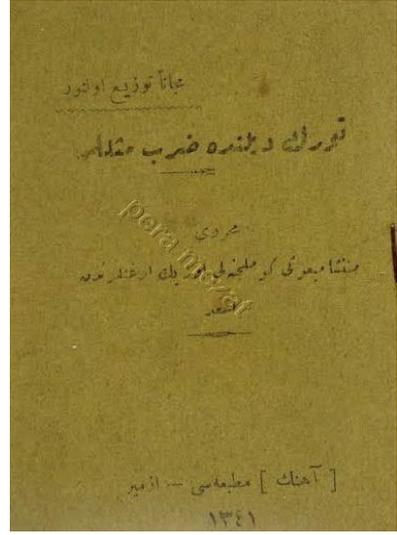
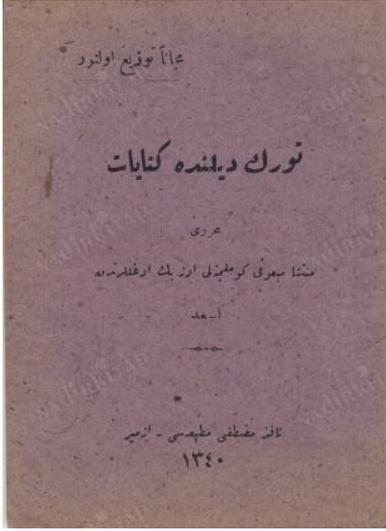
çok fazla söz çıkarılmıştır. Bu bakımdan, kitabın beş baskısının bir yüksek lisans tezi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alınıp hangi sözlerin, ne gibi sebeplerle çıkarılmış olabileceği konusunda değerlendirmeler yapılmasına ihtiyaç vardır.

Sonuç

Gümülcineli din bilgini ve edebiyatçı M. Esat İleri (4. baskının üzerinde Esat İleri), Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda çoğu halktan derlenmiş, ancak kaynak kişisi ve yöresi belirtilmemiş bine yakın atasözü ve deyim yazıya geçirip iki kitap hâlinde bastırarak unutulmaktan kurtarmış, böylece Türk kültürü, edebiyatı ve halk bilimine önemli bir hizmette bulunmuştur. *Türk Dilinde Kinâyât* kitabı, deyimlere anlam verme olayının başlangıcı olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, M. *Hâlis Efendi: Turfetü'l-Emsâl/Açıklamalı Ataözleri Sözlüğü*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- DEĞİRMENCİOĞLU, S. "Mehmet Esat İleri". *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*: V:165. Ankara: AKM Yayınları, 2004.
- İZBUDAK, V., Ç. *Atalar Sözü*. İstanbul: TDK Yayınları, 1936.
- TIRAŞ, Y., C. & ERTÜRK, H., İ. (2017). "Gümülcineli Es'ad Efendi ve Türk Dilinde Kinâyât Eseri". *Journal of Turkish Language and Literature* 3/2.
- UZUN, H. (2011). "Esat Efendi (İleri)". *Ankara Ü Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 48.

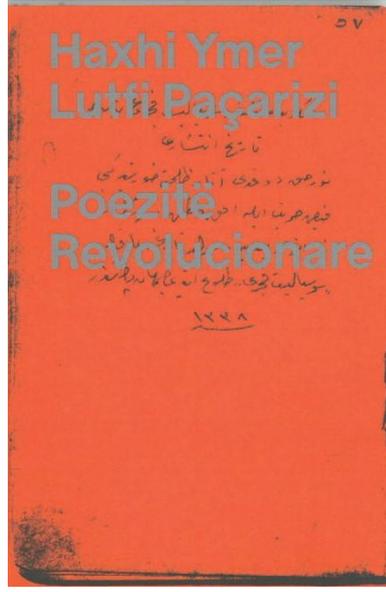
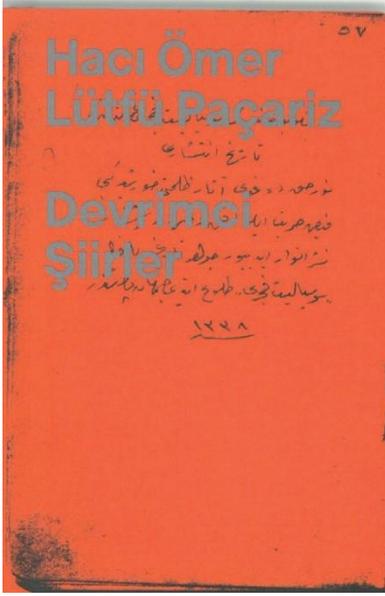

HACI ÖMER LÜTFÜ PAÇARİZ'İN DEVRİMCİ ŞİİRLERİ YAYIMLANDI

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Balkan ve Kosova Neoklasik Türk Divan Edebiyatının ad yapmış isimlerinden Hacı Ömer Lütfü Paçariz'in "Devrimci Şiirleri" yayımlandı. Başta BALTAM Kütüphanesinden elde edilen veriler ve diğer kaynaklardan faydalanılarak Sezgin Boynik ve Tevfik Rada tarafından hazırlanan kitap, Prizrenli ünlü şair Hacı Ömer Lütfü Paçariz'in (1870-1928) üç devrimci şiirini bir araya getiriyor.

Paçariz şairliğin yanı sıra Prizren Melami tekkesinin de şeyhiydi. Yayımlanan şiirlerin üçü de 1920 yılında Kosova ve Makedonya'daki sosyalist hareketleri desteklemek amacıyla yazıldı. Orijinalleri Osmanlı Türkçesiyle yazılmış şiirlerden biri, *Çiftçi ve İşçi Kardeşlerime*, 1920 yılında Üsküp'te çıkan *Sosyalist Fecri* gazetesinde yayımlandı. Kitapta Tacida Hafız'ın Ömer Lütfü üzerine yaptığı yüksek lisans tezinden alıntılar yanı sıra Sezgin Boynik ve Tevfik Rada'nın şiire yazdıkları notlar, bibliyografya ve giriş yazısı da yer alıyor. Kitabın

* Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eş Başkanı, Kosova. Yunus Emre Enstitüleri Öğretim Görevlisi.
taner.gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@hotmail.com

Arnavutça çevirisi Blerta Haziraj tarafından hazırlandı. Kitap tasarım Ott Kagovere tarafından yapıldı.

Düzeltilmesi Mustafa K. Aydın'a ait eserin yayını Foundation for Arts Intiatives tarafından desteklendi. Pykë-Presje Prizren merkezli bağımsız bir araştırma ve yayın topluluğu olup 2021 yılında kuruldu. Kosova ve çevresindeki eşitlikçi ve ilerici hareketlerin tarihine odaklanan arşiv, sergi ve kitaplar üzerinde çalışmakta, birinci baskısıyla 700 adet gün yüzünü gören eser ise 2023 yılının Ocak ayında okura ulaştı.

Balkanlarda yaşamış önemli bir Melami şeyhinin komünizme çağırın söz konusu şiirlerin şairi Hacı Ömer Lütfü Paçariz, Prizren'in o dönemin en önemli dinî simalarından biriydi. Şehrin Melami şeyhi olarak ayrıca entelektüel altyapısıyla güçlü bir isim olarak İstanbul ve Kahire'de eğitim gördü; Türkçe, Arapça ve Farsçayla şiir yazabilecek kadar tam bir entelektüel ve dinî otoritedir.

Gençlik yıllarında İttihat ve Terakki çevresiyle iç içe olur, daha sonra memleketi Prizren'e dönerek yerleşir. *Mev'iza: Çiftçi ve İşçi Kardeşlerime* başlıklı şiir 1920 yılında Sosyalist Fecri adlı Yugoslavya Komünist Partisinin Üsküp'te yayımlanan gazetesinde neşredilir. Bu gazete YKP'nin Sırpça çıkan *Socijalisticka Zora* adlı gazetesine paralel olarak yayımlanır.

Paçariz'in bu şiiri çok büyük etkiye neden olur. Krallık Yugoslavya'sının (tam adıyla Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı) ilk seçimlerinde Makedonya'da Yugoslavya Komünist Partisi rekor düzeyde oy alır. Seçimlerden sonra da YKP, Obznana adı verilen ve komünist faaliyetleri yasaklayan bazı kararlar ile kapatılır. Prizren Sosyalist Kulübü ve Paçariz'in tekkesi de kapatılanlar arasındadır. Bu tekke özellikle politik tartışmaların ve eğitim faaliyetlerin odağı hâline geldiği için kapatılır. Sadece Ömer Lütfü değil, Ömer Lütfü ile ilişkili birçok dinî figür de tekke üzerinden bu faaliyetlere katılır. Ömer Lütfü sonraki zamanlarında vebalı muamelesi görür. Siyasi metinler yazmayı bırakır, çocuk şiirleri yazar. 1928 yılında ise hayata gözlerini yumar.

O tarihlerde Osmanlı'dan kopmuş olan Makedonya ve Kosova, Balkanlardaki savaşlar nedeniyle boğulmuş durumdaydı. Kıtık ve salgın hastalıklar bölge halkını zor durumda bırakmıştı. *Mev'iza: Çiftçi ve İşçi Kardeşlerime* şiiri içinde yaşanan bu gibi durumları ve siyasi çıkışsızlığı betimleyerek başlar. O dönemde ise Makedonya'da iki siyaset öne çıkmıştı. Krallık siyasetini sürdürülebilir kılmak adına öne sürülen ve Sırpların demokrasi vadiyle somutlaşan Sırp sömürgeciliği ve buna mukabil yükselen ulusal aidiyet fikriyle şekillenen hareketler başlar. Paçariz demokrasi ve radikallik derken bu ikisini şiirinde eleştirir. Komünist partiye oy verilmesi için açık çağrı yapar.

Zira komünistler o dönemde hem barışı savunan hem de ezilenlerin hakkını gerçekten mesele eden tek siyaseti savunmaktadırlar. Obzanna'dan sonra bölgedeki sosyalist temayüllere dair hafızanın imha ve tasfiye süreci başlar. Pykë-Presje yayımları ise bu olmuş bitmiş ve unutturulmak istenen tarihsel anı ve hafızayı tekrardan gün yüzüne çıkarmak için önemli tarihi bir detayı irdeliyor.

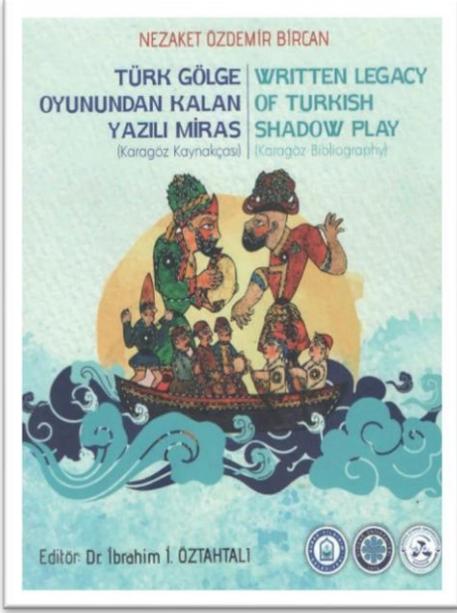
Paçariz üzerine tez ve eserler yazan Türkolog Tacida Hafız, onun Şeyh Bedrettin metinlerini okuduğunu ve sosyalizme dair tercihini tarihsel ve dinî bir hafızayla ilişkilendirmeye çalıştığını belirir. Dinî literatüre ve kültür dünyasına hâkim, halk tarafından otorite kabul edilen, dönemin önemli bir entelektüeli, dünyayla ve geçmişiyle konuşarak bir siyasal terkihi işler. Bu terkihi bir siyasal tutum ve çağrıya dönüştürerek propagandasını yapar. Arnavut milliyetçiliği gibi güçlü bir tutumun hızla yayıldığı, işçisi az olan çiftçi bir toplumda komünistler siyaseten en büyük kitlesel desteği alırlar.

Hacı Ömer Lütfü hakkında bilgilerin verildiği giriş metni ardından, kullanılan literatür hakkında geniş bilgiler verilmekte, akabinde de bibliyografya notlarına yer ayrılmaktadır. Tacida Zubçeviç Hafız'ın yüksek lisans tezinin sunum metni ardından *Mev'iza: Çiftçi ve İşçi Kardeşlerime, Belediye İntihabına Bir Nazar, Üsküp'te Münteşir Sosyalist Fecri Gazetesinin Tarih-i İntişar-ı* şiirlerinin Latin harfleriyle transkripti, paralelinde Boynik ve Rada'nın şiirlerle ilgili tarihi ve sosyolojik dipnotlar ile açıklama, yorum ve tahlillerine yer verilmektedir. Eser, Türkçe ve Arnavutça olmak üzere iki dilde gün yüzünü gördü. Kitapta, Paçarizi'nin bu şiirlerinin orijinal birkaç el yazma örneğine de yer verilmektedir.

TÜRK GÖLGE OYUNU KARAGÖZLE İLGİLİ EN GENİŞ KAYNAKÇA

Nail TAN*

Bilindiği gibi, sadece Türkiye’yi değil Balkan Türklüğünü de yakından ilgilendiren Geleneksel Türk Tiyatrosunun özgün kültürel değeri, 2009 yılında bu özelliği dolayısıyla UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası/SOKÜM Temsilî Listesi kabul edilme onuruna erişen gölge oyunu Karagöz sanatımızla ilgili bugüne kadar yurt içi ve dışında çok sayıda kitap, katalog, makale, bildiri, yayın değerlendirme yazısı yayımlanmıştır. Ayrıca derleme, tanıtma, yaşatma amaçlı, çoğu faaliyetlerle ilgili afiş, program, broşür,

plak, DVD, CD vb. yayımların da bu birikimi zenginleştirdiğini biliyoruz. Bırakınız Geleneksel Türk Tiyatrosunu, sadece gölge oyunu Karagöz’le ilgili müstakil bir kaynakça/bibliyografya yayımlayacak duruma geldiğimizi görüyoruz. Bu vesileyle Karagöz’ün yanı sıra Geleneksel Türk Tiyatrosunun bir diğer kültürel değeri meddahlığın da 2003 yılında, UNESCO SOKÜM Sözleşmesinin TBMM’de kabulünden (19 Ocak 2006) çok önce UNESCO SOKÜM Temsilî Listesine girdiğini hatırlatalım. Meddahlık dosyasının hazırlanmasında AYK AKM Başkanı Prof. Dr. Sadık K. Tural’ın daveti üzerine görev almamız, yaptığımız kültürel hizmetlerimize onurlu bir halka daha eklememizi sağlamıştır.

Bilindiği gibi 2022 Türk Dünyası Kültür Başkenti, eski Osmanlı Devleti Başkenti Bursa’nın kültürel marka değerleri içinde gölge oyunumuz Karagöz’ün ayrı bir önemi bulunmaktadır. Oyunun mucidi olduğu varsayılan Şeyh Küşterî ile başkarakterleri Karagöz ve Hacı-

* KTB Emekli HAGEM Genel Müdürü, Halk Bilimci, Ankara.

vat'ın mezarları, Türkiye'nin tek Karagöz Müzesi (2007) ile 1993 yılından itibaren her yıl BBB, UNIMA (Uluslararası Kukla ve Gölge Oyunları Birliği) Türkiye Millî Merkezi ve Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı iş birliğiyle Uluslararası Karagöz ve Kukla Oyunları Festivali/Şenliği düzenlenmesi verilen önemin başlıca göstergeleridir. Günümüzde Bursa'da UNIMA Türkiye Millî Merkezine (Bursa Şubesinin açılış: 1994) bağlı olarak 8 özel tiyatronun perde kurması, işin diğer bir boyutudur: Bursa Karagöz Tiyatrosu, Tiyatro TEM, Bursa Gölge Topluluğu, Çelebi Karagöz Gölge Oyunu Topluluğu, Hayal Tiyatrosu, İzmir Geleneksel Gölge Oyunu Topluluğu, Uludağ Karagöz Topluluğu ve Karagöz Topluluğu söz konusu kuruluşlardır. Bursa, yakın dönemde bir adım daha atarak, gölge oyunu çalışmalarının eksik akademik ayağını da tamamladı. 2020 yılında Uludağ Üniversitesinde Karagöz ve Kukla Oyunları Uygulama ve Araştırma Merkezi/KARAKUM hizmete girdi. Merkezin Müdürlüğünü Dr. Öğretim Üyesi İbrahim İ. Öztahtalı yapmaktadır. Karagöz ve kukla oyunları ile ilgili araştırmaları, uzmanları sanatçıları bir araya getirmek, bu oyunları yaşayan, güncel bir sanat ögesi hâline getirmek şeklinde kuruluş amacını özetlediğimiz Uludağ Üniversitesi KARAKUM, ilk iş olarak Türkiye'deki, özellikle de Bursa'daki Karagöz çalışmalarının tarihçesi ile başlıca yayımların bir kaynakça/bibliyografyasını hazırlatıp yayımladı. Bilimsel çalışmalara başlarken, doğal olarak önce neler yapılmış, elimizdeki malzeme nedir, onun çok iyi bilinmesi gerekiyordu. Bursa Yıldırım Belediye Başkanlığınca basımı özenle, önemine uygun bir anlayışla gerçekleştirilen kitabın künyesi şöyle:

Nezaket Özdemir Bircan; *Türk Gölge Oyunundan Kalan Yazılı Miras/Karagöz Kaynakçası/Written Legacy of Turkish Shadow Play/Karagöz Bibliography*, Ed. Dr. İbrahim İ. Öztahtalı, İstanbul 2022, 265 s. Bursa Yıldırım Belediyesi Kültür Yayını.

Tarihçenin, yayın değerlendirme bölümünün yazarı, kaynakçanın hazırlayıcısı Nezaket Özdemir Bircan, Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanecilik Bölümü Mezunu (1980). Bursa İl Halk Kütüphanesi (1993-1999), Bursa Büyükşehir Belediye Kütüphanesi (1999-2001) yöneticiliğinin ardından Uludağ Üniversitesinde bir akademik yıl öğretim görevlisi olarak ders verip emekliye ayrılmış. Bursa'yla ilgili araştırmalarıyla tanınmış. *Bursa Bibliyografyası* (1998), *Bursa Rehberi* (2007), *Bursa Anısal Tarihi* (2009), *Ulusal Basında Atatürk'ün Bursa Gezileri* (2012), *Merinos Fabrikası 80 Yaşında* (2018) başta olmak üzere onu aşkın Bursa araştırması yayımlanmış bulunuyor.

Kitabın başında; Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz, Uludağ Üniversitesi KARAKUM Müdürü Dr. İbrahim İ. Öztahtalı ve Yıldırım Belediye Başkanı Oktay Yılmaz'ın sunuş

yazılarıyla yazarın önsözü yer almakta. Önsözün sonundaki şu cümleler çalışmanın amacını ve içeriğini/muhtevasını özetliyor denebilir.

“Bu çalışma Karagöz’e, hakkında yayımlananlara farklı bir formatta yaklaşmaktadır. Amaç salt bir kaynakça sunmak değil, değerlendirme metni ile yapılan çalışmalar üzerinden Karagöz sanatının nasıl bir yöne evrildiğinin de fotoğrafını çekmektir. Ülkemizde Karagöz hakkında ilk çalışmaları kimler yapmış, Karagöz’ün kökeniyle ilgili bilgileri nereden ediniyoruz, oyun metinleri nelerdir, Karagöz’e emek verenler, gönül verenler kimlerdir? ‘Âyinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz.’ sözü misali bu sorulara Karagöz hakkında yayımlanan eserler üzerinden yanıt aramak amacıyla bir kaynakça oluşturmaya çalıştım.” (s.14-15).

Önsözden sonra yazarın belirttiği yöntem doğrultusunda yayımlardan yola çıkarak hazırladığı tarihçe özellikli, yüz sayfaya yakın bir değerlendirme bölümü yer alıyor: *Karagöz Kaynakçası Üzerine Değerlendirme*. Bu bölümün alt başlıkları, değerlendirmenin çerçevesini çizmektedir: Giriş, Karagöz Kitaplarının Kronik Seyri, SOKÜM Olarak Karagöz, Karagöz’ü Yaşatmaya Çalışanlar, Karagöz Üzerine Akademik Araştırmalar, Karagöz Oyun Metinlerini İçeren Yayınlar, Karagöz’ün Muhalif Karakteri ve İzleyiciler, Çocuklar İçin Hazırlanan Boyama ve Karagöz Oyun Metinlerini İçeren Kitaplar, Türkiye Dışında Yayımlanan Karagöz Kitapları, Karagöz’ü Yaşatmak İçin Neler Yapıldı? /Bursa’da Karagöz.

Değerlendirmeyi izleyen asıl kaynakça bölümünden önce (s.102), hazırlayanın bazı gerekli açıklamalarda bulunduğunu görüyoruz. Buna göre, yayının türü veya konu dikkate alınmaksızın kaynakçada 778 kitap, 851 makale, 163 gazete yazısı, 67 broşür ve 62 akademik eser olmak üzere 1921 yayının künyesi yer almaktadır. 778 kitabın; 534’ü Türkçe, 184’ü Yunanca, 25’i Almanca, 21’i İngilizce ve 14’ü de Fransızca kaleme alınmıştır. Türkçe 534 kitabın 113’ü Arap alfabesiyle diğerleri ise günümüz T.C. alfabesiyle basılmıştır. Yazma eserlerin sayısı 30’dur. 851 makalenin 668’i Türkçe, 118’i Yunanca, 39’u İngilizce, 16’sı Fransızca ve 10’u Almancadır. Üç makale ise Arap alfabesiyle Türkçe yazılmıştır. Makalelerden 94’ünün bildiri olduğu belirtilmiştir. Kaynakçadaki akademik eser, tez sayısı 50’si yüksek lisans, 12’si doktora tezi olmak üzere 62’dir. Bu sayı, Türk halk biliminde çok önemli bir gelişmeye işaret etmektedir. Tezler içinde 9’u; Almanca, İngilizce ve Yunancadır. 167 gazete kupürü ve 67 broşürün künyesi içinde de 6 broşürün Yunan dilinde basıldığı görülmektedir. Yunanca yayımların derleme, Türkçeye çevirme ve yazımı aşamalarında Yunan Araştırmacı Eirini Kalogeropoulou yazara yardım etmiştir.

Toplamda 1921 yayının, künyenin yer aldığı ana kaynakça bölümünü *Eser Adı Dizini* (s.205-259) izlemektedir. Bütün kaynakçalarda mutlaka yer alan yazar adı dizinine her nedense ihtiyaç duyulmamış. Oysa, bir eserin oluşumunda birden çok kişinin emeği görülebilmekte, künyelerde ise alfabetik sıralama bir yazar üzerinden yer almaktadır. Kaynakçada haklı olarak; Karagöz'le ilgili afiş, plak, ses kaseti, VB, CD, DVD, film, tasvir koleksiyonu vb. materyal kapsam dışında tutulmuştur.

Nezaket Özdemir Bircan, görüldüğü gibi bugüne kadar sadece Türkiye'de değil dünyada en geniş Türk Gölge Oyunu Karagöz Kaynakçasını hazırlayıp yayımlama başarısını göstermiştir. Böyle bir çalışmayı kurumlar, ekip çalışmasıyla ancak gerçekleştirilebilirler. Özellikle kendisini kutluyor, şükranlarımızı arz ediyoruz. Ancak, bu çalışmayı yapmakla bir sorumluluk da üstlenmiştir. Kendisinin de isabetle belirttiği gibi kaynakçalar bilimsel çalışmalar için en lüzumlu ama daima eksik, yayın takibi gereken, tamamlanması şart, yazılması zor eserler grubundadır (s.105). Bizce Nezaket Özdemir Bircan görevini tamamlamıştır. Artık, Uludağ Üniversitesi KARAKUM veya BBB Karagöz Müzesi gibi bir kuruluşun görevi devralıp bir yandan eksik künyeleri, dizinleri tamamlarken diğer yandan kaynakçadaki künyelerin kendisine veya kopyasına ulaşip bir Karagöz Uzmanlık Kitaplığı ve Arşivi oluşturmasının zamanı gelmiştir. Konu tek olduğu için, başarmak daha kolaydır. Bursa, hem insan kaynağı hem de maddi kaynaklar yönlerinden en şanslı ilimizdir.

Tarihçe ve kaynakça dolayısıyla yazar dışında Uludağ Üniversitesi Rektörlüğüne, Editörü KARAKUM Müdürü Dr. İbrahim İ. Özataklı'ya ve baskısını nefis bir tasarımla gerçekleştiren Yıldırım Belediye Başkanlığına da teşekkürü zevkli bir görev biliyoruz. Yeni baskılarda dikkate alınması temennisiyle kaynakçayla ilgili bazı görüşlerimizi belirterek değerlendirmemizi tamamlamak istiyoruz.

Bu tür kaynakçalarda genellikle 1850-2021 gibi yayın tarama zaman aralığı belirtilir. Kitap, Ocak 2022 ayında yayımlandığına göre söz gelimi 1 Ocak 2021 veya 1 Temmuz 2021 gibi son tarama tarihleri belirtilebilirdi. Çünkü, kaynakçada 2020-2021 yılında yayımlanmış birkaç kitaba rastladık. Bu son tarama tarihi, yayımı sürdürecektir ve eksiklerini tamamlayacaklar için son derece önemlidir. İkinci husus, kaynakçaların hazırlandığı alanda en çok yayın yapan kişi ve kuruluşlara baskı öncesi gönderilmesi mümkün olursa eksik künyelerin bir bölümü ortadan kalkar. Günümüzde yazarlar eserlerinin kopya edileceği şüphesini taşıyabilirler. Bu durumda, kişilere sadece kendi yayımlarının olduğu sayfalar gönderilebilir. Biz, Karagöz hakkında KTB'deki görevimiz gereği ve özel ilgimiz dolayısıyla çok yayın yap-

tığımızdan, kaynakçada öncelikle KTB ile hizmetleri ve yayımlarımızın künyelerini aradık. Öncelikle MEB/KB/KTB MFE, MİFAD ve HAGEM’de uzun süre yöneticilik yapmış, sorumluluk üstlenmiş bir devlet görevlisi olarak baştaki değerlendirme bölümünde Bakanlık hizmetlerinin önemine ve yaygınlığına yakışır ölçüde ele alınmadığını belirtmek zorundayız. Bakanlıkça Türk gölge oyunu hakkında yapılan hizmetler bizim *Folklor/Genel Bilgiler* (7 baskı) kitabımızla uzun süre KTB ve UNIMA’da yöneticilik yapan Mevlüt Özhan’ın kitap ve makalelerinde ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Kaynakçada UNIMA ön plana çıkarılmış, hizmetlerin önemli bir bölümü bu kuruluşa mal edilmiştir. Oysa, UNIMA Türkiye Millî Merkezi 1990 yılında Bakanlıkça kurulmuş, aidatları ödenmiş, uzun süre Bakanlık içinde tahsis edilen bir odadan yönetilmiştir. Türkiye’de Karagözcü yetiştirme kursları 1972, festivaller 1983 yılından itibaren Bakanlıkça başlatılmıştır. Millî ve milletlerarası festivallere bakanlığın transferler bütçesinden maddi yardımda bulunulmuştur. UNESCO SOKÜM Uzmanlar Kurulu Bakanlık bünyesinde görev yapmaktadır. Kuruluş kanunlarında kültür hizmeti de yapmakla yükümlü belediyelerimiz ve vakıflarımızla daima iş birliği içinde bulunulmuş, koordinatörlük görevi ihmal edilmemiştir. Bursa’daki festivallerden söz edilirken her nedense verilen Karagöz hizmet ödülleri hiç değinilmemiş olması da düşündürücüdür. Kaynakçada dergilerde yayımlanmış oyun metinlerinin makale olarak değerlendirilmesini de doğru bulmuyoruz. Gelelim kendi yayımlarımıza.

2020 yılında Karagöz’le ilgili yazılarımızın bir bibliyografyası/kaynakçası yayımlanmıştı: “Nail Tan: Karagöz Bibliyografyası”, (haz. Ayşe İkiz), *Kültür Çağlayanı*, S 64, 9-10/2020, s.42. Bu yazıda, 26 künye görülüyor. Ocak 2022 ayında yayımlanan incelediğimiz kaynakçaya kadar bir yazı (M. Özhan’ın kitabıyla ilgili) daha eklendi. Ancak, 2022, 2023 yıllarına ait Hayalî Metin Özlen ve Alpay Ekler’le ilgili yazılarımızı eksik grubuna almıyoruz. Tarama süresine göre beş kadar yazımızın kaynakçada yer almadığını ayrıca Doç. Dr. Sağıp Atlı’nın önemli akademik çalışmasının da gözden kaçtığını gördük. Hayrettin İvgin de bazı yazılarının künyelerini göremediğini belirtti.

Eleştirimizin havada kalmaması için eksik künyelere bazı örnekler vermek istiyoruz:

Atlı, S. (1920). *Türk Edebiyatında Karagöz Fıkraları*, Bugün. Dün Yarın Yayınları, İstanbul. (356 sayfa)

İkiz, A. (2020). “Nail Tan: Karagöz Bibliyografyası”, *Kültür Çağlayanı* 64 (9-10), s.42.

- İvgin, H. (1997). “Geleneksel Tiyatro Karagöz, Müzelik mi?” *Karagöz UNIMA Millî Merkezi Haber Bülteni* 7 (11), s.2.
- İvgin, H. (1997). “Perde Gazeli Okumak”, *Karagöz UNIMA Türkiye Millî Merkezi Haber Bülteni* 6 (3). s.2.
- İvgin, H. (2020). “Türk Kültüründe Karagöz Sanatımız”, *İmbik Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 1 (6-7), s. 33-36.
- Tan, N. (2017). “UNESCO YİH Gölge Oyunu/Karagöz Sanatçısı Orhan Kurt’un Ardından”, *Bilimsel Eksen* 29, s.135-139.
- Tan, N. (2018). “UNESCO YİH Gölge Oyunu/Karagöz Sanatçısı Orhan Kurt”, *Folklor Edebiyat* 95 (3), s.339-342.
- Tan, N. (2019). “Interwiev with Karagöz Player Ragıp Tuğtekin”, *Karagöz/Turkish Shadow Theatre (Metin And)*, İstanbul. s.238-243.
- Tan, N. (2021). “Mevlüt Özhan’ın Türk Gölge Oyunu Yazıları”, *Kültür Çağlayanı* 70 (9-10), s.30-32.

Sonuç olarak, bugün artık geçmişe göre daha geniş ve kullanılabilir bir Türk gölge oyunu Karagöz kaynakçasına/ bibliyografyasına sahibiz. Ancak, bu önemli adım, ardından yapılması gereken birçok işi sürüklemekte, özellikle Uludağ Üniversitesi KARAKUM’a büyük sorumluluk yüklemektedir. Kaynakça/bibliyografyanın onar yıllık sürelerle yenilenmesi, kapsam dışı bırakılan malzemenin de değerlendirilmesi en büyük temennimizdir. Yüksek lisans tezleri için, bu tür çalışmalar çok uygun düşebilir. Görev alacaklara üstün başarılar.

25 YIL RUMELİ'DE TÜRKÇEM'LE VAROLMAK...

Zeynel BEKSAC*

Türkçem dergisi son Kosova savaşı patlak vermeden 2 ay önce yani 1999 yılının Ocak ayında gün yüzü gördü. Tan gazetesi çerçevesinde çıkan Kuş dergisinin maziye karışması ardından Kosova'da Türk dili üzere öğrenimlerini gören ilköğretim öğrencilerini bir çocuk dergisinden mahrum bırakmama Türkçem dergisinin okura ulaşmasının başlıca nedenlerinden biri oldu. İşte o ilk duyulan sevinç ardından 25 yıl geçmesi-

ne rağmen o duygu, o kıvanç hiç eksilmedi, tam aksine giderek büyüdü. Her sayı bir başka duygu, bir başka macera, bir başka mutluluk oldu, olmaya devam etmekte.

Türkçem yayın hayatına başlarken yine öncelikli amaçlarımızdan biri de her şeyden önce çocuklara edebiyatı sevdirmek; yazıya, şiire, öyküye, resim çizmeye gönül vermelerini, bunu yaparken de özgüven kazanmalarında olanaklar çerçevesinde katkı sunabilmektir. Bir diğer kaygı da, Kosova, Makedonya ve Balkanlar ağırlıklı olmak üzere yaratılan edebiyatı ve özellikle çocuk edebiyatını gündemde tutabilmektir.

Öte yandan yardımcı ders kitaplarının neredeyse hiç olmayışını göz önünde bulundurarak bu konuda da yine olanaklar çerçevesinde tüm bu yıllar içerisinde bir nebze olsun boşluğun doldurulmasına özen gösterildi.

Türkçem, Türk halkının değerlerini sayfalarına taşımayı her zaman öncelik tanıdı. Destanlarımıza, Türk büyüklerine, nice ki; Kaşgarlı Mahmut, Dedem Korkut, Ahmet Yesevi, Mevlâna, Gaspıralı İsmail, Aşık Veysel ve daha nicelerine yer vermiş, değişik yıldönümleri nedeniyle dergiye kapak olmuştur. Türkçem dergisi, bu topraklarda yaşatılan kültür sanat olaylarına tadımlık hâlinde de olsa yer vermiş, Çanakkale savaşları her yıl anılmış, bu topraklarda yayımlanan

---

* Şair, yazar, araştırmacı, Prizren.

Türk edebiyatı eserleri değişik fırsatlarla okurlara tanıtılmış, değişik alanlarda verilen çabalar hiçbir şekilde göz ardı edilmemiştir. Gelenek göreneklerimiz, bize özgü tarihi mimarimiz, yok olan Osmanlı mimarisini Türkçem dergisi sayfalarında yer almış, öğrencilerimizin, okurların dikkatine sunulmuştur.

***

Öte yandan Türkçem dergisi çıkmaya başladığı 1999 yılından bu yana çocuk edebiyatına katkısı geçenlere yılın ödülünü vermekte. Ödüle sahip çıkanlar arasında bu topraklarda yani Türkçenin Rumeli yakasında yaratılan özgün edebiyatın çınarlarından olan ve 2-3 yıl önce hayata gözlerini yuman Fahri Kaya, İlhami Emin ve Nusret Dişo Ülkü de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra hayatta olan değerlerimizden Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Enver Baki, İskender Muzbeg, Avni Engüllü, Arif Bozacı ve Bayram İbrahim de söz konusu ödülün sahibi olmuşlardır.

Sözü Türkçem Dergisi yılın ödülüne bağlamışken vurgulanması gerekir ki, bu ödül Kosova ve Makedonya'daki edebiyatçılar dışında ağırlıklı Türkiye olmak üzere; Azerbaycan, Kırım, Çuvaşistan, Özbekistan, Tataristan, Gagavuzya ve İranlı ünlü yazarlara da verilmiştir. Türkçem dergisi sayfalarında özellikle Kosova'da yaşayıp yaratan diğer halkların edebiyatlarından da örneklere yer vermekte. Daha bir kaynaşalım, birbirimizi daha bir tanıyalım diye...

Saygıdeğer Türkiye'nin Sesi Radyosu dinleyicileri bugün Türkçem dergisi 253'üncü sayıya ulaşmış bulunuyor. Bu fırsatla da öncelikle öğrenci ve öğretmenlere teşekkürü borç biliriz. Yazar şair dostlara, Türkçenin yaşatıldığı geniş coğrafyadan yaratıcılara Türkçem dergisine sahip çıktıkları için minnettarlığımızı belirtmek isterim.

Saygıdeğer Türkiye'nin Sesi Radyosu dinleyicileri, Türkçem dergisini, yaratıcı dostlarla eksisiyle artısıyla 25 yıla taşıdık. Şimdilik hedefimiz 300. Sayı. Umarız bunu da bir gün kutlarız. Öyle ki Kosova'da Türkçe'nin yaşatılmasını, onurlu duruşunu, kaygı edinen Türkçe'min ömrü daha nice yıllar sürmüş olur...

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ / EDITORIAL PRICIPLES:

BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi uluslararası kaydı Paris'te yapılmış olan hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, mart ve eylül aylarında yayımlanmakta olan BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, Türkoloji ve yardımcı disiplinlerinin tüm alanlarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Dergimize daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olan özgün çalışmalara, bilim ve araştırma alanlarında gerçekleşen farklı proje sonuçlarına öncelik tanınmaktadır. Bunun yanı sıra tanınmış, çağdaş ve geçmişe ait olan Türkologların portrelerine ve bibliyografyalarına da özellikle yer verilmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren basın ve yayın organlarında (gazete, dergi, TV, internet vb.) gerek dergimiz ve gerekse de Merkezimiz ile ilgili haber, yorum ve fotoğrafların adresimize gönderilmesi ya da iletişim kanalları yoluyla bize iletilmesi rica olunur.

Dergiye gönderilecek yazılar öncelikle analitik ve bilimsel objektiveyi içerisinde bulundurmalıdır. Gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçasının bilim standartlarına göre uygun olması gerekmektedir. Bu dergide yayımlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla alıntı ve atıf şeklinde kullanılabilir.

Derginin dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Rusça, Almanca ve Fransızca yazılmış bilimsel makaleler de kabul edilir. Ancak bu dillerde yazılan makalelerin geniş bir Türkçe özetine yer verilmelidir.

Başlık 12 kelimeyi geçmemeli, bold ve büyük harflerle yazılmalı, İngilizce ve Özet'in yazıldığı dildeki karşılığı bold ve küçük harflerle başlığın altında yer almalıdır. Yazar adı, başlığın altına yazılmalı, görev unvanı, kurum adresi ve e-posta bilgileri italik olarak bir yıldızla soyadına ilintilendirilerek, ilk sayfanın altında verilmelidir. Özet, 150-200 kelime arasında ve yazının özünü verecek tarzda hazırlanmalıdır. Özet içinde kaynak, şekil, çizelge bulunmamalıdır. Özeti hemen altında en az üç, en fazla beş anahtar kelime verilmelidir. Özet ve Anahtar Kelimeler Türkçe ve özeti yazıldığı ikinci dilde hazırlanmalıdır.

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ için hazırlanan çalışmaların kapsamı sayfa sayısı ile sınırlanmış değildir. Çalışmaların bilgisayarda, 1 satır aralığında, hece genişliği 126 mm'yi ve uzunluğu 195 mm'yi kapsayacak şekilde (11 harf büyüklüğünde font Times New Roman biçiminde) olması, çalışmaların başında Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimelerine yer verilmesi gerekmektedir.

Çalışmalar, biri mutlaka diskete veya CD'ye kayıtlı olmak üzere, iki kopya çıktısıyla birlikte dergi adresine ve ayrıca internet iletişim yoluyla derginin e-postasına teslim edilmelidir.

Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmaması kararı BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve derginin bilim-hakem kuruluna aittir.

Dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi'nin genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak değerlendirilmezler.

Eğer yazı gönderen kişi, dergimize ilk defa yazıyorsa bu kişinin çalışmasının ekinde bir fotoğraf ile birlikte, çalıştığı bilimsel alanını belirten kısa bir öz geçmişi de göndermesi uygun görülür.

BAL-TAM

BAL-TAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYIMLAR
/THE PUBLICATIONS SENT TO THE LIBRARY OF
BAL-TAM:

KİTAPLAR

1. Ćazim Hadžimejlić & Haris Dervišević, 40 Bosanskohercegovačkih Mushafa 2022 Sarajevo,
2. Nenad Karamijalković – Slavko Stepanović – Mirjana Marinković, Kragujevac'taki Šumadija Tarih Arşivinde Mahfuz Şarkiyat Koleksiyonu'nda Sırbistan ve Karadağ, 2022, Kragujevac,
3. İbrahim Yalimov, Bulgaristan Türk Topluluğunun Etnokültürel ve Dinsel Kimliği, 2016, Sofya,
4. Aydın Öztürk, Evlad-ı Fatihan Yurdunda – Türkçenin Nöbetinde Zeynel Beksaç'ın Şiir Dünyası, 2023, Prizren,
5. Bulgaristan Müslümanları Başmüftülüğü, Osman Keskiöğlü, Hayatı, Hizmetleri ve Eserleri, 2020, Sofya,
6. Abdülfettah Rauf, Yine Vatan İçin, İDEFE Yayınları, Eylül 2021, Üsküp,
7. Abdülfettah Rauf, Vardar, İDEFE Yayınları, 2022, Üsküp,
8. Abdülfettah Rauf, Zulmetten Nûra, İDEFE Yayınları, Şubat 2022, Üsküp,
9. Abdülfettah Rauf, Garâmî Parçalar, İDEFE Yayınları, 2022, Üsküp,
10. Ertuğrul Karakuş, Üsküp'ün Âkifi, Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler, 2021, İstanbul,
11. Cemali Tunalıgil, Balkanlar'ın Kaynayan Kazanı Kosova, Kosova Türkleri ve Türk Demokrat Birliği, Kasım 2017, İstanbul,
12. Kujtim Paçaku, Amare mule na merna, Nisan 2009, Prizren,
13. Kujtim Paçaku, Jekh than o kham, 2010, Prizren,
14. Kujtim Paçaku, Phabarde gilâ, n 2014, Prizren,
15. Hacı Ömer Lütfü Paçariz, Devrimci Şiirler, Hazırlayanlar Sezgin Boynik ve Tefik Rada, 223, Prizren,
16. Haxhi Ymer Lutfi Paçarizi, Poezite Revolucionare, Hazırlayanlar Sezgin Boynik ve Tefik Rada, 223, Prizren,
17. Hasan Basri Çantay, Akifnâme, Mehmet Akif Ersoy, Erguvan Yayınevi, 3. Baskı, 2020, İstanbul,
18. Fazıl Gökçek, Bir Medeniyetin Şaire Mehmet Âkif, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013, Ankara,
19. Lindndita Latifi Khanari, Arnavutçadaki Türkçe Alıntılar, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
20. Hamza Zülfikar Armağanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara,
21. Sadri Maksudi, Türk Dili İçin, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017, Ankara,
22. Güner Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, Ankara,

23. James William Redhouse, Osmanlı Türkçesinin Sadeleştirilmiş Dil Bilgisi, Çeviren Ahmet Benzer, Türk Dil Kurumu Yayınları, Aralık 2019, Ankara,
24. Prof. Dr. Ahmet Buran – Yrd Doç. Dr. Nadir İlhan, Alazığ Yöresi Söz Varlığı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, Ankara,
25. Nûrî Osmân Hanyavî, Tezkire-yi Şu'arâ-yı Cezîre-yi Girid, Hazırlayan Arhan Kurtoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,
26. Mustafa Argunşah – Galip Güner, Codex Cumanicus, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
27. İsmail Doğan, Doğu Avrupa'da Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, Ankara,
28. İsmail Doğan, Kafkasyaa'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,
29. Cengiz Alyılmaz, Bilge Tonyukuk Yazıtları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara,
30. Nenad Gojković, Posljednji uzlet, Plasman aviona Galeb G-4 u SAD 1989-1991., Prilozi za istoriju SFR Jugoslavije, 2018, Zemun,
31. Havva Tekin, Tenim Salamis Mavisî, Ürün Yayınları, Ekim 2018, Ankara,
32. Havva Tekin, Yeşil Ada'nın Çocukları, Timaş Yayınları, Ekim 2023, İstanbul,
33. Recep Paşa'nın Hazinesi, Lulyeta Abazi tarafından Ortak Yazar Msc. Ark. Zamira Abazi, 2022, Kalkandelen,
34. Yong-Söng Li, Türk Dillerinde Son Takılar, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara, 2022, Ankara,
35. H. Ridvan ÇONGUR, Türk Dil Kurumu Anıları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, Ankara,
36. Klaus Röhrborn, Türk Dil Reformunda Avrupa Dillereinin Rolü, Çeviren Şerife Özer, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
37. Uluslararası Yaşayan Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri (İstanbul, 30 Mayıs – 1 Haziran 2012), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017, Ankara,
38. Uluslararası Türkçe'nin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri (5-6 Kasım 2012, İstanbul), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, Ankara,
39. Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âlî Çalıştayı Bildirileri (28-29 Nisan 2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, Ankara,
40. Mefkûre Rıza Mollova, Doğu Rodop Türk Ağızlarının Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Aralık, 2003, Ankara,
41. Dr. Ali Cin, Türk Edebiyatının İlk Yusuf ve Züleyhâ Hikâyesî Sli'nin Kıssa-yı Yusuf'u, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, Ankara,
42. Çiğdem Ülker, Makedonlar İçin Türkçe, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, Ankara,
43. Emine Atmaca, Antalya İli , Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağzıları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017, Ankara

44. Serpil Ersöz, Türkiye'dewki Ahıska Türkleri Ağzı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, Ankara,
45. Cemil Gülseren, Malatya İli Ağzları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara
46. Gyula Nemeth, Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları, Çeviren Abdurrahman Güzel, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, Ankara,
47. Güler Gülsevin, XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağzları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017, Ankara,
48. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy – Yard. Doç. Dr. Ahmet Buran, Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994, Ankara,
49. Aylin Çakır, İzmir İli, Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçeleri Ağzları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, Ankara,
50. İsmail Sökmen, Bismil Türkmen Ağzı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, Ankara,
51. Göksel Sert, Eskişehir İli Yörük Ağzları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020, Ankara,
52. Erkin Emet, Doğu Türkistan Uygur Ağzları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, Ankara,
53. Hüseyin Kahraman Mutlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
54. Robert Barkley Shaw, Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü, Çeviren: Fikret Yıldırım, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, Ankara,
55. Seyfettin, Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, 1. Cilt (A-K), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, Ankara,
56. Seyfettin, Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, 2. Cilt (Q-Z), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, Ankara,
57. Seyfettin, Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, 3. Cilt (Karşılaştırmalı Dizin), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, Ankara,
58. Ni'metullah Ahmet, Lügat-i Ni'metullah, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, Ankara,
59. Refik Muzafarov-Nüzhet Muzafarov, Kırım Tatar Türkçesi Türkiye Türkçesi Rüsça Sözlük,, Çeviren Neriman Seyityahya, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, Ankara,
60. Prof. K. K. Yudahin, Kırgız Sözlüğü, Çeviren: Abdullah Taymas, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, Ankara,
61. Ahmet Caferoğlu, Uygur Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara,
62. Kenan Koç-Ayabek Bayniyazov-Vehbi Başkapan, Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,
63. Ayabek Bayniyazov-Yanar Bayniyazova-Kenan Koç, Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi-Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,

64. Farhad Rahimi, Nezirali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
65. Yusuf Öz, Tarih Boyunca Farsça – Türkçe Sözlükler, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, Ankara,
66. Karl Reichl, Türk Boylarının Destanları, Çeviren: Metin Ekinci, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara,
67. Bülent Bayram, Çuvaş Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,
68. İsa Cebeci, Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010, Ankara,
69. Abdurahman Güzel, Şehzade Alaâddin Gaybi, Kaygusuz Abdâl Külliyyatı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
70. Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,
71. Marija Dindic, Yeni Türkçe – Sırpça Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, Ankara,
72. Fatin Sezgin, Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, Ankara,
73. Nikolay Aleksandroviç Baskakov, Türk Dillerinin Tarihi-Tipolojik Ses Bilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2021, Ankara,
74. A. Dilâçar, Dil Yazıları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018, Ankara,
75. Necati Demir, Ordu İli ve Yöresi Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
76. Faruk Yıldırım, Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022, Ankara,
77. Ayşe İlker, Manisa Ağızları, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017, Ankara,
78. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy-Prof. Dr. Ebulfes Kuluyev Amanoğlu-Yrd. Doç. Dr. Paki Küçükler, Nahçıvan Ağzı, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, Ankara,

DERGİLER

1. Humboldt KOSMOS, Nr. 112/2021, Alexander von Humboldt Stiftung / fondation, Almanya,
2. Humboldt KOSMOS, Nr. 113/2021, Alexander von Humboldt Stiftung / fondation, Almanya,
3. REB-RAB ISSUE 5, Jurnal of political and formal inquire in arts,
4. REB-RAB ISSUE 6, Jurnal of political and formal inquire in arts,
5. WHAT IF A Journey, 3. Autostrada Biennale, 01. 07 – 09, 2021,
6. Telve, “Dil, Düşünce ve Edebiyat Dergisi”, 2020 / 2, YTB Yayınları,
7. Telve, “Dil, Düşünce ve Edebiyat Dergisi”, 2020 / 3, YTB Yayınları,
8. Telve, “Dil, Düşünce ve Edebiyat Dergisi”, 2021 / 4, YTB Yayınları,
9. Telve, “Dil, Düşünce ve Edebiyat Dergisi”, 2021 / 5, YTB Yayınları,